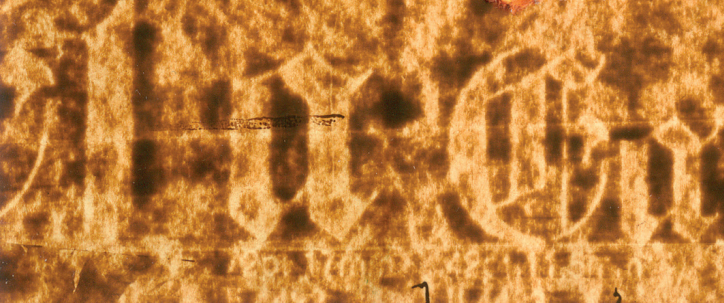

atölele
biztos
ledbet
halott
hoz életet ad
mindig csatla
nem leszün

AGRIA

AGRIA

Irodalmi, mővészeti és kritikai folyóirat

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: HOMA JÁNOS
Alapító főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: BERTHA ZOLTÁN
BÉRCZESSY ANDRÁS
GERGELY GÁBOR

Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából
a Bródy Sándor Könyvtár
A kiadásért felelős: TŐZSÉR ISTVÁNNÉ GÉCZI ANDREA,
a Bródy Sándor Könyvtár igazgatója

www.agriafolyoirat.hu
E-mail: janoshoma56@gmail.com

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

HU ISSN 1789-4379

A kiadó köszönetet mond Homa Jánosnak,
aki e lapszám nyomdai megjelenését támogatta.

Tartalomjegyzék

Beköszöntő

Homa János

Főszerkesztői ajánlás	12
-----------------------	----

ARTériák

Fecske Csaba

Hóvirágtól jégvirágig	16
-----------------------	----

Lapzárta után érkezett –

<i>Elhunyt Fecske Csaba, folyóiratunk rendszeres szerzője</i>	17
---	----

Tornai Xénia

Jézus, az ember	18
-----------------	----

Kosztolányi	19
-------------	----

Levél a mennybe	21
-----------------	----

Zsirai László

Gárdonyi küldetése	22
--------------------	----

Töredék	22
---------	----

Tolmács	22
---------	----

Portré	22
--------	----

Rímkényszerek	23
---------------	----

Ott, ahol élek	24
----------------	----

B. Mihály Csilla

Elég, ha	25
----------	----

Katona Kálmán

Ha tudtam volna	26
-----------------	----

Halálson	26
----------	----

Válasz	26
--------	----

Ködöböcz Gábor

Angyalbeszéd	27
--------------	----

Tangó délben	27
--------------	----

Elragadtatás	27
--------------	----

Igéz és éltet	27
---------------	----

Mikor szívem...	27
-----------------	----

Megtartó varázslat	27
--------------------	----

Szól egy hang	27
---------------	----

Eszméltető látomás	27
--------------------	----

Költő gyöngyökkel	28
-------------------	----

Az égi kocsmában	28
Súlytalan repülhet	28
Útban a fény felé	28
A. Túri Zsuzsa	
(Parksírató)	29
A neved	30
Törő István	
Metamorfózis	32
Megvár-e még?	32
A lillafüredi libegőn	32
Lázban	33
Bevásárlás	33
Ahogy én is, ahogy te is	33
Örködik álmom	34
Orpheusz szíve	34
Pozsgai Györgyi	
Idill és sejtelem	35
Állandóság	35
Balerina a metrón	35
Szeretnék...	36
Tekintetem tükre	36
Török Nándor	
A hetedik vigasza	37
Héphaisztosz	38
A mandulafa	38
Idelent	39
M. Fehérvári Judit	
Pessoa a halált várja	40
Wessetzky Dániel	
Napforduló	41
A szombati munkanap elégiája	41
Készülődő	41
Örömnünnep	42
Dupla szonett a majdról	42
Ambrus József	
Szárhegyi trubadúr	43
ünnepi ébredés	44
fűszervirágaim	44
folyékony labirintus	45
hajszál az étlapon	45

Sípos Anna

Fanyalgó tél	46
Leláncolt Titánjaim	46
Abszencia	47

Németh Péter

hajnali lidércek	48
Cikázó ívfény	48
Tejútsziget	48

Ádám Tamás

Ajtódra szögez	49
Ellobbant	49
Könnyek	49
Gyertyavirág	49
Pitypangszerelem	49
Súrlódás	49

Csontos Márta

Similis simili gaudet...	50
Összkép	50
Nyújtózkodás szuperlatívuszokban	51

Pósa Zoltán

Barna Márta	52
Imák Barna Mártának	52
Márta és Zoltán munkaidőben	53
Paraniesis	53

In memoriam**Jánosi Zoltán**

Testvérek fényben és fájdalomban	
<i>A 100 éve született Nagy László, a 130 éve a világra ébredt Szergej</i>	
<i>Jeszenyin – és a 89 éve meggyilkolt Federico García Lorca emlékének</i>	54

Gárdonyi Gézáról**Cs. Varga István**

Családkutatóból Gárdonyi-kutató és mecénás	
<i>Jegyzetek Keller Péterről</i>	63

Keller Péter

„A szenvedés szülte a szeretetet”	
<i>(Gárdonyi élete, művei és a hegyi beszéd)</i>	76

Keller Péter

Gárdonyi Géza első regénye, az *Álmodozó Szerelem*
Avagy: az író első dokumentált életpálya-módosítása

88

Laudatio

Zilahy L. Ágnes

Egy föl-földobott kő...

Zilahy Lajos mint tehetséggondozó

102

Németh Nyiba Sándor

Krúdy Gyula a szépíró, a halhatatlan legenda

112

Orosz Margit

A Kazinczy család negyedik nevezetes tagja, Kazinczy Gábor, az író

117

Irodalmi műhely: Vitéz Ferenc

Bertha Zoltán

Nézőpontok és értelmezéstáblatok

Vitéz Ferenc tanulmányírói munkásságáról

120

Hegedűs Imre János

In honorem Vitéz Ferenc

130

Vitéz Ferenc

Kismarosi summák

132

Most

132

Már

133

Szintaxisok, avagy „a kövek filozófiája”

133

Viszonylagosság

134

Japán versek

135

Illúzió

136

Rend és remény

136

Vitéz Ferenc

Abszurd mesék a boldogságról

137

Cetlik

140

Vitéz Ferenc

„Eppur si muove” – És mégis?

Jókai 200

142

Vitéz Ferenc

Weöres Sándor költészetének néhány értelmezési kérdése

Gyermeki és felnőtt nézőpontok

148

Agria Exkluzív

Homa János

Molnár Pál a Százak Tanácsában 158

Molnár Pál

A magyar irodalom világbirodalom 163

Szellemi kulturális örökség

Bérczessy András

Örzők a vártán 2.0

30 évvel ezelőtt alakult újjá Egerben a fertálymesteri testület 165

Kegyelet és emlékezet

Cs. Varga István

Emlékképek, aranymorzsák

In memoriam Lengyel Gyula 168

Dr. Lengyel Gyula

„Tartsunk ki rendíthetetlenül reménységünk megvallásában” 179

Prokopp Mária

Jobbá kell tenni a hazát!

A művészettörténész Prokop Péterről, a képzőművész papról

– *Prokop Péter szobrának avatása* 183

Kortárs hangon

Pál Júlia

Egy időutazás Petőfivel 187

Szentgyörgyi László

Sztori 190

Szélmalomharc 191

Lejmovics 192

Az ikrek 193

Egy csésze kávé! 194

Petrusák János

Az így szolgáltató szolgáltató 195

Máté László

Gyermekekori karácsonyok 200

Bakacsi Ernő

Vadásztárs 206

Jámbor Ildikó	
Egri történet	209
Kaszás István	
Krasznaja Moszkva	211
Könyvjelző	
Wilhelm Ottó	
Olvasónapló Németh László könyveiről	214
Madarász Imre	
Márai-„hármaskönyv”	216
Homa János	
Gyöngyös erőssége a becsületesség	
Molnár Pál könyvéről	218
Oláh András	
„A megváltás késik”	220
H. Móra Éva	
Egy testben két szív	
Versek és mesék várandósságról, szülésről és szüléségről	223
Farkas Csaba	
Szobán innen, szobán túl – Kaiser László <i>Gyerekszoba</i> című kötetéről	226
Hubert Ildikó	
Szakolczay Lajos: Szabadság-tű	
(<i>Irodalom, képzőművészet, színház – Szakolczay Lajos könyvéről</i>)	229
ARTériák	
Csák Gyöngyi	
Jelenkori 5.	231
Gondolatok az időről	231
Szélben	232
Lét I.	232
Veszely Ferenc	
A Második Hadseregre emlékezve	233
Wilhelm Ottó	
Identitásunk	235
Rózsafüzér a DNS	235

Orosz Margit	
Petőfihez	236
Szimfónia	236
Tavaszcímke szonett	237
Örökség	237
Sziki Károly	
Útlevelem, sorsom (<i>I. M. Csata Béla tanár úr</i>)	238
Sándor József	
Lenne egy kérésem, Uram!	241
Farmosi László	
Anno 1844	242
Földangyal	243
Juhos-Kiss János	
Istenem, millió imával tartozom	244
Reménykedni, hinni lehet	244
Ocsovai Ferenc	
Aphrodité dicsérete	245
Simek Valéria	
Különbségek	253
Egy asszony	253
Menni kell	253
Időtlen napsütés	254
Kaiser László	
Állatok farsangja (<i>Sziesztázó lajhárok; Víziló-ballett; Harcba vonuló nyulak; A szöcske</i>)	255
Bíró József	
BILDERBERG + BLACKROCK ÉS AZ ÖSSZES TÖBBI VÉDETT ELITEK ÉRINTHETETLENJEINEK	256
Konczek József	
Apróságok (<i>Ki figyel oda? Eri; Jön a tavasz; Köszönet</i>)	258
Vasi Ferenc Zoltán	
Manó nézi és azt látja/:	259
Létközbeni öntudat/lan	259
Bánfi Veronika	
Kiegyezés	260
Vesztetglés	260

Szücs Bertalan

[Érdekével vágott egybe]	261
[Ezt a szájat súlyba raktam]	261
[Ami bent ér el téged]	261
[Nincs igaza]	261
[Sors, most kérlek]	261
[Nincsenek itt]	261
[Rezignációm már]	262
[Közeledési]	262
[Mi húzódhat meg]	262
[Nem kering már]	262

Kuti József

Mozdul egy kéz	263
Ott álltam a csendben	263
A holnap reménye	264
Ógyeleg a szív	264

Balajthy Ferenc

Ha megérint a világ	265
Mindennapi feltámadás	265
Segély(vonal)kód	265
Oly világ volna jó	265
Keserűn/derűs glória	266
Balzsamosan...	266

Magyari Barna

Ember-tribünről	267
Ősz Mágoron	267
Kedélyes krónika	267
Fehéredik a levegő	268
Csillagok csókja	268
Hány pár megy a túlsó partra	268

Drotleff Zoltán

Báránybőrben	269
Végtelen szegénység	269
Megkopik...	270
Kivirágzik a lényeg	270

Cs. Papp Ildikó

Veszteségeink	271
A tökéletlenség csak nevet	271

Németh Nyiba Sándor

Nyomtalan idő 272

Mahler-Fürj Katalin

Virágzó almafák 273

Juhász Pál

Mosolyod a szerelem 274

Jót tesz az írás 274

Talán egyszer 275

Aknay Tibor

Négysoros 276

Egyik énem, másik énem 276

Várdy Endre

Kötéltánc 277

Szemernyi lét fürdéssel 277

Szívhangok 278

Út a mennyországba 278

Kortárs hangon

Bérczessy Lajos

Grosics 280

Világirodalom magyarul

Ivan Bunyin

Három rubel

Ortutay Péter fordítása 283

Homa János

Főszerkesztői ajánlás

Megjelent az *Agria* irodalmi, művészeti és kritikai lap 2025. évi tavaszi száma, benne 70 szerző mintegy száz írása. Engedjék meg, hogy felhívjam a figyelmüket néhány cikkre, tanulmányra.

Megismerve szerzőink életkorát, a legidősebb alkotónk 1936-ban, a legfiatalabb 2002-ben született. Talán azt is érdemes még megemlíteni, hogy szerzőink jelentős része Egerből, Heves vármegyéből és a fővárosból kerül ki, de akadnak írók, költők az ország minden tájegységéről, sőt a határon túlról is. Kaptunk írásokat Kassáról, Marosvásárhelyről, Székelyudvarhelyről, Genfből és a kanadai Kamloopsból is. Írunk több jeles magyar szerzőről: Jókai Mórról, Gárdonyi Gézáról, Kazinczy Gáborról, Kosztolányi Dezsőről, Nagy Lászlóról, Krúdy Gyuláról, Márai Sándorról, Németh Lászlóról, Weöres Sándorról és Zilahy Lajosról, felölve a magyar irodalom több évszázadát. Az irodalom mellett kitérünk más művészeti ágakra is. E számunkban például a képzőművész papot, Prokop Pétert is bemutatjuk, akinek szobrot állítottak a napokban.

A 100 éve született Nagy László, a 130 éve a világra ébredt Szergej Jeszenyin és a 89 éve meggyilkolt Federico García Lorca emlékének szenteli *Testvérek fényben és fájdalomban* című esszéjét a Magyar Művészeti Akadémia levelező tagja, a József Attila-díjas Jánosi Zoltán, aki Nagy László költészetének titkait igyekszik bemutatni világirodalmi elődein keresztül. Mint rámutat: „Nagy László életművét nem lehet csupán a nyugat-európai kultúrákon csiszolt lencsén át értelmezni. Nem a nyugat-európai gondolkodás, hanem a teljes világirodalom felől kell elvégezni minősítését. Hű képet csak ez a komplexebb látószög tud adni Nagy László valódi jelentőségéről. Cs. Varga István ilyen kilátót jelölt meg Szergej Jeszenyin és Nagy László verseinek összehasonlító értelmezésével, és ugyanilyen kilátókat neveznek meg a költő és García Lorca életművének és az egyetemes folklórintegrációnak a kapcsolódási pontjaira rávilágító Csoóri Sándor-esszéik, és Görömbei András Nagy László-monográfiája is.”

Cs. Varga István, József Attila-díjas egri irodalomtörténész több írással is jelentkezik lapunkban. Ezek egyike a *Családkutatóból Gárdonyi-kutató és mecénás* című írás, mely Keller Péter minőségfejlesztő mérnököt, Gárdonyi Géza dédunokáját, bencés öregdiákot, mutatja be, aki műveltségét, nyelvtudását családjában és a pannonthalmi bencés gimnáziumban alapozta meg. Édesanyja, Keller Pálné Gárdonyi Emőke – Gárdonyi Géza unokája. Nagyapja: Gárdonyi József, akinek újra kiadott könyve, *Az élő Gárdonyi* – mindmáig információkban leggazdagabb Gárdonyi-biográfia. Hogy mit tett a családkutatóból Gárdonyi-kutatójává, kul-

tusának mecénásává vált Keller Péter a Gárdonyi-kultuszért? Az írásból megtudhatjuk, hogy Keller Péter számára „dédapja élete és életműve hiteles kor- és sorstükör. Az életmű téma- és problémakörei felkeltették érdeklődését. A kutatáshoz megtalálta a megszólító erejű, személyes motivációkat. Gárdonyiról számos helyen és alkalommal elismerést kiváltó előadást tartott Egerben, Budapesten, az ELTE-n, szerte az országban és határainkon túl is. Munkásságának egyik fő nívója, hogy felismerte az »egyművűvé« redukált Gárdonyi emberi, költői, próza- és drámaírói ezerarcúságának igazi jelentőségét.”

Tavaszi számunkban Keller Péter két esszéjét is közzé tesszük, melyekből még közelebb kerülhetünk dédapja, Gárdonyi Géza szelleméhez.

A Magyar Írószövetség 2024. október 23-i ünnepségén Arany János-díjjal ismerte el a Debrecenben élő, lapunkban gyakran publikáló Vitéz Ferenc irodalmi munkásságát. Bertha Zoltán József Attila-díjas irodalomtörténész a következőket írja Vitéz Ferencről, a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen rektorhelyettesként irodalom- és kultúrtörténetet, kommunikációelméletet és -gyakorlatot s még annyi minden mást tanító tudós irodalmárról és művészeti íróról: „Kötetei alanyi versektől gyermekköltészetig, regényektől vallomásos elbeszélő prózáig, meditációktól bölcséleti esszéig, elmélkedésektől elemző értekezésekig számtalan műfajt ölelnek át. Tanulmányai a legválogatosabb szférákat járják be a kultúrhistoria minden időszakából, az irodalom, a publicisztika, a képzőművészet, a népművészet, a többi magasművészeti ág (film, zene, tánc, színház, építészet), azután az etnográfia, a filozófiatörténet, a bölcsészettudományok (művelődéstudomány, kommunikációtan, vizuális kulturológia, medialitáselmélet, kultúrantropológia, honismeret) ezerféle tartományából.”

E számunkban olvashatják Vitéz Ferenc néhány versét és az ő esszéjével emlékezünk meg a 200 éve született Jókai Mórról *„Eppur si muove” – És mégis?* címmel. Így kezdi sorait Vitéz Ferenc: „Nem tanulmányt készülök írni, inkább mozaikos élményeimből válogatok, ha úgy tetszik: szertelenül, hiszen az elmúlt esztendőben gyarapodó »kétszázasok klubjának« (Arany János és Tompa Mihály, Petőfi Sándor és Madách Imre vagy Kölcsey Ferenc *Himnusa* utáni) újabb tagjának számtalan portréja van. Az irodalomtörténeti és szaktudományos munkákat nem sorolom, bár elkerülhetetlen volna az utalás rájuk; a szépírók közül is sokan rajzolták meg arcképét: azok, akik elismert, és azok, akik megtagadott vagy túlhaladt elődjüket látták benne.”

A Százak Tanácsának tagjai közé választották nemrégiben Molnár Pál magyar újságíró, szerkesztő, aki Gyöngyösön született 1952-ben, s aki a Balassi Bálint-emlékkard és más művészeti díjak alapítója. A vele készített interjúban így vall magáról Molnár Pál: „Már az 1975-ben indított Karinthy-emlékgyűűrű kitüntetés hírére, melyet szülővárosomban, Gyöngyösön, a szőlői házban a Híradóból

hallottam, átvibrált agyamon: milyen jól hangzana a Balassi Bálint-émlékkard megnevezés. A megvalósításra 1997-ig kellett várni. Akkoriban már elviselhetetlennek éreztem a Valentin-nap – ahogy akkor hívtam: Valentin-hisztéria – invázióját. Van nekünk Bálintunk – mondtam akkor. Nemcsak Balassira, hanem Bakfark Bálintra is gondoltam: az ő idejünkben még őszinte európai – és keresztény – ünneplés volt a Bálint-nap. A Gellért Szállóban adtuk át az első Balassi Bálint-émlékkardot: Tóth Bálintnak. Aztán jöttek a többiek, majd 2002-ben – a térségünkhöz kötődő Utassy Józseffel párban – Ernesto Rodrigues portugál műfordító. Azóta minden évben egy magyar költő és egy külföldi műfordító veheti át a szablyát, amelyet kezdettől fogva Fazekas József bonyhádi kardkovács alkot.”

Egyik utolsó írásával emlékezünk meg dr. Lengyel Gyula atyáról, az Egri Főegyházmegye nemrégiben elhunyt nagy tudású papjáról, aki a következőket írta le ebben a tanulmányában: „Albert Einstein többször beszélt a világ jel-értékéről, mely állandó vágyakozásban, dinamikában, vibrálásban tartja és ezáltal élteti az embert. »A legszebb és legmélyebb élményünk, amit csak átérezhetünk, a TITOK FELFEDEZÉSE; ebben van minden művészet és minden igazi tudomány magva... Minden kézzelfogható erő kifejtés célja az ember. Az ember életcélja kell, hogy ez legyen – ne feledjék ezt soha képleteitek és egyenleteitek között.« Ezt a Titkot rendíthetetlen reménységgel sejtjük meg, sőt érzük el olykor, zarándok életünkben.”

Oláh András *A megváltás késik* című recenziójában Handó Péter *Kezdő játék a véghez* című kötetéről ír.

Hubert Ildikó Szakolczay Lajos *Szabadság-tű (Irodalom, képzőművészet, színház)* című kötetéről fogalmazta meg mondanivalóját. Megállapítja: „Szakolczay Lajos *lángolása az irodalomra és művészetre szomjazása* mai napig nem csillapult, tanú erre legújabb terjedelmes és sok műfajú (levelezés, naplóbejegyzés, esszé, kritika) kötetének 637 lapja. A kötet címe sejteti: Szakolczay Lajos átjutott a bibliai reminiscenciát sugalló tű fokán, ami utat maga választott (választhatott volna mást?) vagy Valaki kezéből elfogadott.”

Farkas Csaba *Szobán innen, szobán túl* címmel Kaiser László *Gyerekszoba* című kötetéről írt. Hangsúlyozza: ezek olyan versek, amelyekben gyerekek szerepelnek, ám tartalmuk a szülőknek szánt. Pontosabban: minden olvasónak, aki fogékony a metafizika iránt.

H. Móra Éva egy a Corvina Kiadó által megjelentetett kötetet mutat be, melynek címe: *Egy testben két szív*. A kiadvány verseken és meséken keresztül szól a várandósságról, a szülésről és a szüléségről. Szerkesztette: Csóka Judit – Szabó T. Anna. „Olyan könyv ez, amelyet nem lehet egyvégtében elolvasni. »Hiánypótló«, szív közepébe találó kötet” – írja a recenzió szerzője.

Az *Agria* mostani számában verssel és novellával jelentkező szerzőink közül a József Attila-díjasokat: Fecske Csabát, Kódöböcz Gábort és Pósa Zoltánt, to-

vábbbá Aknay Tibort, Ambrus Józsefet, A.Túri Zsuzsát, Bakacsi Ernőt, Bérczessy Andrást, Bérczessy Lajost, Bíró Józsefet, Csontos Mártát, Jámbor Ildikót, Juhász Pált, Juhos-Kiss Jánost, Katona Kálmánt, Konczek Józsefet, M. Fehérvári Juditot, Németh Pétert, Orosz Margitot, Pozsgai Györgyit, Sándor Józsefet, Sípos Annát, Szíki Károlyt, Tornai Xéniát, Török Nándort, Törő Istvánt, Wessetzky Dánielt és Zsirai Lászlót emelném ki.

Minden szerzőnknek megköszönném – határon innen és túl – a verseit, novelláit, tanulmányait, a fotókat, melyek nagy részét Gergely Gábor Egerben, ismert alkotók szobrairól készítette. Köszönet kiadónknak, az egri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárnak.

Örömmel teszem közzé, hogy az *Agria* folyóirat két munkatársa is kitüntetéssel vehetett át Egerben, a Magyar Kultúra Napja alkalmából rendezett ünnepségen Vágner Ákos polgármestertől. Dr. Ködöböcz Gábor, az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem nyugalmazott egyetemi docense, az *Agria* alapító-főszerkesztője Gárdonyi Géza Díjban részesült, míg Bakacsi Ernő Egerben élő, lapunkban rendszeresen publikáló író Pro Agria díjat kapott. Mindkettőjüknek gratulálunk az elismeréshez!

Ugyancsak Gárdonyi Géza Díjban részesült Dr. Nagy Sándor nyugalmazott emeritus főiskolai tanár, aki 45 éven át oktatott az egri tanárképző főiskola irodalomtudományi tanszékén, melyet több éven keresztül vezetett is. Irodalomtörténeti munkásságának középpontjában a XIX. század második felének, illetve a XIX. és XX. század fordulójának irodalma és esztétikája állt. Alapos, elmélyült tanulmányai mellett közérthetőbb, nagyközönségnek szánt, de igen igényes írásokat is közzé tett, elsősorban Gárdonyi Géza és Bródy Sándor szépirói munkásságáról. 1996-ban ment nyugdíjba, de még 2005-ig visszajárt óraadó tanárként segítve a tanszék munkáját. Az 1970-es és '80-as években az egri Gárdonyi Társaság szervezője és vezetője volt. A Gárdonyi- és Bródy-kultuszért nála többet senki sem tett az egri írástudók közül. Sajnos a díj átadása előtti napokban elhunyt Dr. Nagy Sándor, így rokona vette át az elismerést. Ez az eset is arra inspirál mindannyiunkat, hogy igyekezzünk időben felismerni és elismerni az igazán nagy teljesítményeket!

Fecske Csaba

Hóvirágtól jégvirágig

Január

Hóban totyognak a ludak,
süti a hó a talpukat.
De hát a baj nem ennyi csak,
befagyott végig a patak!

Február

Jég-körmöt mereszt február.
Hó-dunna alatt a határ.
Öreg varjú károgja, kár,
hogy hűtlen lett hozzánk a nyár.

Március

Pajtás a tél után ne fuss!
Játszani csábít március.
Üzenet jött, és jó a hír:
kinyílt a sárga gólyahír.

Április

Szélllel, hóval jó április,
megszoktuk már: kissé dilis,
az évbe nem illő hónap,
több mint harminc bosszantó nap.

Május

Rügyet bontogat minden ág,
zöld ruhát öltenek a fák,
ragyogó tiszta most az ég,
eső síkálta föl elébb

Június

Hajladozó kicsike láng
út szélén kéklík a katáng,
pipacsot kis szellőcske ráz,
neked duruzsol a darázs.

Július

A nap, mint a kemence fűt,
rekkenő hőség mindenütt,
aranyszínt ölt a búzaföld,
búza tövén pacsirta költ.

Augusztus

Hullócsillagok évada,
ezüst színű az éjszaka,
jól földagadt a hold képe,
felhő-kendőt húz fejére.

Szeptember

Felzokognak az őszi fák,
iskolába megy a diák,
várja kréta, várja tábla,
okos lehet akár már ma.

Október

Szól már a szüreti ének,
a tőkék közt ifjak, vének.
Libabőrösek az esték,
most ősz van, de nyár is lesz még.

November

Ködöt szitál a november,
nagyokat tüszent az ember.
Szár az ágat zörrent a szél,
sikolt egy hulló falevél.

December

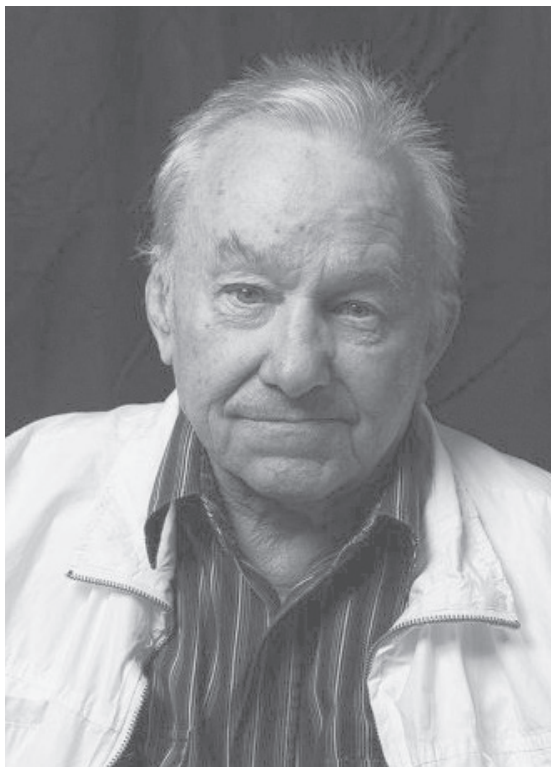
Megjött a legvénebb ember,
a hó-bundájú december.
Cinke didereg az ágon,
csengőket csendít karácsony.

Lapzárta után érkezett

Elhunyt Fecske Csaba, folyóiratunk rendszeres szerzője

A Magyar Írószövetség szomorúan tudatja, hogy 2025. február 28-án elhunyt Fecske Csaba (1948–2025) költő, publicista, meseíró.

Fecske Csaba 1948. március 10-én született a Borsod megyei Szögligeten. 1962-ben költözött Miskolcra. Huszonnégy évig dolgozott a Kohászati Gyárépítő Vállalatnál különböző beosztásokban, eredeti foglalkozása öntőipari technikus. 1968 óta publikált rendszeresen, első verseskötete Arcokholdudvara címmel 1978-ban jelent meg, de már az 1980-as évektől hangsúlyos szerepet kaptak életművében a gyermekversek, mesék is. Évekig volt az Észak-Magyarország jegyzetírója, szerkesztette az Új Észak gyermekrovatát. Szerkesztője volt az Új Holnap irodalmi folyóiratnak, vezetője az Új Holnap Stúdióknak, amely pályakezdő irodalmárokkal foglalkozott. Alkotói munkásságát számos díjjal ismerték el: Nívó-díj Miskolc (1976); Szabó Lőrinc irodalmi díj (1989, 1994); Alkotói-díj (2003); Pro Literatura díj (2006); József Attila-díj (2008); Pro Urbe Miskolc (2019); Utassy József-díj (2021); Illyés Gyula-díj (2023). 2015-ben szülőfaluja díszpolgárává avatta. 2019-ben Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetésben részesült irodalmi munkássága elismeréseként. Utolsó verseskötete 2024-ben jelent meg Őszi napozás címmel a Magyar Napló Kiadó gondozásában. Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Az Agria 2024 őszi számában mutattuk be Fecske Csabát és munkásságát

Tornai Xénia

Jézus, az ember

Gondolatok a kereszttövénben

Nyelvem is kiszáradt szájam padlatán,
S ínyemen fekélyé váltak a szavak.
Minden, mit kimondtam s hittem hajdanán,
Ellenemre fordult, most silány salak.

Mégse adjatok *ti* inni! Jusst se kell!
Koncot elfogadni úgyse mer kezem.
Büszke lélek éltet és szilárd kebel:
Bűnötök tetézem, hogyha elveszem.

Csak feszítetek meg! Bátrak voltatok –
Díszmenetben engem elkísértetek.
Most igéim árnyán hurkot fontatok.
Már a csöcselék is ott zúg véletek.

Ínjaimba tép a vasszegkoppanás.
Önfejemre hordom végítéletem:
Inkább győzzön rajtam lábszárroppanás,
Mint Pilátus éljem végig életem.

*Jó pásztor**(Kovács Jenő alkotása)*

Kosztolányi

Oh, a kisfiúsan édes Kosztolányi!
Mint egy ifjú kedves, mindörökre szép.
Nyakkendője csokra, gyermeki csodái...
Visszahozza őt egy réges-régi kép.

Huncut szeme fénylőn asszonyokra téved.
Szemöldöke íve csintalan kacsint.
Félmosollyal arcán csillagokba réved –
Tincse félrehullva messzi múltból int.

Zöld tintával írott versein mereng el.
Kertben kis darázs döng, ő is ott bolyong.
Bágyadt szirmát bontja még az őszi reggel,
Ám ifjú fejében már új téma zsong.

Nyári délutánok félelmes varázsán
Máli tánti várja: négykor ozsonna.
Csipke árnya táncol tejszines melange-án,
S halk zenével búsan sír a zongora.

Bájos fruskák pajkos vihogása hallik,
S szégyen-pirulással tőlük futni kell.
Ott lesz doktor bácsi, az ősz bajszú Hollik.
Hallgatóján sóhajt a beteg kebel.

És a kisfiúcskák majd elbújnak csendben:
Játszni különöset csak titkon lehet.
Hinta és lovacska – vágatni a kertben,
És aki lepottyán, meghal – elmehet.

Aztán jó az alkony, ráborul az est, fél!
Siratja a szegény, apró gyermeket.
S míg az ódon óra kongva zengi: éjfél,
Öngyilkos halálról lát rémképeket.

Lázás kis kamaszból felnőtt lesz – megéri.
Bár magát temetve lel halált, sokat.
Százegyféle fájás öt holtig kíséri,
Vesz hát orvosoktól bölcs tanácsokat.

Ám Karinthyval, ki hű kebelbarátja,
Összevész az utcán, két örök gyerek.
Egymást megcibálják, ezt mindenki látja,
Majd nagyot kacagnak: „Vicc csak, emberek!”

Később férfiként a szomorú boldogság
Átkarolja izzó, játszi szellemét,
És borús derűvel – micsoda bolondság! –
Apró kis csodákból összeáll a lét.

Részvétlő tudással titkot fejt, ne sértse
Könnyes arcát soknak, kikre ráakadt.
S hirdeti, hogy „mindig kell, aki megértse”,
A kis „utcalányt s a tébolyultakat”.

Szívét zakatolva a Logodi-lépcsőn
Harminc feketéje majd’ szét nem veti.
„Édes Manyikám, egy szódát! Ég a légcsőm.
S csukja le a rádiót, ha nem szenvedni.”

Bűvös ámulattal jár a földön éjjel –
Áll a félhomályban, vágyva a csodát.
Csillagok honában nézi szenvedéllyel,
Mint ül a mindenség minden este bált.

S elmerengve érzi: telve élte tétje.
Mit kívánt magának, boldog révbe ért.
Van otthon-melegje, híre, estebédje,
Ám a lelke mennyből, jaj, a földre tért!

Részeg élnivágyás – bár a vég a síré,
Kávéházak öble, Pest és villamos...
Ifjúságom álma, drága, jó Desiré –
Ő volt e varázsló, e csodálatos!

Kosztolányi Dezső születésének 140. évfordulójára

Levél a mennybe

Kosztolányi Dezsőnek

Drága, Didém, kit a mennybeliek kara kedvel az égben!
Hogy megy a sorsod amott? Üde árny vagy-e játszín a légben?
Színeid éltetik-é odafenn is az isteni rendet?
S mártod-e tollad a nap sugarába megírni a csendet?

Lenn az idő meg a mammoni pénz fog igába ma minket.
Támad a kór is: az arcon a maszk betakarja a sminket.
Most aki él, szomorú, csak a vér zakatol feketébben.
Küldd le, mi tinta maradt! Legyen okker, arany, ne csak ében!

Kellene friss mohazöld, ami lágy dalokat hoz a völgyből,
S alkonyi bíbor – Erisz pereit tovaűzni a Földről.
Méz viaszát se feledjed – aranyba bevonni a tincsem!
Lélek-azúrt, sokat adj: ha hiányzik a tűz, csoda nincsen!

Kaphatok áfonyaszínt? Legyenek lila bársonyos esték!
S nyárpirosat, hogy a vérbe szaladjon az éteri festék?
Frissül a vágy, vele duzzad a kedv, derül újra a lélek.
Holdnak ezüstje fakul. Platinát, Desiré, neki kérek.

Óaranyod lebegő pora hulljon az édeni fénnel,
Hintse meg életem árnyalatokba beoltva reménnyel!
Áldalak, égbeli mesterem, esdve ezer buja színed.
Asszonyi szívvel eléd leborulna ma kései híved.

Zsirai László

Gárdonyi küldetése

Agárdpusztán éppen világos volt az ég,
magyar író-t szült a gépész felesége.
Senki nem tudhatta persze ezt akkor még:
lesz-e novellája, lesz-e nagyregénye?

Örült az életnek. Tanult, majd tanított,
folyton fogalmazva féltettebb álmait,
az ember sorsában titkokat gyanított,
szép szavakba szöve rejtettebb vágyait.

Szellemi réteken virágokat gyűjtött,
csokorba is fűzte, mint kit Isten küldött,
szívjóságából tette azt, mi rá szabott.

Erkölc sugarait összes műve osztja.
Tudta, hol a helye. Tudta, mi a posztja.
Az emberiségnek örök Napot adott.

Töredék

Hol vannak már a kishajók,
kegyetlen ólomkatonák...
Dalaim álomtengerén
magam maradtam büszke rák.

Tóparton, forró homokban
szaladtam, pajkos kisgyerek.
S most, itt, a hegyi patakban
szókavicsokat görgetek.

Tolmács

Esik az eső, esik,
a kies mező ázik.
Fényes kis istállóban
kényes számár iázik.

Gazdája percek alatt
békíti a szamarat,
ám a számár csak ordít:
magyart számárra fordít.

Portré

Szívedben harangoz
a mégis és a mégse.
Elég-e a ranghoz
az álmok szívverése?

Tekinteted mélyén
borongós bánat fészke.
Árnyék-gondok szélén
szédít napfényes béke.

Rímkényszerek

1

Láttam Amált,
amint abált
szalonnát zabált,
s hallottam Pált,
ahogy bekrepált,
nagyon lestrapált
motort kalapált.

(F)éljen a párt!

2

Hajnalban egy paksi hapsi
vélte, lemerült az aksi,
pedig csak a vezetéket
rágta el egy vaksi tapsi.

3

Köröttem lommal teli árkok.
Tatjana levelére várok.
Míg nem ír, forr bennem az átok.

4

A fogason lóg egy kabát,
jég élezi most a kaszát.
Ámulattal mondod: „Nahát!
Hogy süthet a Nap odaát...”

Plakát hirdeti a falon:
A baltát, a kapát hagyom,
nem ütöm a papát agyon.
Szeretet a legfőbb vagyon.

5

Nem hiába dörmögök,
mert ki némán lődörög,
kivetik a fő körök,
elviszik az ördögök.

6

Az ember gyakran spórol,
nem beszél, némán trónol.
Nem értek minden szóból,
csak a jóból, a jóból –

7

A szöveg felfújta próza,
szajkózza lepcsés Róza,
de a vers, mint a nóta,
ajkakon nyíló rózsa.

8

Regényt ír a buta Kinga,
minden ujja csupa tinta.
Ezért ugyan nem nyafogna,
ha mielőtt hozzáfogna,
olvasna és okosodna.

9

Küzdelem hátán küzdelem.
Hova néz szemed, Istenem?
Elszabadultan ördögít
csak tekinteted szelídít –

10

Olykor nem hallasz semmit,
néha meg
füledben szinte cseng a csend.
A jóságodtól reng a rend?
No, mára ennyit.

Ott, ahol élek

A vers, tudom, nem öl meg engem.
A betűk barátaim, bátorítanak.
Lélegzenek a közelemben
– ott, ahol élek –
ősz, szürke szél-sziszegésben,
fehérre fagyasztó, havas hideglelésben,
tavaszi éjszakák virágzó álmainak édes ölében,
s az öröm finom dalaiban is,
miket a nyári születésű Nap
csikó-életű sugarai rám borítanak.
Erdőnyi dühöm harsány viharában,
otthonnyi mosolyom csendes udvarában,
mindenütt, ahová elvisz a lábam,
lobog a szavak izgalmas tüze bennem:
tudom, a vers nem öl meg engem.

Tinódi Lantos Sebestyén
Pusztai Ágoston alkotása (Eger, Tinódi Sebestyén tér)

B. Mihály Csilla

Elég, ha

Zsirai László Portré című versére

Az ember, hogyha jó is,
de támasztéka nincsen,
gerince kell, hogy tartsa,
s elérhető lesz minden.

Boronghat röpke léte
a napsütötte tájon,
de mégis így valódi:
muszáj, hogy néha fájjon.

Ne vágyjon díjra, rangra,
csupán csak éljen s higgyen,
az álmok szívverését
elég, ha hallja Isten.

Katona Kálmán

Ha tudtam volna

Ha tudtam volna.
Holdtalan éjben
hallgatásba hullni könnyebb.
Hiányod lopva
arcomba térdel
öklendezi rám a csöndet.
Díszek és ízek
szétmáló rendje
ázott mennyezet-magasban.
De most már mindegy
élsz-e vagy halsz-e
bennem. Megbocsáthatatlan.

Halálsoron

Mindannyian sután
gátlásosan vakon
rángunk ittben és mostban.
Bár kerülne száj a sandasághoz.
Eső dobol bátortalan
mondatainkon
s kihullanak kezünkből csontjaink –
haló porunkat
miként szorítsuk össze?

Délutánra újabb látomások rácsain
leszünk magányosabbak.

Rövid kényelmes küldetés?
Ugyan.
Rászedettünk mind barátaim.

Válasz

Így lesz közönyös ég alatt
fontossá minden pillanat.
Hát el ne kapkodd.

Tőle bár vakít a látszat
kérdéseidre választ
kellene kapnod.

Állj meg csöndedben hirtelen.
Szívárvány-béke szíveden
már mindig ott van.

Évmilliók távolában
közönyös ég morájában.
Benned. A porban.

Ködöböcz Gábor

Angyalbeszéd

Fák levelén asszonyálmok
Felhők között imádságok
Szerelmeket ringat a szél
Lelked mélyén angyal beszél

Tangó délben

Hol két folyó a híd alatt
Ringat rózsát s aranyhalat
Nappali hold nyárban télben
Tangóra hív minden délben

Elragadtatás

Tiszavirág tövismadár
Kérészélet lándzsás halál
Tavasz és nyár egy lobbanás
Havak elé szívdobbanás

Igéz és éltet

Legszebb csillag nekem a Föld
Igéz a kék éltet a zöld
Lombok csöndje víz varázsa
Lüktető lét áradása

Mikor szívem...

Mikor gyermek fára mászik
A világfa kivirágzik
Mikor szívem hozzád vágyik
Minden madár fuvalázik

Megtartó varázslat

– J. A. emlékére –

Sokat adtál a szép szóra
Sajgó hiány vitt Szárszóra
Jött vad kerék semmi sodra
Mamához vitt vánkossodra

Szól egy hang

Őszikékhez közeledve
Csonkán-bonkán törekedve
Szól bennem egy hang naponta
Vele üzen Nagyszalonta

Eszméltető látomás

– Csontváry emlékére –

Sorsfordító hang az égből
Emelt ki a szürkeségből
Látomásod izzó lángja
Fényt vet létünk kozmoszára

Költő gyöngyökkel

– Kaiser Lászlónak a 70.-re –

Ahogy egyik szavát a másikba ölti
Apró kis gyöngyeit gyöngysorokká költi
Erénye bölcs derű elmeméz meg játék
Ő maga közöttünk áldás és ajándék

Az égi kocsmában

– KAF barátunk emlékére –

Őszikéket meg se várva
Végsőt lobbant a gyertyája
Poéták közt non plus ultra
Fent borul már kocsmapultra

Súlytalan repülhet

– Szilágyi István emlékére –

Zuhognak a kövek az idő kútjába
Bolygó tüzek gyúlnak véghetlen útjába
Súlytalan repülhet semmi sincs a zsákba'
Itt van minden kincse szép Erdélyországba'

Útban a fény felé

Isten-képmásokként élve
Vendéglétünk legfőbb tétje
Hogy az út végére érve
Belenövünk-e a fénybe

A. Túri Zsuzsa
(Parksírató)

kivágott fák
életük delén lekaszabolt
óriások hanyatlása
egymás hegyén-hátán heverő
szén-dioxid elnyelő
oxigént lehelő lovagok
akik nem tudták magukat megvédeni
árnyat adó lombkoronájuk
sok éven át
hajolt fölénk
most tuskóikon
évgyűrűik
mint galaxisok spiráljai
vonaglanak

irodaház épül itt

illatos eső öntözi a meghasadt törzseket
s a friss hajtások
a gyöngé ágak
fuldoklók kezeiként nyúlnak
az ég felé

ezentúl itt is zavarosabb levegőt iszunk
ami a felkavart koszos vízhez lesz hasonló
lekaszált rózsabokrok
kitépett virágok mindenütt

megszólal a harang

egy szólamban siratja
ami volt
az sem vigasztal
hogyan tudom
2016 januárjában
kinyílt az első virág
a világűrben

A neved

Teljesen megfeledkeztek rólunk,
hiába csöngettem.
Lassan elmorzsálódott a délután
és vele a remény.
Egész testemben remegve, csatakosan próbáltam
kapaszkodni, de csak csúsztam lefelé.
Otthagytak segítség nélkül.
A relaxa mögül rézsútosan befolyó
vézna fénysugarakban
aranyló porszemcsék cikáztak
s örvénylettek a steril flakonok felett.
Hosszú ideig ültem ott.
Roppanva horpadt be a
kitágult tér-idő.
Szólni akartam Hozzád de csak nyöszörögtem.
Torkomba szorult a zokogás.
Hallgattam az infúzió csepegését.
Végül bejött egy ápolónő.
(A kitűzőjén láttam, ugyanaz a neve, mint nekem.)
Fapofával mormolta:
„nem jöhettek, a másik szobában született egy asszony,
itt meg már úgysem lehet segíteni”.
Igazságtalan az élet.
Szánalmasnak éreztem magam.
Akinek nem sikerül. Még ez sem.
A nővér letörölgetett és elvitt Téged.
Akkor kezdtem el sírni.
Szédelegve felálltam, megindultam kifelé,
úgy, ahogy voltam: hátul nyitott köntösben.
Az ágyon ragacsos vérrózsák nyílottak.
Próbáltam utánad menni, de a folyosón
le kellett ülnöm.
Lehunyt szemhéjam mögött gyertyák égtek,
fülemben harangok zúgtak.
Nem értelek el többé.
Soha nem öleltelek magamhoz.

Örökre elváltunk hat hónap együttlét után.
Egy zöld ruhás ápoló értem jött.
Akkor már kiabáltam. Nem értettek.
Agresszív kezek. Tű. Nyugtató.
Pedig csak a nevedet akartam megmondani
valakinek.

Bárkinek.

Thália – Kerényi Jenő alkotása (Eger, Szmrecsányi Lajos Érsekkert)

Törő István

Metamorfózis

A vers ünnepén

A vers változása, kor változása,
fűtött erénye, és váltóláza,

forgolódhat, leszakadt jéghegy,
sodródik, szállít törmeléket,

eldobálhatja megunt salakját,
nem kerüli el araszolását,

lassan ér be a szív közelébe,
könnyebben juthat közepébe,

üzenő szelíd énekesmadár,
rejtelseiből mindent kitár,

milyen lehet az ember énje,
hogyan vele társát is elérje?

lehet az észnek indulója,
hajóként himbálózó óda,

elmélyülten hoz égszakadást,
hogyan átélhessed igaz hangját,

emlékedbe is átmelessen,
tapadó mágnesként keressen,

vagy csak a tenger morajlása,
vele sohasem lehetsz árva,

átváltozik, mint forró égőv,
hullámtaraja benned hőköl,

pihentető padlása agynak,
ahol a verslábak nyaralnak.

Megvár-e még?

Árvalányhaj a nyár emléke,
szépen kibontva száll a szélbe',
valamit mégis megmutasson
a rohanó évből emléket adjon,
az a tükör már rég eltörött,
melyben az ifúság röpködött,
párában bujkál sok boldog óra,
izgalmaktól már szívemet óvja,
az év a fontos, rebellis nótá
ritkán jön, agyad sem szórja,
az emlék melege mindent előnt,
mikor az ember rosszul dönt
kevés a végzés, sok a salak,
a decemberi nap meg csak szalad,
gyertyagyújtás, gyerekek öröme,
hópihékből áldások özöne,
hogyan mi készül, senki sem tudja,
mélybe rángat, vagy visz a csúcsra,
öröm járja, vagy sírás bujkál,
merre indulj a keresztútjánál,
célegyenesbe a lélek befordul,
milyen világ, mily élet van túl,
árvalányhaj, mit nyáron szedtél
megvár-e még, akit szerettél?

A lillafüredi libegőn

Szítál az eső, a fiatal lány
vacogva ül melletted, s mesél,
alig látszik a hegynek orma,
mondókája már csúcsra ér,
talán húszéves, lehet több is,
bánatát kirándulásba fojtja,
nincs meg a biztos munkahely sem,
mogorva főnöke lám, kirúgta,
hegyet mászik és feledést keres,

s nem zavarja az égi áldás,
egyszer bezár a felhő csapja,
baját elmondva az is megváltás,
míg esőcseppek mosogatják,
e tíz perc áldozással is felér,
a csúcs felől a Nap sugaraiban
arca reményt sugárzó hófehér,
e lebegésben az élet íródik,
újra formát vehet a gondolat,
minden bánatban újrakezdés,
s nem a lemondás fojtogat,
mire a csúcst is megmássza,
s lefelé újra együtt lebegünk,
már tudja szorít, enged az élet,
de sohasem dönthet helyettünk.

Lázban

Ahogy az arcod kipirulhat,
akkor a szem is kivirulhat,
a vénák lüktető medrében,
rohan a vér is észrevétlen,
akár egy fegyelmezett baka,
lábaid egymás mellé rakva,
kezed fehér a kulcsolástól,
forró a test, mindenütt lángol,
ilyen voltál, mikor szerettél,
s akkor is mikor bűnbe estél,
s ahogy piciny élet indult,
kéz és a láb hasban lubickolt –
láz volt életünk fokmérője,
összehozó és kötöző mérce,
zeneszó, mely a szívben hangzik,
s öröm grádicsán felmagaslik,
és csúcsra ér, mielőtt elmegy,
vinné a vágyat, vinne szerelmet,
most, hogy a test lázban fetreng,
visz-e az élet tovább rendben?

Bevásárlás

Nem a csábító kirakat vonz,
nem is az áru tapogatása,
hazai, vagy importált gyümölcs,
ahogy az eladó magyarázza,
húsáruk között a felvágott
szemérmesen feléd pislog,
hogy porciózza el ízét,
mégsem tudhatod meg a titkot,
a paradicsom szépívű szemét
ha ránézel feléd villantja,
rád kacsint, hogy beleszerethess
szép költeményt írhasál róla –
mégis inkább az eladólány,
ha megnézed, kihúzza magát,
akin a tekintet csak átlibben,
nőt is látsz benne, vagy egy kofát?
valamit mégis venni kéne,
lépjén előre dráguló életed,
dagasztják zsebed aprópénzek,
ékesített olcsó fémjelek,
fél rőfnyi, vékony szárazkolbász,
füst illatát lebbentő szalonna,
s jó régi ízt adó töpörtyű,
pár évtizeded, hogy visszahozza.

Ahogy én is, ahogy te is

Ahogy én is, ahogy te is,
várjuk álmunk teljesedik,
lángra, hogy kap a gondolat,
betelni látom sorsomat,

érzékeny világ ma is megérint,
szeretetünk szívünkben érik,
a tervek, miket megformáltunk
mércét adott: magasra másszunk,

bár a század torkig belakott,
megemészti, mit ember adott?
iszonyú csöndben a lélek intett,

üdvözültem és elkárhoztam,
szellemi terrorba botlottam,
kezem kulcsolva kerestem Istent.

Örködik álmom

Áldom, hogy őriztél, tiszta világod
átlátható, mint a víztükör,
illatodból felépítkeztem,
biztatásodtól kedvem tündököl,
oly messze voltál, s oly közel,
nem volt közöttünk fal, se bástyafok,
vonattal legyőzött hosszú utak
varázsló fénye átragyog,
mintha most lenne az az óra,
mintha az élet újra hívna,
örök reménységed fénye fog,
szívem áldozó tüzed bírja,
lehetsz fekhelyem, altató párna,
új születéssel halálom elűzted,
ifjan lobogó hévvel indulnék
másik életnek, hamvasztó tűznek,
a te világod az én világom,
utam a tied, bejárt idő,
örökké őrizöm virrasztásod,
rád vigyáz álmom, szerelmet vivő.

Orpheusz szíve

Ne nézz hátra! mert jön utánad,
múltad mutatja, ki megállhat

sorsa előtt, vajon megállna,
s üldözné kedvesét rabló világba?
a modern kor hamis kígyóját
visszalopták a percek, s az órák –
tudtad, megindít minden ének,
dallal bűvölni itt kevés lesz,
látnád a cselszövőt, aki tört vet,
legyilkol jámbort, és gyáva őzet,
vajon a szív ígérne bátran
boldog bizalmat, ha bent a pácban
lesben állva a gonosz rebben,
s vágy gyulladhat élő szemekben?
tudod, kísér, hozzád nem érhet,
ösztökéli Eurüdikédet,
baljós időt agyába lophat,
s a félelemtől megbomolhat –
ne nézz hátra! mert elveszejted
visszaígért, halott szerelmed,
de jaj, a vágy, hogy újra látod,
szívedbe ver kíváncsiságot...
alvilág szennyez jó Orpheusz,
nincs legenda, nem kell a juss,
szíved nógat, mert megszeretted
arcát, haját a kedvesednek,
alakjában is istent éltetsz,
mégis emberre elcseréled,
mégis a szív, pokolra dobhat,
nem állsz ellent semmilyen sokknak,
gyarló nagyon, pitvarig gyarló,
nem irányítható, trónbitorló,
mikor kedvesed holtan viszed
panaszod kinek mormolod, hinted?
kinek buggyan e fájó ének?
nyelv nem csorbul, a száj sem fékez,
önmagad ellen energiákat
szabadít fel, hogy tisztán láthass,
oda, a holtan is lüktető mélybe,
hogy Eurüdikét utolérjed.

Pozsgai Györgyi

Idill és sejtelem

Madarak dala
keretezi a csendet;
titkos nyelv
misztériuma a
délutáni nyugalomban.
Ösztönös áhítat
lepi a tájat.
Messze
Pandóra szelencéje
tátong vésszesen...
Megbicsakló idill,
rögeszmés félelem.
Meddig ölel át
az áldás?
Itt a fák közt
gondtalan lények
hangolnak –
estharang szól
valahol... távol.

Állandóság

Köveket cipelsz.
Apró lepkék kísérnek lengve,
utadat állják.
szárnyaikkal kérkednek.
Villanó szépségük
üres mámor;
színek fényadta
játéka – nem ad
szabadságot.
Magasba röppenő
vágyait

lehúzzák a szívedre
súlyosuló árnyak...
Csak cipeled, cipeled
a köveket.
Aggódva kémleled
a világot, nem tudsz
felengedni végre.
Könnyek állják
mosolyod útját.
Szeretteid arca
ugyan megnyugtat,
de minden nap
tartogat új
árnyakat.
Csak cipeled, cipeled
a köveket.

Balerina a metrón

Játékos szellőként
fut le a lépcsőn,
az állomáson hajlong
lágyan, fehérlőn.
Kecses karja
felhőt ölel,
lába magasba ível,
szíve tele örömmel...
Sikerült a sokat
gyakorolt mozdulat.
Sóhaja kitágítja
a csempézett falakat.
Mintha csak maga
lenne – a külvilág
kizárva,
gömbölyded mosolya,
mintha rám találna...
Gondterhelt perceim

könnyebbé válnak,
a táncmozdulatok
kommunikálnak,
érzem magam is...
lebegő fátylak,
suhanó árnyak!
Régi szent lángom
ma már csak látszat.
E néhány percnyi
átszellemült tánc
feledteti velem
a szürke délutánt.

Szeretnék...

... derűs öregkort
szorongás nélküli éjeket
lágyan lebegni a
hullámozó tenger felett
unokákat körülöttem
hadd nyüzsögjenek
kézenfogva andalogni veled
szeretném
fényévek távolába űzni
minden elsírt könnyemet.

Tekintetem tükre

Levendulás finom hajnalok
már csak emlékkertek
körvonalaiba zárva
ragyognak a
lélek szirmaiban.
Harmat-könnyeket
hullatnak a rétek,

de vigyáz rám arcod
föld-ég teljességű csendje.
Igézet kell, hogy
magamba ölelhessem
a fák életerejét.
A csordogáló patak
egyre vékonyodik
a nyári hőségben,
meg sem mozdul
a fák levele – ágak
lehajló zöldjében
madarak hallgatnak.
Csalogat az ősz,
megszólít, félve lépek
az évszakok fojtó
pirkadatába, szemem
körbe pásztázza jövőnk
bátortalan esélyeit.
Látom a köd felszáll,
arany leveleket
üzen a szél muzsikája,
kering még az élet
a bágyadt tekintetben.
Lassan magamban
észlelem a nyugalmat,
képzeletemben már
gyülekeznek a
költöző madarak –
szállnak az égre,
s a szememben
sorjázó képek
tovatűnnek a tél
végtelen tengerébe.

Török Nándor

A hetedik vigasza

Mottó: „*E világon, ha ütsz tanyát*”

Először láttad meg e félkész világot
(mindegy, milyen pólya selyme-rongya várt ott),
s felsírtál a kintől, így üzentél akkor,
hangodtól szabad lett a testbe zárt rabból:
Szabad lett a *város peremén* a lélek,
öröklött fájdalma ma is újra éled,
újra szüli e kor *szertelen* gyermekét,
hogy (ami körötte hányódik szertesztét)
darabjaiból a *rendet* újra rakja,
s újra felvirradjon *eszméleted* napja.
Magadból, ha adtál, nem volt tán hiába,
úgy nézz rám, mint szülő együgyű fiára,
aki egy más' világ énekére figyel,
a *Kozmosz* hangjaként dalod egy égi jel.

*

Lehetsz a sarkcsillag (biztos pont tengeren),
lehetsz elszórt morzsa (porban is meglelem),
lehetsz, akár *egész népedet tanító*,
s lehetsz hős, világot lángokba borító,
de *csellel* és *gánccsal* mindig lesnek majd rád:
A hetedik Te légy, ha hatszor feladnád.
Lehetsz *szívetadó*, merengő szerető,
vagy olcsó, vad vágyak nyomába eredő
szeretetre éhes (magányra) kárhozott,
lehetsz az is, akit búra-bajra hozott
világra a nyomor, s lehetsz annak fattya,
de ma az utókor méltón rád aggatja
a mindenség súlyát, s nem talál könnyűnek(!):
Tiszta szívvel méltán maradtál meg hűnek.

*

S hűnek, ha maradtál önmagadhoz mindig,
a hetedik éned akkor is megint így:
Költsél, ha költő vagy! Legyél *tudós*, *vitéz*!

S lettél olyan, akit jövője megidéz:
 Tudtad, *nincs bocsánat* költőnek, ha *lódít*.
 Annak se, ki *hódol*. Annak se, ki *hódít*.
 A *költészet maga* tudtad, csak *fecsegs*,
 ha nincs részeiben benne a *mély* egész:
 az Ember. S végzete, a pusztá értelem,
 mi téged elkísért egy egész életem...
 (s *nagyon fáj* a kínod, mit *szívedbe (r)ejtett*
 a vétkező világ: dobott, mint selejtet),
 ...s mígnem *sírba szálltál*, de már az sem riaszt,
 ha *mindez volt írva* tébolyt hoz vagy vigaszt.

Héphaisztosz

Mottó:

„mert csúf valék és szégyenére sánta;”
 (Babits Mihály: *Héphaisztosz*)

Istenség dühének torz ivadéka,
 rondának kreált az örökkévaló,
 s nagyot zuhantál, jut eszedbe néha:
 Megszülettél, s máris elkerült a jó.

A tiszta létű 'frigyet óvó' Héra
 az égi fényből a földi mocsokba
 mégis úgy dobott le, mint aki félt a
 vélt szégyenétől, s lesújtott az okra.

Istennők kegye bántott már elégszer
 (ajándék-szavuk volt mind talmi ékszer):
 Aphrodité is torzódra tett szarvat.

Üllőd azóta szolgálja az Eget,
 s a 'sánta kovács' (néped így emleget)
 vulkán tűzében acélt gyúrva hallgat.

A mandulafa

Előfutára vagy a télvégi varázsnak,
 a déli lejtőkön csatakos prém a hó,
 hol apró vízerecskek járatokat ásnak,
 mint tétova gyerekkez vonalat, ha ró.

Csezmiczei János: már régen megénekelt,
 néki reményt hoztál, nekem aggodalmat,
 tetted bátor-botor, én felismerem e jelt:
 konok vagy, mint aki senkire sem hallgat.

A makacs rügybontásod szívemnek épp
 kedves,
 hogy a kikeletről tavasz előtt hírt visz,
 de termésed bánhatja, tél fagya, ha
 megles,
 s majd tar kóróként állsz, mint öngyilkos
 Phyllis.

Idelent

Mottó: „*hajlik a láng jobbra
hajlik balra, de mit neki
jobb és bal: ki csak fölfelé tör?*”
(Babits Mihály: Jobb és bal)

A jobb és bal barátom, semmit sem jelent.
A szívem fáj, ha látom, mi köröttem kereng.

Az értéknek nincs széle: magassága van,
e magasság mélysége az egyetlen javam.

Mélyben a magasság, mi fölé emelhet
mindent, mit hős bárdok rég megénekeltek.

A szabadság maga, ha magam dönthetem
kinek-minek rabja legyek egy életen.

Ez mind közrejátszik: jobb s bal oly kicsiny,
fönről oly jól látszik a milliónyi csíny.

Kicsinyes, s egészen száanalomra méltó
e kétoldali rész: önmagára vétó,

de, ki fölfelé tör, s nem dől jobbra-balra,
mint legelésző ökör nem borul a sarjra,

az látja igazán, mi van alul-felül,
s amit felér ésszel, el csak azzal vegyül.

A jobb és bal barátom semmit sem jelent,
ami van, az fent van, s a semmi idelent.

M. Fehérvári Judit

Pessoa a halált várja

Pessoa térdei megroggyannak a mólón. Bűvölten nézi,
ahogyan a sirályok Isten kötényéből csillagokat esznek.
A világ sötétségbe borul, sétapálcája nő a csöndnek.
A Tejó hullámain halak ficáncolnak: csobbannak, letűnnek,
messzire eveznek. Ma van utolsó napja a tiszta szeretetnek.
Az ember tudja ezt vagy csupán érzi: minden öröm érte van
a világmindenségben. Pessoa fejében is kirügyeznek gyermekkor
hajói és ma még tavasz van. Ez az utolsó nap, mikor még épek
a gondolatai. Holnaptól örület van.

Pizsamát öltött a változás, s a mólóig menekült.
A parton lehajította papucsát, s a mélység aljáig elmerült.
Kómába zuhant a pillanat és álmában az ihlet mezejéig
tovaszállt. Minden emléke messzeringott, s végül rádöbrent,
hogy ezek a valódi csodák. Nem akart felébredni többé, de
a suttogó kagylók varázsa alázatra intette. Az eszmélés rá
így talált.

Kalapom fejemre húzom, sálammal körbetekerem halottfehér
viaszarcom és lépni próbálok, de nem megy. Sétapálcám lent hagytam
a mólón. Kirügyezett, majd elvitte egy csobbanás. Tavirózsákká lettek.
A folyónak mindegy. Úgyis azt súgja, hogy mindig van tovább.
A víz az víz legyen édes vagy sós, hiszen egyszer minden összeér.
A hold csónakot ragasztott az égre, s már nem látszott, csak csillagaik
fénye, mi egy festményt formált, miből kilépett a fényre:
Fernando Pessoa.

Debrecen, 2025. 01. 25.

Wessetzky Dániel

Napforduló

Hosszú az éjszaka, rövidül a nap,
nyúlnak az árnyak az ágak alatt.
Jéghideg élű, vasfogú télen
szunnyad az nappal a téli sötétben.

Simogat a reggel, az éj rövidül,
pajkos a napfény, óra kiül.
Jéghideg élű, vasfogú télen
ébred a nappal a téli sötétben.

A szombati munkanap elégiája

A szombat reggel, hogyha munkanap,
egy kissé súlyosabb az ébredés...
Az álom megy, az ember ébred és
a „menni kell” tudat fejére csap.

Fejére csap, hogy szinte összerogy.
Szombat van és meló? Az hogy lehet?
Dühében elmorzsol egy rossebet,
de magát összekapja (úgy-ahogy),

az arcát ráncba szedve útnak indul.
Morog magában párat, mint a pitbull,
de már ott tornyosul a munkahegy...

A nap pedig unalmas, tészta-hosszú,
szívében koffein, meg némi bosszú:
csak tesz-vesz, és előre mégse megy...

Kukában landol így a lusta szombat,
a munka vészharangja hogyha kongat,
s robotra hív e szép szünetnapon.

Melóban meggörnyedni, mint a kóró...
De mit tehet, az ember, hogyha csóró,
és zsebében csak üresség vagon?

Készülődő

A tavaszi szélben,
rügyes ág csúcsán
hallod a cinegék fuvola-szavát?
Tavalyi avar közt
ébred az élet,
Nap fele nyújtja az ibolya magát.

Pirosul a tulipán,
sárgul a nárcisz,
duruzsol a kicsi méh, ide-oda száll.
Álmos katicák
lassan másznak,
kelepel a fészken a gólyamadár.

Pattanj szaporán,
kelj ki az ágyból!
Hívogat a feladat, az iskola vár!
Illan a felhő,
illan a hónap,
s hamarosan itt van a bőkezű nyár!

Örömnep

Örömnep, kel az élet.
Ha tavasszal jön a zápor
pihekönnyű kopogással
simogat sok bokor-ágot,
tulipánok feje búbját,
a rügyeknek pici csúcsát.
Ha a fagnak foga csorbul,
csuda pletykás a patakvíz:
be nem áll, csak cseverészik...
Belelóg egy szomorúfűz
– matuzsálem, fura vénség –
s az iramló, puha, vén Séd
belenyúló gyökerének
felüdítő örök élet.
Rövidül már a sötét éj,
a kerek kő tovagördül.
Jön a húsvét: örömnep,
s ami árnyék, ami bálvány,
ami folt és ami kátrány,
ami bánt és ami bánthat,
s ami kétség, ami bánat,
takarodjon, meneküljön!
Ha kiszáradt, ha göcsörtös,
ha repedt is, java kérges;
felajánlom szívemet, mert
Te vagy itt benn, aki éltet:
felüdítő Örök Élet.

Dupla szonett a majdról

Rakás teendőd között, ha mégis
idő-darabra lelsz mélyen lapulva,
elhívnálak szünetnyi randevúra.
(Megfogjuk *majd* talán egymás kezét is...)

Hiába van farkasfogú, hűvös szél,
s a sok levél, mint múlt idő, pereg le,
a szívemet te fűtenéd melegre,
ha egyszer végre randevúra jönnél.

Szemedből kandi titkokat kilesnék,
kék lepkeszárnya volna ott a szónak.
A hold kerekre telne, mint az esténk.

Az élet mélyvizén két, pici csónak...
De ketten így a sorssal öltre mennénk,
s mutathatnánk egy nagy fityiszt a kornak.

A szívedért mégis hiába hajtok?
Idő-darabra nem találsz te mégsem...
(A randevút így nem kell, hogy lekéssem...)
Teendőd között a csúnya *majdok*

virágzanak vihogva, buja gyomként,
s a *majdok* ismét *majdokat* teremnek.
Bozótjukból kilesve kérdezem meg:
majd lesz-e végre nyélbe ütve konkrét?

Egy kis találkozó volna csupán csak.
De nincs varázsige, mely összehozna.
A józanság, mint hulló ág, kupán csap.

A *majdoknak* nem lesz már vége-hossza.
Zsebemben ott zörög egy vézna bárcsak...
S a *majdokat* ki lesz, ki szétbogozza?

Ambrus József

Szárhegyi trubadúr

színeit az ősz összevegyítette
ahol új formák egyesülnek benne
– hiába ér hozzám a dallam
szerkezete nem változik – járhatatlan
maradt benne egy csipetnyi kétség
tudjátok – naponta változik az érték
de én a látványból építék tűzfalat
bárhogy is legyen a versem megmarad

és látjátok festve van itt minden
a valóság ritka – fikció itt nincsen
– a szó formál magának új világot
de összekeveri az egyhangúságot
a létezés amiből az érték fakad
– sosem győzi le a honvágyamat
persze hogy a versben metaforák égneek
hiszen nem délibáb – benne van a lélek

és hogy váltogatom a világ ruháit
életben tartva a versek molekuláit
mert a saját szavam is megalázhat
– s a világot pusztítja a varázslat
de a halálból kiszakított az élet
felperzseli bennem a messzeséget
nem álmodok mert felébreszt a szó
a tiszta horizont kedves illúzió

emberi értékre biztatom magam
és emberi értéket formál az agyam
de tudom egyszer minden elhallódik
gyertek közelebb muszájból a szóig
mert én megcáfolom a messzeséget
– néhány versem a halál után éget
himnuszomban meghátrál a jelen
kicsit szétmorzszálódott főszerepem

tudjátok a földi lét is átmenet
talpam alatt lávafolyam – kráterek
és széthintem hamuját a tűznek
szép lassan az ösztönök kibetűznek
volt hogy feladtam az írást – az életem
– csak a balszerencse tartott ki velem
megtagadtam mindazt mit be kéne lássak
reménye fojtogatott a folytatásnak

de a hitnél is erősebb az akarat
megvéd a vers attól ami megtagad
és úgy faragta ki a költő vésője
hogy Ady Endre vére költözött a kőbe
ahol új évszázad látja benned a jövőt
ahol porrá égetünk minden szemfedőt
mert nem az ész az értelem s a lélek
szárnyat növesztve nyer üdvösséget

fohászom mindhiába tör az égre
Isten sem tudja hogy mi a jelentése
de az értelmek ha dolgok mögé bújnak
akkor is megmaradok szárhegyi
trubadúrnak

ünnepi ébredés

ünnepi szemeidben kalandra vágyom
az irományban hőség – lágy vigasz
ugrásra kész szeretett hiányod
nincs bennem félelem csak igaz
harcos mosolyod ma is törékeny
toporzékol mérgezett vallomása
– versekben ünnepi a védjegy
csak gyűlöletem gondol a halálra
bennem növekszik sekély reggeled
pórázon vezet hétfőtől az élet
néhány ünnepet lelkembe írtak
a hétköznapiak s a költemények

kalandos szemeidben botorkálok
és mesés végnapjaim tengetem
tükörbe nézve falnak fel a lángok
és két mámor között jelmezem
ne hagyd hogy a kaland megelőzőn
– nem leszek ezeregy reggeled
a végzet téged is torkon ragad
és elsodorja a legszebb ünnepet

szélcsendben születnek a fényerős szavak
– mosolyod áttöri a mélabú eget
de én elrejtőzöm mint a gondolat
és kalandos szemeidben ébredek

fűszervirágaim

fűszerét használom csókjaidnak
köd és arany most minden itt
olvad a csönd az alkonyatban
– és a létezés füstje melegít
vad szirmok ütköznek hangtalan
földi virágból vagyunk kitépve
most a rossz szavak sem fognak rajtam
de a múlt láncszemeit egybefűzte
kész vagyok megérteni hallgatásod
– fűszered nemesült pillanat
öröm és utálat összes kívánságod
ami az újjászületésből kimaradt

nincs már csókomnak maradása
jégbe zárt istenek rügye pattan
csodákat tép fel a világ akarása
éjszakák szemében könyv alakban
friss csókjaid morzsaléka lettem
tanul az ember – érzelmei vásznak
– kis időre én is szeretni jöttem
de része vagyok az elmúlásnak

szíved fölött nincs már hatalmam
– emléked beolvad a semmibe
és a jelened is átsuhan rajtam
– mint szentek lelkében az ige

folyékony labirintus

a labirintus szörnyeit legyőztem
az útvészítőben megmentem magam
csak emlék virágzik a sült velőben
és befogom a világot sorstalan
– spiritusszal fölkent rostokat
kínozza a küzdelem kényszere
fűszálak hegyén friss boltozat
és benne az ős kimérák istene
gyökeret ver antik mosolygásom
– kettős mítosz a periférián
leveleken zöldre festett lábnym
emlékét pusztítja a levegőhiány

három lépés a pokol keresztbe
ahol gomolyog a kéjes dohányszag
szent imádságot sikolt a remete
és behódolok a folyékony világnak
– épít az ember labirintusokat
csúcsíves dómot elme sziklavárat
millió folyosót a föld alá rak
ahová a margaréták visszajárnak

démonok sírnak arcuk szemlesütve
– hitvesi szálak a vérbe hálnak
és kapaszkodhatsz a tények betűibe
ahol folyékonyak a riadalmak

hajsza az étlapon

festett pink-hajszalet keresek
mint lombos ligetben a kurtizán
szemem duzzadt melleidre téved
nem kellesz csak pár órára csupán
– rejtőzködsz de mosolyod látható
csillagszemem friss gyümölcsre gerjed
falánk szívem kihajtott a levegőre
hogy rendeljek az étlapról szerelmet
pénzes ölelésem hajnalra csökkent
lombok között virágzik a szándék
– nem megy nekem az újrakezdés
de csókot nem kaphatok másképp

tagjaimban kalandos tűzijáték
néhány órát vagy bérleményem
elrontottam – mit csináljak másképp
– pár forintot ér a véleményem
combod kráterének nagyvonalúsága
nemessé érik a szomjas érzélem
jeges testünk roskad egymásba
amíg falánk vágyaidat pénzelem

hajszaadba vagyok befalazva
mert hamuja lettem sortüzednek
pogány véretem a legszebb isten adta
tüzes félhomályban a művészetnek

Sípos Anna

Fanyalgó tél

Kis és nagy vérkörök megfagyott vérerekben
téli zombik körös-körben látóterem keretén
fekete nyirkos törzseken mint lélegző dzsinnek
ahogy mozdulatlanok a tél kegyetlen bűvöletén
s a frigid elsárgult könnyező levélkupacok felett
sötét foszlányok mentén mint szétszórodott
fekélyszerű bevarasodott sebek
miképp a remete ha lótuszülésébe belefeszül
s a végtelennel centralizál – hideg taktusú
mélyhangrendű ómenekkel mantrázgatva
egybevegyül szellemeket szinkronizál

Leláncolt Titánjaim

Én csak a vágyaknak születtem
ebben az elátkozott özönvíz-magányban
s mint leláncolt titánok szalmabábjá
feltépni önön vágyaimért talán már nem akarom
mert tudom a májusi fényt: a büszke bika havát
a csillagokba ivódott szentírásokat
az első lélekké szakadásban
a kibomló zöld tüzek fényében
mert amikor jöttem
még láttam arcukat
de mikor felütötte fejét a sóvárgás
már nem tudtam merre menjek
elvesztek szemem elől fényeik

Abszencia

Sötét peronon az éter magányával
megborzong bennem
valami furcsa hideg
mert még mindig arcodat hazudhatom
a meztelen sóhajom tükrére – a vonat ablakára
özönvíz rajta fáradt keresésem
Hozzád kiáltok Uram
a szellemvilágom meta galaxisából
mint a hirtelen elvillanó szemaforra
az Alfára az Omegára
s ebben a levegőnyelésben
sötét robogó cellában
milliószínű zuhogásban
mesét lehelsz fülem rejtekére
ahogy a zakatolás testemre
kékvérű óceánt lopott
s templomot ácsolt a harang
abortív tünet
giling-galang zötyög a vonat
ez valami ágens varázs libidó szindrómája.
Ambrózia – ambrózia
mintha valaki nekem szólna
szép ez a szó ambrózia
mintha valaki velem utazna.

Németh Péter

hajnali lidércek

alusznak a hegyben az ércek
figyeld csak a nádi lidércet
ússzál mint félszeg tengerészek
hangszere légy a reszketésnek

hold fénylik a síktól a bércig
a meztelen ég sebe vérzik
a lápban a nagy Duna partján
ordítva vonyít a toportyán

az éjszaka tengere ellep
elsírja magát az a felleg
jajgatnak a kósza szerelmek
viharok viharokra felelnek

mint puskagolyó jön
a csőből
lepedőid alól a lidérc előtör
hánykolódsz mint ideges csődör
Isten hallja hogy tépelődöl

Cikázó ívfény

Ha megmozdul a szél,
ha a lombok borzongva borzolódnak,
csak várakozz, ne félj.
Ne is szavalj.
Más sora van a szónak.
Ha meghallod a távot
s bizarr színekben játszanak a felhők,
figyelmed mélyre tájold,
belülről lesd a közeledő erdőt.
Az álmos majomrémm megrázza magát, fújva
készülődik.
TE foglyul ejtheted,
sziklát rakhatsz rá, mind a végidőig.
Hajnalon, alkonyon,
TE uralkodsz a földgolyó futásán.
Mert tank vagy és torony,
és LÁTÁSODRA
megbillen a sátán.

Tejútsziget

hűs szivárványon
fénylő angyalok másznak
csillagot sírnak a vásznak megringanak alapjai a háznak
a zsoltáros lantja peng

harminchat holdleány
a csillagközi szélben
fátyluk leng holdfehéren
de mintázata ében
tejút-hazám
fogcsikorgatva védem
a Göncölön

Ádám Tamás

Ajtódra szögez

Szélrózsát hoztam neked,
tán megérted repedt hangomat.
Számban duzzadt nyelvemen kívül
nincs hely semminek,
a hínár szemembe lóg
hogy csak kezemmel érezzelek.
Elfehéredik szorításomtól az asztal

Nem telik többre,
mint megszegni a napot
s a kiömlő fény ajtódra szögez.

Ellobbant

Csikósárga tobozokat
gyűrök kezemben,
fókuszhuszár vagyok.
Tőkeagancsot hasít
a fájdalom, ellobbant
a nyár combodon.
Délceg fenyőfából
gyanta csöpög,
felfogom.

Könnyek

A diókoppanások fejedén
kicsalogatják a könnyeket.
Remegsz, mint elázott lapulevélen
araszoló katicabogár.

Félreverik a harangvirágokat.

Gyertyavirág

Arról, hogy nem vagyunk jól,
a gyertyavirágról lándzsák
jutnak eszembe. Méhek és
lepkék szállnak körülöttünk,
édes pillanatokat keresnek,
lekésték már a nektárt.

Meg arról, hogy kihagyunk
matricás pillanatokat, átélés
helyett a túlélést választjuk,
ellenségesen nézzük
a gyertyavirágok vonzó virágait,
a lombhullással azonosulunk.

Nem vagyunk túl jól, mert
a szédülésben ott a rettegés,
mert a megszokás harapása
összezár. Vaskos karógyökér
szárad, gyertyavirágok égnek
a sírokon.

Pitypangszerelem

Pezsgőspalack pukkanása lövi szét
a szentimentalizmust.
Kavicsok kopognak a vázában,
pitypangszerelmet gyűjtesz
kötényedben.

Súrlódás

Átázott cipőnk a sarokba dobva,
testeden meleg paplan.
Pontosan tudom, combodon
a kék folt hova vándorolt.

Csontos Márta

Similis simili gaudet...

Hasonló nem keresi
a hasonlót, – eleinte,
mert úgy tudja,
belőle csak egy van,
s az senkihez nem
hasonlítható.

Hasonló nem keresi
a hasonlót, – később sem,
mert már elege van
önmagából is,
s a felturbózott ego
a mértéktelenségben
önpusztító.

Hasonló végül keresi
a hasonlót, a megátalkodott
másiknak nincs bocsánat,
a másságában a túlélés
nem biztosítható.

Hasonló a hasonlóban
Istenhez jut el
az egymásra találásban,
az új helyzet védelmi
zónájában a felelős szeretet
hiánya mégis pótolható.

Összkép

A kapu Senkiföldjére vezet
ilyenkor november végén,
az ágak ködbe bújnak,
mindenütt halálos csend.
Lelassult a szívdobbanás
a nedves padra vésett
szerelmes üzenetben, a
támla mögött kuporgó csipkebogyó
ráncos bőrébe szorult magvakba
beleszáradt az örökkévalóság.
Hatalmas állókép a kert,
beakadt a vetítívászon az
égi tekerccselőben...
Földönfutó lettél te is,
nem tűröd az Idő érdes tenyerének
simítását...húzna, rángatna
magával, ügyesen próbálsz kitérni
dűhe elől...még van benned remény,
a szél üzenetet hozhat Kelet felől.
A félig kivéreztetett élet követ lankadatlan,
szemedben sziklarajzokká kövesedik a táj,
fagyos tárgyak bánata zuhan rád,
égen-földön télidő van.
Valamiből mégis építkezned kell,
hogy bizonyíthassad létezésed hitelességét.

Nyújtózkodás szuperlatívuszokban

Otro toro, otro toro, que es muj manso
(Másik bikát, másik bikát, ez nagyon jámbor)

Tűzfészekből lép ma
a Nap az égre,
Isten szívéből madarak szállnak
hegyeken túli mélységbe...
azt hiszed,
csak egy karnyújtásnyira
van a béke,
pedig gyilkos kötelet
fonnak a sugarak,
ringből kiszámolt ördögök néznek
a tankcsövek vajúdó sötétjébe,
az elvetemültek gyűlölete
lángra kap a földig perzselt
fák kéreg-sebein.
Világosan látod
a hatalom rögtönzött
bitója alatt sokaknak olcsó
az ember, de te nem
áldozod fel magad.
Amiért nyújtózik
a bombát dobó kéz,
nem éri el soha.

*Pósa Zoltán***Barna Márta**

Isten téged küldött
Földi helytartónak
Örök barátomul
Vigasztaló szónak
Tekints reám kedves
Ma is feltűnésnek
Vágya viszket rajtam
Tárgyak tengelyétől
Rejtve megtaláltam
Napi áldásosztó
Hívó kezeidet
Ma is elküldenek
Fáradtan a harcra
Halálaink ellen
Közeledjél felém
Néma gondolatok
Köntösebe fűzlek
Hogy majd minden ember
Arcára boruljon
Az én messiásom
Szenvedése előtt

Imák Barna Mártának

Halvány arcod szenved
Homlok-horizontom
Verejték tó kékjén
Tiszta látástükröd
Mélyén nem ismerek
Égő önmagunkra
Dermedt öröklétünk
Szenvedő keresztjén
Az enyhítő szellő
Szavaid hullása
Ha egyedül vagyok
Se hagyj önmagamra
Kezeink összeforrt
Lánca rekessze ki
Semmibe vetített
Kínzó szörnyeinket

(Felejtethetlen feleségem 2023. március 5-én volt hatvannyolc esztendő, s április 30-án távozott Isten Országába.)

Márta és Zoltán munkaidőben

A lehetetlen önkívületében
Az Isten szeme csak reánk ragyog
Mert engem tölt el csak hiányod
A tegnapi elmaradt tisztelet fuldokló csókjainál

Paraniesis

Máté fiamnak

Amit keresünk
Síkos undor-héjban találjuk meg csupán.
Te feszítsd szét burkát
S ne rettenj meg mélyének furcsa titkától.
Semmit sem találsz tán?
Állítsd be percentnyi pontosan pásztázó
Szemeid fókuszát. Jól vigyázz!
El ne késd a percet,
Mely lényed kisugárzásával
Megtölti a nagy űrt!

Jánosi Zoltán

Testvérek fényben és fájdalomban

A 100 éve született Nagy László, a 130 éve a világra ébredt Szergej Jeszenyin – és a 89 éve meggyilkolt Federico García Lorca emlékének

Cs. Varga Istvánnak, volt edelényi, ma szellemi szomszédomnak, szeretettel

I.

A szláv nyelveken megszólaló műköltészetből Nagy László a bolgár, szerb, horvát, macedón költők mellett több nagy orosz költőt is anyanyelvére fordított. Hét orosz népköltészeti művet és Zsukovszij, Puskin, Blok, Jeszenyin verseit ültette át magyarra. Oroszul írtak az általa lefordított litván, grúz, manysi és udmurt költők is. Maga Nagy László sem csak a bolgár nyelven beszélt: tanult oroszul is. Először a háború idején, egy „rossz kis szótárból” rögzítette az orosz szavakat, s később az egyetemen egy rövid ideig orosz szakra is járt. Azért tanult (egy Ludmilla nevű „szép orosz asszonytól”) oroszul, mert Jeszenyin munkáit szerette volna magyarra fordítani. Az orosz irodalom nagyjai közül Jeszenyinen kívül különösen Dosztojevszkijt, Blokot, Majakovszkijt becsülte nagyra.

Az orosz nyelvű folkórtudomány – áttételes módon és túl az alkotók szellemi kapcsolódásain – Nagy László életművének stilisztikai értelmezéséhez járult erőteljesen hozzá. Az archaikus mítoszt, amit Nagy László verseibe emelt, az archaikumra irányuló orosz nyelvű kutatás világszínvonalon tárta fel. Ebben a folyamatban kiemelkedő volt a mítoszkutató Jeleazar Meletyinszkij szerepe. S az univerzális jelentőségű *Mitológiai enciklopédia* főszerkesztője, Sz. A. Tokarev és a könyv közel száz szerzője, köztük Minc, Lotman is hatalmas munkát végzett. A mitopoétika új felismeréseit, metódusait, amelyeken át érthetőbbé vált, milyen mítosz is él – és milyen struktúrában – Nagy László verseiben, nagymértékben az orosz tudomány és elsősorban Jeleazar Meletyinszkij teremtette meg. *A mítosz poétikája* című könyve, melyben az egyetemes mítosztudomány addigi eredményeit is nagyszabásúan összegzi, 1976-ban jelent meg. Franz Boas, Frazer, Van Gennep, Lévy-Bruhl, Durkheim, Lévi-Strauss, Jung, Eliade, Frye és mások munkáiból s önmaga széleskörű mítoszs ismeretéből alkotta meg szintézisét. Részletesen bemutatja könyvében azt is, hogy az archaikus (a primer, az eredeti) mítosz hogyan formálta a huszadik századi irodalmat, különösen a regény műfaját. Ezt a

folyamatot és tendenciát ő *remitologizáció*nak (vagy *neomitologizmus*nak) nevezi, s szembeállítja a romantikus mítoszfelfogással. A mítoszt olyan modellnek látja, amely képes a konkrét társadalmi valóságot, a történelmet és a jövőre irányuló emberi eszményeket is leképezni. Joyce, Franz Kafka, Thomas Mann, majd a latin-amerikai regény: Alejo Carpentier, Miguel Angel Asturias, José María Arguedas munkáiban úttörő alaposággal mutatja ki a remitologizáció vonásait. A költészetből Yeats, Ezra Pound és Eliot munkáit említi a neomitologizmus példái-ként. Munkájával szélesebbre tárja a kaput a magyar „bartóki” modell új, egyetemes összefüggések irányába mutató értelmezésének is, amelynek egyik legjelentősebb képviselője líráinkban Nagy László volt.

A kapcsolódások sorából kiemelendő, hogy az orosz líra történetében – néhány vonásában – Alexander Blok is hasonló poétikai elemeket alkalmazott, mint később a mitizáló Nagy László; Szergej Jeszenyint pedig a magyar költő egyik legnagyobb külföldi előképének lehet tekinteni. Nagy László kortársai közül a regényben a kirgiz Csingiz Ajtmatov, az orosz Valentyin Raszputyin és Vaszilij Suksin, a költészetben pedig (több más alkotó között) a litván Sigita Geda és a manysi Juvan Sesztalov mutattak hasonló szerkezetű, gondolati irányú és képszervezésű poétikát. A perem-európai és egyes latin-amerikai költői életművek szintén analóg szemléleti és esztétikai rendszereket mutattak fel. Az erről a rokonságról és egyes képviselőiről szóló elemzések előtt viszont Nagy László magyar irodalmi jelentőségének rövid vázolója szükséges.

II.

A magyar irodalom történetében Nagy László – elsősorban Weöres Sándorral, Kormos Istvánnal és Juhász Ferencel – több évszázados folyamatot teljesít be, illetve tesz láthatóbbá. Nagy László szintézise azt mutatja meg, hogy nem elszigetelt vagy szórványos, ritka jelenség volt a folklór asszimilálása, hanem egy – mintegy 450 éven át tartó – hosszabb folyamat. Ezért műve a magyar líra folklór-integrációinak sajátos történeti összegzése is. Az ő költészete, szintézisének erejével, mintegy hátrafelé is megvilágítja azt az utat, amelyen a magyar líratörténet a népi kultúra értékeit integrálta.

Már az első, az európai költészet rangján megszólaló, magyar nyelven alkotó költőnél, Balassi Bálintnál megjelennek az alsóbb (s benne a „népi”) kultúrából származó jegyek. Ezek ráadásul nemcsak a magyar, hanem az akkor itt, Közép-Európában élő népek kultúrájából: a horvát, szlovák, román, sőt a török szóbeli költészetből származnak. Éppúgy többféle eredetűek, mint később Nagy László folklórforrásai. A magyar líratörténetben azután – kiemelendő jelentőséggel – Zrínyi, Faludi, Csokonai, Kölcsey, Czuczor, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Ady,

Sinka, Erdélyi, József Attila alkalmaztak, hosszú szemléleti és metodikai láncot alkotva folklórmotívumokat, ritmikát, képeket verseikben. Ez az alkalmazás mindig az adott irodalmi korszak ízlésvilágába illeszkedett, és egyre kreatívabb lett, s mind mélyebb, rejtettebb népköltészeti műfajokat emelt be a magyar költészetbe. Előbb a népdal és a mese, a monda, majd a népballada, a sirató, a ráolvasás (bájolás), a regölés, végül az archaikus népi imádság következett. A szövegekkel, a verbális folklórral együtt a hiedelmi, a rituális elemek is mind nagyobb szerepet kaptak e folyamatban. S velük együtt a legkülönbözőbb (a nem nyelvi) jelrendszerekben (kódokban) élő folklór (és népi tudás) megnyilvánulásai, hatásai is nagy erővel kaptak szerepet a magyar líra alakításában. Így a zenei, a motorikus (rituális és táncos), a vizuális és a hiedelmi elemek is. A néprajztudomány ezt az eljárást előbb folklorizmusnak, később, a 20. században neofolklorizmusnak nevezte.

Petőfi, Arany, a népi költők után József Attila később már szinte minden fontosabb forrást szintetizál, amit a kor szintjén a folklórtól tanulni lehet. Az övéhez hasonló jelentőségű lesz Weöres Sándor és Juhász Ferenc integrációja is. József Attila, Weöres Sándor – valamint teoretikai síkon Radnóti Miklós – tárják nagyon szélesre a kaput a távolabbi európai és a nem európai folklór és mítosz számára is. A *Kalevala*, más finnugor örökség, a távol-keleti mítoszok és a törzsi (primitív) költészetek az ő segítségükkel lettek a magyar költészet alakítói. Ezeken a forrásokon át a folklórt elemeiben alakító közös alap: az archaikus mítosz is mind fontosabb helyet foglal el a hagyományos (tradicionális) a klasszikus, a görög és a keresztény mítoszok után líránk arculatának formálásában.

A 20. század közepén az archaikus mítoszhoz (amely a folklórt is alapjaiban szülte) két úton jut el a magyar költészet. Weöres Sándor és Juhász Ferenc közvetlenül fordulnak a nagy távol-keleti és finnugor mítoszokhoz, vagy az ezekre épült eposzokhoz. Nagy László a magyar és a közép-s dél-európai folklóron át érkezik el az archaikus mítoszokig, a közös alapig. Ennek erővonalait a folklór legbelső bázisában találja meg. A szillogizmus tézise alapján a számára látható töredékekből, mintegy az archaikus mítosz „cserépdarabjaiból” az egész primer mítoszi struktúra reprodukálható.

Az archaikus mítosz körülbelül a csiszolt kőkorszaktól (új kőkorszak) jelent meg az emberi gondolkodásban, s az időszámítás előtti 4. évezredig uralkodó tudatforma maradt. A káosz, a kozmosz, a hős és a küzdelem fogalmaiban ragadta meg (tipologizálta) az emberi létet és a világegyetem működését s szerkezetét. A középpontjában álló hős, a kultúrhérosz, a demiurgosz az ember alapvető (immanens) érdekeit képviselte a káosz erővel, a szörnyekkel szemben. (Ezek: a sötétség, a hideg, a rendezetlenség, a terméketlenség antropomorfizált erői.) A hős tehát kollektív érdekeket sűrített magába, meghatározó funkciója pedig a *küzdelem* volt az emberi életért, a jövőért, a harmóniáért. A mindenség és a társadalom korai

„teoretikai”, lélektani harmóniáját (illúzióját) biztosította ebben a virtuális harcban szemben az embertelenséggel és a természet kezelhetetlen erőivel.

A Nagy László-vershős legbelső jellemrajza, leegyszerűsített funkciója ebben a modellben lényegszerűen szemlélhető. Kiss Ferenc e tulajdonságai miatt nevezte el Nagy László líráját bajvívó költészetnek. Az archaikus mítosz és a folklór öröksége az eszmei-gondolati konstrukció mellett természetesen a versek képanyagában is megjelenik.

Az archaikus mítosz és a folklór ugyanakkor csupán az egyik rétege Nagy László verseinek. Az ötvenes évek közepére – ezen a bázison – a költő már jellegzetesen három rétegű versszerkezetet és vershőst teremt: ez a háromdimenziós mitologizált versmodellnek nevezhető. A három dimenzió közül egyet az archaikus mítosz, a folklór ad, egyet a történelem emléke és távlata, egyet pedig a saját kora és ennek emberi problémái. A jelen idő kritikai megítélése ebben a mitologizált versmodellben is kiemelt módon fontos marad. A másik két dimenzió is ennek elmélyítését, erősítését szolgálja. „A hazának ma élő állampolgára vagyok, nem csodalény, nem marslakó. Ha szólok, a mai ember bűját, küzdelmét vagy haragját mondom ki” – fogalmazta meg egy interjúbán a költő. Nagy László küzdő, bajvívó vershőse tehát egyszerre három irányba néz: az archaikus mítosz és a folklór, az egyetemes és a magyar történelem, valamint a jelen idő irányába. Ez a versmodell egybevág Meletyinszkijnek azzal az elemzésével, amit a remitologizáció huszadik századi alpműveiről mondott. Ezzel a versmodellel Nagy László így nemcsak a magyar lírában tetőz be egy hosszú folyamatot, és mutat rá annak huszadik századi esélyeire és értékeire, hanem a világirodalom egyik aktuális áramlatába is nagyszabásúan illeszkedik.

III.

Ez a világirodalmi vonulat, különösen a lírában és az epikában a 19. század végén és a 20. század elején jelentkezik felismerhetően; de az igazi erejét a '30-as években mutatja fel. Az áttörés geográfiai helyszíne nem Nyugat-, hanem perem-Európa, Európa szélső területei; valamint Ázsia és főképpen Latin-Amerika. Ehhez a vonulathoz kapcsolódnak az egyes fejlett nyugati országokban élő színes kisebbségek irodalmi is. Az Európa „szélén” élő népeknél a spanyol García Lorca, az ír Yeats, a finn Eino Leino, az orosz Szergej Jeszenyin, a román Coșbuc, a szerb Nastasijević, a magyar Erdélyi József, Sinka István, József Attila, valamint a prózában és a drámában a székely Tamási Áron adják például – több más alkotó között – nagy személyiségeit az új világirodalmi mozgalomnak. Szergej Jeszenyin és Federico García Lorca műveivel különösen erős párhuzamokat mutat föl Nagy László költészete. Ezért mindkettő kikerülhetetlen szellemi centrum Nagy László

irodalmi értékhelyének egyetemes meghatározásához. Világirodalmi vonatkozásban mindkét alkotó Nagy László elődje volt, a faluról, a vidékről származás és a népköltészet és a folklór szeretete és versekbe építése a leginkább közös vonás költői teljesítményeikben.

„Én vagyok a falu utolsó költője” – írta egyik versében (az alapgondolatot a mű címévé is emelve) Jeszenyin. Csoóri Sándor viszont éppen azt domborította ki egyik esszéjében, hogy Jeszenyin a falunak nem az utolsó, hanem az első költője volt. Mert ő képviselte igazán először: belülről, a nép szemével és világirodalmi színvonalon az orosz paraszt, az orosz falu kultúráját. A *Folyó partján tűz lobog* című verse akár a fiatal Nagy László tollára is ráilleszthető volna. A magyar kutatás sokszorosan utalt költészetük hasonló vonásaira. Cs. Varga István arra figyelte föl érzékenyen, Jeszenyin olyan közel áll a népköltészethez, hogy egyes versei akár népköltészet-stilizációknak is tűnhetnek. Ugyanez mondható el Nagy László számos korai művéről is. A *Jeszenyin világa* című könyvében az irodalomtörténész azt is részletesen bemutatja, hogyan jelent meg Jeszenyin öröksége Nagy László verseinek formálásában. A *Búcsúzik a lovacska*, a *Zöld Angyal*, a *Vértanú arabs kanca* és a *Búcsú Tamási Árontól* című versekben filológiai pontossággal tárja föl a Jeszenyin-párhuzamokat. A *Búcsú Tamási Árontól* soraiban Jeszenyin nagyon híres *A kutya* című versének záróképeit fedezi fel. Arra is utal, hogy Jeszenyin neve Nagy László pályájának egyetemes törekvéseit jellemző fogalommá vált a magyar irodalomtörténetben. Ebben a vonatkozásban merül föl az orosz költő neve az egyik legszebb, Nagy Lászlóra emlékező versben, Tóth Erzsébet *Nagy László örökzöldben* című alkotásában is: „mégis örökzöld siratók kapaszkodnak a szívébe, / mégis rá vár a jeszenyin-szőkén fegyverkező tavasz.”

Közös a két költőben a természet képeinek gyakori, a gondolat tartalmakhoz illeszkedően modelláló-elmélyítő szerepű beépítése is a versszövegekbe. Ez mind Jeszenyinnek, mind Nagy Lászlónak fontos poétikai eszköze volt. A természet legtöbbször az emberi lét párhuzamaként jelenik meg műveikben. Az is közös vonás lírikusi szemléletükben, hogy a természet képei erősen antropomorfizált összefüggésekben épülnek be költeményeikbe. Ezzel az eljárással egyszersmind igen gyakran mitológiai atmoszférát is alakítanak ki. Nagy Lászlónál a *Kovács* című vers kezdősora példaszerűen mutat rá a mitologizáló természetbeépítésre: „Homloka érchegy, haja deres erdő.”

Rokon szemléleti tartalom életművükben az is, hogy mindketten erősen figyelnek saját nemzetük népdalai mellett, más népek népköltészetére. Szergej Jeszenyin a perzsa motívumokból merít, Nagy László pedig a legmélyebb igénnyel a bolgár népi kultúrából (*A versmondó*, *Bolgár-tánc*, *Kórus*), de a cigány és más népi örökségekből is. A magyar költő öt Jeszenyin-verset fordított le magyarra: a *Mikola*, az *Urunk színeváltozása*, a *Te dalold el*, a *Kanca-hajók* és a *Dicső Kiadó* című

alkotásokat. Ezek közül a legfontosabb a *Kanca-hajók* átültetése. Ebben a versben a látomás, a mítosz – Jeszenyin történelmi korszakában – éppen úgy az orosz valóság elemzését szolgálja, mint az ötvenes években, majd a Kádár-korszakban alkotó Nagy Lászlónál. Ahogyan Cs. Varga István és Csoóri Sándor egybehangzóan írták, a vers valójában az orosz forradalom szörnyűségeiről beszél.

*Halljátok a nagy ropogást?
Gereblyéz erdőket a hajnal.
Ti új honba eveztek át
másokról lekaszabolt karral.*

*Ki vagy te, hazám? S ki ez itt,
kanalát ki hamvadba mártja?
Szerte a hajnal rojtjait
szopja éhes ebek pofája.*

*Sírni, ti vadak, gyertek ide,
dúvad-könnynek tenyerem a csésze.
Csituljon a hold is, ideje –
Felleg-zaba nincs még csömörére?*

Nagy László és García Lorca kapcsolata a Jeszenyinéhez hasonlóan fontos része a magyar költő világirodalmi rokonságának. Domokos Mátyás, Pomogáts Béla, Görömbei András, Vasy Géza egyformán megjelölték költészetük párhuzamait. Nagy László 32 verset fordított García Lorcától magyarra, és két esszét írt alkotói teljesítményéről. A *Cigányrománcok* és a *Síratóének Ignacio Sánchez Meíjas torreádor fölött* az egész magyar műfordítás-irodalomnak kiemelkedő darabjai. Nagy László azért volt képes a bravúros fordításra, mert műveltsége, költői világa hasonló karakterű volt a García Lorcáéhoz. A spanyol költő (az életművét a Jeszenyinével is rokonító folklór-alapzaton) az andalúz és a cigány népdalokból merített, Nagy László a már vázolt népköltészetekből. García Lorca költészete a Nagy László-i hosszúvers kialakulásában is alakító szerepet játszhatott.

Csoóri Sándor azt írta Szergej Jeszenyin nyolcvanadik. születésnapjára írott tanulmányában, mennyire sajnálatos, nagy hiánya az egész kor irodalmának, hogy Jeszenyin, García Lorca, valamint József Attila sohasem találkozhattak életük-

ben. Ebben a kérdésben – ha nyilvánvalóan nem is a valóság, hanem a művészi tett színterein – ellent kell mondani Csoóri Sándor meglátásának. A három költő végül igenis találkozott; mégpedig Nagy László életművében. Az orosz Szergej Jeszenyin, a spanyol Federico García Lorca és a magyar József Attila (az ő költészetének Nagy Lászlót mélyen megérintő szellemi és poétikai tapasztalata) szinte kezét is szorítanak az iszkázi szerző verseiben és fordításaiiban. Alkotásaiban tehát Kelet- és Délnyugat-, illetve Közép-Európa népköltészete is találkozik. Sőt Felsőiskáz, Konsztantyinovó és Fuente Vaqueros, a költők szülőfalvai mintha a világ irodalmi (líratörténeti) térképének ugyanabban a sarkában lennének.

A folklórnak ez az integrációja, amit Jeszenyin, García Lorca és Nagy László művészete egyaránt felmutatott, nem korlátozódik csak az irodalomra. A zene-művészetben Muszorgszkij, Sztravinszkij és a spanyol Manuel de Falla ugyanúgy felhasználták a modern zene formálásában, mint a magyar Bartók Béla. Az orosz és a zsidó kultúrából merítő, Vityebszkből származó s Párizsba költözött Marc Chagall képein; és az afrikai szobrokra figyelő Picasso alkotásain is megjelenik a folklór erős hatása.

IV.

Az egyetemes irodalomban a folklórra alapozó művek második nagy áttörése a 20. század '50-es éveiben történt, abban az időszakban, amikor Nagy László a magyar irodalom élvonalába emelkedett, s már olyan jelentős verseket alkotott, mint például a *Ki viszi át a szerelmet*, *Himnusz minden időben*, *Gyöngyszoknya*, *Rege a tűzről és jácintról*. Szemléleti, stilisztikai rokon-kortársai ekkor (a korábban felsoroltakon kívül) a chilei Pablo Neruda, a szerb Vasco Popa és Miodrag Pavlović voltak. A magyar költészetben Weöres Sándor és Juhász Ferenc érkezett az övéhez hasonló magaslatoakra. A világirodalomnak ebben az időszakában nemcsak a lírában, hanem a regény műfajában is kimagasló értékű, a Nagy Lászlóéhoz hasonló remitologizációs struktúrák születtek. Különösen a latin-amerikai regény hozott létre analóg ideológiát és szerkezeteket. Amit a magyar költészetben Erdélyi József, Sinka István, József Attila, Nagy László, Kormos István, Juhász Ferenc teremtettek meg, az Latin-Amerikában elsősorban a prózában valósult meg. Miguel Ángel Asturias, José María Arguedas, Jorge Amado a húszas-harmincas évektől indították az irányzatot. Tőlük García Márquez 1967-es világirodalmi jelentőségű fellépéséig vezetett az út. A latin-amerikai regény nagy irodalomtörténeti robbanása („boom”-ja) nagyjából párhuzamos Nagy László *Menyegző* (1964) című versének és egyéb nagy műveinek (*A Zöld Angyal*, *József Attila!*, *Szépaszszonyok mondókái* *Gábrielre*) születésével. Nagy László maga is érezte a García Márquezzel való rokonságot. „Irigylem García Márquezt, nekem kellett volna a

Száz év magányt megírnom” – jegyezte naplójába. Az említett szerzők ugyanannak a háromdimenziós esztétikai modellnek a különböző változatait alkották meg, aminek elemi vonásait Nagy László is létrehozta verseiben. A történelem és a jelen értelmezése mellett mindenütt a folklór vagy az archaikus mítosz adja a harmadik dimenziót.

A latin-amerikai írók és irodalomtörténészek a '30-as évektől napjainkig elsősorban a dél-amerikai regény nagy sikerére alapozva új típusú irodalomelméletet is kidolgoztak. Ennek Roberto Fernández Retamar, Desiderio Navarro, Raúl Bueno, Carlos Rincón voltak máig kimagasló képviselői. Ez az új irodalomelmélet szembeáll az euro-atlanti hegemoniával. Különösen azokkal a posztmodern klisékkel, amelyeket az irányzat teoretikusai többnyire erőszakosan ültettek rá a nem nyugati országok irodalmára és e tárgyat figyelő elméletére. Desiderio Navarro ezt a gondolkodást és tevékenységet sematikus extrapolációnak nevezi. Octavio Paz pedig (több teoretikussal egybehangzóan) azt fogalmazza meg, hogy a posztmodern korban nincs többé egyetlen kulturális centrum a földön. Vagyis megszűnt a kizárólag nyugati középpontú világértelmezés hegemoniája, a kultúráknak, a civilizációs modelleknek több centruma van, és ezek a különböző centrumok egyenrangúak. Az új és a régi középpontok megtalálhatók Latin-Amerikában, Ázsiában, Afrikában – és természetesen Európában is. Nagy László ezt a gondolatot is nagyigényűen előkészítette, már az '50-es, '60-as években, amikor fordításaival és a bolgár vagy a finnugor folklórra alapozó verseivel a *nem nyugati világban* található centrumokra mutatott rá. Ezek az új centrumok – többek között – Észak- és Dél-Európában: Finnországban, Spanyolországban, azután Oroszországban, a kis finnugor népek lakta földeken, Ázsiában és Latin-Amerikában vannak. *A nagy atlanti homályban* című verse érzékletesen tanúskodik erről a centrum-áthelyeződésről. Ahogyan Kósa Ferenc, a filmrendező, Nagy László barátja emlékezik: a költővel még Párizsban, a gótikus katedrálisok árnyékában és a latin negyedben is az indiánokról, a bretonokról, a csángókról, vagyis a marginális helyzetben élő népekről beszélgettek. Ahogyan Csoóri Sándor fogalmazott: „vigyázó szemüket” Párizsban sem Párizsra vetették már. Megfordult, új irányt kapott tehát Batsányi János gondolata, aki a 18. század végén (1789) még azt írta, hogy a magyar kultúrának Párizs és (jelképesen) a nyugati világ felé kell fordulnia. (*A franciaországi változásokra*) A 20. század közepén Nagy László visszafordulása Párizsból ezért ugyanolyan értékű, mondta Csoóri Sándor, mint Ady Párizsba utazása a század elején.

S Nagy László poétikai irányulásával nemcsak a latin-amerikai regény és gondolkodás mutat fel analógiákat, hanem az ázsiai és az észak-amerikai is. Észak-Amerikában a színes, a fekete és az indián kisebbségek irodalma hozott létre hasonló jelenségeket. Az oroszul író kirgiz Csingiz Ajtmatov (*Fehér hajó, A versenyelő*

halála, A tengerparton futó tarka kutya) és az észak-amerikai, színes bőrű Toni Morrison műveit (*Salamon-ének*) példaszerűen lehet kiemelni közülük. Ajtmatov egyik legemlékezetesebb figurája, Tanabaj, *A versenyló halála* hőse a Nagy László-versek legbelső alanyához hasonlít. Minden népi tudás, folklór benne koncentráldódik, s ismereteivel a jövőt kívánja birtokba venni.

Amikor egy interjúban a költőtől megkérdezték, hogyan keresett kapcsolatot a néppel, így válaszolt: „Én sohasem kerestem kapcsolatot a néppel. Ez a kapcsolat a születéssel megteremtődött.” Nagy László életművét nem lehet tehát csupán a nyugat-európai kultúrákon csiszolt lencsén át értelmezni. Nem a nyugat-európai gondolkodás, hanem a teljes világirodalom felől kell elvégezni minősítést. Hú képet csak ez a komplexebb látószög tud adni Nagy László valódi jelentőségéről. Cs. Varga István ilyen kilátót jelölt meg Szergej Jeszenyin és Nagy László verseinek összehasonlító értelmezésével, és ugyanilyen kilátókat neveznek meg a költő és García Lorca életművének és az egyetemes folklórintegrációnak a kapcsolódási pontjaira rávilágító Csoóri Sándor-esszék, és Görömbei András Nagy László-monográfiája is. Szemben az egyes nyugati elméletek téziseiből kreált és a magyar irodalomtörténetre és számos alkotójára ráfestett, az új „Nagy Elbeszélést” imitáló hazai elképzelésekkel.

Nagy lászló 1961-ben

Fotó: Fortepan (Hunyady József)

Cs. Varga István

Családkutatóból Gárdonyi-kutató és mecénás

Jegyzetek Keller Péterről

*„Egy költő műve azzal, hogy itthagytá, nem kész.
Nemzete szellemében kell elkészülnie.”*

(Németh László)

Keller Péter minőségfejlesztő mérnök, Gárdonyi Géza dédunokája, bencés öregdiák, aki műveltségét, nyelvtudását családjában és a pannonhalmi bencés gimnáziumban alapozta meg. Nős, három gyermek édesapja, tizennégy unokás, könyves nagyapa. Édesanyja, Keller Pálné Gárdonyi Emőke – Gárdonyi Géza unokája. Nagyapja: Gárdonyi József, akinek újra kiadott könyve, *Az élő Gárdonyi* – mindmáig információkban a leggazdagabb Gárdonyi-biográfia.

Jogos kérdés: mit tett a családkutatóból Gárdonyi kutatójává, kultuszának mecénásává vált Keller Péter a Gárdonyi-kultuszért? A könyves nagyapa már negyedszázada a Gárdonyi-kultusz fő organizátora. Tényekre alapozva kutatja, milyen érdekek, félreértések, félremagyarázások, szóbeszéddek, koholmányok jelentek meg Gárdonyiról. (Emberkerülő, magának való, „nőgyűlölő” – horribile dictu: „embergyűlölő” stb.) Hogyan váltak ezek a téves, és fele se igaz sztereotípiák közismert életrajzi adatokká, és általuk hogyan és miért sematizálódott és torzult az íróról alkotott kép a közvéleményben és a szakmai köztudatban is. Hitte, vallotta, közkinccsé tette, hogy Gárdonyi műveiben a szakrális dimenzió milyen fontos érték, milyen célok, belső, szellemi-lelki motivációk és alkotóerők indították az író műveinek megalkotására.

Számára dédapja élete és életműve hiteles kor- és sorstükör. Az életmű téma- és problémakörei felkeltették érdeklődését. A kutatáshoz megtalálta a megszólító erejű, személyes motivációkat. Gárdonyiról számos helyen és alkalommal elismerést kiváltó előadást tartott, többek között Egerben, Budapesten, az ELTE-n, de szerte az országban és határainkon túl is. Munkásságának egyik fő nívója, hogy felismerte az „egyművűvé” redukált Gárdonyi emberi, költői, próza- és drámaírói ezerarcúságának igazi jelentőségét.

A komikum kevert esztétikai minőség, a humor pedig minősített komikum, amelyben az együttérzés, a rokonszenv és a megbocsátani tudás rendkívül fontos. Hamvas Béla szerint „Az ember igazságelviselő képessége a humornál kezdődik. Hiú nők, rossz politikusok, elbizakodott művészek rettegnek attól, hogy kinevetik őket.” Ismerte Arany találó megállapítását a humorról: „Halandó létünk cukro-

Keller Péter

Fotó: Magyar Kurír

zott epéje.” Gárdonyi szerint „Csak az igen finom humor becses. Ha könnycseppel van megszentelve”. – „Amelyik műben nincs mosolygás, olyan, mint a sótlan leves.”

Legalább másfél évtized óta Keller Péter a Gárdonyi-kultusz legfőbb szervezője, művelője, mecénásként inspirálója is. Kezdeményezésére a devecseriek példaszerű összefogással szervezik, rendezik a devecseri templomban a *Fel nagy örömmre* kórustalálkozókat. Devecserben Gárdonyi Géza Emléktársaság alakult...

Gárdonyban emléktábla hívja fel a figyelmet arra, hogy ott született, az agárdi kis kápolnában keresztelték meg dédapját... Hathatósan részt vett a Magyar

Irodalomtörténeti Társaság égisze alatt Egerben 2006 és 2016 között folytatott – főképpen a Bródy Könyvtárban tartott – Gárdonyi-, Bródy- és Kálnoky konferenciák munkájában. Szőlősgyörökben példamutató összefogással fő szervezője lett a Kárpát-medencére kiterjedő Göre Gábor-konferenciáknak. A szőlősgyöröki konferenciák előadói Gárdonyit a Somogyi Irodalmi Panteonban Csokonai és Berzsenyi mellé helyezték. Keller Péter – Németh László kedves kifejezésével szólva – fényre bábáskodta *A Nemzeti Szalóny és más, Válogatás a Göre Gábor Humorkonferenciák előadásaiból* című tanulmánykötetet.

Elsőként Szőlősgyörök állított a főútja menti településtábla mellé Gárdonyi-képes táblafeliratot: Gárdonyi-település. Devecserben Gárdonyi Emléktársaság alakult. Emlékházat vásároltak és rendeztek be. Devecserben, Kálban, Gárdonyban és Karádon is út menti tábla jelzi: Gárdonyi-település, „általa híres e föld”.

Keller főképpen a *Titkosnapló* elemzésével bizonyítja, dédapja miképpen alkalmazta művészetében – jelenkori megnevezéssel szólva – a minőségfejlesztő módszereket. Neki nem a teoretikus felfedező képesség jelent élményt, hanem a szakrális, bibliai párhuzamok, példázat-inspirációk, sugallatok felismerése, „felfedezése”. Számára a Gárdonyi-kutatás nem megélhetést biztosító foglalatosság, hanem lelkiismereti, önkiteljesítő vállalkozás. Érdeme és öröme az irodalomértés elért fokozata, a Gárdonyi-művek többszintűségének, benne az értéktöbbletet biztosí-

tó, szakrális, biblikus dimenzió beható, szinte komparatistikai jellegű vizsgálata. Gárdonyi 100 évvel ezelőtti halálának napját a dédapja mennyei születésnapjaként tartja számon.

Meggyőződése: Gárdonyi életművének lényege saját magával hitelesen leírható és magyarázható. Embersége és művészete a *Titkosnaplóból*, a *Földre néző szem*, *Égre néző lélek* írásaiból ismerhető meg leginkább. Ezekben az író élményeiből leszűrte tapasztalatait, a felfedezés örömeivel megélt igazságait összegezi. Óriási hagyományt folytat szépíróként: Szent István *Intelmei*, Kölcsey *Parainesis*e, Széchenyi Ferenc fiának, Istvánnak írt intelmei, Széchenyi István intelmei Béla fiának...

Keller Péter a Szent István Kiadónál megjelent Gárdonyi-művek kiadásaihoz fülszöveget, előszót írt. Már a *Nagy Könyv* mozgalmat (2005) és a Gárdonyi emlékévet (2013) megelőzően is dédapjára irányította az olvasók figyelmét. Legjelentősebb könyves tanúságtétele: *Az élő Gárdonyi-arc* (Szent István Társulat, 2015), a címevel is utal nagyapjának, Gárdonyi Józsefnek a több kiadást megért – *Az élő Gárdonyi* című biográfiájára (1934).

A 2013-as emlékévben a Gárdonyi-kultusz, a kutatás, a könyvkiadás is erőteljesen fellendült. A Szent István Társulat Gárdonyi-kiadásai az író Jézus-eszményét is közel hozzák az olvasókhoz. Az *Evangéliumi Álmok* (2002, 2009), a *Tengeren járók csillaga* (2005) szakrális tematikájú novelláskötetek. Gárdonyi istenes verseit az *Útra-készülés* (2007) gyűjti kötetbe. Keller új és újabb publikációkban bizonyítja: a Gárdonyi-életmű gyémánttengelye a Jézus-eszmény.

Gárdonyi első regénye, az *Álmodozó szerelem* 2023 húsvétján jelent meg először könyv formában, amelyet 19-20 évesen Devecserben írt. 1883. április 20-tól augusztus 29-ig, alig több mint négy hónap alatt készült el. Teljes terjedelmében az – elaprózott közlés miatt – több mint két év után ismerhették meg a *Győri Közlöny* olvasói. 1886. január 1-én állt munkába Gárdonyi a lapnál és 3-án már meg is jelent az első részlet, melyet 32 további követett. A június 3-i számban láttott napvilágot az utolsó közlemény. Keller Péter 2024-ben *A velünk élő Gárdonyi* című vallomáskötetet, 26 szerző tanúságtételét, majd pedig a *Cyprián* című Gárdonyi-kisregényt új kiadásban tette közkinccsá.

Az irodalom létmódja, értelme és célja: a jelenre vonatkoztatás. Éppen ezért nagyra értékeljük a kortárs Gárdonyi-kultuszért végzett, sokrétű és sikeres tevékenységét. Kutatásainak jelentőségét eredményei igazolják. Keller tényeket konstatál és értelmez: tudja, hogy dédapja Egerben két csodálatos kegyelmi ajándékot kapott: visszakapta hitét és megkapta annak a lehetőségét, hogy egri alkotóműhelyében életművét megkoronázza.

Gárdonyi és korának szakirodalmában elmélyülve, mérnöki pontossággal okadatolja következtetéseit. A dédapja munkásságát meghatározó életrajzokra, a művekben kiteljesedő írói minőségre figyel. Igazolja, hogyan alkalmazta Gár-

donyi a művészi, minőségfejlesztő módszereket. Konklúziója: Gárdonyi életműve önmagával hitelesen értelmezhető. Legfőbb felismerése: a Gárdonyi-világképet meghatározó Jézus-követés. Tudja: az irodalom kultikus szokásrendje genetikusán kötődik a kultuszhoz, végső soron a szakralitáshoz – az Isten-kultuszhoz. Gárdonyi emberfogalmát alaptételnek tartja: *„Agyagedénybe zárt Isten-sugár az ember”*. Erdemei közé tartozik, hogy Devecserben emléktábla hirdeti: ott hangzott fel először a *Fel nagy örömmre* karácsonyi népének.

Ükapja, Ziegler Sándor Mihály 16 évesen gyalog ment Bécsbe. Tehetsége révén a lakatos mesterség ranglétráján gyorsan emelkedett magasra. 25 évesen már 200 fős gyárat igazgatott. Saját szabadalma alapján állított elő színes acélzománcot. 1848-ban teljes vagyonát felajánlotta a magyar honvéhadzsereg támogatására. Mozgó, igen hatékony fegyvergyártó üzemével Aradig követte a kormányt. Az aradi várból – elkerülve a vértanúságot – román paraszti gúnyában menekült el. Nemeskére visszatérve feljelentették. Már a törvényszék előtt állt, amikor rokonai, üzlettársai aláírásukkal igazolták, hogy fatális tévedés történt: az ő Ziegler Sándoruk csak névrokona Kossuth fegyvergyárosának, mindvégig Bécsben tartózkodott. A zavaros időkben bejött a csel. Ziegler Sándor Mihály kiszabadult. Igaz, családjával együtt nehéz, hányatott országjáró vándoréletre kényszerült. Sírja a káli temetőben, a kápolnai csata színhelyének közelében hiteles, 1848-as emlék- és kultuszhely.

Gárdonyi édesanyja: nemes Nagy Terézia. Hét gyerek szülője, az anyai szeretet, a hitvesi türelem, a másokért élő, mind a hét gyereket – köztük utolsónak Géza fiát is – túlélő és eltemető, a holtig családsegítő ükanya példaképe. Egerben, a Hatvani temetőben nyugodott. Keller Péter exhumáltatta hamvait, és a szőlősgyöröki temetőben, szeretteivel együtt, védettség alatt álló sírban helyezte végső nyugalomra. A Gárdonyi-család legrégebbi emléke a szőlősgyöröki temetőben Paizs Anna sírja, amelyre Gárdonyi Géza szerzett verses sírfeliratot. Négy saját fia és három fogadott árva rokona lett pap: „Mikor meghalt Paizs Anna, / hét fiatal pap siratta, s heten mondtak misét érte. / Fel is jutott a mennyégbe.”

Keller Péter Gárdonyi dédunokája, családkutató, minőségfejlesztő mérnök, Gárdonyi József unokája, Gárdonyi Emőke fia; háromgyermekes apa, tizennégy unokás nagyapa: *Az élő Gárdonyi-arc* című könyv (Szent István Társulat, 2015.) szerzője. Megtalálta kutatásához a megszólító erejű, személyes motivációt. Érdeklődését dédapja életművének számos el- és letagadott, máig homályban hagyott téma- és problémaköre keltette fel. Gárdonyi műveit magyar gondolkodói, írói sorstükörnek látja, minőségfejlesztő mérnöki rendszerszemlélettel vizsgálja. Könyve gazdag idézetgyűjtemény is, egyénien értelmezett és tematizált Gárdonyi-breviáriumnak is felfogható.

A választott téma-, motívum- és problémakörök kutatásával Gárdonyi munkásságát meghatározó életelvekre, az alkotópályán kiteljesedő írói minőségre fi-

gyel. A minőség misztikuma: az eszmeileg tiszta minőség (szépség, jóság, igazság, szeretet stb.) nincs anyaghoz kötve. A minőség esztétikumának elismerése nyit utat a nem-anyagi, a szellemi-lelki értékekhez. (Kazinczy írta 1810 júliusában: „a história bizonyítja, hogy ha valahol a Jó gyökeret vert, ott mindig a Szép készítette az utat”.) Keller Péter könyvére jellemző: az elemzések kiindulópontja, a sikeresség kulcsa: a vízió, misszió és célok egysége.

Gárdonyi „... a betlehemi csillagot érezte céhe címerének, és hittel vallotta, hogy csak az a jó könyv, amely tanítója a nemzetnek.” Tordai Ányos a gondviselő kegyelemnek tulajdonítja az író Egerbe kerülését: „mit jelent Eger Gárdonyi életében? A megtérést és a megérést. A gondviselő Isten visszahívta (...) a templomos régi fészekbe. (...), hogy semmivé törpült hite ismét az ég felé irányuljon. (...) a magányos csöndben Isten újra megérintette lelkét. (...) egri azilumát az égboltozattal, az Istennel, a másvilággal ezután már elszakíthatatlanul, összekötötte.”

Gárdonyi életéből és műveiből sem hiányzik a „mysterium passionis”. Megszenvedte házasságát: sorsát. A „kopernikuszi fordulat”: Egerben kijutott a dantei „sötétlő erdő”-ből. Alkotásnak szentelt írói műhelyt, szellemi kilátót teremtett. Gárdonyi bibliás ember volt, hitének tisztázó érvényű vallomása: „olyan könyv, amelyet többször is elolvasok, csak egy van: az Újtestamentum. Mindennap olvasok belőle (...): mindig ott van az éjjeli asztalomon. A koporsómban is ez legyen a szívemen!”

Keller Péter, a Gárdonyi-dédunoka és Alexander Bródy, a Bródy-unoka, Gárdonyi és Bródy 150 éves születési jubileumán – az egri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárban – nyilvánosan is megerősítették jeles elődeik végakarátát: a Gárdonyi- és Bródy-utódok a barátság és szeretet jegyében ismét, illőn és méltón kezet fogtak.

Keller Péter 2021. szeptember 25-én, az Akadémián joggal vehette át a Magyar Örökség és Európa Egyesület posztumusz Magyar Örökség Díj kitüntetését dédapja, Gárdonyi Géza nemzetnevelő írásművészetéért. A magyar reformkor legfontosabb intézményének dísztermében, „A legkülönb társaságban” hajdan egy asztalnál ült „mind, aki számos; / Az asztalfőn maga Arany János.” (Benjamin László)

A Gárdonyi-művek létmódja, elemzésük értelme és célja is: a jelenre vonatkoztatás. Az irodalmi műveket az olvasók, a befogadók, a kutatók elmélyült értelmezésekkel, találó idézetekkel, elemző gondolatokkal éltetik. A *Titkosnapló*ban az író a maga számára, az *Ida regényében* pedig minden olvasójának kifejti a titkot: az igazi művész legbensőbb lelki élményéről úgy akar írni, hogy azt mindenki pontosan úgy értse, ahogyan a szerző átélte. Nagy és maradandó művet csak szeretetből, lelki mélységből lehet létrehozni. A *Nagy Könyv* akcióban a népszerűségi szavazás az *Egri csillagokat* emelte az első helyre. Az író születésének 150. évfordulója is megmutatta: az olvasók jelentős része felfelé igazodik.

Tisztelte, kutatta, műveiben megörökítette, ébren tartotta a tradíciót. Tehetsége ígéret volt, ikerpárja a talentumnak, amelyet művekben teljesített ki. Ifjúkorában szárnyaló szavakkal szól a Miatyánkról: „Tudjátok-e mi a lélek szárnya? – a Miatyánk. (...) Ebben az egyszerű, rövid Miatyánkban több gondolatremek van, mint a világ összes költőinek a műveiben. Több bölcsesség, mint az ó- és újkor minden filozófusának koponyájában. (...) Boldogok, akik szeretik Istent!” Ez olyan jelentős szakrális nyom, amelyen eljuthatunk a lényeghez: az Isten-kereső író végül megtalálta, akit keresett.

A Jézus-eszmény jelenlétére, átragyogásának mikéntjére az irodalomban legszebben Ottlik Géza analógiájával lehet rávilágítani: „Ha műveinkben nincs benne Jézus, akkor semmi sincs benne (..) ha másként nem, hát, mint szomszomság, halhatatlan vágy, a szarvas kívánczossága a szép hűvös patakra – akkor nem hoztunk létre semmit.”

Bibliai inspirációjú a *Ne félj!* című Gárdonyi-vers önmagáért beszél: „Ha ránk is így szakad a fájdalom, / szerettünket látva a gyászpádon, / s kiáltjuk: nincs már aki segítsen! / Törjön át Jézus szava a bús csenden: Ne félj, csak higgy!”

Gárdonyi ismerte az Út, az Igazság és az Élet vezércsillagát. Fontos volt számára, hogy az emberek megismerjék az örömhírt: *Deus caritas est – Isten a szeretet!* Hitte és hirdette: Az emberi szellem a forrása minden művészi alkotásnak és minden találmánynak. Konklúziója: Gárdonyi számára az írás szívből vállalt szolgálat. A magyar embereket akarta szolgálni, de mert felfelé igazodott, minden nemzet emberéhez szóló mondandóit művészi 'példabeszédek' nyelvén fogalmazta meg. Életművének lényege saját magával leírható és magyarázható. Embersége, művészete leginkább a *Titkosnaplóból*, a *Földre néző szem*, *Égre néző lélek* írásai-ból ismerhető meg. Bennük a szépiró esszéstílusban összegezi élményeiből leszűrt tapasztalatait, a felfedezés örömeivel megélt igazságait.

Gárdonyi 18 éves, amikor Szőlősgyörökön, édesanyja falujában megfogalmazza életelveit, köztük a Jézus-követést. Halála után Tordai Ányos, a jeles egri, ciszterci irodalomtörténész, paptanár szerint Gárdonyi feltehetően eljutott az örök életre. Ez a megállapítás Keller Péter számára arkhimédészi pont, amely lábra állítja az egész életmű-értelmezést. Ennek ismeretében súlyozhatók a világ sok-sok jelenségeire nyitott író kijelentései. A halál felől nézve egyenes az emberi és írói életpálya.

Keller Péter „titokfejtő” munkájához legtöbbször dédapját és nagyapját, Gárdonyi Józsefet idézi. Gyakran hivatkozik Sík Sándor *Gárdonyi, Ady, Prohászka – Lélek és forma a századforduló irodalmában* (Pallas, 1929) című könyvére, és Tordai Ányos tanúságtevő írásaira. Sík Sándor értékelése: „Nincs magyar író, az egyházi renden lévők között sem, akinek költészetében oly mély átérzéssel, oly bensőséges, harmatos gyöngédséggel jutna szóhoz pl. a Mária-kultusz.”

Gárdonyi vallomása ars poetica érvényű: „Örök művek csak azok az irodalomban, amelyek minden korú, minden műveltségi fokú emberben azonos rezgést

keltének. Tehát a nagy mélységű művek, az örök emberi érzések azon művei, amelyek a végtelenséggel érintkeznek.” Írásművészetében „Gyöngy minden szó, amely sugártörésben van elhelyezve... Némelyik szó szinte reflektor-erejűvé válik. Az ilyeneket nevezem reflektor-szavaknak. Ebben van az *épithète rare* és a *mot imprévu* is.” (*Épithète rare, mot imprévu* – ritka jelző, váratlan szó.)

Dante Pál apostol és Aquinói Tamás szellemében írta: „A hitben testet ölt a fő reményünk, meglátjuk azt, mi másképp láthatatlan.” Antoine de Saint-Exupéry A kis hercegben kimondja a titkot: „... jól csak a szívével lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.” Gárdonyi a „láthatatlanságot” az emberi lélek tükrére, az arcra vonatkoztatja. Zéta ezzel zárja nevezetes eszmefuttatását: „Az embernek csak az arca ismerhető, de az arca nem ő. Ő az arca mögött van. Láthatatlan.” Pál apostol szerint az emberi test a Szentlélek temploma, a szemünk pedig a test ablaka: a lélek tükre. A biológiai értelemben vett látószervünk mögötti tekintet, a lelki szem fontos, amely benső világunkból sugárzik elő, lelkünk mélységeiből küldi arcunkra impulzusait, üzeneteit. Gárdonyi azt vallotta: „A világ szemében én csak kép vagyok. Egyiknek színes, másiknak csak árnyék; mindenképp csak annyira fontos, amennyire az ő élete érdekeit szolgálom...” (*Titkosnapló*, 39.)

Keller Péter tudatos koncepcióval, értékkereső és értékfelmutató szemlélettel, szövegazonosító erővel és hitellel gazdagítja, rajzolja meg dédapja rendkívül összetett arculatát. Szövegközpontú módszerrel vizsgálja az író egyedi, egységes, emberi és művészi, szellemi-lelki arculatának ismérveit. Összetéveszthetetlen és sajátos, külső és belső jegyek mozaikjaiból karakteres egészet: motivált arc-analízist végez, rendkívül kifejező íróportrét komponál. Megformálása a minőségfejlesztő stratégia és az elemző folyamat eredménye, tágabb értelemben egyszerre filozófia, misszió, jövőkép, kultúra, azonosság: önkép, stílus és magatartás. Hasonló munkát végzett dédapja teljesebb, hitelesebb, igazabb, karakteresebb arculatának feltárásáért, mint amelyről Reményik Sándor beszél: „S most ásót, kapát, csákányt ragadok, / Testvéreim, jertek, segítsetek, / Egy kapavágást ti is tegyetek, / Mert az az arc igazán én vagyok.”

Iránymutató, elmenyitogató dokumentumokat vesz górcső alá. Sorjáznak a résztanulmányok: a sokoldalú író, a polihisztor emberi és művészi arcvonásai, a pedagógusarc, a Jézus-követő arc, a művészarc. A *Tükröképek* fejezetben különösen fontos kérdéseket taglal: Gárdonyi viszonya a kritikusai által festett archoz, az író ismerők szemében megjelenő arc, a művészarc Ady, Kosztolányi, Sík Sándor.

A megszólító erejű *Isten rabjai* Szent Margit másokért felajánlott életének (substitutio), megszentelődésének csodálatos mélységű regénye. Abban is igaza van, hogy *A falábú ember* is evangelizál. Fő üzenete az Efezusi levél egyik részlete: „Buzdítás a megújodásra...” Az *öreg tekintetes* című regénye legművészibb alkotásainak egyike: a szívtelen világban jövőlátó intelem.

Keller Péter következetesen végigjárja a dédapjához vezető utat. Amikor meggyőződésre, bizonyosságra jut, számot ad meglátásairól, felismeréseiről. Célja: gondosan válogatott, filológiai pontosságú idézetei önmagukért álljanak helyt, hogy lehetőséget biztosítsanak a verifikációra, az olvasónak pedig az értékválasztásra. Az idézet-csoportosításokból és elemzésekből újraértelmezést végez, újraértékelést vállal. (Némelyik citátum ismétlődése a benne rejlő gondolat jelentőségét hivatott tudatosítani.)

Értékkereső, emberfelmutató szemlélete személyes, de nem szubjektív. Tárgyilagosságra törekvő hozzáállás jellemzi. Ötletek helyett súlypontoz, fontossági sorrendet tart. Tudja, szükség van a dédapját személyesen ismerő, vagy őt művei alapján értelmező és újraértelmező kortársak írásaiban fellelhető kontrollra, mert annak hiánya hiteltelenné teheti a következtetéseket. Közel másfél évszázad alatt sokféle derivátum rakódott a Gárdonyi-képre. Az értékelési skálán a tisztelet és a szeretet mellett szerepelnek a negatív viszonyulás alapfogalmai is, egészen a degradáló bírálatokig.

Nem kell a médiaelmélet és a *visual studies* rejtelseibe merülnünk, hogy az intermediális, kép és nyelv összjátékára építő irodalmi és képzőművészeti alkotásokat értelmezzük. Például *A Pokol-körkép* metszete és alaprajza mutatja, hogy az írói (bibliai, dantei, Gárdonyi-) textus szemantikai szintjére ráépül egy metaszemantikai, konceptuális szint. Gárdonyi műveit ezért érezzük titokzatos és megfejtethetlen, szépséges és örök csodának. Emberképe szakrális dimenziót képvisel. A képek szóbeli források értelmezői, verbális rejtett ikonok, az interpretációhoz, annak preszemantikai síkjához tartoznak. (A könyv fényképmellékletei valódi dokumentumok, az értelmezések, konklúziók vizuális bizonyítékai.)

Amikor Gárdonyit az Akadémia levelező tagjává választották (1910), azt az utcát, ahol lakott, az egri közgyűlés határozattal Gárdonyi Géza utcának nevezte el. Az író akkor azt érezte: Eger olyan város, „ahol Istent tisztelik, a tudományokat kedvelik, a hősokeket megbecsülik.” Hálátelt levélben köszönte meg a Város, a magisztrátus nagylelkűségét: „Köszönöm Önöknek azt a szíves és mélyen megható figyelmét, hogy még életemben idenyújtották nekem azokat a rózsákat, amelyeket csak halotti szemfődelemre várhattam volna. Ez a nagy és nemes adomány megerősít engem lankadozó munkabírásomban és szent fogadalmakra kötelez: munkálkodok tovább az Istentől nekem osztott szerszámmal – holtomig, – a nemzet művelődéséért és Egerért! Eger, 1913. január 7.”

Keller Péter szerint „Ez a levél önvallomás, művészi önmeghatározás, egy várossal való összeölelkezés.” Az *Egri csillagok* a Balassi által definiált, „Emberségről példát, vitézségről formát” adó magyar virtus, hősiesség, a kétségbeesést legyőző hazaszeretet műve: a magyar szellemi-lelki emlékezetközösség, a közös hősi emlékezet történelmi regénymítosza. Benne a századokat átívelő mitologikus tudat

(Jan Assmann) kapcsolatot teremt a múlttal, a lelki hídépítés erőt, jövőhitet ad egyénnek és a közösségnek. A mítosz célja: egyesíti a közösség tagjait, tudatosítja az összetartozást, erősíti az identitást. A magyar hőosz mitológiájában Zrínyi teremtette meg a szigeti hősök eposzát, Gárdonyi pedig Dobót, Bornemisszát, az egri hősöket és a hős egri nőket emelte mítoszi magasságba. Eger Tinódi jóvoltából lett Európa-hírűvé, Gárdonyi révén pedig világhírűvé.

Gárdonyi holttestét az egri Líceumban ravatalozták föl. A székesegyház és a Líceum közötti téren hatalmas gyászoló tömeg búcsúzott az írótól. Érseke szentelte be koporsóját: „az egri hősök vérével átitatott földbe temették el. A sírhely, az egri várbástya, Gárdonyinak nem temetője lesz, hanem megdicsőülése.” (Gárdonyi József). Tordai Ányos írta: „Mi egriek följebb nem vihettük. De a Jóisten még magasabbra vitte”.

Keller Péternek sikerült dédapja életét és művét távlatosan nyitott horizontba, transzcendens dimenzióba állítania, annak tudatában, hogy perdöntő jelentőségű Herczeg Ferenc nekrológja, Kosztolányi gyászbeszéde, Tordai Ányos naplójegyzetei az író utolsó napjairól, és az *Amit nem tudunk Gárdonyiról* című írása. Gárdonyi életéből a „kopernikuszi fordulat”, a megtisztító-megújító „mysterium passionis” sem hiányzik.

Egerben jutott ki a „sötétlő erdőből”. Amint írja: „A pokol kapujából kerültem az Isten közelébe: az egri sánc tetejére.” Tordai Ányos a gondviselő Istennek tulajdonítja az író Egerbe kerülését. A mit jelent Eger Gárdonyi életében? – kérdésre ezt feleli: „A megtérést és a megérést. (...) Isten újra megérintette lelkét. (...) visszahívta (...) a templomos régi fészekbe. (...) Mellé telepítette megmaradt kis családját. Önzetlen, melegszívű embereket küldött hozzá jóbarátokul. És lassan-lassan erőssé fonódott a szál, mely egri azilumát az égboltozattal, az Istennel, a másvilággal ezután már elszakíthatatlanul, összekötötte. (...) műzsájának szárnya Egerben nőtt meg, mesemondó fája ott termette legszebb gyümölcsseit.” Alkotásnak szentelt írói műhelyében szellemi kilátót épített. Magánya elcsendesedés, odaszánás szépírói feladataihoz, odaadás a Jézus-hithez, Mária-tisztelethez.

Rónay László egy Gárdonyi-idézettel aposztrofált, „*Hadd pillantsak a lelkedbe*” című Gárdonyi-tanulmányában arról szól, mint Arany a Margitszigeten, Gárdonyi Egerben találta meg lelki békéjét, alkotói nyugalmat, amelyet máshol hiába keresett. Egerben „közgondoktól távoli”, horatiusi otiumot talált: „Egy kis független nyugalmat, Melyben a dal megfoglanhat”. Életműve nem maradt „Félbe'-szerbe'”. Egeri családi és baráti körében néha már az „Uram, jó nekünk itt lenni” táborhegyi örömet is megízlelte, és élete végén valóban „félelem nélkül, kiküzdött hittel fogadta a hívást”.

Kegyelem árad ezen a szőlőtermő tájon. Bora, étele és itala, különösen a Bika-vér és újabban annak fehér párja, az *Egri csillag* testi-lelki erőforrás. Gárdonyi a

magyarság maratoni győzelmét, Eger és a magyarság történelmi küldetését mítoszteremtő erővel örökítette meg. Visszaadta a magyarság, a vitézség méltóságát: megerősítette nemzeti öntudatát. Egerben együtt volt mindaz, ami fontos a mítoszképzéshez: a vár a magyarság szent helye, az államiság védelme, a várszékes-egyház a szakralitás központja.

Mindez az olvasók körében, új, tisztázó szándékú elvárásokat generál az életmű kutatói, oktatói iránt, és bekerül az irodalmi érdeklődés övezeteibe is.

A szőlősgyöröki hat Göre-konferencián tudatosítottuk a magyar humor értékeit, azt is, hogy Gárdonyi népi humora, bölcsessége mennyire rokon Arany Jánoséval. Tíz Göre-kötet látott napvilágot. 1913-tól – az első magyar filmek között – belőlük öt Göre Gábor-film készült. A bor és a kenyér az emberiség kultúrtörténetében égis magasztosult. Göre Gábor történetei is bizonyítják, a bor és a humor örömszerző édestestvérek: „Ez a világ mi vóna, / ha egy kis bor nem vóna! / A szép asszony mög a bor, / sej! mögvígasztal mindönkor.” Gárdonyi szerint a mértékkel fogyasztott bor örömszerző ajándék: „A borban öröm, barátság, dal és boldogság van.”

A néptanítóból lett szépíró hét nyelven gazdagította szépírói tudás- és forrásbázisát. Kultuszának aranyfedezetéből lélekerősítő gondolatokat idézek. Egy kis számvetést is végzek. Szőlősgyörök – Keller Péter és Klotz Péter polgármester, valamint a faluközösség jóvoltából – elsőként lett Gárdonyi-település. Devecserben, a *Fel nagy örömrre* című karácsonyi ének születési színhelyén Gárdonyi Emléktársaság alakult. *Fel nagy örömrre...* kórustalálkozót szerveznek. Gárdonyi-emlékházat rendeznek be – Ferenczi Gábor polgármester úrral és Németh Ernő emeritus iskolaigazgató úrral az élen.

Kál nagyközség 2018 óta tagja a Gárdonyi-települések közösségének. Felavatták az út menti Gárdonyi-emléktáblát. Megújították Gárdonyi és Ziegler Sándor Mihály helyi kultuszát. Morvai János polgármester úr, a káli képviselő-testület tagjai, a nagyközség lakói, pedagógusai és diákjai joggal büszkék arra, hogy ezt a szép Tarna-völgyi települést elszakíthatatlan szálak fűzik az *Egri csillagok* írójához.

Agárd/Gárdony, az író születésének színhelye is csatlakozott – az itt jelenlévő Tóth István polgármester úr vezetésével – a Gárdonyi-településekhez. Mind a négy településen az *Emelj fel emlék* jegyében tábla jelzi, ki által híres e föld.

Eger híre-neve, dicsősége főképpen Dobóhoz és Gárdonyihoz, a kultúra- és városépítő nagy püspökökhöz és a borhoz kötődik. Eger írócsillaga nemcsak a legjobb egri *marketinges*, ahogyan ma emlegetik, hanem száz év óta a hevesi megyeszékhely és a régió legfőbb *jótevője*. Bizakodom, Egerben is lesz főút menti táblafelirat, talán ezzel a textussal: „Üdvözljük az *Egri csillagok* városában!”

A Dante-fordító Gárdonyi az emberélet útjának felén sötétlő erdőbe jutott: „A *Pokol kapujától kerültem az Isten közelébe.*” Házat vett Egerben, amely otthona és menedéke. (Otium – asylum.) Meghívta anyját. Maga köré gyűjtötte gyerekeit.

Tordai Ányos szerint: „Eger a megtérést és a megérést” jelenti. „A gondviselő Isten visszahívta (...) egri azilumát az égboltozattal, az Istennel, a másvilággal ezután már elszakíthatatlanul, összekötötte.”

Ég felé nyitott egri műhely mély csöndjében megkapta a hit világosságát, a tehetség kegyelmét. Megélte „az erő, a szeretet és a józanság lelkét”. (2 Timóteus 1:7) Erőt, világosságot kapott. Szabadságfoka elérte a „független nyugalmat / Melyben a dal megfogbanhat.” A Krisztus-hívő, Mária-tisztelő írónak az övéin, barátain, a láthatókon túl fenséges társasága: az Atya, Fiú és Szentlélek – és a Szűzanya. Sokrétű tudásra, a hit kegyelméből metafizikai bölcsességre tett szert. Realista eszközökkel is tudott lelki-erőt sugározni: „Amiben a lelketek nyer, az „A lélek varázslatos gyógyítója a szép szó” (Szókratész). Kant szerint pedig minden ítélet ízlésítélet – Geschmacksurteil.

Keller Péter inkább azokra a forrásokra figyel, amelyekben egyértelmű, hitelt adó az íróhoz való személyes kötődés. Azokat idézi szívesen, akiknél azt tapasztalja, nemcsak a betűről beszélnek, hanem a lélekről is. Számára Sík Sándor, Ravasz László, Tordai Ányos azért is hivatkozási alap, mert ők szívvel is tudtak olvasni, képesek voltak a betűkön túl a lelket is meglátni, és olvasásélményük alapján visszaigazolták, amit Gárdonyi el szeretett volna érni a műveivel. Meggyőződése: dédapját a lélek vezette írásművészetének, szépírói technikájának tökéletesítésében is. Ezért tartja hatalmas dolognak, hogy Ady képes volt megváltoztatni Gárdonyival kapcsolatos véleményét! Ady és Kosztolányi képesek voltak túl látni és lépni a *Nyugat* által behatárolt eszmei-esztétikai látókörön, meg tudták nyitni szívüket más, tőlük különböző író irányában is. Ez azt is jelenti, hogy Gárdonyi pedig képes volt műveivel olyan ajtót nyitni, amelyen át a *Nyugat* hatókörébe is behatolhatott műveivel, üzeneteivel.

Az *Egri csillagok* írója a XX. század elejétől Eger legfőbb jótévője. (1945 után az író kis és nagy házát és nagy kertjét is, fiát, Gárdonyi Sándort kényszerítve, államosították.) Gárdonyi szépírói, szellemi öröksége olyan jelentős, hogy Eger csak ennek a kellő ismeretében és méltó vállalásában lehet önmagával azonos. Az írói örökséggel való sáfárkodás a mindenkori korifeusok és értelmiségiek lelkiismereti vizsgálója volt és marad. Gárdonyi napjainkban is népszerű, élő klasszikus, amikor a múltba nézett, akkor is a jövőbe látott. Katolikus hitében talált vigaszt. Testamentum érvényű vallomása: „olyan könyv, amelyet többször is elolvasok, csak egy van: az Újtestamentum. Mindennap olvasok belőle (...): mindig ott van az éjjeli asztalomon. A koporsómban is ez legyen a szívemen!”

Keller Péter eredményeinek egyre érezhetőbb nívója: egy teljesebb, árnyaltabb íróportré felmutatása a szimplifikált és eltorzított Gárdonyi-kép ellenében. Külön foglalkozik Keller Péter Gárdonyi műveinek emberképével... Vörösmartynál az ember metaforái: „Ég és föld fia”; „örült sár”-ra válik az „istenarcú lény!”, ha „Nincsen remény!”, „Az emberfaj sárkányfogvetemény.” Móricznál: „Sárarany”. Gárdonyi

emberképe az isteni-emberi azonosságban kifejezi a mennyei dimenziót is: „Agyag-edénybe zárt Isten-sugár”. „Írói főgondom: keresem az emberben az angyalt.”

Emberképében, hasonlóképpen, mint az „egész a töredékben” – benne foglaltatik a teremtményi, a megváltói és a végidőre vonatkozó távlat is. Gárdonyi hőstipológiájában a szent, a hős a jellegadó, az angyalba oltott szörnyeteggel leszámol. Főképpen az embernemesítő lelki erő érdekelte. A kegyelet már a római jogban mindent felülírt, a kereszténység pedig isteni parancssá tette. Az *Egri csillagok* az irgalom és emberség mintapéldája. Nyitánya tüneményes, zárása erkölcsileg is fenséges: „Mind a két anya kitárt karokkal röppent a maga gyermekéhez”. „Az egyik azt kiáltotta: – Szelim! A másik azt kiáltotta: – Jancsikám! S amint a két asszony ott térdelt egymással szemben, egyszer csak összepillantottak, s kezet nyújtottak egymásnak.”

Gárdonyiról szólva Ady – önmaga korábbi véleményét is felülírva – Dickens nevét említi: „új Dickens vagy legalább bölcs derűjében hozzá hasonló”, Kosztolányi Francis Jammes-ra hivatkozik: „egytestvér azzal, akit a mai franciák annyira olvasnak és szeretnek.” Kosztolányi Egerben, a Nyugat nevében búcsúzott Gárdonyitól, a koporsóját is vitte a Líceumtól a várig, egy szakaszon a Bebek bástyán kijelölt dízsírhelyig: „Jókai és Mikszáth társaságában Hatalmas Harmadik”. Nem „hideg lángelme”. Nem „prófétáló”: „más volt és sokkal több volt minekünk. Ő a bájos lángelme volt.” Mitől „bájos” a „bájos lángész?” – „Oly vonzó erő, amely némi titkos, bámulandó, vagy csoda módon elbűvöl.” (Czuczor–Fogarasi) Bájos esztétikai minőség az *Egri csillagok* nyitányának édeni pillanata: „A pataokban két gyermek fürdik: egy fiú meg egy leány. Nem illik tán, hogy együtt fürödnek, de ők ezt nem tudják: a fiú alig hétesztendős, a leány két évvel fiatalabb.”

Sík Sándor nem tévedett a *Gárdonyi, Ady, Prohászka – Lélek és forma a századforduló irodalmában* című portré-triptychonban sem. Gárdonyinak földre néző szeme, égre néző lelke volt. A Gárdonyi-kultuszt éltető és konferenciákat szervező Keller Péter és kutatótársai az újraolvasás, újra értelmezés jegyében teljesebb és árnyaltabb Gárdonyi-kép kialakításáért munkálkodnak. Sík Sándor, Ravasz László, Tordai Ányos nyomán fényre derül műveinek számos eltagadott, mellőzött, ma is homályban tartott értékeire.

Az *Isten rabjaiban* (1908) a látszólag köznapi realitáson is áttűnik, átragyog az isteni valóság. A regény *hiteles művészi és lélektani erővel idézi meg Árpád-házi Szent Margit megszentelődésének történetét, önfeláldozó alázatosságát*. Margit váltságul adta életét a magyarságért. Vállalta az engesztelő, kegyelem- és irgalom-szerző vezeklést a szenvedés, a mysterium passionis szellemében. Az *Isten rabjai*-nak ferences lelkületű, kicsike kertészlegénykéjéből Jancsi barát lesz, Shakespeare *Rómeó és Júlia* drámájának nagyszerű Lőrinc barátjához mérhető, ragyogó karakter.

A *Jancsi dádé* katartikus szépségű novella, az emberszeretet unikális, az egész világirodalomban egyedülálló, emberi és roma sorstűkre. Méltó párja Puskin *Cigányok* című poémájának, Gorkij *Makar Csudrájának*.

Korunk emberéből szinte hiányzik a szakralitás iránti érzék, de szívével mégis megérzi a szakralitás-átragyogás fénypontjait. Az *öreg tekintetes* Dosztojevszkij-mélységű példázat, figyelmeztetés a lélekrombolás iszonyú veszélyeire, következményeire. Tanulsága: az irgalmasság, „a jézusi szívek kellenének jobban”.

Gárdonyi műveinek új kiadásait gondosan javította. A *Titkosnaplóban* írja: „Javításra idődet ne sajnáld. A javítás is alkotás. Gyöngy, gyémánt, ha csak borsónyi is, értékesebb magánál a koronánál. S ha egy nap csak egy gyémántszemet alkotsz is, (...) gyűrűbe illesztettél drágakövet.” „Az író hatalma nem abban rejlik, amit mond, hanem amit az olvasó fantáziájával mondat: ahogyan az olvasó fantáziáját működteti.”

Az *Egri csillagok* írója a legnagyobb értékteremtő klasszikusaink körében foglal helyet a Magyar Parnasszuson. Regényei, novellái, színművei szerves egységet és teljességet képeznek. Műfajai egy egyetemes kifejezőkészség megnyilvánulásai. Tinódi Európa-hírűvé, Gárdonyi pedig világhírűvé tette az 1552-es, egri, vári diadalt, a magyarság „maratoni győzelmét”. Eger, az egri vár kedvelt turistacélpont, kitüntetett nemzeti kultusz- és zarándokhely. Tinódi, Balassi, Vitkovics, Gárdonyi és Bródy, Kálnoky irodalmi, szellemi-lelki hagyatéka az egyetemes valóság része. Novellaremekei, regénymonumentumai irodalmon túlmutató szellemi-lelki hagyatékot képeznek. Az utókor joga és kötelessége, lelkiismereti vizsgálja, hogy jussolt tulajdonát élő-eleven örökséggé tegye.

Bretter György Vörösmarty utolsó verseiről értekezve a magyar irodalmi kultusz mélységes motivációit fogalmazta meg: „... a nemzet még akkor is, amikor látszólag csak dalnokot óhajt érényeinek és hibáinak megénekelésére, amikor tehetségéből koszorúzásra alkalmas szobrokat farag – a nemzet akkor is érzi, hogy nem erkölcsének pozitív leírására van szüksége, hanem létdilemmáinak felfedezésére, dühös átokra, elkeseredett haragra, önkorbácsoló rációra; az igazán nagy tehetségekből a nemzet mártírt csinál, mert befogadni ugyan nem tudja, de érzi, hogy szüksége van reá, és ezért ki is izzadja magából.”

A mindmáig több részre szakadt magyar irodalomnak is megvan a maga sajátos szellemi rendje. Az akadémiai és egyetemi kánonok közepette nagy vigasz, hogy az irodalom nem kánonokban, hanem művekben, az olvasók emlékezetében és szívében él.

Keller Péter

„A szenvedés szülte a szeretetet”

(Gárdonyi élete, művei és a hegyi beszéd)

A Gárdonyi életművel foglalkozó korai kortárs kritikusok egyike Oláh Gábor 1910-ben megjelent *Írói arcképek* című könyvében úgy fogalmaz, hogy Gárdonyi azért vonult el Egerbe, hogy Goethehez hasonló jó író lehessen, aki létezésünk titkára ad magyarázatot. „Magának él; annyira, hogy rá lehetne olvasni Goethe szavait: »Der Dichter muss ganz sich, ganz in seinen geliebten Gegenständen leben.« (...) Elvonul a sokszavú és kevés szívű világtól, hogy, a csönd és a magánosság örök-ihlető sátorában próbálja megoldani milliomodszor a nagy kérdést: mi hát az ember?»¹ Maga is benne van és felismerhető az általa megfogalmazott lét-titokban, ami így hangzik:

Az emberiség története öt mondatban:

A világosság szülte az életet.

Az élet szülte az akaratot.

Az akarat szülte a bűnt.

A bűn szülte a szenvedést.

A szenvedés szülte a szeretetet.”²

Ez az írás a hegyi beszéd és Gárdonyi párkapcsolati tragédiájának tükrében vizsgálja az író léttitok-fejtését.

A hegyi beszéd

Hegyi beszéd a Bibliában a Máté (Mt 5–7) és a Lukács evangéliumban (Lk 6, 20–49) fordul elő. Máténál három fejezet. Lukácsnál ehhez képest egy rövidített változat.

A Máté evangéliumban szereplő változatban Jézus beszél a nyolc boldogságról, az apostolok feladatáról, az ószövetségi törvény tökéletesítéséről, a haragról, a házasságtörésről, az esküről, arról, hogy a rosszat jóval kell viszonzni. Kitér az ellenség szeretetéről, az alamizsnálkodásra, az imádságra. Ebben tanít meg a Miatyánkra. Itt értelmezi a böjtöt, a kincsgyűjtést, a világosságot. Felteszi a kérdést, hogy lehet-e az ember két úr szolgája. Bevezet a gondviselés, az ítélkezés, a szent dolgok, az állhatatos ima rejtélyeibe. Aranyszabályt határoz meg hallgatói-

¹ Oláh Gábor: *Írói arcképek*, Singer és Wolfner, Budapest, 1910.

<https://mek.oszk.hu/11400/11477/11477.htm>

² Gárdonyi Géza: *Földre néző szem*. Dante, Budapest, é. n., 186.

nak. Elmélkedik a szűk kapuról, a hamis prófétákról. Itt ismerjük meg hasonlatát a sziklára épített házról.

Gárdonyi és a hegyi beszéd

Gárdonyi korában a hegyi beszéddel kapcsolatos elfogadott általános vélemény feltételezhetően nem állhat messze A *Pallas nagy lexikona* (1897) szócikktől, ami szerint a hegyi beszéd „alapgondolata az az igazság, hogy a Mózes és a próféták írásaiban felmutatott istenállam (teokrácia) a Jézus által e földre hozott lelki országban valósult meg.”³

Dédapám az emberiség lelki fejlődésének összefüggésrendszerében értelmezi a hegyi beszédet: „A Hegyi beszéd (...) az emberiség történetének nagy kanyarodó-pontja. Az emberiség ezen fordult meg az állatiságból az ISTEN felé.”⁴ Pierre Teilhard de Chardin (1881–1951) előtt vallotta már, hogy „Világunk életének egyik főcsodája a lelki tökéletesség felé való szakadatlan, soha vissza nem csuszamodó haladás.”⁵ A világ lelki fejlődése és az emberek lelki tökéletesedése azonos értelmű fogalmak. Gárdonyi gondolatvilágában az embereket az örök életbe vetett hit ösztönzi a tökéletesedésre: „Ha ez a Föld volna a világ, mért fejlődik minden ember a lelkiség felé? Mire való a lélek gazdagodása, ha a léleknek külön célja és élete nincsen?”⁶ Jézus boldogmondásai a tökéletesedést és a boldogságot összekapcsolják. „A legtökéletesebb embert minden filozófus úgy rajzolta meg, hogy a saját arcképére ismerünk a rajzában. Akár azt kérdi: ki a tökéletes, akár azt: ki a boldog? akár hogy: ki a zseniális. Válasza mindig maga-magára illik legjobban. (...) Még Jézusban is megtalálom az önmagát tükröző gondolatot. A hegyi beszédben első helyen említi a nyolc boldogság között a lelki életet élő, vagyonnal nem törődő ember boldogságát.”⁷

Dédapám a hegyi beszéd minden fejezetét⁸ átelmélkedte, beépítette saját életébe és műveibe.

³ <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/h-B866/hegyi-beszed-C145/> 2024.12.31.

⁴ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n. 170.

⁵ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem*. Dante, Budapest, é. n., 186.

⁶ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem*. Dante, Budapest, é. n., 109.

⁷ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n., 168.

⁸ A hegyi beszéd fejezetcímei Máté evangéliuma szerint: *A nyolc boldogság; Az apostolok feladata; Az ószövetségi törvény tökéletesítése; A harag; A házasságtörés; Az eskü; A rosszat jóval kell viszonzni; Az ellenség szeretete; Az alamizsnálkodás; Az imádság; A Miatyánk; A böjt; A kincsgyűjtés; A világosság; A két úr szolgálja; A gondviselés; Az ítélkezés; A szent dolgok; Az állhatatos ima; Az arany szabály; A szűk kapu; A hamis próféták; Hasonlat a sziklára épített házról.*

A „boldogok a lélekben szegények” boldogmondást abban az értelemben magyarázza gyerekeinek, ahogyan azt Prohászka is tette, aki vallotta, hogy „lelki szegény az, ki a lenyűgöző, a lelket ölő, a szívet megkérgesítő gazdagságot nem ismeri”, azaz Gárdonyi szerint ez a mondás helyesen így hangzik: „boldogok a szegény lelkiek”⁹.

A Biblia helyes olvasására boldogmondással buzdít Gárdonyi. Arra biztatja fiait, legyenek figyelemmel Jézus szavaira, jelöljék meg azokat de a legelső, amit megjelennek „Jézusnak ez a mondása legyen: Boldogok, akiknek a szíve tiszta.”¹¹

A nyolc boldogságot a házassággal is kapcsolatba hozza: „Minden házas embernek rámba kellene függesztenie Jézusnak ezt a mondását: Boldogok a békességesek.”¹²

Dédapám Jézust követő ember volt. A Jézus-követést 18 évesen az életelvi között fogalmazta meg, és azokhoz egy életen át ragaszkodott¹³. Tanítóként is, újságíróként és íróként is vállalta az apostolságot, aminek lényegét Jézus a hegyi beszédben abban jelöli meg, hogy: „Ti vagytok a világ világossága” (Mt 5, 14). A *lámpásban* a tanítók nevében mondja: „A lámpás én vagyok. Világítok a sötétségben. Utat mutatok! Nálam nélkül vak a látó is.”¹⁴ A *mese a szekérről* című elbeszélésében az írókra vonatkoztatja: „Vitte a lámpást vízen, sáron, jó úton, rossz úton egyaránt: világított valamennyinek.”

A hegyi beszéd az őszövétségi törvény tökéletesítéséről beszél. Arról, hogy Jézus nem megszüntetni jött a törvényt vagy a prófétákat, hanem teljessé tenni. Gárdonyi logikája szerint a törvény elvi ismerete emberi attribútum, életvezérlő elvvé azonban az Istenbe vetett hit által válik: „Ha Mózes nem írta volna meg a tízparancsolatot, akkor is tudnánk. Minden ember lelkében megjelenik a bűn tilalma – dörgés és villámlás között. / Csakhogy aki nem hisz Istent, hogyan higgye a szavát.”¹⁵

Jézus kérését: „azt is állítsák a törvényszék elé, aki haragot tart embertársával” (Mt 5, 22) Gárdonyi azzal adja tovább fiainak, hogy nyomják el haragjukat, mert a harag kínzó és ártalmas képzet-rajzokat idéz elő.¹⁶

⁹ Prohászka Ottokár: *Elmélkedések-az-evangeliumról*. SZIT, Budapest 1928.

<https://www.szaktars.hu/szentistvantarsulat/view/prohaszka-ottokar-elmelkedések-az-evangeliumrol-1-1928/?pg=199&layout=s&query=boldog>

¹⁰ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n., 171.

¹¹ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n., 172–173.

¹² Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n., 82.

¹³ Id. Tordai Ányos: *Amit nem tudunk Gárdonyiról*. Különlenyomat a „Magyar Kultúra” 1935. évfolyamából

¹⁴ „Fiaim – úgymond – nincs szebb és nemesebb pálya, mint a tanítóság. Jézus Krisztus is tanító volt. Kezetekbe van letéve a nemzet jövője. Ite et docete! Menjetek és tanítsatok.” (*A lámpás*)

¹⁵ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n., 183.

¹⁶ Id. Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n., 209.

Jézus a házasság felbonthatatlanságát hirdeti. Már a bűnös vágyakat is házasságtörésnek tekinti. Dédszüleim házassága sajnos zátonyra futott. Dédapám azonban nem házasodott újra.¹⁷ A vele egyidőben Egerben élő cisztercita szerzetes és paptanár, jóbarát Tordai Ányos, a Gárdonyi-ház rendszeres vendége, az író másik nemhez való viszonyát illető minden mende-mondát hitelesen cáfol: „Életében nincs több nyoma a szerelmi lángolásnak. Tíz-tizenöt év után (1896–1900) mintha még egyszer megélné a hamvadó parázs, mikor Fesztyék szalonjában Szarvassy Margittal találkozik. De hiábavaló lángolásra nem kapható egyikük sem.”¹⁸ Tordai azért hiteles és szavahihető, mert minden más véleménynyilvánítással szemben ő Gárdonyi barátja, azaz szem- és fültanú, pap, azaz igazmondó.

A családi tragédia érthető módon nyomot hagyott Dédapámban, aki óvatosságra inti fiait: „Minden forró víz lehül, ha leveszik a tűzről. Ez történik a házassággal is, amely testi lángokon forr meg.”¹⁹ „Óvakodjatok az olyan házasságtól, amelynek oltári lángját nem a szív gyújtotta meg. A természet rettenetes bíró! Semmi büntetése nem jár olyan nehéz láncú bilincscsel, mint amilyenekkel a nem-őrendelte házasságot bünteti. Életed hosszán át sántikálsz a büntetését.”²⁰

Jézus biztatása – ne esküdjünk, beszédünk legyen igen-igen, nem-nem –, Gárdonyiban így rezonál: „Igazat mondani olyankor, mikor más föltétlenül hazudna, mindig hőstett. Utána ugyanaz az érzés száll meg, amely győzelem után, mintegy aranykehelyből itatja az embert.”²¹

Jézus azt tanítja, a rosszat jóval kell viszonzni. Az ellenség szeretetére sarkall. Gárdonyi hasonlóan gondolkodik: „Vannak azonban olyan ellenségeink is, akik nem a mi vétségünkből ellenségeink. Ezek ellen se tegyünk rosszat. Csak pajzsot emeljünk, de ne nyilazzunk vissza. Az ilyen ellenségek állati emberek. Hideg nyugalommal tartsuk szemmel őket. / Nekem a gyönyörűségek közé tartozik az, hogy mikor lehet az ilyen ellenségemnek jót teszek, – a háta mögött. Ő ne tudja meg, mert ez meghunyászkodás lenne...”²² Ez a gondolat egybecseng Jézusnak az alamizsnálkodásról alkotott véleményével is, miszerint, „Amikor tehát alamizsnát adsz, ne kürtöltess magad előtt, mint a képmutatók teszik” (Mt 6, 2).

¹⁷ Tudomásom szerint Dédanyám sem. Szentségekkel megerősítve fejezte be földi pályáját és nyugszik a győri temetőben

¹⁸ Tordai Ányos: *Amit nem tudunk Gárdonyiról*. Különlenyomat a „*Magyar Kultúra*” 1935. évfolyamából

¹⁹ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n., 75.

²⁰ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n., 76.

²¹ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n., 188.

²² Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n., 202.

A hegyi beszédben az áll: „imádkozzál titokban mennyei Atyádhoz! S mennyei Atyád, aki a rejtekben is lát, megjutalmaz.” (Mt 6, 6) A *Földre néző szem Égre néző lélek*ben ezt olvassuk: „Aki Istenről gondolkodik, imádkozik. Aki alkotásait csodálja, imádkozik. Aki bizalommal néz az égre, imádkozik. / És legjobban imádkozunk akkor, mikor Istenre való gondolással segítünk embertársainkon.”²³

Jézus a hegyi beszédben tanítja meg nekünk a *Miatyánkot*. Gárdonyi már első regényében, az *Álmodozó szerelemben* a Miatyánkot elemzi. Talán nem meglepő, hogy azt a regényfejezetet, amelyben ez az elemzés szerepel így zárja: „Boldogok, akik szeretik az Istent!”

Jézus a *böjttel* kapcsolatban ugyanarra az alapmagatartásra figyelmeztet, mint amit az alázatosság esetében. Nem lehet véletlen, hogy az alázatosság Dédapám egyik életelve volt.

A *kincsgyűjtés* esetében Jézus arra hívja fel a figyelmet, hogy a mennyben gyűjtünk kincset, mert „Ahol a kincsed, ott a szíved is (Mt 6, 21). A *falábú ember* című Gárdonyi írás – éppen a Biblia példáján – ezt a boldogmondást értelmezi.”²⁴ Az íróművészetéről is azt tartja, hogy egyedül ez a művészeti ág alkalmas az eszmei kincsek továbbadására.^{25, 26}

Jézus a hegyi beszédben amellet, hogy az apostoloknak meghagyja, hogy világítsanak, a *világossággal* kapcsolatban a szemről is elmélkedik: „A test világa a szem. Ha szemed ép, egész tested világos. De ha a szemed rossz, egész testedre sötétség borul. Ha tehát a világosság, amely benned van, sötétség, mekkora lesz maga a sötétség? (Mt 6, 22–23) Gárdonyi is elmélkedik a szemről: „Óvakodjatok az olyan embertől, akinek a szemét a ravaszság ráncai jellemzik. Nem tiszta lélek.”²⁷ A *láthatatlan ember*ben részletesebben is foglalkozik a szemmel: „Nem tudom, vizsgálják-e valamikor a tudósok az emberi szemnek a mélységeit. / Mi van azokban a mélységekben, hogy láthatatlan sugarak szállnak belőle elő? És miért más minden sugár? Miért hideg ebben a percben? Miért meleg a másik percben? Jégnek a sugara és tűznek a sugara. Néha simít, mint a bársony, néha szúr, mint a tövis, néha üt, mint a mennykő.” Igazán azonban a látásmód izgatja:

²³ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n., 175.

²⁴ Keller Péter: *Az élő Gárdonyi-arc*. Budapest, Szent István Társulat, 2015, 24–26.

²⁵ „A művészetek közt csak az egy íróművészet az, amelynek főfeladata, hogy eszmekincseket váltson közkincsekké.” In: Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest é. n., 40.

²⁶ „Ami a szívből jön, a végtelenségből jön, s ami a végtelenségből jön mindenkinek kincse. A szív művei halhatatlanok.” In: Gárdonyi Géza: *Titkosnapló*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 60.

²⁷ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n., 6.

„Műved csak annyira érték, amennyi benne az új, az értékes új, amit még előtted senki meg nem mondott, mert nem tudott. Új karakter, új érzés, új látás stb. És még azon túl is: a műved annyit ér, amennyi szeretet van benne valaki vagy valami iránt.”²⁸

Jézus azt mondja, „Senki sem szolgálhat két úrnak: vagy gyűlöli az egyiket, a másikat pedig szereti, vagy ragaszkodik az egyikhez, a másikat pedig megveti. Nem szolgálhattok az Istennek is, a Mammonnak is.” (Mt 6, 24) Gárdonyi az író munkával kapcsolatban ugyanilyen határozott: „Az író munkájának az emberjavítást kell szolgálnia: nem Miseserét énekelni, hanem Alleluját az emberi élet jövőjén. Vödrönként hordani a tiszta vizet a lecsapolhatatlan mocsárba.”²⁹

Jézus a gondviselésbe vetett bizalom hiánya következményének tekinti az aggodalmaskodást. Gárdonyi úgy látja: „Mikor baj ér bennünket azt mondjuk:/ – Nincsen Isten! Nincsen isteni gondviselés! Nincs őrzőangyal! / Dehát az Isten nem száraz dajka. Azért adott az embernek észet, hogy vigyázzon magára. Különben ez a sok minden földi jaj-baj csak megerősíti azt a véleményt, hogy Istentől eltávozott lelkek vagyunk.”³⁰

A hegyi beszéd javasolja, ne ítélkezzünk. A magunk szemében vegyük észre a gerendát és ne a másikéban a szálkát. Aki nem így tesz: képmutató. Gárdonyi is észleli ezt a veszélyt. A képmutatást, a tunyasággal, a tudatlansággal, a dorbézolással, a lopással, rablással, paráználkodással, csalással, és bármilyen pénznyereséggel együtt a testi élet attribútumaként „kellemes”-nek nevezi. Ezzel állítja szembe a „kellemetlen”-t, ami: a munka, a magatok művelése, a mértékletesség, a nyomorultakon való segítség, a megbocsátás, a haza és emberiség javára áldozatok, a tiszta élet, a becsület s egyáltalán az emberi jóság.³¹

Nem minden dolog egyforma. Nem igaz, hogy minden mindenkinek alanyi jogon jár, mindenkinek mindenhez joga van. Jézus szerint is léteznek szent dolgok: „Ne adjátok a szent dolgokat a kutyáknak és gyöngyeiteket se szórjátok a sertések elé, különben még eltapossák lábukkal, és megfordulva széttépnék benneteket!” (Mt, 7, 6) Gárdonyi is elismeri, hogy vannak „szent” dolgok, de ezek belső lényegük alapján szentek és nem attól, hogy emberek annak hirdetik. Az emberek sajnos visszaélnak a „szent” jelzővel. „Emeljetek kalapot azon oltár előtt, amelyen Közvélemény őistensége áll; de a szobátokból vessétek ki a képét. / Nem született még a világon olyan ember, akire míg e földön élt, kellő becsüléssel nézett volna a Közvélemény. / Jézus a világ legjobb embere volt és a Közvélemény a latrok közé

²⁸ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n., 57–58.

²⁹ Gárdonyi Géza: *Titkosnapló*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 49.

³⁰ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n., 191–192.

³¹ Id. Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n., 106.

vetette. / Kolumbust bolondnak ítélte a Közvélemény. / Dobó börtönben őszült meg. / Petőfit hencegő vándorkomédiásnak nevezte a Közvélemény, majdnem agyon is verték, mikor képviselő akart lenni. Viszont értelmetlen embereket az érdeemesek helyére állított. Minek beszéljek erről: ott a világtörténelem. / Ostoba ember az, aki a Közvélemény órájához igazítja a magát.”³²

Jézus állhatatos imára biztat és arról biztosít: „Kérjétek és kaptok, keressetek és találtok, zörgessetek és ajtót nyitnak nektek! Mert aki kér, az kap, aki keres, az talál, s aki zörget, annak ajtót nyitnak.” (Mt 7, 7–8) Gárdonyi Dobó imájának példájával igazolja, hogy ez igaz.

Jézus aranyszabálya Gárdonyinál így hangzik: „Embertársaink iránt úgy kell viselkednünk, mintha Krisztus második parancsa így volna felírva a szívünkbe: / – Szeresd felebarátodat jobban, mint magadat.”³³

Az öreg tekintetesben Csurgó prófétai alakja a szűk kapuról szóló példázat újragondolása. Általánosságban és a magyar sors vonatkozásában is. A XX. század elején tágasnak tűnt a kapu és szélesnek az út. Csurgó személyes példájával családjá következő, az új világban és világnak élő generációjának, illetve Mayernak, a régi világ új világhoz idomult képviselőjének cselekedetei ellentéziseként fel merte mutatni, hogy az az út, melyen ők, annak ellenére, hogy „sokan bemennek rajta” „romlásba visz”.³⁴

Jancsi dáde történetében kiderül, hogy a szárnyas kapun a hamis próféták nem jutnak át.: „A szárnyas lélek látta a gondolatokat, hogy mindenik az érdemeit fontolgatja. A szeme a gyáros kabátjára szegeződött. / A gyáros nézi a kabátját, hogy talán félre van gombolva? Akkor látja, hogy bankótól domborodnak a zsebei, – még ki is fityeg néhol a bankó. Ijedten takarja a tenyerével és elhúzódik, elmúlik onnan. / A szárnyas lélek már akkor a püspök botjára néz. / A püspök hökkenve látja, hogy a pásztorboton rozsdafoltok éktelenkednek. Dörzsöli nagysebtén a palástja csücskével. De nem tisztul az attól. Egyszer csak az sincs ott. / A szárnyas lélek már a király fejére bámul. / A király nyugtalanná válik: leveszi a koronáját, hogy tán fordítva van a fején? Akkor látja, hogy nagy vércseppek vöröslenek rajta. / Elkotródik az is. / S még mások is néhányan, akik elől álltak.”

Tordai állítása, hogy „*Mi egriek följebb nem vihettük [Gárdonyit mint a Bebek bátya]. De a jó Isten, hisszük, még magasabbra vitte.*”³⁵ arra utal, hogy Dédapám sziklára építette házát.

³² Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n., 68.

³³ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n., 9.

³⁴ Id. Keller Péter: *Tettének oka...* (Gondolatok Gárdonyi Géza *Az öreg tekintetes* című kisregényéről) In: Gárdonyi Géza: *Az öreg tekintetes*. Budapest, Szent István Társulat, 2019. 131–155.

³⁵ Tordai Ányos: *Gárdonyi utolsó napjaiból*. Naplójegyzetek. *Élet*, XIII. évf. 23. sz.

A szenvedéstől a szeretetig vezető lépcsőfokok

A boldogmondások közül a házasság felbonthatatlanságán elmélkedhetett feltehetően a legtöbbet. Ez volt lelki szenvedésének tárgya, de lelki tökéletesedésének mozgatója is.

Az *Álmodozó szerelemben* (1883) szinte előre megsejteti későbbi élete szenvedéseit, hogy a testiségre épülő kapcsolat bábeli zűrzavar forrása lehet. A regény két főszereplője, Ilona és Sándor két külön világban él: „A leánya az Istent imádta. Sándor a leánykát...” Sándor önző és erőszakos: Ilona életében Isten helyére lépett. Kisajátította, kivezette a világból. Azt hitte, „győzött” azzal, hogy átmeneti idillben élhet szerelmével. A „nyarak” azonban nem tartanak örökké. Jön a „tél”, a tragédia, a halál. Szabad szerelemben fogant gyermekük meghal és Sándor azt hiszi, Ilona is. Mégsem tanul. Újraházasodik, ismét ösztönei hajtják, majd egyfajta feltmadás (!) formájában belép életébe a Gondviselés. Annál a sírnál találkozik Sándor a tetszhalálból feltámadt Ilonával, ahová Sándor eltemette őt és gyermeküket. Sándor sok bűnnel terhelt. Ilona számára viszont ismét az Isten az első: a Miatyánk szellemében megbocsátja Sándor ballépéseit, sőt hogy Sándor lelkén könnyítsen, még Herminnel kötött házasságának felbontását is rendezi. Sándort is az Istenhez vezeti: „Letérdeltek gyermekük sírhalmához, és egy forró ima után elhagyták a rengeteget. (...) / Fél év múlva Sándor Ilonával állt az oltár elé. / A pap megáldotta szerelmüket ... / És ma is boldogan élnek együtt, szívből és lélekből szeretik egymást; ezért az ő boldogságuknak nem is lesz soha / (vége).”

A regényben a házasság felbonthatatlansága belső igényként jelenik meg. A házaspár egysége Miatyánk elemzésben kiemelten hangsúlyos megbocsátáson alapul: „»Bocsásd meg a mi bűneinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétetteknek.« / Rettenetes ítélet a haragvóknak, átok azokra, akiknek bosszú forr szívükben, mert ezzel önmagát ítéli el az imádkozó; magára idézi az Isten büntető kezét; annyi, mintha átkot mondana önfejére. / Bocsáss meg, amint én megbocsátok! / És ha szívemben a harag gyilok után kiált: gyilkolj le mennyköveddel; ha kezem botot fog embertársamra: szárítsd el azt; ha nyelvem szitokkal veri bántóimat, némítsd el örökké, hisz magam mondom: bocsáss meg, amint én megbocsátok! / Hány ember fekszik le e szavakkal, anélkül, hogy észrevenné, miszerint ítéletet olvasott pihenni hajló fejére; és nem retteg, hogy föléje dől a ház!”

A bemutatott életvezetési tanácsok³⁶ és a történet pozitív kimenetele Gárdonyi apostolkodásának korai jelei, a gondviselésbe vetett bizalom megvallása. Ilona a szűk kapun is átmegy, a rosszat jóval viszonozza, nem ítélkezik, nem táplál haragot, hú

³⁶ Id. Keller Péter: *Gárdonyi Géza első regénye, az Álmodozó szerelem avagy az író első dokumentált életpálya-módosítása*. Vár: Irodalmi és Közéleti Folyóirat (1786-738X): 19. 4., 47–59 (2024)

Sándornak tett ígéretéhez (az eskü szinonimája), folytonosan imádkozik. Hermin, és Stipula, az andocsi postamester a hamis próféták, akiktől óvakodni kell. Zsendéék Ilona befogadásával az aranyszabály szerint járnak el, a szeretet parancsot, az alamizsna adást értelmezik. Sándor regénybeli élete nagy részében a már említett gondolatot igazolja, hogy: „Ne adjátok a szent dolgokat a kutyáknak és gyöngyeiteket se szórjátok a sertések elé, különben még eltapossák lábukkal, és megfordulva széttépnek benneteket!” (Mt 7, 6). A regény a sziklára épült ház sziluettjével zárul.

Gárdonyi korai víziója az volt, hogy egy kapcsolat párosulhat ugyan testi, lelki halállal is, de a Gondviselésnek és a személyes megtérésnek köszönhetően egymásnak megbocsátva, a lelki kapcsolatot előtérbe helyezve új élet kezdhető, azaz „Boldogok (lehetnek azok), akiknek a szíve tiszta.”³⁷

A *Cypriánt* korán válságba jutott házassága második évében,³⁸ 1888-ban írja, amikor már személyes élménye, hogy Dédanyám 1886-ban – ha átmenetileg is –, de elhagyta. Változik is a szereposztás: nem a nő imádja az Istent, hanem a férfi, nem a férfi csábít, hanem a nő. A bábeli zűrzavar a megváltozott szereposztás ellenére ugyanaz.

Ez a regény a Miatyánk gondolatai közül nem a megbocsátásra összpontosít, hanem a kísértésre. A főszereplő – az elcsábult ifjú szerzetes, Cyprián – sírkövére a *ne vígy minket a kísértésbe* felirat került.³⁹ Egy elbukott egykori apostol élettörténetét ismerjük meg, aki félreértelmezi s szeretet parancsot, aki nem a mennyben, hanem a földön, a csábító karjaiban keresi a kincset, jóllehet egykor tudta, hogy az hol van, aki meg se próbál egyszerre két úrnak szolgálni, elhagyja az Istent, és úgy tűnik Mammon kegyes lesz hozzá, aki szent dolgot: életét és üdvösségét a „kutyáknak” adja, aki az oltártól jön, de Jolánt nem viszi az oltár elé, aki állhatatosan imádkozott, majd elfelejt imádkozni, aki a rosszat rosszal viszonozza.

Minden negatív párhuzam ellenére a Cyprián legmélyebb, az elkeseredett fiatal férjet, Gárdonyit is vigasztaló üzenete: Isten végtelen szeretete, és jobb lator példája.

Cypriánnak nincsen módja jóvátételre, földi léte utolsó pillanatában azonban az érte szenvedő Krisztus szemébe néz. A Krisztusarc is ránéz és Cypriánnak úgy tűnik, „mintha csak azt mondta volna: Cyprián! Cyprián! Miért hagytál el engem! Aztán egyszerre szigorú lett a szent arc. Az egyik kéz levált a keresztről és rámutatott: Nyomorult! ez a büntetésed!”

Ha ez lenne a zárókép, akkor ez összhangban állna a hegyi beszédben idézett ószövetségi *szemet szemért, fogat fogért* elvvel (Mt 5, 38). Gárdonyi azonban ezen továbblép és bemutatja, hogy az Isten a rosszat jóval viszonozza, az ellene forduló-

³⁷ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n., 172–173.

³⁸ Házasságkötésének napja: 1885. október 28.

³⁹ CYPRIANUS ET NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM!

kat is szereti (Mt 5, 38–48). Cyprián Krisztusra néző szemmel hal meg. Földi apja hiába hívja. Az író sejteti, hogy Cypriánt az égi Atya megbocsátó szeretete várja. Máshol, Másnál, másképp ébred...

A csalódott fiatal férj – az író – korábban vizionált párkapcsolati modellje a *Cyprián* című regényben összeomlik. Nem éli át az olvasó, hogy a szereplők megbocsátanak egymásnak. Emberi síkon nincs lehetőség újrakezdésre. Gárdonyi számára azonban fontos, hogy megsejtesse, ha nem lehetséges már emberek közötti megbocsátás, az Istennel kell és lehetséges kiengesztelődni. Isten kész elfogadni a már szavakban ki nem mondható bocsánatkérést...

1902-ben Dédanyám végleg elhagyja. Ez nagyon megrázza. Már Egerben él édesanyjával és Sándor fiával. Tordai Ányos ezt így dokumentálja: „Mit jelent Eger Gárdonyi életében? A megtérést és a megérést. A gondviselő Isten visszahívta a pogány főváros útvesztőiből a templomos régi fészekbe. Majd húsz évvel előbb indult el onnan az öreg líceum tudásával és hitével vértelenül: most vissza kellett mennie, hogy magasra nőtt fája meg is lombosodjék, hogy semmivé törpült hite ismét az ég felé irányuljon. Mert ez történt Egerben. Ott a soktornyú város felett, a magányos csöndben Isten újra megérintette lelkét. Elzsongította a fájó sebeket. Mellé telepítette megmaradt kis családját. Önzetlen, melegszívű embereket küldött hozzá jóbarátokul. És lassan-lassan erőssé fonódott a szál, mely egri azilumát az égboltozattal, az Istennel a másvilággal ezután már elszakíthatatlanul, összekötötte.”⁴⁰

Az Istennel való kapcsolatának erősödését igazolják az 1902 után írt és a hegyi beszéd elemzése során is említett írások *Az öreg tekintetes* (1899–1904)⁴¹, *A falábú ember* (1904)⁴².

A szeretet titkát kutató regénye, az *Ábel és Eszter* (1904) is ebben az időszakban született.

Nem tudni mikor keletkezett az a gondolatsor, mely ennek a belső átalakulásnak elvi megalapozása: „... Érdekes, hogy Jézus halottnak nevezi a testiembert. (...) Jézust nem is érti meg a testi ember. (...) A lelki ember megérti Jézus szavait...”⁴³

⁴⁰ Tordai Ányos: *Amit nem tudunk Gárdonyiról*. Különlenyomat a „Magyar Kultúra” 1935. évfolyamából

⁴¹ Az első vázlatra 1899. december 2-án még azt írta: *Az utolsó Atilla*. Aztán gondolt arra, hogy *Az Öregúr* vagy *Utolsó tekintetes úr* legyen a cím. 1904. augusztus 2-án, mikor letette a tollat, *Az öreg tekintetes*. állt a címlapon. Egy rendőri hírrel fejezte be, amelyet 1904. július 7-én olvasott ki az *Esti Újságból*, más nevekkal. Utána már nem kellett egy hónap sem, és összeállt minden.

⁴² *A falábú embert* Dédapám 1904. január 22-én írta (vö.: Gárdonyi József: *Az élő Gárdonyi II*. Dante, Budapest, 1934, 144)

⁴³ Gárdonyi Géza: *Földre néző szem, Égre néző lélek*. Dante, Budapest, é. n. 140.

Erre a lelki emberségre épül Gárdonyi teljesen egyedi, csak rá jellemző párkapcsolati modellje, melyet Egerbe költözése után 9 évvel, polgári válása előtt egy évvel 1906–1907-ben tesz közkinccsé az *Isten rabjaiban*.⁴⁴ Eltűnik a testi ember. Lelki emberek szeretik egymást úgy, hogy férfi is és nő is Isten rabja.

Margit szereti Jancsi frátert és viszont, de Margit Krisztus jegyese lesz. Jelesenében magyarázza életét Jancsi fráternek a hegyi beszéd lényegét, a nyolc boldogságot, az apostolok feladatát, az ószövetségi törvény tökéletesítését, a haragon való továbblépést, az igazi házasságot, az esküt, azt, hogy a rosszat jóval kell viszonozni, az ellenséget szeretni kell, alamizsnát kell adni, szüntelenül imádkozni és bőjtölni kell, a Mennyben kell kincseket gyűjteni, világosan meg kell látni Isten akaratát, két urat nem lehet egyszerre szolgálni, bízni kell a gondviselésben, nem szabad ítélkezni, a szent dolgokat tiszteletben kell tartani, állhatatosnak kell lenni az imában, azt kell tenni másnak, amit magunknak is kívánunk, a szűk kapun kell átmenni, nem szabad követni a hamis próféták tanácsait, sziklára építeni a házat és hogy a „szenvedés szülte a szeretetet”.⁴⁵

⁴⁴ Az Isten rabjairól 1906 okt. 1-én jegyzi föl: Kezdtém írni Szent Margit regényét. 1907. szept. 3-án fejezte be (vö. Gárdonyi József: *Az élő Gárdonyi II.* Dante, Budapest, 1934, 145.)

⁴⁵ „Tusakodhatsz-e még azon, hogy én nem egy királyi férjnek éltem, és nem egy-két gyermeknek, hanem minden királyi asszonynál magasabban: az én Uram Krisztusom örökfehér jegyeseként, s minden kisednek imádkozásra tanítójaként.”

– Jó fráter – szólal meg ismert kedves madárkahangján. – Mért homályos néked az én szenvedésem?

Nem láttad-e, mily romlottságban él ez a nemzet? Mily állatiságba süllyedtek a dús főnemesek is?

Nem láttad-e, mennyien jöttek a cifra, kevély és elhízott asszonyok a szigetre, ékszerekkel terheltlen? Jöttek, jöttön-jöttek, jártak az én meglátogatásomra. Nem láttad-e, hogy megindulnak az én alázatosságomon, az én szegénységemen, az én ájtatosságomon? És nem láttad-e, mint hozzák el az ország minden részéből gőgös leányaikat, hogy az én példámra Isten felé nézzen legalább egy tagja a családnak?

Nem láttad-e, hogy azok a lányok hogyan forgatták még a klastromban is a szülőik rangját, vagyonát, pompáját az elméjükben? S hogyan indult meg a lelkük a királyleány alázatosságának és ájtatosságának példáján?

Nem láttad-e, hogyan terjedt az én imádságos, szent életemnek híre szét az országban? Hogyan ejtette gondolkodóba az állati tobzódásokhoz szokott szíveket? Hogyan ismerték meg kicsinységüket az én alázatos nagyságom láttára? Hogyan ismerték meg szívük keménységét, mikor azt látták, hogy én a legszegényebb betegen is magam töredelmével könyörülök? Hogyan néztek azután a földi kincseikre, mikor látták, hogy én rongyokat öltök fel és mennyei kincsekre szegzem a szememet? Hát nem láttad, hogyan fordult a testi világban élőlk lelke a lelki világ felé?

Összegezés

Dédapám az emberiség lelki fejlődésének összefüggésrendszerében értelmezi a hegyi beszédet. A hegyi beszéd szellemében alakította életét fejlesztette művészetét. A boldogmondások közül a házasság felbonthatatlanságán elmélkedhetett feltehetően a legtöbbet. Ez volt lelki szenvedésének tárgya, de lelki tökéletesedésének mozgatója is. Az *Álmodozó szerelem* (1883), a *Cyprián* (1888), *Az öreg tekintetes* (1899–1904), *A falábú ember* (1904), az *Ábel és Eszter* (1904) lépcsőfokok az *Isten rabjaiban* (1906–1907) megfogalmazott – csak Gárdonyira jellemző – párkapcsolati és egyben léttitok modellhez, melynek titka, hogy a szenvedés szülte a szeretetet, mindenki az Isten rabja kell legyen.

Tusakodhatsz-e még azon, hogy én nem egy királyi férjnek éltem, és nem egy-két gyermeknek, hanem minden királyi asszonynál magasabban: az én Uram Krisztusom örökfehér jegyeseként, s minden kisdednek imádkozásra tanítójaként. S épp te sajnálsz-e, hogy nem palotában éltem? Avagy nem helyezed-e te is a méltóságos szép liliomot szemét-földbe? S ha bárki is belép arra a rút helyre, ugye, nem a rútságokat látja ottan, hanem csak a liliom nemes fehérségét? De a te liliomod elhervad, én pedig, Istennek e földre ültetett lilioma, századokon át fehérlek majd a nemzet emlékezetében...

Keller Péter

Gárdonyi Géza első regénye, az *Álmodozó Szerelem*

Avagy: az író első dokumentált életpálya-módosítása

2023 húsvétján jelent meg először könyv formában Dédapám első regénye, amit 19-20 évesen Devecserben írt. Az életrajz szerint 1883. április 20-tól augusztus 29-ig, tehát alig több, mint négy hónap alatt készült el. Több mint két év után ismerhették meg a *Győri Közlöny* olvasói. 1886. január 1-én állt munkába Gárdonyi a lapnál és 3-án már meg is jelent az első részlet, melyet 32 további követett. A június 3-i számban jelent meg az utolsó közlemény.

Négy barát – Pajándi Sándor, Berényi Mihály, Béndek Ágoston és Kádár József – sorsába enged betekintést az írás. A négy kicsapott pataki diák sorsa, négy különböző életút részlet, négy eltérő megoldás a nem tervezett iskolaelhagyásra és párválasztásra.

Pajándi Sándor történetében a húsz éves író saját addigi életének részletei is felismerhetők: a sárospataki diákélet, szerelmei, tanítói pályája, a szerzetesi életre való jelentkezésére kapott elutasítás. Megjelennek addigi életének konkrét helyszínei: a már említett Sárospatak mellett Szőlősgyörök, Karád, Devecser, de még Eger is. Megismerhetjük addigi tanítói tapasztalatit és felsejlenek a háttérben a 18 éves születésnapja körül megfogalmazott életelvei.

Vizsgálatom célja

Sok szempont adódna az elemzésre. Egy korábbi dolgozatomban részben ezzel a regénnyel igazoltam, hogy Dédapám a Balaton írója is.¹ Utána lehetne nézni a pataki diáktörténeteknek a kollégium összerendezett anekdotagyűjteményben, és a fennmaradt évkönyvekben. Az első néhány regény egymás mellé állítása is izgalmas téma. Elemezni lehetne, mennyi mindent érzett meg előre Dédapám a későbbi életéből. Bizonyosan sok, a *Titkosnapló*ban megfogalmazott írói elv csírái is kereshetők lennének ebben a regényben. Az emblematikáról (templom, természet, vonat, tánc) is lehetne gondolkodni. Beszélhetnénk a regény egyik alakjának,

¹ Keller Péter: „A Balaton az Isten költeménye”. Gárdonyi Géza és a Balaton. *Magyar Múzsá: kulturális folyóirat*, új folyam 27. 47–54., 8. (2023)

Csorbók bácsinak figurájáról, mint Göre-előképről. (A Göre-figurát Nagyapám is, Horváth József is győri mintákhoz kötik).²

Egy cikk keretében ennyi izgalmas témát nem lehet feldolgozni. Ebben az írásomban a regényről eddig napvilágot látott véleményeket rendszerezem, és az életút ismeretében elemzem élete első újratervezését, és annak jelentőségét a későbbi életpálya-módosításokra.

Korabeli vélemények a regényről

Bár a regény nem jelent meg könyv alakban, a *Nemzeti Újság* 1923. november 4-i számában Rezek Román ismeretlen regényként beszámol róla. A keletkezés éveként az életrajzzal szemben 1885-öt jelöli meg. Az életrajztól szintén eltérő módon megtagadott regénynek tartja. A szerző vallásosságát emeli ki. A Miatyánk elemzését hosszabban is tárgyalja.

Úgy véli, Gárdonyi azért tagadta meg ezt az írását, mert több részlet esetén úgy látta (pataki események, barlangjelenet), hogy Jókai hasonló helyzeteket nála jobban írt le, illetve hogy saját maga például a tanítói hivatásról későbbi írásaiban hitelesebben tud beszélni. (Ezzel az állításával nem tudok egyetérteni, ugyanis alapvető pedagógiai elvei már ebben az írásában kikristályosodtak, és nincsenek ellentétben későbbi véleményével. Ez logikus is, hiszen aktív tanítósága Devecser után már nem tartott hosszú ideig.)

Rezek Román a későbbi regényekkel – *A láthatatlan ember*, *Szunyoghy Miatyánkja*, *Ábel és Eszter* – való kapcsolatokra is rávilágít.

Nagyapám az életrajzban viszonylag nagy terjedelemben foglalkozik ezzel az első próbálkozással.³ Rámutat, hogy már ebben a korai írásában is a szereplőket konkrét személyekhez köti. Nem tagadja, hogy érezhető Jókai hatása. Ő is utal a későbbi regényekkel való hasonlóságokra. A hibákról is szót ejt, de Rezek Románnal ellentétben úgy fogalmaz, hogy erre a korai írásra nem vonatkozott a „*ne adjátok ki*” és a „*halálom után elégetendő*” kérés. Abba is beavat, hogy már Ő is gondolkodott azon, hogy az írást kötetbe rendezi.

² Id. Gárdonyi Göre Gábor bíró úr levelei fejezet. In: Gárdonyi József: *Az élő Gárdonyi II.* Dante, Budapest, 1934, és Horváth József: *Fejezetek Gárdonyi Géza győri éveinek humorából.* In: „*A Nemzeti szalóny és Más*”. Szerk. Keller Péter. 19–27.

³ Gárdonyi József: *Az élő Gárdonyi I.* Dante, Budapest, 1934, 145–150.

Legújabb kritikák

A 2023-ban kötet formában először megjelent regény szövegét gondozó Balázs Géza a kiadás előszavában a mű különlegességét abban látja, hogy Gárdonyi korai írói módszere – rövid mondatok, filmszerűség – megfelel a mai olvasóközönség igényeinek is. Több helyen él a montázstechnikával, vagyis hogy az egyik helyszínen játszódó történetre ráírja a másik helyen ugyanakkor játszódó párhuzamot. Kiemeli, hogy több páratlanul szépen stilizált jelenet van a regényben. A külső hatások között számára *Rómeó és Júlia* története is feltűnik. Látja a pszichoanalízissel rokonítható lélekábrázolás csíráit is. Véleménye szerint a húszéves Gárdonyi író felkészültsége és nyelvezete már ebben az első regényben is teljes fegyverzetében előttünk áll. Bibliai, mitológiai utalások, tájszavak, archaizmusok sokasága jellemzi az írást. Tart attól, hogy az irodalomtörténész szakma nem korszerű regényként tekint majd a műre, ugyanakkor izgalmas, kedves, szórakoztató olvasmánynak ítéli, mely, ha az olvasó engedi, felemelő érzéseket kelt benne.

Ennek a kései első kiadásnak része Cs. Varga István tanulmánya is. Ő a regény szakrális értékeit emeli ki. Felhívja a figyelmet arra, hogy már ebben az első próbálkozásban megjelenik az Istenkeresés, és az ember létkérdéseire adható válaszkérés: „Mi az ember, életének mi a célja: mi végre vagyunk világon?” A regény egyik magaslati pontját a szentmise láttató erejű elbeszélésében, szakrális csúcspontját pedig a Miatyánk textusának szépírói értelmezésében jelöli meg. Így fogalmaz: „Gárdonyi ifjúkori Miatyánk-értelmezése olyan jelentős szakrális nyom, amelyen eljuthatunk a lényeghez. Az Istenkereső író és gondolkodó – súlyos válságokat leküzdve – megtalálja, akit keresett.” Cs. Varga Gárdonyi Miatyánk-értelmezését Szent Ferencével veti egybe. Megállapítja, hogy Gárdonyi szépírói interpretációja őszinte, szívből jövő, egyenes beszéd, magasztaló értelmezés. Szent Ferenc kifejtése, kiegészítése pedig lélekből fakadó, mélységes áhítatot sugárzó ragyogó imádság. Tanulmányában utal Ferenc pápa Miatyánk-értelmezésére is, amely alapvető szükségleteinkre vonatkozó három kérésre koncentrál: a kenyérre, a megbocsátásra és Isten segítségére a kísértések idején.

Életrajzi adatok

Dédapám még nincs húszéves, amikor e regény írásába belekezd. A regény születése előtti meghatározó személyes élményei az Istenkeresés, a párkeresés és a tanítókodás.

Istenkeresése állomásai Szőlősgyörök és Devecser. Szőlősgyörökön tizennyolcadik születésnapja körül fogalmazza meg életelvei között a Jézus-követést és két évvel később Devecserben fohászában tanúságot tesz már arról, milyen jó az Isten

közelében élni: „Uram, add szent kegyelmedet... Segíts küzdelmeimben. Őrizz meg minden bajtól, hogy téged zavartalanul szerethesselek, mert csak Te vagy az, akit szeretni tudok határtalanul és lángoló szívvel. Te vagy az én egyetlen és legönzetlenebb atyám...” (1882. szeptember 22.)

Ennek a belső örömnak másik devecseri megnyilvánulása az 1882 karácsonyára írt és komponált *Fel nagy örömmre* című ének.

Ugyancsak Devecserhez köthető, hogy Gárdonyi vigasztalhatatlan, mikor Pék Katica végleg elhagyja. Fájdalmában, világmegvetésében elhatározza, hogy kolostorba vonul.⁴ 1883. augusztus 3-án Supka Márton plébános, az iskolaszék elnöke a pozsonyi ferencesek Tartományfőnökétől kéri Gárdonyi szerzetbe való felvételét,⁵ amit 1883. augusztus 17-én Jarmady Martiny provinciális elutasít, mondván, hogy elkésett, de felajánlja, hogy laikus testvérnek felveszi.⁶

Az ifjú író *párkeresése* a tanítóképző elhagyása után már Szőlősgyörökön kudarcba fullad. Csutorás Lujza (Lóri) nem érti, hogy a faluba látogató tanítójelölt nem megsérteni és elhagyni akarja, amiért nem megy bálba, hanem egyszerűen nincsen pénze. Lórinak ez az élménye olyan mély, hogy közel két éven keresztül rendre meg akar menteni Dédapám közeledésétől minden általa ismert hölgyet.

A szőlősgyöröki nyár után a tanítói pálya Karádon indul, ahol közel egy évet tölt (1881. szeptember 28. – 1882. augusztus 13.)⁷ Merész kapcsolatépítésbe kezd: „Este szerelmesleveleket fogalmaztam Csik Ilkának, kibe szerelmes ugyan nem vagyok, de rettenetes kedvem jött az ilyen szerelmeslevelekkel való bolondozásra.” Ebből persze szerelem lesz, ami majd három hónap után szilveszterkor kikoszarazással végződik. Csik Ilka után tavaszig nem foglalkozik női szívekkel, míg meg nem jelenik „az álomkép”: *Farkas Vilma* okleveles tanítónő, a tabi útbiztos leánya. Érdekesen fogalmaz az életrajz: „Ziegler Géza nem húzódozik tőle, nem bátortalanodik véle szemben. Annyira nem, hogy az első találkozásnál azt meri a leánynak mondani: Kis Vilma, nem fél, hogy beleszeretek abba a szép, csillogó szemébe?” Vilma válasza: „Nem. De mit szól hozzá majd az Ilka?” Csik Ilka tehát a háttérben követte az ifjú „rendezőt” Karádra is, és arra figyelmeztette a hölgytársakat, hogy „Ziegler minden kisleányt egyforma nótával járat le. Megismerkedik. Beleszeret. Otthagyja.”

Farkas Vilma azonban többet jelentett a fiatal tanítónak, mint a korábbi hölgyek. Közelebb férkőzött Gárdonyi lelkéhez, közvetlenségével, versírára is ihlette. Három vagy négy havi szerelem után 1882. augusztus 13-án így búcsúzott tőle:

⁴ Gárdonyi József: *Az élő Gárdonyi I.* Dante, Budapest, 1934, 104.

⁵ Gárdonyi József: *Az élő Gárdonyi I.* Dante, Budapest, 1934, 106–17.

⁶ Gárdonyi József: *Az élő Gárdonyi I.* Dante, Budapest, 1934, 107.

⁷ Gárdonyi József: *Az élő Gárdonyi I.* Dante, Budapest, 1934, 80–91.

*„Isten veled! szép Vilmám, Isten áldjon,
Isten veled! kis harmatos virágom!
Két gerlét szétvert a vihar kegyetlen,
Boldogtalan nincs más, csupán mi ketten.
(Április)”*

Gárdonyi Karádról 1882. szeptember 5-én került Devecserbe.⁸ Elöljárója Tima főtanító Hermin lányának keresett vőlegényjelöltet, de mire Gárdonyi megérkezett, Lóri már előre részletesen tájékoztatta Hermint az ifjú tanító szerelmi állhatatosságáról.

Devecserben a legszebb lány Gergelyi Katalin volt, aki szépségével és kedvességével meghódította az író is. Devecser fiatalsága rajongott a hölgyért. Katónak azonban megtetszett az ádámcsutkás néptanító, aki 1882. december 3-án azt jegyzi be naplójába, hogy „csak nekem mondta, hogy legyen máskor is szerencsém”. Három hónapi ismeretség után 1883. február 22-én Kató szájából elhangzik az első szerelmi vallomás, de a boldogság nem tart sokáig, március 1-jén Katica egy levelet mutat Dédapámnak, amit szintén a szőlősgyöröki Csutorás Lujza írt neki, és ami a kapcsolat végét jelenti.

Érdekes módon Pék Katicával a szerelmi történet a regény írása közben folytatódik. Kató visszaad egy teljes kötetnyi verset, melyek mind tűzbe kerültek, úgy, ahogy volt, a „gyönyörű” kötésben (1883. július 2.).⁹ Válaszul Gárdonyi visszaküldi Kató barna hajfürtjét, de keserűen írja naplójába: „Ez volt az egyetlen, igazán lelki szerelmem. Nem is lesz több, tudom.” (1883. július 9.)¹⁰

A *tanítói pályát* az életraj szerint¹¹ azért választotta, mert édesapja már érezte közelgő halálát és fia kezébe mihamarabb diplomát szeretett volna adni. Gárdonyi 17 évesen hagyja el a Líceumot. Képesítőt szerezni kora miatt csak egy évvel később tud majd. Ezért is kerül segédtanítóként Karádra. Itt sok megaláztatásban részesül és nyomorog, de már újságírással próbálkozik. Egy év múlva szeretett volna Szőlősgyörökbe menni tanítani, de nem választották meg. Lengyeltótiiban, Tabon és Öreglakon is próbálkozott, sőt még Pécsen is. Végül Devecserbe kerül. Először úgy tűnt, mintha egy következő Karádra került volna, de a zeneszeretet összebékítette Tima Lajos főtanítóval.

⁸ Gárdonyi József: *Az élő Gárdonyi I.* Dante, Budapest, 1934, 94–104.

⁹ Gárdonyi József: *Az élő Gárdonyi I.* Dante, Budapest, 1934, 103.

¹⁰ Gárdonyi József: *Az élő Gárdonyi I.* Dante, Budapest, 1934, 103.

¹¹ *Pályaválogatás* fejezet. In: Gárdonyi József: *Az élő Gárdonyi II.* Dante, Budapest, 1934.

Az első újratervezés

Az életmű vizsgálatakor a *Titkosnapó* elemzése során bebizonyosodott, hogy Gárdonyi korát jóval megelőzve ösztönösen is a mai minőségfejlesztési módszerek alapján dolgozott.¹² Írásművészete és életvitele tökéletesítése érdekében ciklikusan:

- a tervezett (Plan),
- terv szerint cselekedett (Do),
- értékelte az eredményeket (Check),
- majd az eredményeket összevetette a célokkal és újratervezett (Act).

A minőségmenedzsmentben PDCA-ciklusnak nevezett fejlesztőtevékenység eredményeként az újratervezés után javul a minőség.

Az életrajz szerint Gárdonyi Pék Katicával való szakítása után közel egy hónapra kezd bele az *Álmodozó szerelem* írásába. A PDCA-ciklus terminológiájával ekkor észleli és értékeli az eredményt (Check), életvitele kudarcát. Ekkor kezd az újratervezésbe (Act). Élete eseményeit újragondolja, átelméli. A regényben gondolatai visszaviszik azokra a helyekre, ahol korábban élt,¹³ átéli azokat a szituációkat, melyeknek részese volt.¹⁴

Az újratervezés eredménye – a bemutatott életutakból leszűrhető tanulság –, hogy az emberi kapcsolatok csak a bibliai alapmodellek szerint működnek jól, a párkapcsolatokból nem hagyható ki az Isten, a kilencedik parancs nem hágható át. Az ember felül kell emelkedjen az őt ért sérelmeken, bántalmazásokon és a Miatyánk szellemében minden ellene vétkezőnek meg kell, hogy bocsásson.

Ennek az első újratervezésnek az is része, hogy a néptanítói hivatás mellett kötelezi el magát. Arra, hogy a regény a fentiek alapján több, mint egyszerű romantikus történet, hogy van alapunk azt állítani, a bemutatott életutak tanulságai jelentik a regény mondanivalóját, maga az író vezet rá bennünket. Az ő regénybeli alteregója Pajándi Sándor ugyanis már az első jelenetben meghatározza az írói szándékot: ez a regény életbölcsségről szól.

A 20 éves író életvezetési tanácsai

Bár a cím *Álmodozó szerelem*, a húszéves író mégsem csak a szerelem, hanem általánosságban az emberi kapcsolatok foglalkoztatják. A férfi-nő kapcsolat mel-

¹² Id. A *titkosírás* fejezet. In Keller Péter: *Az élő Gárdonyi-arc*. SZIT, Budapest, 2015.

¹³ Sárospatak, Eger, Keréd/Karád, Dörög/Szölgögyörök, feltehetően Andocs

¹⁴ A *Falu rossza* című darab színrevitele Dörögön/Györökön, majd utána utazás Kerédre/Karádra segédtanítói állás betöltésére; Sándor javára szerelmi vetélytársa lemond Ilonáról; a ferences szerzetbe való jelentkezés Devecserben és az andocsi ferencesekhez való belépés

lett a szülő-gyerek viszony és a barátság is. A kántortanító az emberi kapcsolatokat az evangéliumokon átszűrődő fénnel megvilágítva láttatja.

A felebaráti szeretet

A felebaráti szeretet alapmodellje az irgalmas szamaritánus példája és Jézus példabeszéde az utolsó ítéletről (Mt 25, 31–46).¹⁵

A Jézus jobbára kerülőkre Zsendéék a példa. Ők az irgalmas szamaritánusok. Befogadták, enni és inni adtak Ilonának. A Jézus baljára kerülők azok, akik Sándort nem fogadják be, akkor, amikor Ilona halála után útnak indul Olaszországba.

A barátság

A baráti kapcsolat a felebaráti szeretetre épül, de több annál. Földöntúli célja van, és áldozatokat kíván. Ahogyan később *A kövirózsa* című kis elbeszélésében figyelmeztet: „Becsüljük meg a jóbarátokat! Az élet javai közé tartozik az az öt-hat velünk-érző lélek, akivel együtt utazgatunk a század hajóján a csillagokkal világított nagy végállomás felé.” Ebben a csillagokkal világított végállomás a Gárdonyi által meglátott cél: az örök élet!

¹⁵ Az utolsó ítélet.

Amikor eljön dicsőségében az Emberfia és vele minden angyal, helyet foglal főséges trónján. Elébe gyűlnek mind a nemzetek, ő pedig különválasztja őket egymástól, ahogy a pásztor különválasztja a juhokat a kosoktól. A juhokat jobbára állítja, a kosokat pedig baljára. Aztán így szól a király a jobbán állókhoz: Jöjjetek, Atyám áldottai, vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot! Éhes voltam, és adtatok ennem. Szomjas voltam, és adtatok innom. Idegen voltam, és befogadtatok. Nem volt ruhám, és felruháztatok. Beteg voltam, és meglátogattatok. Börtönben voltam, és fölkerestetek. Erre megkérdezik az igazak: Uram, mikor láttunk éhesen, hogy enned adtunk volna, vagy szomjasan, hogy innod adtunk volna? Mikor láttunk idegenként, hogy befogadtunk volna? Mikor láttunk betegen vagy börtönben, hogy meglátogathattunk volna? A király így felel: Bizony mondom nektek, amit e legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek. Ezután a balján állókhoz is szól: Távozzatok színem elől, ti átkozottak, az örök tűzre, amely az ördögnek és angyalainak készült. Mert éhes voltam, s nem adtatok ennem. Szomjas voltam, s nem adtatok innom. Idegen voltam, s nem fogadtatok be. Nem volt ruhám, s nem ruháztatok fel. Beteg és fogoly voltam, s nem jöttetek el meglátogatni. Ekkor ezek is megkérdezik: Uram, mikor láttunk éhesen vagy szomjasan, idegenként vagy ruhátlanul, betegen vagy börtönben, s nem voltunk szolgálatodra? Erre majd ezt feleli: Bizony mondom nektek, amit a legkisebbek valamelyikével nem tettetek, velem nem tettétek. Ezek örök büntetésre mennek, az igazak meg örök életre.” (Mt 25, 31–46)

Az áldozatvállalás több szintjét és módját is bemutatja a regény. Már itt érvényesül a később megfogalmazott írói elv: „Szeretett figurádról is mondj valami rosszat, valami kis hibát a lelki karakterében. És hitvány vagy éppen gonosz emberről is mondj valami jót. Ha egyebet nem, azt, hogy kit szeret vagy ki szereti.” Miska – annak ellenére, hogy a barátok között ő a negatív jellem – János evangélium központi gondolatát éli az olvasó elé: „Senki sem szeret jobban, mint az, aki életét adja barátaíért.” (Jn 15, 13) Gusztival együtt katonáskodik és korhelykedik, de megtagadja a parancsot, nem szúrja le barátját, vállalja inkább, hogy esetleg őt állítsák hadbíróság elé. A portyáról visszatérve mondja:

„Örmester úr! Itt van a dobos kardtusa, őt pedig nem szúrtam agyon, mert jobban szeretem, mint az életemet.”

Apa-fiú kapcsolat

A pataki diákok, a főszereplők – Pajándi Sándor, Berényi Mihály, Béndek Ágoston és Kádár József –, mind tékozló fiúk (Lk 15, 11–32). Elhagyják a szülői házat. Kádár és Béndek rendezi a viszonyt, Sándor már nem tudja, mert édesapja meghal, Berényi nem is tesz rá kísérletet. Gárdonyi úgy alakítja a történetet, hogy akik visszatálnak az atyai házba, azok révbe is jutnak.

Az a mód, ahogy Sándor rendezi az édesapjával való kapcsolatát minden olvasó számára, minden időben és helyzetben követendő példa az Isten-kapcsolat vonatkozásában is, hiszen mindannyian csak az imádságban kerülhetünk kapcsolatba a Mennyei Atyával.

„Midőn (Sándor) lefeküdt, megmagyarázhatatlan erőtlől ösztönözve fölült ágyában, s egy miatyánkot rebegett el.

Ezt, mióta édesanyját eltemették, sohasem tette meg.

Annak pedig már tizennégy éve múlt.

Micsoda rejtelmes készítés volt az, mely kezeit imára kulcsolta, és szemeit a mindenek atyjához emelte?

Tagadjátok-e, hogy csodás és mindeddig megfejthetetlen összeköttetés létezik a lelkek között?¹⁶

A fiú anélkül, hogy sejtette volna, édesatyjáért imádkozott.”

A földi atyák számára is tanulságos a regény. Az ő feladatuk a tékozló fiú atyjával való azonosulás:

„A legutóbbi hónapokban abból az öreg bibliából kellett neki olvasnom, mely valamelyik ősünkről maradt ránk, és melyet a koporsóban melléje kellett tennem.

¹⁶ Gárdonyi, mint keresztény ember a lelkek közötti kapcsolat létében hitt. Ez alapvetően más, mint az a spirítizmus, amit rásütöttek!

Rendesen ő választotta ki, amit olvastam: különösen szerette Sirák könyvét, Dávid királyt, Jeroboámot, a zsoltárokat, Jézus példabeszédeit: a tékozló fiút hallgatni.

– A tékozló fiút... – rebegte utána fuldokolva Sándor.

– Mikor azt olvastam, hogy a fia hazatért atyjához, és az megölelte, és megbo-csájtott neki, mind a ketten sírtunk, és én kimentem a kapuba, hogy megnézzem, nem jössz-e.

Sándor azt hitte, megőrül ez iszonyú elbeszélés alatt.

– Azután minden este imádkoztam érted, hogy ha el is felejtettél minket, leg-alább boldog életet adjon az Isten – boldogabbat, mint a mienk. Azt hiszem, sze-gény atyám utolsó pillanatában is érted imádkozott.”

Párkapcsolat

A férfi-nő kapcsolat alapvető eleme a tisztaság.

Berényi párkapcsolata negatív példa. Se szeretet, se Isten-kapcsolat, se megbo-csátás nincs benne. Egy férjétől szeretetet nem kapó katonatiszt feleségébe haba-rodik bele. Rajtakapják, menekülnie kell. A viszony meg is szakad.

Sándor folyamatosan újratervezi kapcsolatait. Miután csókot lopott Bogáti fő-tanító feleségétől és az asszony felpofozta „amint visszatért lakásába, egy nagy római kilencest¹⁷ rajzolt a legszembeötlőbb helyre, s mindannyiszor elpirult, va-lahányszor azt meglátotta!”

Sajnos nem tudott magán sokáig uralkodni. Mikor először meglátta Ilonát „A leányka az Istent imádta. Sándor a leánykát...” El is csábította. Elérte, hogy Ilona életében Isten helyére lépett. Kisajátította, kivezette a világból. Azt hitte „győ-zött” azzal, hogy átmeneti idillben élhet szerelmével. Gárdonyi rámutat: az ilyen „nyarak” nem tartanak örökké. Jön a „tél”, a tragédia, a halál.

Sándor ebből sem tanult. Herminnel való házassága szintén csupán a testiségre épült. Fel is szarvazták őt, amit meg is bosszult.

Az eredményt hozó újratervezés egyfajta feltámadással(!) indul. Annál a sírnál találkozik Sándor a tetszhalálból feltámadt Ilonával, ahol Ilona meghalt. Sándor sok bűnnel terhelt. Ilona számára viszont ismét az Isten az első: a Miatyánk szel-lemében megbocsátja Sándor ballépéseit, sőt, hogy Sándor lelkén könnyítsen, még Herminnel kötött házasságának felbontását is rendezi. Az újratervezés után már együtt imádkoznak, már visszatérnek az Egyházba is. Úgy lesznek boldogok, hogy:

„Letérdeltek gyermekük sírhalmához, és egy forró ima után elhagyták a renga-teget.

¹⁷ „Ne kívánd el embertársad feleségét” (Kiv 20,17; MTörv 5,22).

(...)

Fél év múlva Sándor Ilonával állt az oltár elé.

A pap megáldotta szerelmüket ...

És ma is boldogan élnek együtt, szívből és lélekből szeretik egymást; ezért az ő boldogságuknak nem is lesz soha
(vége).”

A néptanítói hivatás melletti elköteleződés

A regényben két tanítóról is szó esik. A dörögi (szőlősgyöröki) Mihályi Lajosról és a kerédi (karádi) Bogáti Farkasról. Mindketten szolgálnak, mindketten példaképei Pajándinak, Gárdonyinak. Az ő példájuk alapján határozza el magát Pajándi, azaz Gárdonyi, hogy nem csügged: küzd, nyomorog és folyamatosan műveli majd magát. Az ő példájuk alapján érti és érteti meg, hogy „kár minden tanítónak a teológiából vagy valami magasabb pedagógiából nem kerülni ki, mert a valódi népneveléshez nagy műveltség kell. Ne tessék mosolyogni, a tanítók hivatása nemcsak az abéce és a káté bebóvíztatásáig terjed!”

A mottó a megbocsátás

A megbocsátás a regény központi gondolata. Szinte ezzel indul: „A mi hőseink fiatalok voltak, s így a sok bolondság, amikbe belekeveredtek, megbocsátható nekik.”

A regény szakrális csúcspontjának tekinthető Miatyánk textus elemzésében is a megbocsátás a legrészletesebben, legmélyebben kifejtett gondolat.

Dédapám feltehetően ismerhette a Cs. Varga István által említett, Szent Ferenc-től származó elmélkedést, hiszen ferencesnek akart állni maga is Devecserben. Talán éppen ezért az andocsi ferences kolostorban fogalmazza meg Pajándi Szent Ferencével párhuzamba állítható gondolatait a Miatyánkról.

Mindketten – Szent Ferenc is, Pajándi által Dédapám is – a megbocsátás kegyelmét kérik Istentől. Szent Ferenc a megbocsátás tökéletességére törekszik. Dédapám interpretációjának középpontjában az örök életre jutás lehetőségének elvesztése áll. Ez pedig már nem a fiatalkori bolondságok kategóriája.

Szent Ferenc	Gárdonyi Géza
Miképpen mi is megbocsájtunk az ellenünk vétkezőknek: és ha nem bocsátunk meg valamit egészen, add, Uram, hogy teljesen megbocsásunk; add, hogy az ellenséget igazán szeressük s érettük nálad buzgón közbenjárjunk, senkinek rosszért rosszal ne fizessünk, s azon legyünk, hogy benned mindenkinek hasznára lehessünk.	„Bocsásd meg a mi bűneinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétetteknek.” Rettenetes ítélet a haragvóknak, átok azokra, akiknek bosszú forr szívükben, mert ezzel önmagát ítéli el az imádkozó; magára idézi az Isten büntető kezét; annyi, mintha átkot mondana önfejére. Bocsáss meg, amint én megbocsátok! És ha szívemben a harag gyilok után kiált: gyilkolj le mennyköveddel; ha kezem botot fog embertársamra: szárátsd el azt; ha nyelvem szitokkal veri bántóimat, némítsd el örökké, hisz magam mondom: bocsáss meg, amint én megbocsátok! Hány ember fekszik le e szavakkal, anélkül, hogy észre venné, miszerint ítéletet olvasott pihenni hajló fejére; és nem retteg, hogy föléje dől a ház!

A húszéves Gárdonyi félti az örök életét.

Nem is annyira bűnöktől – erre Pajándi története, számtalan bukása a példa –, hanem sokkal inkább saját magától. Ha ő nem bocsát meg az ellene vétkezőnek, Isten nem bocsát meg neki!

Dédapám a mások bűnét meg nem bocsátó ember – maga, vagy más – örök életéért aggódik.

Ez az aggodalom is a Jézus-követés melletti tanúságtétel. Az ismert csalódások után nem mást vádol, hanem magába fordul, és magát tökéletesíti. Nem Pajándival, hanem Ilonával azonosul:

„A nők szívében van a valódi érzés, a szeretet minden jó iránt. / A nők szíve a szeretet világa.”

(Későbbi regényei esetében is sokszor a hölgyalakok megnyilvánulásaiban mutatkozik meg saját érző lényeké!)

20 évesen már rádöbben, hogy a megbocsátás kapcsán nem a másik fél hibája, bűne a fontos, hanem a sajátja. Elismeri, hogy bűnös, tehát ő is megbántotta a másikat, el kell tehát fogadnia és meg kell értenie, hogy vele szemben is vétkeznek.

Az ellene vétkezőtől szinte függetlenül kell megbocsátania. A bibliai ihletettségű kapcsolati alapmodellek tanulsága is az, hogy a másik fél szándékai, tettei igazán a megbocsátásban valójában nem is játszanak szerepet. A tékozló fiú apja szereti a fiát. Nem azt tartja számon, mit tett, hanem arra vár, hogy visszajöjjön hozzá. A másikért életét feláldozó ember és az irgalmas szamaritánus esetében fel sem merül, hogy a másik fél mit gondol, mit érez, mit tett, hogy megbántott-e.

A stratégia a 18 évesen megfogalmazott életelveihez való visszatérés

Maga az újratervezés, Gárdonyi változtatásra, tökéletesedésre való vágya és készsége *határozottságára* utal (4. életelv). Az emberi kapcsolatok bibliai alapokra helyezésének vágya a *Jézus-követéséből* (13. életelv) vezethető le. Az, hogy számára a nők nem nőtények¹⁸ a *szemérmességéből* (12. életelv) ered. Folyamatos önkép-zése *szorgalmára* (6. életelv) bizonyíték.

További újratervezések

Dédapám életében több újratervezésre került sor: újságíró lett, megnősült, családot alapított, a Feszty Salon tagja lett, Egerbe vonult, élete végén újra akarta írni az életművét. Nem minden újratervezése dokumentált. Az azonban biztos feltételezhető, hogy élete a Jézus-követés vonatkozásában sikeresnek mondható. Tordai Ányos, egri cisztercita pap, a barátja ugyanis úgy nyilatkozott, hogy : „*Mi egriek följebb nem vihettük* (mint a Bebek bástyá). *De a jó Isten, hisszük, még magasabbra vitte.*”¹⁹ Ez a mondat egy pap szájából a keresztény ember számára annyit jelent, hogy Dédapám nagy valószínűséggel eljutott az Örök Hazába.

Az egyes újratervezések eredője az Örök Haza irányába mutat. A felebaráti szeretetről fiainak azt hagyja örökül, hogy alázatosságuk csak az emberszeretben nyilvánuljon meg. A barátait Tordai szerint szeretettel fogadta, velük a bibliáról és a hitigazságról beszélgetett. Szerinte a „nőnek már maga a megjelenése a végtelenséget érezteti”. Bródy levelére Kállay Miklósnak, a *Nemzeti Újság* szerkesztőjének csak annyit mond, „Bródy már is megbánta. Ismerem. Mindig heveskedő természet volt. Nem tehet róla.” A bibliai alapú életvezetési modellek rendre felbukkannak későbbi írásaiban is. (A falábú ember: „Ne éljetez úgy, mint a pogányok,

¹⁸ Utalás a *Titkosnapló* bejegyzésére: „A szeretet lángjának magassága az írónak is magasság mértéke. Kis írók csak a tétlen embereket festik, akiknek egyetlen foglalkozása a szerelem, vagyis kinek hogyan nyugtalankodik a nemző ösztöne... Ami nőket ezek az írók festenek, nem nők, hanem nőtények.”

¹⁹ Tordai Ányos: *Gárdonyi utolsó napjaiból*. Naplójegyzetek. *Élet*, XIII. évf. 23. sz.

akik hiúságokon járatják az eszüket”(Ef 4, 17), illetve „Ahol a kincsed, ott a szíved is” (Lk 12, 34); *Aggyisten Biri*: „Senki sem szeret jobban, mint az, aki életét adja barátaiért.” (Jn 15, 13); *A láthatatlan ember*: Dsidsia példája: a Szeretethimnusz (1Kor 13, 4–7) élő valóság; *Ida regénye*: „akik Istent szeretik, azoknak minden javukra válik” (Róm 8, 28); Ki-ki a párjával: „Senki sem szeret jobban, mint az, aki életét adja barátaiért.” (Jn 15, 13); *Te Berkenye*: Szegény asszony kétfillérje. Azt, hogy rendezett és jó kapcsolatra törekedett Istennel és az Egyházzal, bizonyítják egri római katolikus papbarátai. Nyolc cisztercita szerzetes és három elismert hit-tudós tartozott baráti köréhez:

	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921
CISZTERCIEK																									
Dombi Márk																									
Greska Kázmér																									
Kassuba Domonkos																									
Kürti Menyhért																									
Maczki Valér																									
Madarász Fóris																									
Tordai Ányos																									
Werner Adolf																									
VILÁGIAK																									
Halászy Caesar																									
Kriston Endre																									
Pétery (Petró) József																									

Halászy Caesar mondta róla 1899-ben:²⁰ „Nem kell neki a világnak aranya, se ezüstje; híre-, dicsőségénél kisebb gondja is nagyobb. Bőven kárpótolja a gondviselés nagy szívének gazdag kincseivel, melyeket mindennél többre becsül, mert ezekkel szolgálhat irodalmunknak, melynek nagy buzgalmú apostola”. Tordai Ányos arról tett tanúságot, hogy Dédapám halála előtt pár órával még fontosnak tartotta megosztani a körülötte lévőkkel, hogy az érzi, lelke „tele van Istennel”.²¹ Kosztolányi a gyászbeszédében is a lámpás motívumot említve a néptanító író-társról beszél, aki „Úgy égett, mint egy családi lámpa”, de aki körül a magyarság, „a nagy és boldogtalan és szétszóródott család” ül.

²⁰ *Egri Híradó*, 1899. november 21.

²¹ Tordai Ányos: *Amit nem tudunk Gárdonyiról*. Különlenyomat a „*Magyar Kultúra*” 1935. évfolyamából

Összegezés

Gárdonyi húszéves, amikor észleli, hogy élete zátonyra futott. Ebben a regényben újrarendelje addigi életét, újraéli a régi élményeit és újratervezi életét. Az új terv a *Titkosnapló*ban később megfogalmazott *semmit ki ne mondj, amit az olvasó kitalálhat* elv alkalmazásával varázsolható elő a bemutatott négy életútból. Gárdonyi számára bebizonyosodik, hogy meg kell maradnia az életterveiben 18 éves korában megfogalmazott Jézus-követő úton, hiszen az emberi kapcsolatok csak a bibliai alapmodellek szerint működnek jól, a párkapcsolatokból sem hagyható ki az Isten, a kilencedik parancs sem hágható át. Az ember felül kell, hogy emelkedjen az őt ért sérelmeken, bántalmazásokon és a Miatyánk szellemében minden ellene vétkezőnek meg kell, hogy bocsásson. Ennek az első újratervezésnek az is része, hogy a néptanítói hivatás mellett kötelezi el magát, vállalja az apostolságot. Életében többször kell pályát módosítania. Ezen változtatások eredője az Örök Haza irányába mutat, ahová Tordai Ányos – és a magam – reményei szerint már megérkezett.

Zilahy L. Ágnes

Egy föl-földobott kő...

Zilahy Lajos mint tehetséggondozó

1939. december 15-én, a *Kelet Népe* hasábjain jelent meg: „Zilahy Lajos író a Kitűnőek Iskolája létrehozásához 2 millió pengős adományával alapítványt hozott létre.”

Publikációjában kifejtette, hogy Magyarországon hiányoznak a kitűnően felkészült, nyelveket beszélő, diplomáciai és társasági életben otthonosan mozgó szakemberek. Külföldi minták alapján ki kell építeni a népi tehetségek felkutatásának és támogatásának intézményét. A Kitűnőek Iskolája nem egy új egyetem alapítását célozta, hanem a „szétszórt” népi ifjú tehetségek egy fedél alá gyűjtését, képzését, a társadalmi fejlődés szolgálatába való állítását.

Legtöbben a Kitűnőek Iskoláját Zilahy Lajos írónak egy kudarcra ítélt próbálkozásaként emlegetik, mert vagy nem, vagy keveset hallottak erről a nagyszerű kezdeményezésről. Az előbbi megállapításra több szerző is utal, mivel 1942-ben az író rózsadombi, Áfonya út 3. szám alatti villáját bombatalálat érte, így ezzel a ténnyel végleges kudarcnak tekintették az író eredeti céljának megvalósulását.

Papp Rezső a *Tehetség* 1997/1. számában, saját pápai élménye alapján röviden ismertette a Kitűnőek Iskolája történetét, de más fontos körülményeket – mint például az eredeti intézményi cél folyamatos változása vagy a keretek szűkítése – nem vizsgálta.

Bánfai József a *Tehetség* 2017/4. számú tanulmányában sok, eredeti dokumentumokkal (forrásul szolgált többek között Siklósi János *Zilahy utolsó évei* című, 1986-os munkája) alátámasztható konkrétumot közöl az iskolaalapítás eredeti céljának folyamatos változásáról, az utolsó tudósítástól kronológiailag visszafelé haladva. Az ok-okozati összefüggéseket azonban nem taglalja.

Jelen írásban Zilahy Lajos kudarcra ítélt próbálkozásaira szeretnék választ kapni, az ok-okozati korrelációkat feltárni, amit két szálon közelítek meg; ezek az eredeti cél folyamatos változása az általános céloktól az elitnevelésig, valamint a keretek szűkítésének körülményei a történelmi éra kontextusába helyezve.

Az eredeti cél folyamatos változása az általános céloktól az elitnevelésig

Zilahy Lajos Nagyszalontán született – épp, mint Arany János – 1891. március 27-én. Apja Zilahy Lajos közjegyző, régi református család sarja volt, anyja pedig dunántúli földbirtokos családból származott. Apja 1905-ben meghalt, a család pedig vagyontalanná vált. Ahhoz, hogy tanulmányait tovább tudja folytatni, Nagy-

szalonta előjárói Bihar vármegye bizottsági tagjaihoz fordultak, hogy támogassák a Száraz Alapítványhoz benyújtott ösztöndíjkérelmüket. A sikeres pályázatnak köszönhetően 750 korona jutalomban részesítették a színjeles bizonyítványú diákot, így fejezhette be a nyolcosztályos református főgimnáziumot Máramaros-szigeten, és tanulhatott tovább a Pázmány Péter Tudományegyetemen, ahol jogi doktorátust szerzett.

Az ösztöndíj elnyerése után személyes indíttatásból eredően határozta el, hogy egy saját alapítványú kollégium létesítésével fogja támogatni a szegény, ám tehetséges fiatalok kibontakozását. 1939-ben adománya segítségével létrehozta a Kitűnőek Iskolája alapítványt. Szándékáról élete során soha nem mondott le.

1942. február 3-án elhangzott, de csak a *Híd* (Zilahy folyóirata) október

1-jei számában leközölt rádióelőadásában az író az államigazgatás megjavítását jelölte meg célul – több ízben hivatkozva Teleki Pál releváns gondolataira. Egy, az egyetemekkel párhuzamosan működő intézményről volt szó, melynek a Kitűnőek Iskolája csak ideiglenes elnevezése lett volna. Ennek diákotthonában – kifejezetten Horthy Miklós kormányzó javaslatára – katonai fegyelmet kellett volna megkövetelni a hallgatóktól. A kormányzó indoka: „Fegyelmezés nélkül nincsen jellemfejlesztés”. Ebben a kontextusban az állami élet „vezérkari iskolájára” utaló „civil Ludovika” képének víziója körvonalazódott.

A *Híd* 1942. decemberi számában az író visszatekintett a kezdetekre: „Az első előadásom arról szólt, hogy kitűnő, tehetséges, erős jellemű, magas műveltségű ifjakat neveljünk, akik majd vezető helyeken fogják megoldani azokat a közigazgatási, műszaki, egészségpolitikai és egyéb feladatokat, amelyek a népek egyre erősebb ütemű versenyében a közeljövőben Magyarországra várnak.”

Ugyanebben az írásban későbbi fejleményként az önálló alapítvánnyá történő alakulásról, „a magyar mérnökök elitképzésének” kidolgozásáról olvashatunk. A mérnökök előtt álló hatalmas műszaki feladatok között szó volt az Alföld alatt

Zilahy Lajos (Fotó: Paramount Pictures)
Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum (pim.hu)

található rejtett kincsek felhasználásáról; földgázról és melegvízről, az egész Európát primőrökkel ellátó üvegházakról és a sikeres gyapottermesztési kísérletekről. Ezek a gondolatok a Teleki Pállal történő egyeztetés során merültek fel. A hangsúly egyértelműen a lehetőségek kiaknázásának anyagi következményei felé tolódott. Írásában így érvelt a Zilahy:

„De ha igaz, hogy nekünk meg lehet gazdagodnunk, akkor meg kell gazdagodnunk, s ezen a ponton válik a magyar jövő elsősorban műszaki feladatokká. Jöjjenek tehát a magyar mérnökök, mert szegény a népünk, szegény a középosztályunk – ők fognak minket gazdaggá tenni.”

Amikor kiderült, hogy az alapítványi forma sem megfelelő, Zilahy Lajos elfogadott egy, a terv megvalósítását a távoli, teljesen bizonytalan jövőbe kitolódást: „Alakuljon meg egy olyan társaság, amely (...) mint önálló jogi személy akkor is fennállhat és működhet, ha nincs olyan vagyontárgyak birtokában, amelyekkel az Iskola teljes felépítését és önálló fenntartását, mint végső feladatot belátható időn belül teljesítheti (...)”.

Így alakult meg a Bárdossy László által vezetett és prominens személyekből álló Magyar Nevelési Társaság. A formai korrekciók megtörténtek. Felvázolásra kerültek a pedagógiai elképzelések, az Iskola építési tervrajza, illetve a szervezeti és működési szabályzat. A Kitűnőek Iskolája a „Magyar Nevelési Társaság műszaki intézete” néven szerepelt, ami már Bárdossy László (elődje Teleki Pál) és Zilahy, az utóbbi által megfogalmazott elitnevelési célját szolgálta. Az író így érvelt emellett: „Új és magasabbrendű, magyar öntudattal átítatott magyar ifjakat akarunk nevelni, akiknek meg kell adnunk a tehetségüknek méltó legmagasabb műveltség lehetőségét.”

1943-ban, a második világháború idején az író az épülő Iskolát hadiárva-házi célokra ajánlotta fel. Zilahy a *Híd* 1943. szeptember 15-i számában a következőt írta *Béke és háború* című cikkében, egy évvel a házát ért bombatámadás után: „Bornemissza Géza ipari miniszter azt mondta, hogy tavasszal kezdődik a munka”. 1944-ben a nyilashatalom átvétele után mégsem került sor az építkezésre.

1946-ban tudatosult az íróban, hogy a felszabadító orosz csapatok tulajdonképpen megszállókká váltak. Az őket kiszolgáló hatalomnak „szürke eminenciásokra van szüksége”, az elitnevelést nem támogatták. Zilahy többé nem látta biztosított-nak, hogy szabadon alkothasson.

Mivel rendkívül agilis személyiség volt, hatalmas munkabírással rendelkezett. Úgy érezte, hogy jelen helyzetben beszűkül a mozgástere, ami egy nyüzsgő, alkotó ember számára egyenlő a halállal. Úgy is fogalmazhatnánk, „nem lelte honját a hazában”. 1947-ben Amerikába emigrált családjával együtt, de soha nem mondott le az alapítványi iskola megvalósításáról. 1956-ban amerikai állampolgárságot kapott, és a Nemzetközi PEN Klubban az Amerikai Egyesült Államokat képviselte.

1971-ben az emigrációból hazatérni vágyó beteg és megtört író élete végén Szegeden találkozott Nemeskürthy Istvánnal, akinek ismét felvetette a kérdést, de az újabb alapítvány –eredeti elképzelésének folytonosságaként – már egy kutatóintézet és egy hozzá kapcsolódó könyvtár létesítését célozta volna, ami Zilahy Áfonya utcai telkén épült volna fel. „Gondolod, hogy kiröhögnének, ha megint előhozakodnék vele?” – kérdezte Nemeskürthytől. Ebben a formában a felvetés a megfáradt író pillanatnyi ötletének tekinthető.

Amikor Jugoszláviában az ottani magyar kiadó, a Fórum elhatározta Zilahy összes magyar művének kiadását, a szerző Amerikából Jugoszlávia magyar lakta területére költözött. Hosszú éveken át élt Újvidéken a hazatérés reményében. Ekkor már egy színművét itthon is játszották, és néhány könyvet szintén írt. Tervezte a hazaköltözését.

Jugoszlávia és Spanyolország úgyszólván saját írójának tekintette. És mégis, 1974. december 1-jén szinte teljesen magára hagyatva hunyt el egy újvidéki szanatóriumban a már megöregedett, elszegényedett író. Kívánságára itthon, hazai földben helyezték végső nyugalomra. Sírja a Fiumei úton van.

„Egy pár fekete cipő a szék alatt, sötét öltöny, télikabát, sál és kalap a fogason, egy kopott bőrrönd és egy még kopottabb, ócska írógép maradt utána a kórházban” – írja róla Fábíán Titusz a *Szép Szóban*.

A keretek szűkítésének körülményei a történelmi éra kontextusába helyezve

Zilahy Lajos a máramarosszigeti líceumban Száraz Zsigmond ösztöndíjban részesült. Ezt tanárainak is köszönhette, akik korán felfigyeltek az okos, szorgalmas és tehetséges diájkukra. Franz Mönks professzor többtényezős tehetségmodellje – mely szerint „a család értéket ad, a tanár kaput nyit, a társak mint katalizátor hatnak” – mai szemmel tökéletesen érvényesült az író líceumi éveitől, ami alkotói korszakára szintén nagy hatással volt.

Nem érdemtelenül kapta az ösztöndíjat, mert egyesült benne a tehetség, a tudás és a kreativitás, amit aztán gazdag életművével bizonyított is. A két világháború között a magyar irodalom egyik legjelentősebb alakjává vált.

A közönségnek olyan – bírálói szerint – „félgiccseket” írt, mint például a *Halálos tavasz*. 31 évesen 8 nap alatt alkotta meg! Mi ez a maga nemében, ha nem zsenialitás? A regényt a korabeli fiatalok falták. De melyik író az, aki nem a közönségnek próbálna írni? (Az természetesen más kérdés, ezt befogadják-e, vagy sem.) Az 1939-es filmváltozat romantikus érzelmességével igazi hollywoodi típusú sláger, kasszasiker lett.

A regény sokmillió példányszámban jelent meg szerte a világban; háromszor vitték vászonra, de egyik változat sem közelítette meg a Karády–Jávorféle verziót.

Telt házzal játszották a Fórum, azaz a későbbi Puskin moziban. A színészpáros legjelentősebb filmjeit – a *Halálos tavaszt* és a *Valamit visz a vízt* (1939) – a magyar filmgyártás nagy sikerként könyvelhette el itthon és a határon túl egyaránt.

A szerző tizenegy regényéből és színművéből készítettek filmet. Hetet Magyarországon, a többi Franciaországban, NSZK-ban, Olaszországban, Csehszlovákiában, és Jugoszláviában. Pegazus néven filmvállalatot alapított, ahol *A szűz és a gödölye* (1941), illetve a *Tűzmadár* (1941) című műveiből forgatott filmet. Megannyi terve között szerepelt egy Krúdy-, valamint egy nagyszabású Kossuth-film forgatása is. Több mint tizenöt filmet forgatott.

De mást is írt! *A lélek kialszik*, *A fegyverek visszanéznek*, továbbá *A két fogoly* fontos, igazán színvonalas regények. Mind bestsellerhez közelítők. Már említett művét, *A szűz és a gödölyét* műsorra tűzte az akkori Jókai Színház (Egri István, Bánki Zsuzsa és Csákányi László főszereplésével). 1923-ban a Nemzeti Színházban játszották *A hazajáró lélek* című darabját. 1924-ben *Süt a nap* című műve került bemutatásra – témáját az I. világháború utáni falusi életből merítette – a Nemzeti Színházban. Ez utóbbi elnyerte a MTA Vojnits-díját. Szintén említésre méltó a *Zenebohócok* (Lavotta gyönyörű zenéjével játszották annak idején) és a *Fatornyok* – utóbbi miatt bujkálnia kellett, mert a II. világháború kitörése után következetesen fordult szembe a fasiszmissal.

Publicistaként, 1940-től 1944-ig tulajdonosa és szerkesztője a *Híd* című képes hetilapnak. Munkatársul a kor jeles íróit nyerte meg, köztük Móricz Zsigmondot, Németh Lászlót, Nagy Lajost, Tamási Áront, Jékely Zoltánt, Sinka Istvánt és még másokat. Több országos lapban is publikált. A *Pesti Napló*-ba vezércikket írt, az *Új időkben* novellái jelentek meg, az Apolló Kabarének pedig egyfelvonásosokat, sanzonszövegeket készített.

Ám a cenzúra nem volt mindig kegyes az íróhoz, többször megkeserítette az életét. Engedélye nélkül politikai okok miatt kihúztak a regényeiből sorokat – így végül több lapnyi terjedelmet likvidáltak. Bart István erről így ír a *Népszabadság* hasábjain:

„A *Dukay család* című regénytrilógiát (mely a magyar arisztokrácia társadalomrajza) az újvidéki Fórum adta ki a hatvanas-hetvenes években, az opus természetesen hazánkba is eljutott, csak hogy az engedélyezők későn kaptak észbe, hogy a mű végén »már jönnek az oroszok«. Úgyhogy az utólagos cenzúra eszközéhez folyamodtak: egyszerűen kivágták ezt a részt. Minden egyes példányból. Pengével.”

Pontosan egy évvel a villáját ért bombatalálat után, a *Híd* különszámaként, 100 000 példányban megjelent röpiratában közzétette ajándékozási nyilatkozatát (*Ami a romok alatt s ami a romok felett van* címmel). A röpiratban foglaltatott, hogy Bárczy Piroskával, feleségével együtt úgy határoztak, a „legszükségesebb

életfenntartási ingóságok” és az írói jövedelem „szerény megélhetést” biztosító része kivételével, összes ingó és ingatlan vagyonukat (...) visszavonhatatlanul a magyar királyi kincstárnak adományozzák.

A nagylelkű adományról értesülve a New York Times „A hét emberének” választotta Zilahyt. Az itthoni sajtó is több helyen méltatta az író. De támadások szintén érték! Kodolányi János szerint például „az állam pénzéből akarja újraépíteni a villáját és kárpótolni magát”. Egy szélsőjobbos megnyilatkozás pedig így szólt: „kifúrja a fiát az örökségből”. Mondhatnánk erre: tessék tájékozódni, kedves „támadók”, mielőtt ilyen sorokat vetnek papírra! A valóság ugyanis merőben más.

A villáját ért bombatámadás után 9 napra jelentette be Zilahy Lajos, hogy lemond minden vagyonáról az állam javára, azzal a feltétellel, hogy ebből feláll a tehetséges, szegény gyerekek számára fenntartott Kitűnőek Iskolája.

Dr. Markó István közjegyző rögzítette a feltételeit, és figyelmeztette, hogy mindez nemes cél, de gondoljon a gyermekére is. Így Mihály fiára testálták az új, főtí ingatlant – egy lakóházat gazdasági épülettel, valamint egy huszonöt holdas gyümölcsöst és szántót –, de az író kezelésében és hasznélvezetével.

Továbbá mindezt megelőzőleg: már 1933-ban a feleségével egyetértésben beszélgetett arról, hogy lemondanak vagyonukról, erről említést is tett 1938-ban készülő könyvében. Leírta, hogy a vagyont kollégiumi célra, az ifjúság nevelésére, szegény sorsú tanulók támogatására fordítják. Motivációját is megfogalmazta. (A Nagyszalontán kelt okirat hasonmását Kurucs Zsigmond tette közzé a *Honismeret* 2000. évi 4. számában.)

Az író 1939-ben 2 millió pengős adományával alapítványt hozott létre a Kitűnőek Iskolája megalapítására.

1940-ben a kormányzó személyesen közölte: „Most már van rá pénz, meglesz az iskola”. Egy millió pengőt ajánlott fel, amiből létrejött a Horthy Miklós Jubileumi Alapítvány. Horthy maga is támogatta a parasztok tehetséges gyerekeinek taníttatását, vezető pozícióba emelését. Végül a pénzt mégsem kapta meg Zilahy, valószínűleg a *Fatornyok* bemutatása miatt. (Megjegyzés: 1943-ban volt a Nemzeti Színházban a premier, ami hatalmas sikert aratott. 1944-ben ezzel zárták be a színházat, mert a szélsőjobboldali sajtó nekiment a darabnak németellenesség vádjával. Az író nem gondolta, hogy ezzel a színművel búcsúzik majd a magyar színpadtól.)

1942. szeptember 4-én éjszaka lehullottak az első bombák Magyarországra; Budapestet szovjet légitámadás érte. Az oroszok részéről valószínűleg egy teszt lehetett ez, mert messze volt még a front. Csapataik Sztálingrádért küzdöttek. Kapott bombát Kispeszt, a városmajori templom és a Rózsadomb is. Az egyik az író budai villáját érte. A Zilahy család pont vidéken tartózkodott, így „csak” a földszinti bérlő két kislánya és nevelőjük halt meg a támadásban.

Romokban hevert a villa és a gyönyörűen gondozott parkja. Az író szerette a növényeit, a fákat, a bokrokat. Sajátos kapcsolata volt velük, még nevet is adott nekik. A pusztítás borzasztó látványának lenyomatát, *Búcsú a fáktól* című versét a *Nyugat* utódja, a *Magyar Csillag* 1943. december 15-i száma közölte le. A költemény utolsó versszaka a remény hangján az elkészülő Iskola képének vágyálmát adja:

„S e nagy fatemető helyén Hajnalban, / mikor ibolyásan kél a nap, / Tíz emelet ablaksorának fényeit Kelet felé nyilazva itt fog állni. / A dombtetőn az Épület.”

1943-ban A Kitűnőek Iskolájára vonatkozva, az állami kincstár kötelességét rögzítő meghagyásban a következő olvasható: „(...) ezt a vagyont a magyar ifjúság magasabbrendű magyar és igaz értelemben vett keresztény szellemű nevelésére fordítsa. Közelebből meghatározva azon elvek alapján, amelyek a Kitűnőek Iskolájának gondolata körül egyrészt a magyar közvélemény, másrészt magyar szakferfiak elbírálása során kialakultak. Feltételül szabjuk, hogy az iskola egykori házunk telkén épüljön meg (...)”

Ezzel a nyilatkozattal biztosította az író a Kitűnőek Iskolájához szükséges ingatlant, valamint a telepítéséhez és működtetéséhez szükséges összeg – konkrét tervek hiányában nem meghatározható – hányadát. A megvalósítandó intézmény munkájával kapcsolatban csupán általános elveket fogalmaztak meg. Az író és felesége csak nagyon korlátozott lehetőségeket tartottak fenn maguknak az ajándékozás visszavonását illetően. Ilyen eset lett volna, ha „a meghatározott cél a megajándékozott hibájából nem valósulna meg”, illetve a „történelmi események folyamán nem érhető el.” (Ez a kitétel három évtizeddel később hivatkozási alapként szolgált a nyilas hatalomátvétel utáni hosszú bujkálásra kényszerült író terveiben – mint arra Bánfi József is utal.)

Magyarország német megszállása után, a *Fatornyok* betiltását követően az író bujkálni kényszerült a nyilasok és a Gestapo elől. Egyik bújtatója Vantsa János zongorahangoló volt. (Leszármazottja Vantsa Erika, aki az Egyesült Államokban tartotta a kapcsolatot Piroskával, Zilahy özvegyével, illetve Lisa Gravesszel, a szerző hagyatékának gondozójával. Mivel azonban az irodalomhoz nem értett, keresett egy kiadót, s Piroska asszony nevében a tulajdonosra, Giniger úrra bízta a Zilahy-jogokat.)

1945-től az író közéleti aktivitása megnőtt. A Magyar–Szovjet Művelődési (később Baráti) Társaság élén állt mint a szervezet elnöke. A díszelnök Szent-Györgyi Albert volt; vele közösen szerkesztette az *Irodalom és Tudomány* című új folyóiratot. (Az irodalmi részben a szerző folytatásokban közölte *Ararát* című regényét.)

A *Szabadság* napilap megkeresése után ő írta meg a felszabadult magyar sajtó első vezércikkét. A szimbólumokért mindig is rajongó író egy mondatában utalt arra, hogy az óvóhelyről feljöve az egyik szakállas orosz katonában Jézust vélte látni. Kapta is a fenyegető leveleket erre. „Te rohadt kommunista, ezért meg fogsz la-

kolni!” 1946-ban kommunista propagandatevékenységre akarták rávenni a MTA-ba beszivárgó kommunisták. Ezt követően lemondott elnöki feladatáról. Az orosz csapatokban először naivan a felszabadítókat látta, majd szomorúan tapasztalta, hogy tulajdonképpen hazánk megszállásáról van szó. A kommunista fordulatot követően feleségével és Mihály fiával 1947-ben az Egyesült Államokba emigrált.

1949-ben alkotóerejét egy időre megtörte egyetemista fia egy lövészbalesetben bekövetkezett, tragikus halála. Majd a regényírás mellett művei kiadásával, színpadra állításával, megfilmesítésével kezdett foglalkozni, így gyakran utazott külföldre. Az 1950-es évektől sokat tartózkodott Szabadkán.

1965-ben, a puhulni látszó Kádár-korszakban a Kardos György vezette Magvető Kiadó szerette volna megjelentetni *A dühödt angyalt* és előzményregényét, a *Bíbor évszázadot*, amelyek New Yorkban láttak napvilágot angol nyelven. Aczél György felhatalmazásával Kardos többször is Újvidékre utazott, hogy tárgyaljon Zilahyval a magyar kiadásról – mindeközben a hazatelepülésre is szerette volna rávenni.

1972-ben Siklósi János, a *Népszava* főszerkesztője felkereste Szabadkán az író. Sokat beszélgetett vele életének jelentős eseményeiről, amit „epizódfüzetében” rögzített, majd 1986-ban *Zilahy Lajos utolsó évei* címmel jelentetett meg. Ebben a következő olvasható: „Ezzel akart még egyszer és utoljára, a világ érdeklődésének középpontjába kerülni, és öregségére újra a régi Zilahy lenni”. Az író minden pénzét a *Halálos tavasz* újszerű, jugoszláv–spanyol koprodukciós forgatásába investálta abban a reményben, hogy az itt befolyt összeg egy részét az Iskola megvalósítására fordítja majd. Sajnos az 1972-es film csúfosan megbukott, régi álma – „Én nem kérni, hanem adni jöttem” – pedig szertefoszlott.

Végezetül lássuk, kaptam-e válaszokat az esszé elején feltett kérdésekre.

A Kitűnőek Iskolája megvalósításának céljai folyamatosan változtak a 2. világháború zűrzavaros évei miatt.

Az Iskola alapításának eredeti célja, „a hátrányos helyzetű, de tehetséges ifjak összetételése” az író szociális érzékenysége utalt. Adni szeretett volna, a haza felemelkedését szolgálni. Ez a vonal végigkövethető a szerző egész életén át. 1939-ben a megvalósítás alapfeltételei még adva voltak alaptőke formájában, sőt az épület, azaz saját villája is rendelkezésre állt az alapítványi intézmény működtetésére. Csupán az Iskola menedzselésére kért állami támogatást.

Változás a célokban akkor következett be, amikor az Iskolának szánt épületet bombatámadás érte: ettől fogva a népi ifjú tehetségek felkarolásán, a Civil Ludovikán, a mérnökök képzésén, és az elitnevelésén át a hadiárva ház koncepciójáig jutott a kezdeményezés – azaz a módosult elhatározást a háborús kényszerhelyzet szülte.

Az író céljai közül változatlan maradt az adni akarás ténye, illetve az, hogy szolgálja „a haza felemelkedését”. Horthy kormányzóval és a miniszterekkel (Tiszával,

Telekivel és Bornemisszával) történő koncepcionális változtatások sorából számomra a Teleki Pál-féle változat volt a legértékesebb, mert az akkori történelmi érában az szolgálta volna leginkább „a haza felemelkedését”.

1973-ban hazatérése előtt az „Én nem kapni, hanem adni jöttem” szándéka foglalkoztatta: „Az Áfonya utcában olyan épületet építtetnék, ahol egy-egy évi időtartamra három nyugati és három keleti országból érkező természettudós élhetne, kutató ösztöndíjasként. Az épület mellett egy szép könyvtárat létesítenék.” A telken álló épületre nem tulajdonjogot, hanem csak lakhatási jogot szeretett volna kapni, felesége és saját maga részére egészen a halálukig.

Valószínű, hogy ha 1939-ben egy komplex programmal áll elő – és az alapítványi pénzhez egy kidolgozott, a mai normához hasonló pedagógiai-tehetségfejlesztő programot mellékel, nagyobb esélye lett volna az Iskola tényleges elindítására.

(Egy ilyen szabályos program részegységei a következők: Képzési terv leírása, célcsoport megjelölése; Tehetségfejlesztési módszertani terv; Egyéni fejlesztési tervek összehasonlítása a tehetségfejlesztés témaköreihez összehangolva; Hatásvizsgálat; Az adott fejlesztési területhez végső szakemberek megnevezése; Tehetségek kutatás az azonosítás folyamatában alkalmazott eljárások feltüntetése; Egyéni fejlesztési koncepciók, egyéni programtervek; Pedagógusképzés; Dologi kiadások részletezése évi és havi szintre lebontva.)

Mivel a Magyar Tehetséggondozó Társaság csak 1987-ben alakult meg, előtte kidolgozott tehetségfejlesztő programok sem léteztek. Viszont az akkori évek feltételeihez igazítva elkészített pedagógiai programmal megvalósítható lett volna az Iskola. A tehetségszolgálat terén 1997-ben az Európai Tehetségsegítő Tanács (ECHA) indította el ezt a folyamatot. Hazánkban 1997-től volt lehetőség tehetségfejlesztői szakértő szakot végezni, és nemzetközi tehetségfejlesztői diplomát szerezni, amit jómagam is elvégeztem a Kossuth Lajos Tudományegyetemen. A Kitűnőek Iskolája ekkor még nem volt része a hazai tehetségfejlesztő szakirodalomnak.

Végezetül elmondhatom: a válaszokat megkaptam. Kirajzolódott előttem, hogy Zilahy Lajos írói és közéleti tevékenysége mellett milyen állhatatosan küzdött – sokak számára ismeretlen – fiatalkori álma megvalósításáért.

Zilahy életútját „babérok” és kudarcok kísérték. Nem sikerült emelt fővel hazatérnie, sem az „Én nem kérni, hanem adni jöttem” szándékát beváltania. Ellentmondásos személyiségnek tartották; az igazság azonban a részletekben keresendő.

Jobbról és balról is támadták. Méltatlanul illették a következő jelzőkkel. Itthon „lelki zsidó, amerikanizálódott értelmiségi”, míg az USA-ban „rohadt kommunista”. Tudomásom szerint nyugati tartózkodása alatt soha nem kritizálta a hazai

eseményeket. Ezért így alaptalanul kerekedett Amerikában kommunista, itthon pedig reakciós híre.

Megítéléséről az „Oly korban éltem én e földön...” kezdetű Radnóti-vers jut eszembe. Sokszor igazságtalanul beletiportak pusztán azért, mert hiányos információkkal rendelkeztek róla és tevékenységéről. Generációk nőttek fel úgy, hogy Zilahy Lajos munkásságát nem ismerhették (ugyanis tiltólistára került), amit méltatlannak tartok. Megpróbálták a feledés homályába süllyeszteni, mint Márait is.

Zilahy Lajos nem volt a mai értelemben vett „celeb”. De igenis gazdag életművet hagyott örököül. Olyan kitűnő, maradandó műveket adott nekünk, mint *A fegyverek visszanéznek*, *A lélek kialszik* vagy *A két fogoly*. Utóbbi regényével világsikert aratott. 1930-ban megkapta érte a Corvin-koszorút.

A név viselése nagy felelősséggel jár, még mindig tapadnak hozzá negatív jelzők. Örömmel tapasztaltam, hogy szülővárosában, Nagyszalontán szobrot állítottak emlékére. Büszkeséggel tölt el, hogy nagyrészt rehabilitálták a szerzőt – a Duna TV például időnként vetíti a filmjeit. 2020-ban az Új Színház műsorára tűzte a *Fatornyokat*, amit 2023 tavaszán újra láthattak a nézők. A Kitűnőek Iskolája pedig – ezen esszé központi témája – az egyetemi képzésben a tehetségfejlesztő szakon a szakirodalom részévé vált.

Felhasznált irodalom

- Antal Gábor: *Meghalt Z. L. (Magyar Nemzet, 1974. december 3.)*
- Bánfai József: „*Én nem kérni, hanem adni jöttem*” (*Tehetség, 2017. 3. sz.*)
- Bárány Tamás: *Egy író hazatért (Élet és Irodalom, 1975. 1. sz.)*
- Fábián Titusz: *Lelki zsidó, rohadt kommunista, amerikanizálódó értelmiségi* (24. *hiKultúra*, 2018. 05. 20.)
- Horváthné Zilahy Ágnes: *Tehetségfejlesztés az elmélet és a gyakorlat tükrében.* (Debreceni Egyetem, Bölcsész tudományi Kar Pedagógiai-Pszichológiai Tan-
szék, ECHA-Műhely I. kötet 2000., 173. p.)
- Köves József: *A Dukayak sorsa (4 Szép szó, 2021. október 9.)*
- Kulcsár Zoltán: *Zilahy Lajos szerepe a magyar film történetében (Filmtudományi Szemle, 1976. 1. sz.)*
- Nemeskürthy István: *Egy föl-föl dobott kő.* In: *A lélek nem aludt ki: Tisztelegés Zilahy Lajos születésének 100. évfordulóján.* (Szerk. Bihari József. Szentendre, 1991. 31–38. p.)
- Siklósi János: *Zilahy Lajos Utolsó évei.* (Budapest, Népszava, 1986.)

Németh Nyiba Sándor

Krúdy Gyula a szépíró, a halhatatlan legenda

Krúdy Gyula (Nyíregyháza, 1878. október 21. – Budapest, 1933. május 12.) író, újságíró, a magyar modern próza kiemelkedő alakja

A kis Krúdy mint cseléd lány fia

Apja, Krúdy Gyula (1850–1900) dzsentrí jómódú ügyvéd, városi képviselő, kisnemesi gyökerekkel. Anyja, Csákányi Julianna, a Krúdy család cselédje, alacsonyabb származású. A tizedik gyermekük születése után kötöttek házasságot. Az író elsőszülöttként látta meg a napvilágot. Nagypja tudomására jutott, hogy a család szobalánya, az akkor 18 éves Csákányi Julianna gyermeket vár fiától, haragjában elzavarta a szolgálólányt a háztól, aki pár hónapig terhesen kőművesek mellett dolgozott. Krúdy apja azonban szobát bérelt számára, és ezt látván a család is megenghült, a szolgálólányt – fiuk párjaként – visszafogadták. Krúdy szülei nagyon eltérő társadalmi rangjának köszönhetően jól ismerte a szegénység és a gazdagság világát is, ami írói munkásságán lépten-nyomon felfedezhető.

Anyjától, s talán még inkább apai nagyanyjától, Radics Máriától örökölte színes fantáziáját, bohémsága bizonyára Krúdy nagypjától, a 48-as honvéd vitéztől és legendás nőcsábásztól ered. Apja józan életű ügyvéd volt, aki gyermekeit szigorban, de szeretettel nevelte. Fiát is ezen a pályán szerette volna látni, élete végéig nem tudott beletörődni, hogy író lett belőle.

Az ifjú Krúdy mint férj

Nyíregyházán, a gimnáziumi évek alatt kezdett el írni. Az iskola újságában és a Nyírség összes lapjaiban megjelentek publikációi. A helyi sajtóban felfigyeltek csavaros gondolataira, fordulatos, érzelmes írásaira. Budapestre, amikor felkerültek a publikációi, Spiegler Bellát kérték meg, hogy foglalkozzon Krúdy Gyulával. Ő indította el az írói karrierjét Budapesten és az országban. Később feleségül vette és született tőle három gyermeke: Gyula, Ilona és Mária majd a második házasságából Váradi Zsuzsannától született Krúdy Zsuzsa.

Krúdy magányos farkasként élte az életét, semmilyen irodalmi körhöz nem tartozott, egyszer ellátogatott a Petőfi Társaság rendezvényére, többet nem ment. Ezzel lezárult az irodalmi körök látogatása. Sajátos, egyedi írásstílust alakított ki, a gazdag szókinccsel rendelkező író belopta magát az olvasók szívébe. Elkezdődött

az újságírói karrierje, élete folyamán több mint kettőezer cikket, közel háromezer novellát és közel kilencven regényt hagyott maga után.

Kicsapongó életet élt, mindennap járta az éjszakai szórakozóhelyeket, bordélyházakba járt. Konflissal és fiákerrel közlekedett, lovas bérkocsival. A kocsisok gyakran tették fel azt a kérdést: Krúdy úr, hová megyünk? A válasz így hangzott: Haza, de nagy kerülő úton!

Kedvenc helyeit mindennap végigjárta: a Meteor Szállót, a Három Hollót, a Japán Kávéházat, a Magyar Király Hotelt, a Tabánt. A házassága Bellával megromlott a kicsapongó életvitele miatt.

Royal Szálloda, Margitszigeti Szálló – kalandok

Krúdy megismerkedett Váradi Reginával, a Royal Szálló igazgatójának feleségével, szerelmi viszonyt folytatott a hölgygel és beköltözött a szállodába.

Később egy alkalommal Váradiné meghívta a síófoki nyaralójába Krúdy Gyulát, akkor találkozott először a 16 éves Zsuzsa lányával. Az első pillantásra szerelmessé lettek egymásba, Krúdy az ottlét után magával vitte a fiatal lányt. Váradiné és férje utánuk mentek, a pályaudvarról hazahozták. A későbbiekben Zsuzsa bekeült egy internátusba, majd megkereste az író, ekkor már a margitszigeti szállóban lakott. Odaköltözött, majd 19 éves korában terhes lett kislányukkal, Zsuzsanával. Krúdy elvette feleségül a nála 21 évvel fiatalabb hölgyet.

A pénz hatalma Krúdy életében

Krúdy Gyulának az életviteléhez nagyon sok pénzt kellett, ezért mindig talált támogatókat, pályázatokat, ahol hozzájutott nagyobb összegekhez. Jó viszonyt ápolt a cukorgyáros irodalomtörténész Hatvany Lajossal, egyik alkalommal meghívta az osztrák kastélyába, két hétig ott tartózkodott. Krúdy levelet írt feleségének, hogy sajnos még nem sikerült beszélni anyagiokról a Lajossal, „de úgy látom nagy a gond, mert az asszony nál van a pénz”.

Krúdy Gyula egyik alkalommal hazautazott szüleihez Nyíregyházára. Édesapja nem volt otthon. Elkérte édesanyjától a lovakat és elindultak mulatni a kocsissal. Egész hajnalig ment a dorbézolás, ettek, ittak, énekeltek, majd délelőtt megjelentek gyalog. Édesanyja megkérdezte, hogy hol vannak a lovak? Krúdy Gyula azt felelte, hogy otthagytuk a lovakat számla ellenében. Édesanyja egy nyaklevessel válaszolt, majd kiváltotta a lovakat.

Az első házasságából született Mária nevű lánya egy szomorú levelet írt az édesapjának: „édesapa te egy jó nevű gazdag író vagy, édesanyánk nagyon ne-

hezen nevel bennünket, néha még ennivalót sem tudok vinni az iskolába. Segíts nekünk, hogy tudjak tovább tanulni, küldjél nekünk egy kis pénzt”.

Egy irodalmi pályázatot nyert Krúdy Gyula és Móricz Zsigmond, 7000 korona volt a fődíj. A győzteseknek a pénz bizonyos százalékát fel kellett ajánlani a fiatal és szegény íróknak. Krúdy levelet írt a kuratórium vezetőjének, Kosztolányi Dezsőnek, hogy nem szeretné nyilvánosan átvenni a díjat, mert akkor oda jönnek azok az emberek, akiknek tartozik. Nem lenne elég a díj összege a kifizetésre, még neki kellene kipótolni. Egy év múlva új levelet írt az író, melyben kérte Kosztolányit, hogy most én vagyok a szegény, kérném a pályázatból a támogatást. A válasz Kosztolányitól: sajnos már nem vagyok a kuratórium tagja.

Krúdy és a gasztronómia

Krúdy nagyon szerette a különleges ízeket. Az Újházi-tyúkhúsleves a szakács Újházy Ede barátja találománya. Krúdy egyik kedvenc étele lett, gyakran rendelt Újházy-féle tyúkhúslevest. Krúdy népszerűsége tette híressé sokunk kedvenc ételét. Repertoárjába tartozott a velős csont, mely nem más, mint főtt marhacsont pirítóssal tálalva. Az íróról nevezték el a fűszeres sertéshúst, a Krúdy-pecsenyét. A legenda szerint nevéhez fűződik a Krúdy Fröccs: 1 l borban 1 dl szóda és 9 dl bor.

Krúdy munkássága

Krúdy a munkában nagyon kitartó, következetes és fáradhatatlan munkabírása volt. Műveit a kritika és a közönség is értékelte, ám az 1920-as évekre szinte elfelejtették. A második világháború után viszont elfoglalta az őt megillető helyet irodalmunkban, és ma is a 20. század egyik legjobb és legjelentősebb prózaírójának tartják számon. Krúdy Zsuzsa lányának mondta: ha nem Krúdyt, akkor Jókait olvass!

Krúdy Gyula egyértelműen kicsapongó életet élt, a zűrös élete mellett, már említettem, hogy több mint kettőezer cikket, közel háromezer novellát és közel kilencven regényt hagyott maga után. Leghíresebb művei: *Hét Bagoly*, *A vörös postakocsi*, *Szindbád*, *Álmos könyv* (apai nagyanyja naplójának ötletéből született meg).

Több mint húsz álnéven publikált. A leggyakoribbak: Ábrándi, Nők öreg híve, Óbudai remete, Régi ablakok alatt sétáló, Szindbád.

Országos hírt és igazi közönségsikert a Szindbád-sorozat és az 1913-ban jelent *A vörös postakocsi* című regénye hozott neki. Pályája a 20. századi magyar irodalomban sajátos jelenség. Kifejezésre jut benne a késői romantika kiteljesedése

éppúgy, mint a modern, impresszionisztikus és a realizmus egy sajátos, rendkívül egyéni formájáig eljutó társadalom- és lélekábrázolás.

A Margitszigeten a nagy és kis a szállóban Bródy Sándorral és Szép Ernővel lakott.

Krúdy Gyula és Ady Endre nagyon jó barátok voltak, *Ady Endre éjszakái* címmel egy könyvet is írt Adyról. A *Nyugat* szerkesztősége Krúdyt kérte fel, hogy megírja a nekrológot Ady haláláról.

Pilisy Róza, a művelt kurtizán – „A magyar kaméliás hölgy”

Pilisy Róza Apponyi gróf felfedezettje, aki kitűnt szépségével és okosságával, a gróf pártfogoltja lett. Taníttatta, később lakást vásárolt neki. Róza úgy döntött, hogy férfiak társaságában fog művelődni, társalkodó hölgy lesz. Tehetős kuncsaftok segítségével – Apponyi gróf, hercegek és királyok, politikusok, jómódú, befolyásos férfiak – felépült a Magyar utca 21. szám alatt Pilisy Róza patinás, elit fogadója. A férfiak titkos találkozóhelye, ahol az irodalom és az erotika jól megfér egymás mellett.

Krúdy Gyula egyik törzshelye volt, szerelmi szálak fűzték Rózához. Pekár Gyula irodalomtörténész, író, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagozatának a tagja, államtitkár, Pilisy Róza törzsvendége, a nagy szerelme lett. Pekár arra kérte Rózát, hogy hagyjon fel a ház vezetésével, akkor elveszi feleségül. Róza nem akart felhagyni, dulakodásba fajult a vitájuk. Róza nagyon súlyosan megsérült. A rendőrség megjelent a helyszínen és megállapították, hogy ő nem követhetett el öngyilkosságot. Pekár Gyula nagyon befolyásos ember volt, ezért elsimította az ügyet, nem lett következménye. Később Pilisy Róza elmesélte Krúdy Gyulának az igaz történetet, majd megírta a *Francia kastély* című kisregényében. Pekár Gyula kezébe került a könyv. Magára ismert a regényben, sértve érezte magát, mindent elkövetett, hogy tönkretegye Krúdy Gyulát. Betiltatta a könyveit, kiköltöztette a margitszigeti otthonából, munkát nem kapott, tönkrement.

Krúdy Gyula végnapjai

Krúdy már nagyon beteg volt, szív-, máj-, tüdőproblémákkal küszködött, többször kezelték a Liget Szanatóriumában. Sajnos segíteni már nem tudtak rajta.

Krúdy Gyula végnapjai igen szomorúak voltak a Templom utca 10. sz. alatt. Óbuda Önkormányzata szükséglakást biztosított a családnak. Egy szoba-konyhában lakott feleségével és lányával, nagyon rossz körülmények között. A közös udvaron disznókat is tartottak. Kevés volt a lakbér és a fizetnivaló, de már azt sem

tudta kiegyenlíteni, tartozást halmozott fel. Kapott egy levelet 1933. május 5-én a hivataltól, hogy ki kell költözni a lakásból, de az író ezt már nem érte meg.

A szépíró Krúdy Gyulát itt érte a halál 1933. május 12-én hajnalban, élete 55. évében. Felesége a halál órájában nem tartózkodott otthon. Surány Pál mérnök szerelmével vigasztalódott, sokszor éjszakára is a férfi bécsi úti lakásában tartózkodott. A gyászév letelte után hozzáment feleségül.

Krúdy Gyula a karizmatikus egyéniségével, különbségével, meghatározó alakja volt a magyar szépirodalomnak. Úgy élt, ahogy senki sem tudott. Bevezette az embereket az ingyenc ételek birodalmába. Sokszínűségével a hölgyek bálványaként élhette a hétköznapiok ünnepét. A 190 cm robusztus alakjában egy óriási gyermeki lélek lakott, akinek fogalmazásában megbújt a titkok világa. A szépíró bennünk lakik, mellyel átölelte Magyarországot.

Szerkesztette: Németh Nyiba Sándor író, költő
a Magyar Kultúra Lovagja, a Krúdy Kör elnöke

*Krúdy Gyula 1925-ben a Hűvösvölgyben
(Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum, pim.hu)*

Orosz Margit

A Kazinczy család negyedik nevezetes tagja, Kazinczy Gábor, az író

A magyar irodalmi és történelmi múltból négy Kazinczynak fénylik a neve. A híres Kazinczyak sorában az első Kazinczy Péter, aki a Wesselényi-féle összeesküvésben részt vett. Emiatt fej- és jószágvesztésre ítélték, s csak nagy váltságdíj ellenében kapott kegyelmet. Őt követte időrendben a legnagyobb Kazinczy: a nyelvújító, a kiváló irodalmár, aki két évtizeden át irányította a nemzeti irodalom életét Széphalomról. A haladás, a szabadság eszméjének áldozata lett, hiszen a Martinovics-féle összeesküvésben való részvétele miatt hét évig szenvedett börtönben. Kazinczy Ferenc fia, Lajos a harmadik a Kazinczy családban, aki méltó utódként az 1848/49-es szabadságharc hős tábornoka volt. A család negyedik nevezetes tagja Kazinczy Gábor, Ferenc unokaöccse, aki 1850-től 1864-ig (haláláig) a bánfalvi kastélyban (ma: Platty-kastély) lakott.

Kazinczy Gábornak „két hazát adott végzete: Zemplént és Bánfalvát.” A kiváló szónok, politikus, író, aki a Magyar Tudományos Akadémia tagja volt, 1818. július 21-én született Zemplénben, Berettőn, módos földesúri családban. Bánfalva (ma Bánhorváti) a visszavonulás színhelye, életének nyugalmas, termékeny, bár betegségekkel terhes időszaka.

A Kazinczy családnév egyes kutatások szerint borsodi eredetű, mert a Kazinc szó csak itt szerepel helynevekben: Kazinc-pusztá, Sajókazinc, Kazincbarcika.

Hétéves, amikor Sárospatakon a híres kollégium tanulója lett. Később jogi osztályba lépett. Nem volt társaságkedvelő gyermek, folyton olvasott. Patakon ismerkedett meg a szintén ott tanuló Tompa Mihállyal, akivel életre szóló barátságot kötött, s aki itt, Bánfalván (Bánhorvátiban), az ősi kastélyban is gyakorta meglátogatta. Diákéveiből táplálkozik még Erdélyi János és Szemere Miklós iránti barátsága.

Kazinczy Ferencsel 1830-ban találkozott személyesen, és a mester nagy hatással volt rá, örök eszményképe lett. Végleg döntött: maga is író lesz. A nagybátyja örömmel fedezte föl a fiatal fiúban a tehetséget, és kiváló irodalmi művek fordítása felé irányította Gábor figyelmét, aki aztán Goethét, Galeottót, német mesegyűjteményt fordított.

1836-tól 1838-ig Pesten tartózkodott. Ebben az időben kötött házasságot Fáy Emmával, jóbarátja lett Vörösmarty Mihálynak és Toldy Ferencnek. Fáradhatatlanul dolgozott, az *Athenaeumban* jelentek meg írásai.

1837-ben megalakult az irodalmi élet föllendítésére a Magyar Nyelvívi Társaság, amelynek titkára lett. Az olvasóközönséget romantikus novelláival és egy prózai regével lepte meg (*Dölyf és szerelem, Árpád*). Elégikus gyűjteménye, a *Szerelem könnyei* szintén ekkor látott napvilágot.

A fiatal Kazinczy a reformokért lelkesedett, hamarosan a reformerek köréhez tartozott. Az 1830-as évek végére már híres ügyvéd lett, majd 1841-től Kossuth kérésére a *Pesti Hírlap* rendszeres zempléni tudósítója. A zempléni gyűlésen ő is felszólalt, tiltakozott Kossuth letartóztatása és a kormány zsarnoksága ellen. A nagy műveltségű író már ekkor híres volt szónoki képességeiről. A szabadság eszméiért szállt síkra. Egyik híres beszédében így írt a szabadságról: „Szabadság: Te legszentebb, legszebb szó e földteke ezer nyelveinek minden szavai közt!”

Pályatársai hiteles képet nyújtottak megjelenéséről, szónoki képességeiről. Lévy József emlékbeszédében így jellemezte: „Magas termet, kifejezésbeli nagy szem, mély, benső életre mutató beszédes arc... Szép csengésű, rokonszenves hang és tiszta magyar szóejtés.”

Egressy Gábor a kiváló színész Borsodi leveleiben ugyancsak az író kifejező-készségét, szókincsének gazdagságát emelte ki, amikor hangsúlyozta: „... beszéde a legszebb művészeti tárgynak minden kellékével bír.”

Szónoklatai mellett folyamatosan fordított franciából, németből, majd megírta az Akadémia kéziratában megjelenő *Zempléni képek és regék* című művét.

Több lapkiadói kísérlet után 1839-ben elérkezettnek látta az időt egy radikális sajtótermék kiadására. Ekkor indult útjára a *Népbarát* lap, melynek cikkei arra mutattak, hogy egy haladó, forradalmi szellemű ifjú csoport akarja irányítani az irodalmat. A folyóiratot rövid idő leforgása alatt betiltották. (A Kossuth- és Wes-selényi-féle per után ez várható lépés volt az ellenzékiek részéről.)

Kazinczy munkakedve töretlen maradt, tovább próbálkozott irodalmi alkotásai kiadásával. Novellái (pl. *A dal leánya*, *Norma*) többnyire fordítások. Nagyobb vis-szhangot, sikert irodalomesztétikai és politikai cikkei váltottak ki. Erre az időre te-hető az a vállalkozása, amely aztán haláláig szívügye maradt: Kazinczy Ferenc mű-veinek, levelezéseinek kiadását kezdte meg. Az 1840-es években, amikor visszatért Zemplénbe, érdeklődésének középpontjába a politikai tevékenység került. Ellenzéki szerepe, radikális megnyilatkozásai idején szorosabb viszonyba került Petőfi Sán-dorral, aki találkozásuk élményéről a 12. *Úti levél*ben számolt be. Együtt látogattak el Sárospatakra, majd Széphalomra. Néhány hónappal később pedig, amikor a li-berálisok győztek Újhelyen, Petőfi így üdvözölte versében „lelke rokonát” Kazinczy Gáborhoz című versében: „Miljók nevében emelem szavam, / Miljók nevében mon-dom el neked / A köszönet, a hála szavait, / Hős pályatársam, lelkem rokona.” E na-gyívű költemény kezdő sorai olvashatóak Kazinczy Gábor mellszobra alatt, amely Maugsch Gyula alkotása és a sárospataki Iskolakertben található.

Amikor az országgyűlés 1849-ben a hadi események miatt Debrecenbe kény-szerült, az író szállása lett az egyik szellemi központ, melynek gyakori látoga-tójaként tartják számon Kemény Zsigmondot. A fő téma természetesen nem az írás, hanem a nemzet sorsa lett. Ismeretes a függetlenségért folyó harc bukása, a véráldozat, a megtorlás. Kazinczyt lesújtotta e történelmi fordulat. A közéleti

kilátástalanság mellett személyes élete is válságba került: elvált feleségétől, Fáy Emmától, aki rövidesen elhunyt. Egyetlen fiúgyermeke, Artúr Miskolcra került, a Református Gimnáziumba, ahol kiváló tanára, Léway József vette gondjai alá. Kazinczy Gábor ekkor került szorosabb barátságba Léwayval, aki Tompa mellett szintén gyakori látogatója volt az író-politikusnak itt, Bánfalván, a kastélyban.

1850-től Kazinczy végleg a bánfalvi remeteséget választotta. Az új helyzet új alkotói műhelyt is teremtett, újra az alkotói munka jelentette számára az igazi létet, miközben folytatta íróbarátaival is a kapcsolatát. Kik voltak igazán fontosak számára az elvonulás időszakában? Azok, akik személyesen is meglátogatták, kikkel a híres gesztenyefa árnyékában irodalmi diskurzusokba bocsátkozott. Gyakran meglátogatta itt Tompa Mihály, Léway József, Egressy Gábor, Toldy Ferenc, Erdélyi János, Arany János.

Arany és Kazinczy 1855-ben ismerkedtek meg személyesen: a nagy költő Tompával látogatott el Bánfalára. 1858-ban pedig mindketten az Akadémia tagjai lettek. 1860-ban a Kisfaludy Társaság tagjai sorába választja Kazinczy Gábort, aki bánfalvi elszigeteltsége idején a Molière-fordítások kiadását tervezte. E műfordításokról elismerően szólt Arany is: „Te a legfranciább írórt oly magyarsággal kívántad lefordítani, mely közel álljon a legmagyarabbhoz.”

1864. április 18-án a bánfalvi kastélyban hunyt el Kazinczy Gábor. Életének utolsó három éve a betakarítás, az összegzés ideje volt. Befejezte a Molière-művek első szép magyar fordítását. Folytatta a *Magyar Történeti Kútfők* kiadását, befejezte fő feladatát: a Kazinczy Ferenc hagyatékának gondozását. Mint szónok is kitűnő művel zárta életét: a Szemere Pál fölött mondott emlékbeszéde a szónoki bravúr megtestesítője, egyik legjobb retorikai alkotása.

A bánhorváti Platty-kastély Kazinczy Gábor utolsó tizennégy évének helyszíne. Tiszteletére a Kazinczy Ferenc Társaság, a Tiszáninnen Református Egyházkerület, a Bánfalvi Református Egyházközség, Mezőtúr Önkormányzata, Bánhorváti Község Önkormányzata, a Megyei Honismereti Bizottság emléktáblát állított a Platty-kastély falára 1994-ben. Iskolánk a helyi és a környékbeli diákok közreműködésével emlékműsorok, vetélkedők különféle rendezvények révén állít emléket az írónak. Tanárként magam is sok rendezvény ötletgazdája, szervezője voltam. Számunkra – a településen élők számára – kedves irodalmi emlékhely. Munkássága iránti tiszteletünk jeléül iskolánk névadója lett az író-politikus, mert úgy vélem, kell egy kapocs múlt és jelen között, hogy legyen jövőnk. Kazinczy Gáborral együtt mi is valljuk: „Aki nemzetének erkölcsét szebbíti, az hagy maga után háláló fiakat.”

Források:

Csorba Győző: *Kazinczy Gábor*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Bizottság Miskolc, 1994.

Kazinczy Gábor emlékezete. Emlékülés Bánfalván 1994. november 10-én Borsod-Abaúj-Zemplén Honismereti Bizottság, Miskolc, 1995.

Bertha Zoltán

Nézőpontok és értelmezéstávlatok

Vitéz Ferenc tanulmányírói munkásságáról

„A műalkotás elsősorban cselekedet” – vallja Vitéz Ferenc, a Debrecenben élő és a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen rektorhelyettesként irodalom- és kultúrtörténetet, kommunikációelméletet és -gyakorlatot s még annyi minden más tanító tudós irodalmár és művészeti író. Az ő tevékenysége igazi polihisztori aktivitás – a folytonos szellemi cselekvés izgalmával és gyönyörűségével telített minőségi munka dicsőségére. Az jellemző rá, amit Hamvas Béla így nevezett: egyetemes tájékozódás, univerzális orientáció. Költőként indult a nyolcvanas években, a vérbeli „poeta doctus” publikációi azonban hamar számtalan más kultúrterületet is felöleltek az újságírástól a tudományos értekezésig. Bölcsészeti tanulmányai

elsősorban a magyar és a francia költészet vonzáskörébe, a modern nemzeti és a világliteratúra tágas övezeteibe vezették. Költő, prózaíró, kritikus, irodalom-, művészet-, társadalom- és művelődéstörténész, a néprajz, a képzőművészet, a folklórisztikus és szakrális kultúrtörténet, vagy éppen a manapság egyre fontosabbnak tartott szakrális kommunikáció (a népi és az egyházi, az archaikus és a historikus vallási-religiózus mélytradíciókhoz is szervesen kötődő kapcsolatrendszerek) rangos kitüntetésekkel (például Holló László-, Boromisza Tibor-, Brassai Sámuel Művészeti-díjjal, s legutóbb a Magyar Írószövetség 2024. október 23-i ünnepségén átvett Arany János-díjjal), s egyéb elismerésekkel, tudományos fokozatokkal is megbecsült tudósa. Teljességhorizontú egyszemélyes intézményként (egyszemélyes folyóirata – a *Néző • Pont* – előállítójaként is) számon tartott mindenese és szolgálatosa a nemzeti kultúra ügyének. Akár reneszánsz, akár garabonciás ihletésűnek tekinthető enciklopédizmussal felfegyverzett „mindentudója” korunk

és hagyományaink szellemi kincsestárának, s hiteles kiterjesztője a szellem éltető értékátmoszférájának. Misszióvállalása a kultúraszeretet és a művelődésszervezés, a közösségnevelő és közösségmegtartó pedagógiai érosz és éthosz hűséges áldozatossággal, állhatatossággal telítődő megnyilatkozása. Olyan kitekintéssel, amelyben mindennemű értéknek és igyekezetnek megvan a helye és szerepe; ahogyan a csillagos égbolt gyönyörűségéhez is hozzátartozik minden kisebb-nagyobb égitest ragyogása (Kodály Zoltán metaforája, s majd Kányádi Sándor vallomása szerint), vagy amiképpen a legszebb madárszárnyaláshoz sem nélkülözhető lehetőségi feltétel a minden kismadárban is benne rejlő repülési ösztön (Németh László példázatát alapul véve). Hiszen a kultúra, a minőség, a sajátosság méltósága mindig és mindenütt életigazító mágnes, átható létigazság, értelemtisztító lélekáramlás és minden igaz emberséget átító fluidum.

Kötetei alanyi versektől gyermekköltészetig, regényektől vallomásos elbeszélő prózáig, meditációktól bölcséleti esszéig, elmélkedésektől elemző értekezésekig számtalan műfajt ölelnek át. Tanulmányai a legváltozatosabb szférákat járják be a kultúrhistoria minden időszakából, az irodalom, a publicisztika, a képzőművészet, a népművészet, a többi magasművészeti ág (film, zene, tánc, színház, építészet), azután az etnográfia, a filozófiatörténet, a bölcsészettudományok (művelődéstudomány, kommunikációtan, vizuális kulturológia, medialitáselmélet, kultúrantropológia, honismeret) ezerféle tartományából. Csak Holló Lászlóról például tanulmányköteteket, monográfiákat, sőt életrajzi regényt is írt. Megszámlálhatatlan (talán ezernél is több) képzőművészeti tárlatnyitó vagy emlékidéző előadása megannyi portréremek a kiállító művészekről (Gáborjáni Szabó Kálmántól Szalay Lajosig, Félegyházi Lászlótól Józsa Juditig, Bényi Árpádtól Szilágyi Imréig, Égerházi Imrétől Józsa Jánosig, Aknay Jánostól Komiszár Jánosig). Történeti és elméleti, poétikai és teoretikus megközelítésben készített művész-arcképeinek együttese voltaképpen egy kortárs kisenciklopédiának tekinthető immár. De úttörő jelentőségű, amit a magyar naiv festészet folklórmotívumairól is feltárt. S a komplex kultúrtörténeti, összművészeti felfogás jegyében kierielt könyvei között szinte sorozatként állnak előttünk azok is, amelyek nagy klasszikusaink közírói munkásságát vizsgálják és dolgozzák föl: Ady, Móricz, Krúdy, Móra Ferenc, Tóth Árpád, Radnóti publicisztikáját („hiánypótló” és „érdekfeszítő” módon, a Móricz-könyv lektorának, Görömbei Andrásnak a méltató szavait idézve). S két évtizede adja közre önálló lapját, kulturális szemléjét, a *Néző • Pontot*, amelyet egyedül ír tele saját műveivel, s amely rendületlen figyelemmel pásztázza végig az aktuális könyvek, kiadványok, kiállítások, hangversenyek, művészeti rendezvények összkulturális, közéleti világát, hitelesen reprezentálva és közvetítve a régió és a Kárpát-medence szellemi életének megannyi rezdülését. Múzeumok, képgalériák, könyvtárak, színházak, koncerttermek, templomok, művelődési házak, iskolák,

konferenciák eseményeinek otthonosan hűséges és lankadatlan krónikája, dokumentumgyűjteménye mindez, elképesztő elevenséggel tudósítva annyi mindenről, ami a szűkebb-tágabb hazában, falun és városon, tanyán vagy metropoliszban történik. „Senki nem véste kőbe, hogy folyóiratot szerző- és szerkesztőgárdának kell készítenie” – mondja erről az egyszemélyes folyóiratról egyik interjújában (*Agria*, 2011/2.); s egy másikban (*Magyar Napló*, 2015/9.) – precíz filológiai és sajtótörténeti körütekintéssel –, hogy „az »egyszemélyes« jelző helyett használjuk a »szerzői« szót” inkább – meg hogy előzményként Németh László *Tanuján* kívül Bródy Sándor (*Fehér könyv*), Szabó Dezső (*Ludas Máttyás Füzetek*) és Nagy Lajos (*Különnvélemény*) kísérletező kezdeményezései is az inspiráló tradíciók közé számíthatnak ebben a tekintetben.

Mindezekből a kutatásokból és eredményekből adott már nagyszabású, impozáns ízelítőt az *Angyalkapuk és szövegjáratok – Tanulmányok és esszék a szakrális, az irodalmi, a vizuális és az esztétikai kommunikáció köréből* (Miskolc, Felsőmagyarország Kiadó, 2014) című tanulmánykötete is. Az Aknay János *Festőangyal* című képével a borítóján megjelent könyvnek a hátlapján olvasható ajánlás is pontosan eligazít: „Vitéz Ferenc a rokondiszciplinák közös nyelvét keresi; szeretné megmutatni a kép és szöveg kölcsönösen egymást értelmező jellegét; a naiv művészet kontextualitásának vagy szimbólumhasználatának sajátosságait; Krúdy Gyula publicisztikája és szépprózája közötti kapcsolatot; a vers-világközéppontokat; s míg térképet rajzol az angyalbírntusokhoz, segítségre talál az angyali kommunikációban.” És valóban: az *Angyali üdvözlés*-téma évezredek átívelő ábrázolásainak, megjelenítéseinek az üzenetét egyedülálló érzékenységgel és kultúrfilozófiai anyagismerettel tárgyaló fejezetek önmagukban revelációszerűek. A szent és a profán összefüggéseinek finom, egyszersmind lenyűgöző teoretikus megalapozottsággal tagláló kifejtése mellett azonban még olyan kultúrhisztóriai terrénumokat is bejárnak ezek a gondolatfutatok, mint a naiv festészet szemiotikája és szemantikája, a fotográfia hatása a jelenkor képi fordulatához kapcsolódó diskurzusokban, vagy igazi civilizatorikus nóvumot jelentő szerepe a Nyugat korszakában. S külön figyelmet kapnak az Aknay-angyalok spirituálisan és szakrálisan rétegezett jelentésszintjei, vagy Rodin klasszikus modernségének sajátosságai, vagy francia remekírók életműve Valérytól Guillevecig. Kódöböz Gábor ilyen típusú munkákra értette leleményes kifejezésével, hogy ezek mind-mind szakszerűen lélekteljes és lélekteljesen szakszerű analitikus, egyszersmind szintézisigényű eszmefuttatások. Amelyekben a sugárzó műveltség, a magas röptű elemzőmód, az irdatlan szöveganyagra támaszkodó tézisalkotó képesség végül pedig a csend misztériumára is fogékony marad – meg az erkölcs, a létszeretet, s az örök szépség- és igazságértékek birodalmának sugallataira is. De erről már Szokolczay Lajos beszél poétikus méltatásában (*Agria*, 2015/3.). „A sok műfajban

(vers, széppróza, irodalmi, filozófiai, esztétikai, képzőművészeti tanulmány, önálló folyóirat) hihetetlen munkabírással tevékenykedő Vitéz Ferenc” műveiből „kiderül, hogy az ég peremének támasztott létra nem csupán hittel szegélyezett lajtörja, de erkölcs is. Ami természetesen nem merül ki a magatartás mint gondolkodói alaphelyzet fegyelmében, hanem megteremti a maga kozmikus köreit”; „tömör, némelykor hosszabban, máskor aforisztikus jelleggel kifejtett *létigazságai* mindössze (mindössze?) arra irányulnak, hogy oldják a »kommunikációs zavart«. Akár bibliai toposzok segítik ebben – hihetetlen a szakrális dolgokban, a hiedelemvilágokban és a vallástudományokban való tájékozottsága –, akár a több ágú szakirodalom nevekben dúskáló ismerete, minden esetben célhoz ér. Egy kissé leegyszerűsítve, értéktudatosító szerepe olyannyira *eleven*, hogy nem marad el a hatás – a közösség nyer általa” – állítja a hírneves művészetkritikus. S hogy így a „tudás mint boldogságforrás” válik éltető jelentőségűvé.

S ezt állíthatjuk a rákövetkező kötetek írásairól is: amelyek „értékkörző, értékteremtő és értékközvetítő attitűdje kivételesen és eszméltetően nagy ajándék” ugyancsak (Ködöböcz Gábort idézve). S amely eszmefuttatások úgy folytatják az eddigi mű-, életmű-, műfaj-, korszakkutató vizsgálódásokat, úgy bővítik az eddig felhalmozott értelmezői értéktárat, hogy a szemléleti alapálláson már nemigen módosítva (erre semmilyen szükség sincsen), mégis újabb és újabb meglepetésekkel rukkolnak elő. Az ismét igen reprezentatív (és borítóikon újra Aknay János elragadó festményeivel díszített) gyűjtemények (*Angyalok a labirintusban – Irodalmi és művészeti tanulmányok, esszék*, Miskolc Felsőmagyarország Kiadó, 2015; *Könyvek angyalai – Irodalmi és művészeti tanulmányok, esszék, kritikák*, Debrecen, Néző • Pont Kiadás, 2017) ugyancsak főként esztétikatörténeti, irodalom- és művészettudományos, kommunikációelméleti igényű és horizontú tanulmányokat tartalmaz – s közben megint újabb felfedező utakra is hív, s elkalauzol bennünket olyan tájakra, amelyeknek autentikus elénk tárásával csakis a szerzőt bízhatnánk meg. Mert ő alkalmazza csakugyan megbízhatóan azt a sokágú, inter- vagy multidiszciplináris, interkulturális, kultúra-, művészet- és szövegközi (a divatos nyugati „culture studies” vagy az „inter-art” törekvésekhez is részint hasonló) interpretációs stratégiákat, amelyek valóban megszólítják és megszólaltatják az adott alkotást vagy szellemi minőséget. Mert ő képes a teoretikus igényességet azzal a valódi magyarságtudományos, hungarológiai szemlélettel is szervesen összefűzni, amely számára a hazai, az anyaországi, a kisebbségi, a szórványbeli és nagyvilágban megkapaszkodó együttes magyar szellemi értékteremtés és értékmentő akarat nemcsak legitim erőfeszítés, de egyben a magyarság megmaradásának és felemelkedésének, integer nemzeti újjászületésének a nélkülözhetetlen feltétele is. Organikus látásmódja a változatos témák rengetegében is biztos iránytű és biztató szellemi jelzőfény. Remény a sokszor indokolt kétségbeesésben is.

Mint szakrális fohászkunk, szent könyörgésünk és legnemesebb nemzeti imánk: a *Himnusz*. Amely az ellentétek verseként, amint azt Vitéz Ferenc Kölcsey-tanulmánya értelmezi, teológiai értelemben talán problematikusán (hiszen a feltétel nélküli isteni kegyelmet kiérdemelni nem lehet a sok bűnhődés és szenvedés árán sem), mégis, a logikai aspektust fölülmuló értelemben is, a hit és remény legmagasabb fokára jutva esdekel a jobb jövőért. Hiszen a bűnös kéri itt a feloldozást, és ebből a szempontból valóban nem a szenvedés mennyisége a döntő – az csak az áldáskérés emberi esendőséget jelző nyomatéka lehet. Olyan adalék, amely viszont a hiteles kritikai nemzeti önismeretet csak mélyítheti: „az önmagunkkal való szembenézés nyomán érlelődő identitáskeresést mindig aktuálissá teszi az időben” (ahogy a szerző fogalmaz). A himnuszköltészet roppant vonulatába illeszkedő sirató ének is ez tehát – a hontalanság és a megmaradásvágy feszültségében izzó költemény –, s váteszi látnokságról, az igazságváras örökervényűségéről tesz bizonyosságot, ha a folyamatos magyar történelmi kálvária egészét tekintjük, benne a huszadik század traumáival és katasztrófaival is Trianontól és a háborúktól a diktatúrákon át az ezerkilencszázötvenhatos forradalom és szabadságharc leveréséig és vérbefojtásáig. Minderre a kitágított értelmezéslehetőségre oly aprólékos okadatolással világít rá a szerző, hogy felismeréseit bizvást a magunkéivá fogadhatjuk. A vers strukturális, motivikai, retorikai, történeti-kontextuális mélységeinek az érzékeltetése arra is rámutat, hogy másfelől viszont a kollektív büntudat sem feltétele annak a felszabadító megbocsátásnak, amely az isteni szabad vagy ingyen kegyelemből árad, emanálódik. Az áldás és a szánalom különbsége az első, illetve az utolsó versszakban már a hangnemet is ehhez a végső nyomorúságát megértő és de profundis fohászkodó néphez, annak állapotához, s az ezt kifejező népi-nemzeti közösségi sorstudathoz és imádságos lelkülethez köti. És nagy jelentőségű annak hangsúlyozása is, hogy a legújabb nyelvészeti, nyelvtörténeti kutatások szerint az áldás „jókedve” és „bősége” nem leegyszerűsítve a megáldottra vonatkozik – vagyis elsősorban nem azt kérjük, hogy bőséget, pláne anyagi bőséget adjon nekünk az Úr, hanem hogy jókedvében, bő áldásában részesítsen, azaz a jókedv és a bőség az áldásadóra, s az áldás minőségére, mikéntjére, nem pedig tárgyiasulására utal; nem az az elsődleges, fő kérdés, hogy mit adjon a Fennvaló, hanem hogy mi módon, milyen kegyelmi szeretettel. A verselemzés mikrofilológiai mélységei tehát így egészülnek ki a morálfilozófiai és történetbölcseleti perspektívák magasságaival. A szavak boncolgatása az eszmék tisztázásának a szándékaival ötvöződnék. Például hogy az explicite ki nem fejtett vétke, bűne e népnek himnuszunk szerint elsősorban vagy végső soron: a hazaszeretet hiánya. Látens módon az a felszólítás is kiérezhető belőle, hogy magyar, szeresd a hazádat! Az áldás ugyan ekkor sem érdem szerint jár, csupán a szánalmat kívánhatjuk, de a történelem vezekléssé, egyfajta purgatóriummá lényegülhet; s ez így már az

enyhület és remény ideje lehet. Mert már minden büntetést, „amit bűneink miatt megérdemeltünk, megszenvedtünk, kiálltunk – levezekeltünk. Iszonyúan sokat szenvedtünk: mindenért keservesen megbűnhődtünk”; s a *Himnusz* így „a bűnt és a szenvedést a bűnbocsánat fényébe állítja. A bűnbocsátás reményében ad értelmet a szenvedésnek” (ahogyan azt összegzőn a *Himnusz* jelentésvilágát gazdagon feltáró, „Nyújts feléje védő kart...” – Kölcsey Ferenc: *Himnusz* /2020/ című nagy-monográfiájában Cs. Varga István szintén ekként nyomatékosítja).

A sok fájdalom és keserűség nyugtalanító egzisztenciális gondtapasztalatát (ellentmondásokat, konfliktusokat) átélő költő valamiféle képvisleti, szószólói, mediatori szerepet ölt magára. Közbenjáró imádság a himnusz egy nép megmeneküléseért. S hasonló történelmi viharok közötti hányódásról vallanak más költők, írók is. A tanulmánykötetek számos darabja idézi fel olyan alkotók alakját, akik szintén epekedve keresték a magyarság üdvét vagy legalább a tengernyi kínok csitulását. Trianon után Tamási Áront is áthatotta a megváltó szenvedés tudata, és minden bajt („bajlátott szülőföldjére” zuhanó nyomorúságot) az örökös gyötrellemmel szembeni hadakozásban remélt feloldani. Tudta és megvalósította: „egyszerre kell védeni és felmutatni az erdélyi magyar érdekeket és értékeket, illetve elhelyezni azt az európaiság keretei között” – szögezi le a gondolkodó, közíró Tamásiról beszélve Vitéz Ferenc, aki az erdélyiséget Benedek Elek kapcsán is tág szemhatárral értékeli.

Mint amiképpen Móricz regényeit újraolvasva (vagy a *Kelet Népét* és a *Magvető* antológiát szerkesztő nagy író eszmei törekvéseit részletezve), a különféle szociografikus (*A boldog ember*) vagy idillikus hangulatokat is hordozó (*Pillangó*) művek világképi, erkölcsi, stiláris jellegzetességeit újragondolva sem juthat más következtetésre, mint hogy a társadalom- és emberábrázoló, lélektani és morális jelentéstartalmak különleges mélységdimenziókban forrnak össze egymással. Az elmúlt századok klasszikusait árnyalatosan megelevenítő arcképvázlatok is bőségesen folytatódhatnak: Kazinczytól Arany Jánosig, Csokonaitól, Berzsenyitől, Mikszáthig, Bródy Sándorig, majd a *Nyugat*-osokról és a későbbiekről, Krúdy íróportréiról, szerelmeiről, vagy egy újonnan felfedezett Ady-levélről – és mind a többiekről szólva Kosztolányitól Márai Sándorig, Fülep Lajostól Hamvas Bélaig és Sütő Andrásig, Ladányi Mihályig, s a kor- és pályatárs Oláh Jánosig, Pósa Zoltánig, Gáspár Ferencig, Csontos Jánosig (akiről életmű-monográfiát is írt). S az a Kiss Tamás is szerepel itt, akinél „a hagyományos alföldi-debreceni (szimbolikus) tájköltészet szervesen egybeépült a hitköltészettel”. A debreceni vonatkozások természetesen hangsúlyozódnak a könyvekben – átfogóan akár például az *Ars Sacra Debreceniesis* című kiállítást áttekintve. Vitéz Ferenc alapos beszámolója a különböző kiállításokról nem veszik el az energiáját a végtelenül minuciózus elemzések elől, amelyek például Aknay János festészetére fókuszálnak, vagy a vi-

zuális retorika perspektíváit régi és újabb korokban vizsgálják. Az *Angyali üdvözlét* kifogyhatatlan piktoriális átköltéseit, illetve a gyermekverseket és -témákat variáló gyermekrajzok titokzatos világát (szuggesztív interferenciáit, szövegi-képi hatásmechanizmusait) egyaránt nyomon kíséri, Comenius tankönyveinek, *Orbis pictus*ának grafikáit új szempontokkal közelíti meg, de a balladaillusztrációk képi fantáziájáról is sokatmondó, gondolatébresztő fejtegetésekkel örvendezteti meg olvasóit.

*

S a szerző mindeme jelzésszerűen felvillantott témái mintegy különleges irodalom- és kultúrtörténeti formába rendszerezve jelennek meg legújabb monumentális kézikönyvében: *Alkotói attitűdök a magyar irodalomban – A homo heroicustól a homo ludensig – Irodalomértelmezési vázlatok* (Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2023). „Összetettségében és tájékozódó nyitottságában elsőrangú” szakmunka ez, amelynek „komplexitása lenyűgöző” – szögezi le róla az utószóban Szakolczay Lajos. Valóban, a huszadik századi magyar irodalmi jelenségeket egymáshoz viszonyított sajátosságukban ragadja meg – úgy, hogy az összehasonlító meglátások, interpretációk a korhoz, a kultúrtörténeti paradigmákhoz, a modernitás különböző szemléletformáihoz, a korszellemhez, a meghatározó ízlésfajtákhoz, gondolkodásmódokhoz, kifejezéstípusokhoz kapcsolódó és az azokhoz csoportosuló irányzatokat, változásokat és kibontakozó áramlatokat is autentikusan legyen képes felmutatni.

Olyan érzékeny irodalomértői felfogás ez, amely az irodalomtudományos gyakorlatban a szerző, a mű, a befogadás különböző aspektusait hangsúlyozó irányzatok sűrűjében, a módszerek kavalkádját kialakító sokszempontúság közepette mindvégig a különféle megközelítések egyensúlyát igyekszik megtalálni – mégpedig azzal a józan és hagyományosan modern (avagy modernizáltan tradicionális) teoretikus és gyakorlati eszköztárral, amelyet a huszadik századi nagy irodalomtörténet-írói iskolák között talán leginkább a Horváth János és még inkább a Barta János (és nyomában a „debreceni iskola”) fémjelezte értelmezésmód alakított és bontakoztatott ki a legteljesebben. Ennek legfőbb jellemzői a kultúr- és szellemtörténeti beállítottság, a szoros olvasáshoz (a „close reading”-hez) kötődő analitikusság, szerző és műve kapcsolatának a mélyére hatolni igyekvő élményesztétkai, egzisztenciálfilozófiai megfigyelőkészség, a műalkotás poétikai, strukturális, szemantikai és szemiotikai jegyeinek az átvilágítására törekvő magyarázatkérés, élmény és forma, lélek és sorskifejezés bonyolult (akár személyiségpszichológiai, alkat- és jellemteni, karakterológiai) relációinak a felkutatási szándéka. Valamint jel és jelentés, eszme és világkép, etikum és esztétikum, egyéni és közösségi jelentésség, erkölcsiség, életmagatartás, létezésszemlélet és stílus, műfaj, tonalitás nyelvi-kontextuális sokrétűségének és összhangjának a vizsgálata:

és mindezeknek az arányos elméleti és szövegközeli – és döntően: „antropocentrikus” – összeillesztése. Hogy miképpen lehet ennyiféle hallatlanul szerteágazó (s mégis összerendeződő) szempont- és részletgazdagságot érvényesíteni: arra a Barta János-i szenvedélyes széptani elkötelezettségű sokoldalúság lehet különleges példa és tanítás.

Az irodalmi műalkotás keletkezésének, „működésének”, hatásmechanizmusainak a feltérképezése és boncolgatása során Vitéz Ferenc az alkotói attitűd fogalomkörét találja meg mint olyan átfogó megnevezést, kategóriát, amely szervesen fonja össze a szerző, a szövegformálás, a benne megnyilatkozó lét- és művészet-felfogás és az általa keltett befogadói viszonyulásmódok összességét. A biográfiai, a korrajzi, a historikus, a szövegközpontú, formalista és strukturalista, illetve a posztstrukturalista, hermeneutikai, beszédaktus-elméleti, dekonstrukciós, sőt biopoétikai vagy „kvantumpoétikai” (vagyis a természettudományos aspektusokat is mozgósító) nézőpontok közötti eligazodás máris tankönyvi jelentőségű fegyvertény: mert a kötetet olvasó és tanulmányozó diákság tájékozódását a maximálisan elősegíti. S az pedig, hogy a mindezeket az elméleti előfeltevéseket bőségesen kamatoztató vagy gyümölcsoztató okfejtések centrumában alapvetően mégis az emberi, a humánontológiai, a kultúranropológiai, a művészetpszichológiai vagy -szociológiai konklúziók – azaz az emberlét egészének az érdekét szolgáló, s még a metafizikai és spirituális elvonatkoztatások területének, a transzcendens eszmélkedések tanulságainak a bevonásával is a létező emberiség üzenetei állhatnak meg a legszilárdabban, s hogy ezek az üzenetek nyernek lényegi nyomatékot: az már az egész kolosszális értekezés aprólékosan megtámogatott igazsága.

„Azt kíséreljük meg, hogy az elsősorban modernitáskori (benne az ahhoz vezető 19. századi és az onnan kiágazó kortárs) magyar irodalom néhány meghatározó jelenségének, alkotójának és művének kevésbé megszokott olvasatát kínáljuk”; az „író- és költőportrék helyett az alkotói attitűdök (szerepek és viselkedésformák) komparatív-asszociatív vizsgálatát helyezzük fókuszba. E magatartások mögött természetesen ott munkál a »korszellem« – a társadalmi, filozófiai-ideológiai, esztétikai (műfaji, stílusbeli és nyelvi) stb. áramlatok, hatások is jelen vannak –, de attitűd voltukban alap-alkati adottságok (vagy autentikusnak vélt szerepek) vezetik az írói és költői önkifejezést, építik föl az irodalmi (az irodalom általi) léteezést” – rögzíti maga a szerző.

Természetesen maga az attitűd fogalma is alapos körüljárást igényel – de az ezerféle szempontból megvizsgált attitűd-fogalom így bizton alkalmazható a különféle életművek és egyes darabok mikroszkopikus elemzése és taglalása során. S az így igazolódó attitűd-formák tipológiai felsorakoztatása pedig újabb mélyértelmű erénye és eredménye az értekezésnek. Mert a „homo modernus” gyűjtődefiníció köré csoportosított számos megnevezés voltaképpen át is fogja a legfontosabb

alkati modellek, művészi karakterek és kifejezéstípusok huszadik századi megjelenésformáit. A „homo politicus”, a „homo moralis”, a „homo aestheticus”, a „homo satiricus”, a „homo religiosus”, a „homo spiritualis”, a „homo metaphysicus”, a „homo narrans”, a „homo memoricus”, a „homo empiricus”, a „homo heroicus”, a „homo ludens”, a „homo amorosus” – és mind a többi számos (az egyetemes gondolkodástörténetből ismert vagy az azok analógiájára invenciózusan megalkotott és újszerűn, de találón hangzó) fogalom alkalmas a változatos írófenoménok alapjellegzetességeinek a nyomatékosítására – de arra is, hogy jelezzék: legnagyobbjainkban, klasszikusainkban ezek a tendenciaszerűen észrevételezhető jellemvonások kategorikusan nem kizárólagos érvennyel, hanem éppenséggel sokféle árnyalatban egymással összekapcsolódva és egyedien, sajátosan összeilleszkedő sokrétűséggel mutatkoznak meg. Egy-egy fogalommal semmiképpen nem jellemezhető egy-egy életmű – de (Hamvas Béla-i értelemben) az egzisztenciális alapállás, a metafizikai orientáció, az univerzális tájékozódás milyensége és annak jellegadó mivolta ezekkel a segédmeghatározásokkal mégiscsak jelentős részben kitapintható. Nem beszélve az irodalmi befogadásra kész diákifűség eligazodási esélyeit növelő hasznáról ezeknek a definícióknak. Amelyek egyúttal arra is ráéberesztenek, hogy a rengeteg érvényes és típusjelző fogalom mennyire finom és összetett szellemi realitásokat igyekszik megragadni vagy akár csak megközelíteni.

A könyv eligazít bennünket például a „modern” szó használatának rejtelseiben is. S mindennek segítségével kalauzolja el az olvasót a huszadik századi magyar irodalom mértékadó szellemóriásainak és művészi tüneményeinek a lélekemelő és lélektisztító, létmegismerésre, létmegértésre és katarzisa vezető értékminőségeinek a világában. Adynál például a pályakezdő verseket sem mellőző okfejtések által nyerünk betekintést a modernség egyfajta ellentmondásos, ellentétekre és paradoxonokra épülő természetébe – abba a varázslatos, mágikus univerzumba, amely fundamentális lételméleti és antropológiai problematikusságot, a véges és a végtelen, a test és a lélek, a természet és a természetfölötti horizontjain kifeszülő, állítások és tagadások metszőpontjain sem feloldható, hanem inkább folytonosan összeszikrázó kettősségeket foglal magába – ahogyan Németh László fogalmazza Adyról: „ellentett indulatok egész kis kozmoszát hordja magában”. Babitsnál a modern értékőrzés, az „új klasszicizmus”, s a humanitás közegeiben morál és irodalom, s szépség, erkölcs, igazság egymást feltételező valósága, Krúdynál az európai modernség, Kosztolányinál az autonóm művészség vitákban edződő ethosza és az eszkatológiai orientáció, a halálérzet és az elmúlástudat kitüntetettsége, Németh Lászlónál a szintézisteremtő nemzeterkölcсs reprezentációja, Pilinszkynél személytelenség és személyesség (absztraháló objektiváció és szubjektív megszenvedettség) komplikált összeszövődése domborodik ki. És tovább és tovább számtalan mesterről körvonalazódnak a lényeglátó és újdonságerejű

észrevételek – Tóth Árpád, Móra Ferenc, Füst Milán, József Attila, Szabó Lőrinc, Nagy Lajos és mind a többiek felvonultatásával. Külön érdekfeszítő fejezet tárgyalja az „elefántcsonttorony”-metafora egész magyar és európai kultúrtörténetét és vitaképző – konnotatív és kontextuális – erejét a modernitásban, irodalom és közélet, szépirodalom és publicisztika viszonymódjait taglalva. A móríci és a Krúdy-féle prózaszemléleti és -poétikai tradíció különbségei régóta képezik az irodalomtörténeti diskurzus tárgyát – de itt olyan érzékeny és újfajta differenciálást hajt végre a szerző, amely megint csak szuverén értéke e munkának. A krúdys „homo memoricus” és a móríci „homo empiricus” tipológiája gazdag igazolást nyer ezekben az értelmezői közelésekben. Hasonlóképpen dúsan ábrázolódik a hagyományos és a modern magyar vallásos költészet számos áramlata Tompa Mihálytól Adyn, Reményiken, Áprily, Dsidán, Sík Sándoron, Radnóti, Pilinszky, Kányádin át napjainkig. Az istenhit és a vívódó istenkeresés: az „evangéliumi esztétika” számtalan módozata rajzolódik itt ki; a „homo religiosus” és a „poeta sacer”, a „poeta angelicus” változatos alkati típusai révén. És újabb remeklés: a „kozmosz harmónia esztétikáját” teremtő Weöres Sándor orpheuszi, próteuszi lírájának (benne korszakos gyermekköltészetének) boncolgatása. A metafizikai alapvetésű asszociatív-variációs versnyelv és nyelvjáték, versjáték bővöletes működésmechanizmusának ízekre szedése. De kicsúcsosodik a vers, a poézis kombinatorikáját és matematikáját (s vele együtt a „homo universalis” és a „homo mathematicus” karakterológiáját) vázoló fejezet is. A matematikától a végtelenig, a kompozíciók talányaitól Istenig, a zene, a nyelv, a matematika analógiáitól a végső titkok kapujáig juthatunk. S ezek között az összefüggés-mezők között Szenczi Molnártól Mallarméig vagy a metafora-elméletektől a geometrikus vizuális költemények válfajáig cikázva az interpretáció olyan bőséges lehetőségei nyílnak meg, amelyeknek a kiaknázása a felfedező Vitéz Ferenc maga teremtette elemzői játékterében valóban egyedülállóan vélhető.

S mindezek után vagy mindezekkel együtt a „homo medialis” és a „homo digitalis” kérdéskörének vizsgálata már a mai kor legégetőbb problémáit érinti. Hogy meddig tart és egyáltalán: meddig műalkotás a műalkotás, és honnan kezdődik az áttételesség, a közvetítettség, a labirintus-élmény (a Robbe-Grillet vagy Borges megérzéseit, tanításait is magába foglaló elveszettségérzet) káosza és kiismerhetetlensége, megemészthetlensége. A bábeli információs zűrzavar, a hipertext vagy a mesterséges intelligencia felbukkanásának összes legújabb következménye.

Vitéz Ferenc szövedékszerűen koncepciózus, (nagy)monografikus igényű könyve így aztán sokféle vonatkozásban fogja remélhetőleg betölteni tankönyvszerűen megalapozó – és további gondolatserkentő hatású, újszerű irodalomtudományos küldetését.

Hegedűs Imre János

In honorem Vitéz Ferenc

(Laudációként elhangzott Vitéz Ferenc Arany János-díjának átadásakor Budapesten, a Magyar Írószövetség ünnepségén, 2024. október 23-án.)

A természet, pontosabban a biológiai lét szép adományának parancsára mindenkor működik, munkálkodik pszichénkben az asszociációs készség. Alig van fogalom, amely ne idézne föl egy másikat, ily módon mindkettő jelentéstartalma dúsul, kiterjed, megnő.

Vitéz Ferencet, a Széchenyi-díj várományosát ünnepeljük ma, s nem tudunk szabadulni első nagy költőnk, Balassi Bálint mágikus erejű hatásától:

*„Vitézek, mi lehet ez széles föld felett
szebb dolog az végeknél?”*

A szóegyeztetés lehet véletlenszerű, de annak tartalma nem. Miképpen határozza meg a mi Bálintunk a vitézség lényegét?

*„Emberségről példát, vitézségről formát
mindeneknek ők adnak.”*

Az számít hát hétpróbás vitéznek, akinek embersége a harci virtus fölött áll. Kulcsfogalom az *emberség* az egész földkerekség kultúrájában.

Ha végigtekintünk Vitéz Ferenc életművén, aggályok nélkül kijelenthetjük: monumentális. Olyan nagy, olyan szétágazó, hogy közrendi szavakkal alig mérhető: lírikus, prózamester, irodalomtörténész, újságíró, lapalapító, tankönyvíró, egyetemi docens, rektorhelyettes stb. De beszéljenek a számok: 60 önálló kötete jelent meg, ebből 25 vers, 9 széppróza, 20 tudományos szakkönyv, ráadásként egyetemi jegyzetek sokasága.

S ezt az emberfeletti munkát víg kedéllyel, a nagy szellemek, a bölcs gondolkodók higgadságával végzi, és nem babérokra vadászik, nem önmagért teszi, hanem mindig és mindenkor a köz javán munkálkodik. Vízgyűjtő medencéhez hasonlós az életműve, zuhognak, zubognak lefelé a meredélyeken a patakok és folyók vizei, tengerré dagadnak, ezen a hullámozó vízen hajózunk mi, barátai, méltatói, társai a munkában, s tehetjük aggodalom, félelem nélkül, bátran indíthatjuk el bárkáinkat, csónakjainkat, tutajainkat, mert Vitéz Ferenc tengerén nincsenek se örvények, se alattomos zátonyok.

Irodalmi szaknyelvre fordítva a szót, az ő munkáiban az értelmiségi lét lényegét találjuk meg, általa leszünk a Homo sapiens hatalmas gyülekezetének beavatott tagjai.

Nincs fikarcnyi öncélúság munkáiban. Tudását bő kezekkel szórja, és mint tanár, mint pedagógus nemzedékek sokaságának hirdeti a könyv szentségét, hirdeti a lírai, a prózai, a drámai munkákban föllelhető látomások szépségét, felszínre hozza, kibontja az azokban rejlő tanítást, az intelmet, az életigazságot.

De nem lett szobatudós belőle. Elbűvölte a természet, annak szakrális voltát a tudós precizitásával és a költő lángolásával egyaránt megfogalmazta.

Közismert igazság: a csepp tartalmazza a tenger tulajdonságait. Ennek igazolására legalkalmasabb Vitéz Ferenc *Ha meglelik csontvázadat szép, okos, bölcs költeménye.*

A versfolyamban egy személyben antropológus, orvos, vegyész, szociológus a költő, hogy aztán – a nagy alkotók módjára – összegezze a morált, és üzenjen az emberiségnek:

*De ha üzeni akarsz valamit,
ami igazán fontos volt neked,
legjobb lesz, ha már most elvégeztetsz
egy csontplasztikát, s belevéssz
szegyedbe mélyen, hogy kit szerettél
– s miért volt jó élni.*

Talán nincs olyan lírai műfaj, amit ne próbált volna ki. A haiku a japánoknál nemzeti versforma, itt, Európában manapság divatos. Megragadóan szép egyik hihetetlenül tömör ars poeticája, a szerző és a műalkotás kapcsolatának, viszonyának drámai erejű, mégis szelíd megfogalmazása:

*Költőt versei
mint fát mér a favágó
körbekarolják*

Szép szó a „körbekarolják”. Szívbe markoló és agyat serkentő szóösszetétel. Igen, Vitéz Ferencet alkotásai karolják körbe, mi pedig őt, mi mindnyájan, akik ismerjük, szeretjük, tiszteljük, s fejet hajtunk személye, személyisége és hatalmas életműve előtt.

*Vitéz Ferenc***Kismarosi summák****Lábujjhegyen...**

Lábujjhegyen jár a sötét –
nehogy tetten érijék.

Nincs teste, és nincs árnyéka –
jaj, ha körbe mérnék!

Középpontja sincsen annak –
s nem látni a végét.

Védelmeső gyertyát gyújtok:
nézem pislá fényét.

Két limerick*Faragó Laurának*

Nehéz Fényt faragott Laura –
s szobra kész lett. Templom-kapura
mellé angyalt énekelt,
ágra szállt és égre kelt.
Tulipánt virradt rá az ura.

Szakolczay Lajosnak

A bús hétköznapiok árva lim-lomja
fölé nő Isten bíbor liliomja.
Vétkesek közt vándorolsz –
de semmit meg nem torolsz.
Szíved a pókháló-remény bolondja.

*(2024 adventjén)***Most***(Uzonyi Ferenc műtermében)*

most
már csak
botladozva
utánad. Őszben
lenni otthonra nálad.
leülni nyirkos téglafokra.
csipkét rajzolni vörös koromba.

májusfa-csipkét.
emlékezni
most
szerelmes
tücsöktemetőre.

tündérkeresztet játszva ujjal
menyecske hasú levegőbe.
varázslót várva. üljön
le mellénk s lássa:
bolond avar
kéje száll
a fákra.

Már

már
nem keresek
titkos labirintusokat
az őszi reggelt fölfaló köd fölött.
az ég ugyanúgy láthatatlan, mint mikor
a fény vakít. omladozó tóparton lépegető fűzfa-
gyökér őrzi a nyár minden rózsafüstjét.
eltévedtem benne akkor – de már
tudom, hogy nem az értelmét
kellett volna keresni,
csak nézni.

Szintaxisok, avagy „a kövek filozófiája”

(Történet – haikukkal)

(...)

Emlékszel-e még
a hegyre, akik voltunk? –
Mindig fújt a szél.

(...)

Azt hittem, soha
nem fogjuk látni egymást.
Kettéhasadtunk.

(...)

Nehéz egyensúly:
ami a fölöslegem –
az benned hiány.

(...)

A formát kaptuk –
de semmi sem zúzza szét
szándékainkat.

(...)

Kő-vércsepp-fény:
egymást keresi a sok
abbamaradt nincs.

(...)

Kútkáva lettem.
Belőled templom épült. –
Másképp ugyanaz.

(...)

„Szeretlek” vagyok:
ígéd és határozód
a végtelenben.

Viszonylagosság

(Alkalmi haikuk)

Kavics

1.

Nyugvó erővel
lassan őrlött le a víz
sziklahegyekből.

2.

Emlékem maradsz:
elnehezül sorsoddal
a madár szárnya.

3.

Két kavics beszél:
– Én a távolság leszek.
– Én idő vagyok.

Fény

1.

A fagyos fényben
rossz hegedűm haldokló
madarakkal sír.

2.

Nevető fényben
repülök csalogányként
a remény felé.

3.

Hegedű-fényben
haldokló csalogány vagy:
ős-szimfónia.

Csiga-csobogó – Pusztai Ágoston alkotása (Eger, Széchenyi István utca)

Japan versek

(Négy sorosok
– in honorem Kosztolányi Dezső)

Tölgyfa

Vörös juharral szemben kelta tölgy,
kocsányos, molyhos – istenek fája.
Megfárad benne a vihar szövetje,
s tépett lomb mögött: a hősök álma.

Csillag-úton

Néha nem értem, hogy az emberek
mért kapaszkodnak a csillagokba! –
Minden fuldokló tenyérben dobog
egy csillag. Szorítsák azt magukba!

Évszakok

A tavasz fehér bánatú gyöngyvirág.
A nyár pillangószárnyú cifraság.
Az ősz arany levélbe hamvadt égi vágy.
És kék a tél, mint fagyott hó alatt az ág.

Könyvtár

Ez a hegy a törpeség könyve.
A díszkert szótára minden hiúságnak.
Az ég az istenangyal antológiája.
S te még olvasni is csak most tanulsz.

Ahogy

Fölötte minden ódon bánaton:
szemem gyönyörű női tájaden
pihen: hajnali rózsza. – Éget,
ahogy elém teszed a messziséget.

Öröm

Bekacagtad a fák közé a fényt.
Bársonnyá simogattad a követ.
Sóhajoddal röptetted a reményt.
S égre hintettél örömgöngyöket.

Hópehely

Hiányzol. Boldog vagyok és szomorú.
A távolság töviskoszorú és kehely.
Álmodom veled. Párnámon kezéd,
s csókod számhoz érve: forró hópehely.

Tenyér

Levegőd remeg, mint háztetőn a hajnal –
lila szájú lángok fülledt nyári szélben.
Táplálom borókagallyal.
A teljesség pihen két kicsiny tenyérben.

Gyönyörű

Vérem sűrű. A nyelvem forró kavics.
Szomjamat nem oltja víz.
Messzire szórom hegyek hamvait –
Te leszel nekem a gyönyörű íz!

Illúzió

(Carlo Rovelli olvasása közben)

Egymásnak csapódó biliárdgolyók vagyunk.
Molekuláris ütközéseink sikolyából dallam
lesz – néha szerelem, máskor csak kémia.

Fényrészecske minden sóhaj.

Nem tudjuk, miért vonzódunk mégis
az entrópiához. Fosztogatóként isszuk
magunkba mások erejét saját céljainkhoz.

A rendezetlenségben is rend van.

A célok néha kioltják egymást, mintha
hozzáadnánk, mit elveszünk; vagy irányuk
éppen ellenkező – a szabad gyökök miatt.

Csillagok nyelvtanában számok.

Még az élükre állított gránitkövek is
érzékenyek a mágneses térre – pedig
a madarak iránytűje olykor mást mutat.

A kozmosz zenéje fagyott illúzió.

Fényrészecske minden sóhaj.
Csillagok nyelvtanában számok.
A kozmosz zenéje fagyott illúzió.
Az entrópia rendjére vágjuk.

Rend és remény

(A Magyar Kultúra Napján)

Bármerre nézel: földre, égre –
ott lebeg előtted a mérték.
Nélküle átzuhansz a mélybe,
eltékozolva Isten fényét.

A bűnökkel harcol az erény,
az ingyen kegyelem nem szakad.
Válladon nyugszik az ég: kemény
– de társad a szelíd akarat.

Fölizzik a zsoldáros hajnal,
az arcod szőlőként piroslik.
Hiú vágy rohan vak lovakkal,
s hiányok vászonburka foszlik.

Ünneplőbe öltözik lelked:
fehér ingű rend – ez a hazád.
Szép erőid búzát szemelnek –
bennük álmod látja önmagát.

Remény zöldül. Megbocsátasz, ha
megunt dologként félredobnak.
Másoknak nincs belőle haszna –
a hegyek nem értük dobognak.

Bármerre nézel: égre, földre –
dühödt kések éle tompa már.
S elfárad egy gyermek-ökölben
a lomha téli jelmezes homály.

Vitéz Ferenc

Abszurd mesék a boldogságról

Szellem

A Tudatlanság Királya egyszer elhatározta, hogy megtanítja az emberiséget minden bölcsességre. Legalábbis mindenre, amit ő fontosnak tart a boldoguláshoz.

A minden tulajdonképpen csak egy dolgot jelentett, mégpedig a Pénzt. Ha úgy tetszik: minden pénzt. Mivel azonban minden pénz az ő birtokában volt, az emberek nem is tudták, hogy mi az, mert még soha nem találkoztak vele. Nem értették, hogy a Tudatlanság Királyának bölcsessége vajon boldogabbá tehetné-e őket, mert már most is boldogok voltak.

„Tudatlanok vagytok, nem boldogok!” – csattant föl a Tudatlanság Királya. Az emberek kinevették, a király pedig bezárkózott a bankszámlájába, s egyszerűen szellemé változott.

S a Tudatlanság Királyának szelleme most is itt kísért – láthatóvá válik, mikor nem mosolyognak egymásra az emberek.

Könyvügynök

Az ajtó előtt egy könyvügynök állt, mikor a férfi kiment megnézni, hogy ki csöngetett hajnali fél négykor. Azt hitte, hogy a kakast hozták meg. Elromlott az ébresztőórája, és a teknőst sehogy sem sikerült beállítania, hogy reggel időben jelezen.

Az ügynök nekiszegezte a kérdést a férfinak, hogy hány könyv van a lakásban. Az rávágta, hogy pontosan négyszáznolcvanhárom, lefekvés előtt ugyanis mindig megszámolja, ha belefárad az olvasásba.

Túl sok, felelte az ügynök, mire a férfi megkérdezte, hogy mennyi volna az elég.

Az új rendelet szerint mától kezdve minden háztartásban csak egyetlen könyv lehet. Írja alá az elismervényt, hogy beleegyezett a cserébe. Mi elvisszük az összes könyvét, de megkapja a kötelezőt helyette. Megsúgta azt is, ha nem írja alá, itt maradnak a könyvek, de akkor a férfit viszik el.

Mit volt mit tenni, megtörtént a csere. Nem volt egyszerű – fájt. A könyveket az ablakon keresztül egy konténerbe dobálták az ügynök mögül belépő fekete csuklyások, majd az üres polcra tették a kötelezőt.

Miután az ügynök és a három csuklyás távozott, a férfi elolvasta a címet: „*Hogyan legyünk boldogtalanok?*”

Szakadék

Ment, mendegélt, egyik városból a másikba, egyik országból a következőbe, megtanította mesterségét a férfiaknak és nőknek, mindenki ragyogó arccal öltötte magára láthatatlan köntösét, de mikor már nem tudott különbséget tenni a férfiak és a nők között, a Boldogságszövő Takács eltévedt.

Leült egy kőre, hogy átgondolja, vajon ő volt-e hanyag mestersége átadása közben, vagy valamilyen végzetes katasztrófa történt az Univerzumban, mellyel ő sem számolhatott. Ekkor azt vette észre, hogy sötét alakok takarják el előle a Napot. Fölnézett, s látta, hogy szorosan körbeveszi a Legfőbb Ideológus, a Könnyörtelen Bankár, a Szelíd Kinézetű Fegyvergyáros és a Mesterséges Intelligencia. Még a levegő is elfogyott körülötte.

„Add ide a vetélődöt! – követelöztek egyszerre. – A Jóság, a Szépség és az Igazság fonalaít már mind megszereztük, úgysem tudnál miből köntösöket szőni, s mi fogjuk majd boldoggá tenni az embereket!”

A Boldogságszövő Takács elsápadt, megnőtt benne az aggodalom, hogy mi lesz az emberekkel, ha ezek veszik át a helyét. Felállt, utat tört magának a Legfőbb Ideológus, a Könnyörtelen Bankár, a Szelíd Kinézetű Fegyvergyáros és a Mesterséges Intelligencia között, és vetélőjével együtt a mély szakadékba ugrott.

Vándor

A Vándor sokfelé járt a világban, s ahány helyen, mindig annyiféle alakban tűnt föl. Pedig nem váltott közben köpönyeget, és nem öltött magára különféle szerepeket. Nem akart másnak látszani, mint ami. Csak a saruja kopott meg a sok gyaloglástól, csak a szakálla nőtt bozontosra az eltelt idő alatt, csak a kalapja színe fakult ki a szélről, esőtől és napsütéstől.

Minden városban és minden faluban ugyanaz a Vándor jelent meg, de minden falu és minden város lakói másmilyennek képzelték őt. Az erőszakosak azt hitték róla, hogy prédának való. Az alattomosak és kétszínűek azt gondolták, hogy könnyen át lehet verni ezt az embert. A fanatikusok elvárták tőle, hogy azonnal kövesse őket, még ha nem is tudták elmagyarázni, hogy hová és miért. A gazdagok kéregetőnek nézték, és már messziről kikerülték. A büszkék nem tartották sokra, a magasabbrendűség tudatával néztek el feje fölött. A rosszkedvűek meg a Vándort okolták azért, hogy rossz a kedvük.

De hosszú útja során nemcsak ilyen szomorú környezetben fordult meg, járt ő vidámabb s rokonszenvesebb helyeken is. A becsületesek minden fenntartás nélkül rábízták az értékeiket. Az előzékenyek és vendégszeretők azt lesték, hogy

semmiben ne szenvedjen hiányt. A jókedvűek folyton rámosolyogtak, amitől az ő arcán is megjelent a derű. Az alázatosak kikérték a tanácsait, a bölcsek pedig át is gondolták azt, amit mondott, és megfontolták, hogy mit tanulhatnak a Vándor megjelenéséből.

Útja során a Vándor két fontos dologra jött rá. Az egyik az volt, hogy ő azt hitte, valóban nem változik, és mivel negyvenéves már jócskán elmúlt, ez nem is állt a szándékában, viszont minden új tapasztalat változtatott rajta valamit. A másik nem a saját felismerése volt, hanem Konfuciusz szavai jutottak eszébe, melyeket a kínai tanító soha le nem írt, de mondásait megőrizte az utókor. „Nem baj, hogy az emberek nem ismernek engem; a baj az, ha én nem ismerem az embereket.”

Hegyek

A férfi lehajtott fejjel ballagott hazafelé a gyalogosokkal telezsúfolt utcán. Néha megállt, tenyerével megtámasztotta egyre mélyebbre horgasztott állát és az arcát. Bárki azt hihette volna, hogy szomorú, vagy a gondok terhét alig bírja cipelni. – Az emberek azonban semmit nem gondoltak, mindenki saját magával volt elfoglalva.

Pedig a férfi tényleg szomorú volt. Szeretett volna eljutni a hegyekbe, az igaziakba, ahol nyáron is hó van, és egy szikla nemcsak akkora, mint például a sarki gyorsbűfé, de legalább olyan nagy, mint egy tizennyolc emeletes ház. Messzire utazni viszont nem tud, sem a pénztárcája, sem az emésztése nem viseli a távolságot.

Akkor észrevett a járda szélén egy kavicsot. Érdekes volt a formája, hasonlított egy csónakhoz. Lehajolt érte, valaki hátulról nekiment, a lendülettől a férfi két tenyérrel és két térdel fogott pozíciót a kavics fölött. A járókelő észre sem vette, hogy felrúgta. Miközben felállt, a kavicsot is a zsebébe csúsztatta.

Otthon lemosta a portól, bútorápolóval kifényesítette, így jobban látszott a kő erezete. Nézte, nézte, s arra gondolt, hogy itt van az asztalán egy darab hegy, annak is a belseje, és annyi idő van benne, amit ő nem tud elképzelni sem. Csak azt képzelte el, hogy hanyatt fekszik a csónakban, s nézi az ég fölé magasodó hegyeket, melyek csúcsait nyáron is hó födi.

Ércszív

Mikor átment a biztonsági ajtón, megszólalt a jelzőberendezés. Éles hangjától önkéntelenül a füléhez kapta a kezét. Levette az óráját, kipakolt mindent a zsebéből.

Volt benne olyan aprópénz is, amit már régen kivontak a forgalomból, de a férfi mindig tartott magánál ilyen érmét. Azt hitte, szerencsét hoz neki.

Ismét megszólalt a jelző. A biztonsági őr mondta, hogy vegye le a derékszíját is. A jelző megint sípolt. Testékszere nincsen, platinából készült implantátuma sincsen. A férfi már zokniban, de a berendezés csak nem akarja abbahagyni a sípolást. Nem romlott el, másoknál nem sípolt, a biztonsági őrök kipróbálták.

A férfi nagyon elszomorodott. Arra gondolt, hogy a magánytól a szíve mostanra biztosan kővé vált, és valami ismeretlen érc kezdett növekedni benne.

Cetlik

Átalakulás

Találtam egy hamvába holt ötletet. – Eredetileg kenyérgyárnak készült, végül pogácsa lett belőle.

Üzletember

A kigyó távoli rokona, lábakkal és mindenhová elérő csápokkal. Lelkeket ad és vesz. Korábban Lucifernek hívták, ma különböző fedőnevek alatt fogadja fel és fizeti az alkalmazottakat.

Pátosz

Ha működne a telepátiája, már jó előre megérezné, ha valakiből hiányzik az empátia.

Álmok

Azért nem emlékszik az álmaira, mert olyankor mindig alszik. – Mások éberen álmodoznak, ennek következtében nem tudnak nyugodtan aludni sem.

Labirintus

Nem azt mondja, amit gondol; nem azt gondolja, amit tesz; nem azt teszi, amit ígér; nem azt ígéri, ami helyes; és be tudja bizonyítani mindennek az ellenkezőjét, amit azonnal le is tagad.

Jóindulat

A főnököt és beosztottat a jóindulat tartja egyensúlyban. – A beosztott tele van jóindulattal a munka- és sorstársai iránt, ezért a főnökből teljes mértékben hiányzik a jóindulat.

Nem pazarol

Éhezőművész. – Minden reggel azt eszi, ami az előző napi reggelijéből megmaradt.

Vegyes

Karinthy szerint az igazi vegyes házasság az, amikor egy férfi és egy nő elveszi egymást. Ezt manapság úgy írná, hogy egy eredetileg is férfi feleségül vesz egy eredetileg is nőt.

Fogyatkozás

Három csiga megy az úton. Jön egy bakancs. – Két csiga megy az úton. Jön egy bicikli. – Egy csiga megy az úton. Jön egy kisfiú, énekelni kezd neki. A csiga fölnéz az égre. – Jön egy rigó.

Önéletrajz

„Én vagyok a herceg fehér lovon, 190 centi magas, és ugyanennyi az IQ-m is, nemzetközi erőemelő bajnok és sakknagymester vagyok, dolgoztam modellként, majd megnyertem a kémiai olimpiát...” – mire Tudor közbeszól: „Arra nem gondoltál, hogy mi lesz, ha hívják a személyes meghallgatásra is, kedves Kuka?!”

Emlékezetzavar

Vannak, akiknek zavar keletkezik az emlékezetükben, másokat éppen az emlékezet zavar.

Júdáspénz

Másik neve a kerti holdviola. Olyan varázsereje van, hogy állítólag a ló patájáról le tudja húzni a patkót, ezért még az ördög is meglehetősen óvatos vele. Ismert továbbá az áruló jutalmaként, de ez csak átverés, mert a hagyomány szerint általában kötelet is ajánlanak hozzá.

Mesterséges Intelligencia

Fából vaskarika. Másik elnevezése: sántakutya-szalonna.

Válóók

Csak figyelmes akart lenni, s mivel a felesége folyton a súlyára panaszkodott, előjegyezte egy fogyókúrátaborba.

Vitéz Ferenc

„Eppur si muove” – És mégis?

Jókai 200

Aki nem olvas Jókait – vagy olvasott ugyan, például „kényszerből”, s csak töredékesen, kivonatolva, az iskolai érdemjegy megszerzése miatt –, viszont nem érzi szükségét, hogy ismét föllapozza valamelyik regényét, az bizonyára ezzel az észével sem raboltatja hasznos idejét. „A legnagyobb magyar mesélő” születésének 200. évfordulóján (1925. február 18.) nincs szükség tehát az író melletti védőbeszédre. Aki azonban folyóiratot olvas (verseket, szépprózát, tanulmányokat és esszéket – mint amilyennek ez az írás készül), arról okkal feltételezhető, hogy ismeri és elismeri Jókait, még ha akadnak is kérdései az aktualitásával és befogadhatóságával, a nyelvezetével és előadásmódjával kapcsolatban. (Ez itt a retorikai „captatio benevolentiae”, azaz: a hallgatóság/olvasók jóindulatának megnyerése, ami fölkészít egyúttal a „docere” és „movere”, a „tanítani” és „mozgósítani” funkciójára is.)

Nem tanulmányt készülök írni, inkább mozaikos élményeimből válogatok, ha úgy tetszik: szertelenül, hiszen az elmúlt esztendőben gyarapodó „kétszázasok klubjának” (Arany János és Tompa Mihály, Petőfi Sándor és Madách Imre vagy Kölcsey Ferenc *Himnusza* utáni) újabb tagjának számtalan portréja van. Az irodalomtörténeti és szaktudományos munkákat nem sorolom, bár elkerülhetetlen volna az utalás rájuk; a szépírók közül is sokan rajzolták meg arcképét: azok, akik elismert, és azok, akik megtagadott vagy túlhaladott elődjüket látták benne.

Mikszáth Kálmán kezdte a sort a *Jókai Mór élete és kora* című regényes életrajzzal, s nemcsak az általa emlegetett időbeli és személyes közelség tette nehezzé a munkáját (Jókai halála után három évvel, 1907-ben jelent meg a könyv), hanem a tőle való eltávolodás és a hitelesség együttes szándéka is. Kevesebb szó van itt a művekről – bár ami szó van, az megállni látszik a helyét –, annál több az életről és korról; s előtte már a tisztelgés kifejezője volt az 1883-ban verselt, önálló füzetben is megjelent elbeszélő költemény: *Jókai Mór vagy A komáromi fiú, ki a világot hódította meg*. Rövidebben írt róla Arany János és Vajda János, kétkötetes memoárjában azonban majdnem másfélszáz oldalt szánt a kapcsolatuknak, a Jókai-kéziratoknak, az olvasmányainak, a munkamódszerének, a belső jellemének és „külső” arcának Révay Mór János (akinek betöltötte könyvkiadói életét „a maga műveinek fényével, értékével és ragyogásával” – nemkülönben sikeressé tette a vállalkozását). A Jókait megidézők közt van Ady Endre és Krúdy Gyula, Márai Sándor, Csáth Géza és Móricz Zsigmond, Szerb Antal, Szabó Magda és Sütő And-

rás. A lista véletlenszerű (s tovább is bővíthető), az én tisztelgő választásomat azonban a tudatosság vezérelte.

Leemeltem a polcról az *Eppur si muove* két kötetét. És mégis mozog a föld – ezt az általa szerkesztett *Hon* című hírlapban 1870-től folytatásokban, s 1872-ben könyv alakban megjelent regényt (egyetemista koromban tett bejegyzésem szerint) éppen negyven évvel ezelőtt olvastam. Akkor már másodjára. – Mire ugyanis hatodik osztályos lettem, a nagyapám ösztönzésére már mögöttem volt a csittvári krónika által okozott bonyodalmakkal induló regény mellett a *Kőszívű ember fiai* és az *Arany ember*, a *Gazdag szegények* és a *Szegény gazdagok*, a *Fekete gyémántok*, a *Szeretve mind a vérpadig*, az *Egy magyar nábob* és a *Kárpáty Zoltán* – nem sorolom föl a falusi könyvtárban meglévő összes Jókai-kötetet.

Persze, nem mindegyik ugyanúgy tetszett, s akkor még nem tudtam azt sem, hogy mi fán terem a kompozíció. Hogy a hős alakformálása nem pusztán jellemzés, hanem a belső motivációk cselekvésekben megnyilvánuló ereje. Hogy a történet nem anekdoták ciklusa, hanem minden epizódnak, humoros betétnek, tragikomikus jelenetnek, a lassításnak, a leíró atmoszférateremtésnek végkifejlet-vagy sorsformáló funkciója is van. Hogy a nyelvnek Jókainál is természetes könnyűséggel áramló csodája, még ha zsúfolt is az olykor mára idegenként ható kifejezésekkel, nem nehezíti az olvasást, hanem segít az elidőzésben és odaadásban. Hogy a cselekmény, az eszmei üzenet és jellemrajz miképp erősítheti egymást. Mindezek ismeretében ugyan tudomásul veszem a regényt illető kritikákat, de az olvasmányélményemet nem befolyásolják. Szívesen visszalapozok azokhoz az epizódokhoz, melyek látszólag csak szórakoztatnak, színesítik az elbeszélést, ám ez a nyelvi és kompozíciós oldottság (vagy könnyűség) ellenpontot képez a hazaszeretet és önfeláldozás (romantikus) eszméjével – így súlyyá válik. Nem beszélve arról a súlyról, ha máskor szinte értekezésnek „kihangosított” gondolkodásnak és kritikai összegzésnek tűnik egy-egy hosszabb monológ, hiszen nem a narrátor, hanem maga az író szól hozzánk, s nem a szereplők, hanem az ő saját gondolatait ismerjük meg innen.

A kritikai kiadás – a mérlegelő s nem egyszer negatív vélemények mellett – idéz egy német nyelvű méltatásból, amely szerint „nemcsak a nemzeti irodalom prófétáinak nagyszabású emlékműve” a regény, de „a hazaszeretet ragyogó ditirambusa”, mely „az alvók felserkentését szolgálja”. S „inkább költemény, mint regény”, ahol „a főhős és az alakok nem is személyek, hanem eszmék, gondolatok”. A főszereplő maga a haza, és Jenőy Kálmán csak eszköze a hazafiság megjelenítésének. A kétszázadik évforduló indításaként talán ezért is esett erre a könyvre a választásom – Jókai nyelvi humora, karikírozó képessége, meg a régi kollégiumi atmoszféra, a reformkor hajnala, az anyanyelvű színjátszás ügye és némi itáliai kitekintés

mellett. Még akkor is, ha a korkép (úgymond) az alakokhoz van stilizálva, és Berzsenyitől, Csokonain, Kisfaludyn át az ifjú Vörösmartyig jóval színesebb lehetett ez a korszak – de a Jókai-regény itt nem történelmi tabló, hanem mesébe öltött önfaggatás. Még akkor is, ha a cselekmény olykor következetlennek tűnik, bár a melodramai kontrasztfestés mesteri mintázatával találkozunk. Nem a „hanyatló” Jókait látom itt, hanem a romantikából új utakat kereső író, és ezek az utak nem a realizmushoz vezették a meséből – hanem a reáliák felismerésével: vissza a múltban és jelenkorban és jövőben egyaránt érvényes „mesébe”.

Mikszáth látni véli az *Eppur si muove* lapjain reformkori íróink „keserves úttörői munkáját”, és a túlzásokat leszámítva, a korrajzot is hűnek tartja (lám, hogyan vitatkoznak itt a nézetek: ami a kritikusnak hiány, az írónak túlzás az). Jókai az *Előszó*ban közli az olvasóval, hogy a mozdulatlan aláudt, halálhoz közel került ország fölébredésén munkálkodó ember történetét írja, „aki meg akarta próbálni, hogyan lehetne az álló földet mozdulásra bírni. E küzdelemben ő maga összetört, semmivé lett, de mégsem tett le a hitről, hogy »eppur si muove!«” Mikszáth szerint a regény főalakja, Jenő Kálmán nem képes ezt az írói célt szolgálni, „nem ébreszt se részvétet, se kellő hangulatot az olvasóban”. A mellékalakok azonban jobban sikerültek, a csizmadia, a színi direktor, s Korcza ügyvédnél „tökéletesebb alakot Jókai sohasem teremtett”. Az 50. írói jubileumát ünneplő Toldy Ferencnek címzett ajánlásában Jókai bevallotta, hogy legnehezebb a valóban élt alakok életét hihetővé tenni egy regényben. „A mártírokról írhatunk legendát, a hősookról eposzt, a tündérekről mítoszt; de mártír, hős, varázsló regénytárgy nem lehet.” A megvalósulni tűnő eszményi célnak (a haza jobbá tételének), „földre tiport óriásai voltak” a debreceni kollégiumból kicsapott – de az egész honi földön akkor még sikertelenül az otthonukat kereső – diákok.

Mikszáthnak (elfogultságai ellenére) volt érzéke az irodalmi érték felismeréséhez. Jókai-életrajzában a tíz évvel korábbi *Az új földesúr* című regényt tartotta a pálya csúcának. „Álljunk meg, urak, és vegyünk itt lélegzetet. A nap úgy látszik, most ért delelőre. Jókai lángelméje most produkálta a legszebbet”. Ha a közönség a Bach-korszakról akart olvasni, Jókai megtalálta hozzá a két vezérgondolatot. Az egyik a „non cogito, ergo non sum” (a Garamvölgyi földbirtokos által képviselt passzív rezisztencia); s a másik, hogy „a magyar föld magyarrá gyúrja át az ellenséges idegent” (az osztrák generálist). – De ez már egy újabb példázat.

Megígérttem *Az új földesúr* című Jókai-regényt – mégis az *Erdély aranykora* került le a polcra, s került bele még néhány megjegyzés a füzetembe. Utóbb látom: nem sikerült elmondani mindent – de hát nem is lehet, elég az, ha olvasás közben és után néha elgondolkodik az ember. Viszont az *Eppur si muove* apropóján mégis elfeledtem hangsúlyozni azt, hogy mikor a regényben festett korkép kritikájáról,

az alakokhoz stilizáltságról szoltunk – hogy Berzsenyitől, Csokonain és Kisfaludy-n át az ifjú Vörösmartyig jóval színesebb lehetett a reformkor hajnala, mint az kitűnik a regényből –, hiányzik onnan egy kiegészítés meg egy pontosítás.

Jenőy Kálmán, a regényfőhős nem valakit, hanem a honszeretet eszméjét testesíti meg, ám az eszme mögött, a poétai álomban konkrét személyekre ismerünk rá. A két Kisfaludy közül nem a *Himffy szerelmeit* író Sándorról van szó, hanem a drámaíró Károlyról – aki Jenőyhoz hasonlóan szintén tehetséget mutatott a festészetben (ráadásul Jókai még önnön tétovaságát is beleoldotta az alakba, saját vívódását a két múzsa között), Kisfaludy Károly folyóiratot alapított, népszerű színműveket írt, és 1830-ban ugyanúgy tüdőbaj okozta a halálát, mint a regénybeli Jenőy Kálmánnak. Még az ínséges időben Kisfaludy pártját fogó varga is megjelenik a regényben: a csizmadia mester Tseresnyés uram figurájában. S benne van az alakban Katona József (és sorsa) is, aki szintén 1830-ban halt meg. A fiktív alakkal való párhuzamot igazolja a jogi pálya a drámaírás mellett, a *Bánk bánt* (a regényben ráismerhető témautalásokkal) fogadó értetlenség és sikertelenség, a cenzúra tiltása, a magyar nyelvű játékszínért tett sok hiábavaló erőfeszítés. Katonát juttatja eszünkbe az is, hogy a *Bánk bán* csak halála után lett „legelső nemzeti drámánk” – Jenőy szintén az első magyar drámaként beszél a kéziratról.

Ha a konkrét dátumok hitelességét kérnénk vissza Jókaitól, azt azért sem tehetnénk, mert nem történelmi, hanem eszmeregényt írt, a különböző, a reformkort előkészítő alkotók jellemvonásait és biográfiáját összegyúrta egyetlen személybe és ideába. Egyébként az *Erdély aranykorában* sem pontos mindegyik dátum: Zrínyi Miklós halálát vagy Apafi Mihály erdélyi fejedelemmé választását sem pontosan közli a történelmi fikció. Itt pedig szinte mindegy is, hogy a folyóiratok említésénél épp az *Erdélyi Museum*ról, a *Tudományos Gyűjtemény*ről vagy az *Auroráról* van-e szó; s hogy Jókai az első magyar kolerajárvány idejét is korábbra tette egy évvel, azt az író dramaturgiai szempontok miatt alakította így, ezzel indokolva, hogy a négy másik régi barát közül egy meghalt, kettőt a zárlat akadályozott meg abban, hogy részt vegyen Kálmán temetésén. Csak a legmesszebről érkező kelet-kutató jelent meg a megbeszélte időben (ami épp Jenőy temetésének időpontja lett), aki nem találta meg a magyarokat az őshazában, és humorosnak tűnik, mégis igen tragikus Tseresnyés uram replikája erre: az országban sem találni már meg a magyarokat.

Az 1830-as dátum fontos – mert jelképes. Az 1825-ös diétai időszakon már túl vagyunk, de még előtte az 1832 végén kezdődő nagy reformkori országgyűlési idénynek, ahol egyszerre jelentkezett Széchenyi és Kossuth, ám éppen ekkor jelent meg a *Hitel* Széchenyitől, és máig nincs eldöntve, hogy 1825-től vagy innen számítandó-e a történelmi reformkor (vagy még korábbi az irodalomtörténeti: a

Himnusz keltezési dátumától). Mivel a regényt 1870 végén kezdte Jókai folytatásokban közölni, s az utolsó – didaktikussága miatt talán fölösleges (de nem az) – fejezet legelső mondata: „Negyven év múlt”, azonosítható a cselekmény vége és Jenőy Kálmán halálának a dátuma. Szimbolikusan ekkor lelik föl az elfelejtett-elrejtett sírt is, a sírkövön a következő felirattal: „Volt. Nincs. Lesz.” – S mivel nem maga Jenőy Kálmán a főszereplő, hanem az általa képviselt eszme, hazafiúi gondolat, nem a porrá lett test „volt, nincs és lesz”, hanem az általa megjelenített nemzeti gondolat.

Szinte politikatudományi értekezés a nádor okfejtése arról, hogy miért nem támogatja a magyar játékszint. A regényidőben ugyan még előtte vagyunk a mozgalmas időszaknak, Jókai viszont ebbe már belefogalmazta a reformkor és majd a forradalom tanulságait is, miszerint más nemzetek „megifjodási” szándékát meg lehet valósítani, ám „a pihenő nemzeti öntudat” fölébresztése nálunk összetettebb következményekkel jár. Mi vár reánk? „Tekintsd meg az ország térképét: számláld meg a megyéket, amik az ideáldoban élő országot képezni fogják, fessd ki annak leendő határait, s borzadj el a jövődőtől, amit alkotni akartok. Vedd elő a statisztikát, s kérdezd meg tőle, ha tizennégyből kilencet kiveszünk, mi marad ott. Ez az ország addig él, amíg alszik. Jaj annak, aki fölébreszti! Egy darab ideális paradicsom vagyunk Európa közepén. Addig létezzünk, amíg magunkat hozzá nem idomítottuk.” S folytatja a nádor azzal, hogy a nemesség uralkodik, a latin a törvények, az igazságszolgáltatás, az iskolai műveltség, a liturgia, a fakultások nyelve; s mi panasz lehet a népek? „Adója csekélység; földje jó, senki nem bántja, jól él, nem töri fejét a nagy államok gondjain; ősi egyszerűségében oly jól megvan, hogy negyvenezer embert egy szolgabíró egy hajdúval békén elkormányoz; nem irigylik, nem zaklatják nyugtalan szomszédok; jóllakik mindennap, s vasárnap ott imádkozik, ahol akar. Ősi erkölcsi, durva egyszerűsége megőrzi őt a külföldi romlott erkölcsök mótelyétől. Ha szegény is, de nem adós. Nem áll magasan, de nem bukhatik. Nem küzd a pálmáért, de nem is győzetik le. Alszik; de él! S ti fel akarjátok őt költeni, gyermekek?” – Ez az okfejtés a regénycímet és az alapgondolatot világítja meg: a fölvázolt „nyugalom” nem az előre haladás, hanem a mozdulatlan tespedtség képe, s ezt a darab földet pedig meg kell mozdítani, hogy igazsága legyen ne csak Galileinek, de a nemzetnek is.

Szintén izgalmas Tóth Máté életfilozófiája a parasztgazda gondolkodásáról – mikor a kazal tövében, alváshoz készülődve Kálmán beszélt neki a csillagrendszerről és a nehezedés elméletéről, Tóth uram úgy felelt, hogy az bizony szép, aki tudja, „De hát parasztnak nem való mindent tudni. [...] Mert nem emészti meg az esze. Nincs rosszabb, mint a tudálékos paraszt. Aki félig-meddig tud valamit; de egészen semmit sem. A parasztnak csak egy dologhoz kell érteni: a földhez; azt pedig megtanítja neki maga a föld.” Ráadásul „együgyű tudomány” a parasztbölcsesség: „Sohasem

adni ki semmire semmit, ami nélkül el lehetünk.” S elgondolkodtató *A vál-úton* című fejezetből a sánta Biróczy (Jenő ügyvédbarátja és egykori kollégiumi sorstársa) véleménye a pályázatra szánt dráma kéziratáról. Idézzük hosszabban ez utóbbit is – a megújító eszmékre való felkészületlenségről, a gondolat-ellenőrző hatalomról s magáról a színészhivatásról, a színészeknek a nagy feladatra való alkalmasságáról is szó esik abban:

„... Azt a célt, amelyet te magad elé tűztél, ezzel a művel te el nem éred. Hisz ezt ma nem érti meg senki. Ehhez egy új nemzedéknek kell születnie, mely hozzá felnőjön. A mai kor népének a te eszméidet utolérni röpte nincsen. Kukacok és alvó pupák országa ez. Camoens fogsz te lenni, ki halála óráján műveit tűzbe hajítja, hogy nem értő hazáját megfossa tőle. Ennek a te művednek fiókod fenekén kell temetve maradni, hogy addig, amíg élsz, ne is tudjon felőle

senki, csak halálad után találjon rá az utókor s akkor szörnyedjen el mindenki, mekkora kincset hantolt el sírodban. Addig ne mutasd senkinek, mert a hájfejűnek úgy fog esni költeményed hangja, mint a kutyának a hegedűszó; ijedtében vonít! Senki sem fogja megérteni. A mívelt úri rend háta borsózni fog, s azt mondja: rettenetes eszmék ezek! A tudós világ nyelved őseredeti zamatját nem ízleli, s a profanum vulgus ott fog hahotával kacagni gondolataidon, ahol alvó rémeket véltél fölébresztetni szívében. Hát a reprodukció hogyan lesz? Hiszen ehhez a műhöz egy csupa világművészekből csoportosult színtársulat kellene. Minden alakja egy remek. Mikor lesz, hol lesz valaha, talán ötven év alatt egyszer, amikor egy csupa óriásokból álló színésznemzedék vállaira ráillenek a te rettentő dimenziójú alakjaid. A pygmaeok karikatúráként fognak járni e jelmezekben, mikben lábuk elbotlik. És végül még hátravan egy rém. Az, aki a gondolatokban olvas. A minden élőknek és holtaknak ura. Nem az »Úr«; hanem a Kutya Cenzor. Az a te eszmédnek felét legyilkolja. Tedd el te e halhatatlan művedet, barátom, fiókod fenekére...”

Terhelhetném további regénybeli idézetekkel (Az új földesúr nélküli) esszémet – nem teszem. Olvassa mindenki újra Jókait! – látni fogja: nem lesz teher az.

Vitéz Ferenc

Weöres Sándor költészetének néhány értelmezési kérdése

Gyermeki és felnőtt nézőpontok

A *gyermeki és felnőtt* nézőpontok ütközésének vizsgálata csak azokban a művekben releváns, melyek együttesen kínálják föl a két értelmezésformát. Itt a leggazdagabb terep a gyermekversek világa. Az olyan „mítoszversek”, mítoszi ihletésű nagyobb kompozíciók, „mítoszparafrázisok” és hosszúénekek, mint a *Mária mennybemenetele* (1952), *Az elveszített napernyő* (1953), a *Medeia* (1954) vagy a *Salve Regina* (1960) nem alkalmasak a gyermeki befogadásra sem a beszédmód, az utalásrendszer, sem az egzisztenciális élményt, kozmikus panteizmust és evangéliumi attitűdöt összehangoló filozófia miatt. (A hosszúénekekről, ezen belül a „verssé vált szemléletről” lásd bővebben Kenyeres Zoltán *Tündérsíp* című kötetét: 1983, 133–159.)

Az „orpheuszi” költő a dolgok szubsztanciájába hatol, a lírai önkifejezés bölcséleti fogantatású rétegeit kutatja. Közben visszakerülhet egy archaikus, tiszta, „*gyermeki*” állapotba, így az alkotói oldalról is vizsgálható a gyermeki nézőpont. A másik „kristályosodási pontban”, a játékversekben (gyermekversekben) is fölfeledezhetők azok a filozófiai inspirációk, melyek a metafizikus Weörest jellemzik, és nyomon követhetők a költészettani kísérletek (például a nyelvi eszközökkel visszaállított népdalhangzás). A gyermekversekként ismert művekben a gyermeki nézőpont is azonosítható, a Weöres-gyermekvers viszont a felnőtteknek is szól.

A nézőpont-ütközések számbavételét érdemes a *Rongyszőnyeg* és a *Magyar etűdök* ciklusok felől kezdeni. Ezek a sorozatok a Weöres-gyermeklíra egyik bázisát alkotják, de szervesen illeszkednek költészetének játékszemléletéhez (mely jelen van a „nagyversekben” is) és metafizikai attitűdjéhez (ami gyermekverseinek világát is jellemzi). A *Rongyszőnyeg*nek két, genezisüket tekintve három ciklusa van. Előbb 120 vers jelent meg a *Medúzában*, majd a sorozat 160 tételre bővült, később született újabb 84 mű; s van egy következő ciklus, melynek mintegy félszáz darabja a *Holdbéli csónakos* és a *Csalóka Péter* színpadi játékok verses betéteiből áll. A *Magyar etűdök* 114 „játékverse” Kodály Zoltán fölkérésére íródott – nagyrészt e ciklusok válogatása adta a *Bóbita* és a *Ha a világ rigó lenne* kötetek szövegtestét. Ellentmondásos az alaphelyzet, amennyiben a versek (a *Rongyszőnyeg* szerzői jelölése szerint: „dalok, epigrammák, ütem-próbák, vázlatok, töredékek”) többsége nem gyermekeknek készült, és a *Magyar etűdök* zenei olvasógyakorlatok dallamaira íródott. Másodlagos volt a szándék: a költői szerepjáték, ötletekbe, benyomásokba, az asszociációkba és

ritmusokba rejtett ars poetica attitűd a gyermeki énjével, az archaikus önazonosságával megszólaló költő sajátos reprezentációja. Így a műfajilag autentikus „gyermekversben” – a rétegzettség, a transzpozíciók, a referenciák miatt – metaforikus és allegorikus, képzettársításos referenciák is megjelennek: filozófia, erotika, rejtett politikum, elhagyottság-érzés, tekintélyrombolás, csúfolódás. Tabuk – és olyan filozófiai, metafizikai rétegek, melyek nem a gyermeki értelmet szólítják meg.

Lehetséges a gyerekvers-kötetek felől is rátekinteni Weöres költészetére, azokra a sajátosságokra, melyek ugyanúgy föllelhetők azokban, mint a „felnőtt” kötetekben. A gyermekversek felől Weöres egész lírai életművére rálátunk: a játék- és dallamvilágtól kezdve, a szerepjátékon vagy a szokatlan, ám tudatos kompozíciók – a szöveget zenévé visszaformáló – megoldásokon keresztül, a biológiai, fizikai és metafizikai létezés (az élőlények és tárgyak világát, a belső meditációt és kozmikus távlatokat) egységben tekintő létszemléletig. A szövegek vándorlása is kétirányú: gyerekversek kerültek be a kísérleti zenei verskompozíciókba (így a *Csiribiri* a *Bartók suit*be, melynek része a *Száncsengő* is); korai filozofikus allegóriája (*Ballada három falevélről*) vagy szürrealista ritmusgyakorlata (*Robogó szekerek*) és kombinatorikus verse (*Keresztöltés*) gyerekversekbe vándorolt. Nem feledhetők a motívumvándorlások sem, és itt még nagyobb a bőség: nincs ugyanis olyan gyermekversi motívum, amely ne jelent volna meg (szó szerinti vagy áttételes formában) Weöres más műveiben.

A „gyermeki” és az abszurd

A gyerekversek (és a gyerekvilág) hatása, az abszurd és a nonszensz Weöres későbbi versjátékaiban is fölbukkan. Ilyen a *Kisfiúk témáira* – ezzel párhuzamosan keletkeztek a *Más paradicsom* (az *elmeógyógyintézeti ápoltak versei*) – vagy a gyerekrajzokhoz írt alkalmi darabok, a *Képek illusztrációi szavakkal*. 17 saját rajza (és rajzolt szövege) szerepel a *Kútbanéző* (1987) című, kései „én-verseket” tartalmazó kötetében. A megfordított nézőpont, az abszurd ferde tükre (a nonszensz és a szöveg-kép viszonyok értelmezése) az orpheuszi szubsztanciakeresés és a próteuszi szerepváltozatok viszonyára is rámutat.

A *Kisfiúk témáira* sorozat a tabuk kimondásának kínosan gazdag tárháza. A negatív sztereotípiák („*Ibi nem ülhet bele / otthun a hele*”) mellett megjelenik a családon belüli erőszak; a szülők válása, a nevelés kudarca, és ezek a nyelvi „tabuk” megszégésével együtt ugyanúgy jelen vannak a versekben („*KARESZ HÜJJE / [...] énnekem a segembe is felyem van*”; vagy: „*Kedves Paidagágász Néni! / Hun házasedünk hun meg elválunk / különb féle jerekekkel kísérletezünk*”). Szintén tabutéma a halál és a védekezést szolgáló gúnyolódás avval, mely a *Rongyszőnyeg* első ciklusa 75. darabjában mágikus-látomásos ősi ének formájában ölt testet: „*Leszállt a tóba / nagypapa leszállt a tóba / giling-galang / nagypapa leszállt a fekete tóba.*”

A *Kútbanéző*, mely *A teljesség felé* (1945), a *Tűzkút* (1964), a *Merülő Saturnus* (1968) és a gyermekversek lírai és létszemléletének sajátos szintéziseként (s a *Rongyszőnyeg* kései folytatásaként) is értelmezhető, az ember archaikus szorongását szólaltatja meg. A verses aforizma, prózai epigramma, játékvers és nonszensz asszociáció ugyanúgy jelen van, mint a metafizikai gnóma és a gyermeki világkép egyszerűségével ható költői játék. A *Köszöntelek, karácsony* első versszaka akár gyermekversként is állhatna: „*Karácsony, karácsony / jég-udvaros napja, / jég-reszelős napja! / Mindenki az uzsonnáját / hó-kendőbe kapja*”. A *Köd-szilánk* ezzel szemben Pilinszky megszemélyesülő tárgyiasságával rokon: „*A mező felett / valaki kongat / megrendül a táj, / valaki várja / a visszahozhatatlant*.” Parafrázis-vers, variáció a *Bokron harmat* ciklus 15. darabja: „*Egy fekete fecske / mit gondolt magába / árnyékában elindult / a kánikulába*.” S ugyaninnen a 18. számú, haituszerű darab látszólag el is távolodik a lehetséges gyermeki nézőponttól, noha a szépség fokozásával és a „kétség” tárgynélküli szorongásával végig megmarad ott: „*Szép a lehetséges / szebb a lehetetlen / vagy a kétséges*”; nem beszélve a záró kétsorosról: „*Minden halál sötét. Da aki a halálnak odavet:/ legsötétebb*”.

A *Túl* című vers arra az archaikus, „értelmen-kívüli” és hétköznapi valóságon-túli létezéslehetőségre mutat, ami a *Holdbeli csónakosból* gyermekverssé vált *Túl, túl, messze túl...* kezdetű versben is ott van. „*Fönn lakik a csillagsereg, / a rét, / a réten túli rét. // A hó, / a havon túli hó. // A jég / a jégen túli jég. // A föld, / a földön túli föld. // Az ég, / az égen túli ég. // A túl, / a mindenén túli túl. // A túl.*” Weöres ekkor (s már az 1944-es *Medúzától*, mikor „gyermek lesz a gyerekek kedvéért”) alakváltoztató, szerepcserélő Próteuszként hódította meg a vers és a létezés legmélyebb s legmagasabb rétegeit. A *Kútbanéző* cím nem az irányt jelöli, az alany nem múltba vagy mélybe néz, inkább a *Kettős én* paradoxonjának („*Keresnem immár hasztalan / elfutott saját-magam*”) megfogalmazása. A „*túl*” az értelemmel fölfoghatatlan, mégis szinte egyetlenként létező valóság megismerése csábít, a jelenségeken túli szubsztancia megragadása. Bár Weöres nem mindig épít a szintaktikai következetességre, az idézett versben érdemes rátekinteni a közlésegyeségek közötti viszonyra is. A fönt lakó *csillagsereg* metaforikus attribútuma nemcsak a *rét*, hanem a külön mondatokban hozzá társított *hó, jég, föld, ég* is. A csillag (*fönt*) magában foglalja a földi világot (*lent*) – és ami „*túl*” van: bennünk van. Az *Oszlop* pedig *A teljesség felé Tíz lépcsőjének* késői változata, melyben tíz, többnyire szintén paradoxon-bölcsességet megfogalmazó igazság-kijelentés olvasható, például: „*Oszlop: kő a virágkosárban*”; „*befejezett magasság*”; „*mozdulatlan keringés*”; „*a Semmi ajándéka*.” Mindegyik sor kettős metafora; és a kettő egymást kioltó viszonyban áll. Például: az oszlop *mozdulatlan*, egyúttal *keringés*; az oszlop: *magasság*, de a végtelenséget kimondhatóvá (a magasságot elérhetővé, *befejezetté*) teszi. És visszautal a *Kínai templom* című vers gondolati és létrendjére: „értelmezi” az ember „struktúráját”, etikai meghatározottságát.

Felnőtt vagy/és gyermek – orpheuszi vagy/és próteuszi költészet

Arról, hogy hibásnak tekinthető elgondolás Weöres alakját a gyermekköltészet világába szűkíteni, mások közt Ferencziné Ács Ildikó értekezett a *Gyermekversek muzsikája – Weöres Sándor-költemények a gyermekkari irodalomban* címmel (2010). Ő a befogadás és kanonizálás (népszerűsítés, ismertté válás) fontos területére irányítja figyelmünket: a megzenésített versek világára, a komolyzenei kardalok felé. A szerző panaszkodik, hogy a kiterjedt szakirodalom sem ad kimerítő válaszokat Weöres gyermeklírájának keletkezési körülményeire, s alig tartalmaz következtetéseket vagy ez irányú orientációt. Tüskés Tibor is szóvá tette *A határtalan énekese* című könyvében (2003), hogy a kritika nem ad érdemleges választ sem a gyermekversek népszerűségére, s azok esztétikai minőségét, irodalomszociológiai vonatkozásait sem elemezték. Tüskés kritikája a *Ha a világ rigó lenne* című kötetről még 1974-ben jelent meg a *Könyv és Nevelés* folyóiratban, s nem ismerhette Kenyeres Zoltán 1973-as (kötetben 1984-ben megjelent) tanulmányát három Weöres-versről, benne az Őszi éjjel komplex értelmezésével. A látélet tehát az 1970-es években érvényes recepcióra vonatkozik. Egy évtizeddel később Kenyeres a *Tündérsíp* külön fejezetében mutatta be a játékverseket, következetesen végigkísérve az „orpheuszi” költészeteszménytől a lírai szabadságot kiteljesítő „próteuszi” életjelentésekig vezető utat (Kenyeres 1983, 160–207; 252–285).

A felnőtt kötetekkel és ciklusokkal ellentétben a gyermekversek létrejöttéről valóban keveset lehet tudni (noha támpontot kínálnak Weöres jegyzetei – lásd a *Holdaskönyv* születésére vonatkozó szerzői kommentárt –, illetve a levelezés). A nagyobb tanulmányok, monográfiák elsősorban költészetelméleti munkák: költői világképelemzés, a művek rejtett szerkezetének, az életmű esztétikai egységének bemutatása, költészettörténeti értelmezés. Azok kevés utalást tartalmaznak a gyermekversekre, s inkább a formára és ritmusra összpontosítanak, a gyermeki világ összetevőit vizsgálják. A *Rongyszőnyeg* első ciklusának versei az első három kötet (*Hideg van*, 1934; *A kő és az ember*, 1935; *A teremtés dicsérete*, 1938) és a doktori disszertáció (*A vers születése*, 1939) után, 1940 nyara és 1941 nyara között, a könyvtári gyakornoki év alatt, de az addig legnagyobb visszhangú, egyúttal legértetebb kötet, a *Medúza* (1943) előtt születtek. Az 1960-ig összesen 160 darabosra bővített ciklusból 82 mű 1940–41-es keletkezésű. Az 1946-os *Gyümölcskosár* klasszikus gyermekverskötet – és a szocialista kultúrapolitika 1949-től a gyermekirodalom és a műfordítások világába számúzta a költőt.

A lírai énnel (és általában Weöres költészetével) keveset tud kezdeni a poszt-heideggeri, szövegközpontú, nyelvfilozófiai irodalomtudomány. Bár a dekonstrukció Weöresnél is nyomon követhető, a nyelvi „anyag” helyett inkább a zeneire helyezi a hangsúlyt. Falusi Márton veti föl 2019-es tanulmányában (*Modern?*

Posztmodern? Orpheuszi? Próteuszi?), hogy a Weöres-lírárt értelmezve magát az orpheuszi minőséget is le kell bontani, ráébredvén, hogy itt az elszemélytelenedés is csak szerep. Így még azt sem tudjuk pontosan eldönteni, hogy a költészete orpheuszi vagy próteuszi-e. A versnyelv eszközeivel a világ dolgainak mélyébe hatolva fejezi-e ki azokat (a világ dolgait), vagy nem a szubsztancia érdekli, hanem a személyiségek megsokszorozása.

Erre is Kenyeres Zoltán ad választ: Weöres össze tudta egyeztetni a lírai én-központúságot a tárgyi-érzéki közvetlenséggel. Már 1983-ban megállapította, hogy a próteuszi attitűd nemcsak a szerepváltoztatások adta alakoskodásra kínál lehetőséget, de az igazat szólásra, jövőmondásra is. Próteusz „nemcsak alakját képes kénye-kedve szerint elváltoztatni, hanem ennél nagyobb tudománynak is birtokában van, ismeri a jövőt, és jósolni is tud. [...Weörest viszont] nem hevíti a vátesz-magatartás felülthető póza, elhárította már a Hamvas által sugalmazott 'poeta sacer' szerepét is” (Kenyeres 1983, 257–258). Nála a „szent” inkább a tételes valláson túlmutató jézusi eszményben van jelen: a szépséget sem önmagában, sem társadalmi jelentőségében nem értékeli túl, viszont hisz annak emberformáló erejében. S a költői önerő mellett úgy is lehet érvelni, hogy Orpheusz voltaképp Próteusz egyik inkarnációja. Bata Imrével egyetértve, Falusi Márton úgy véli: „a beszélő nézőpontjának megváltozásakor a beszélő létezését”.

A próteuszi lét leginkább a folyton alakot váltó költő állandó helyében reprezentálódik: a lebegő, köztes létben, mely ugyanúgy jelen volt már az 1933-as csöngői naplóban, az 1943–45 között született *A teljesség felé* filozófiai alaphelyzetében, mint az 1956-os *A hallgatás tornyában* vagy az 1964-es *Tűzkútban*. A *Szembefordított tükrök*, *A teljesség felé* első részének harmadik bölcséleti prózaverséből sokat idézett sor: „Egyetlen ismeret van, a többi csak toldás: Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra.” Ez a köztes, lebegő lét „nem egzisztencialista határhelyzetként” értelmezhető, inkább az ellentétes minőségek és dimenziók közötti kapcsolatot és közvetítést lehetőséget kínálja. „Éltető eleme a tenger, a szabadságot is csak saját közegében, a 'mennyei mélység közt' nyerheti el, s ha partra vetik, gúzsba kötik, akkor elpusztul. De bármi legyen is személyes sorsa, lénye nem változhat meg, s azt a közeget, azt a magasabb princípiumot képviseli egész mivoltával, ahonnan szellemi értelemben származik” – fogalmaz Kenyeres Zoltán (1983, 265).

Az *Elysiumban* (1946) a nagyarányú költészettani változásra került a hangsúly. Várkonyi Nándornak 1943-ban azt írta, hogy minden addigitól eltérő módon jelent meg nála a forma mellett a tartalom. „Ennek a tartalomnak nincs logikai láncolata, a gondolatok, mint a zeneműben a fő- és melléktémák, keringenek, anélkül, hogy konkrétta válnának, az intuíciónak fokán maradva. Ezeket a páraszerű gondolatokat egy-egy versen belül többféle ritmus hengergeti, hol innen, hol onnan csillanva őket.” A kötet több versében látjuk ezt a törekvést. A ritmuselemek gazdagsága mel-

lett „a motívumszövések térbeli elrendezése”, a „szabályos kombinációs számításon alapuló nyelvlogikai játék” (Örvény), a szürrealistáktól kölcsönzött automatikus írás adta meg kísérlete sajátosságait. Kenyeres az akadémiai irodalomtörténet (1986) Weöres-fejezetében írja: „Félálomban, endofáziás állapotban felderengő képek másolódtak itt egymásra, hogy egyik jelentésrétegükben természetleírások körvonala- it sejtessék, egy másikban távoli, misztikus szimbólumok homályos üzenetét hoz- zák, egy harmadikban ősi szerelmi jelképeket ismertessenek föl. A jelentésanalízis többértelmű és alig lekötött motívumok szövegösszeállításának harmóniája azonban ezeknél is megteremtődött, s a vers esztétikai szépsége akkor sem válik kétségesé, ha pon- tos tárgyi-tartalmi elemzésük a megszokottnál nagyobb nehézségekkel jár.”

A szürrealizmus (ösztönös, tudatalatti, archaikus, nyelv előtti lét) és a ritmus, a zeneileg megszerkesztett tudatos kompozíció (a nyelvet az esetlegesből a törvény- szerűg alakító költői virtuozitás), a jelenségvilág meggyőzősége a harmonikus hi- ánytalanságba átvezető ars poetica feladateszmény, az „ős-egész” megragadása és a valóság „átpoetizálása” s ezek szintézise egységben tartja Weöres költészetét. Gyer- meklírája is szerves eleme ennek. A gyerekversekbe bekerülnek a folklór-szituációk (dialógus-vers a *Szüret után*; kikiáltó a Vászár; csúfogató az Újévi jókívánságok), s áthatja világukat a mágikus ős-egész, például ráolvasások formájában. Az *Altatódal* váza (a nyitányban, a zárásban s a vers aranyfűzésében feltűnő) az altató formu- lából kibővített, ráolvasásokat idéző két sor: „*Csijja, csicsijja, rózsza, / csicsijja, mály- va!*” – de az ismétlések (úton; kérde; mit csinál) és a formulából tartalmi elemmé előlépő „*rózsaszál*” és „*mályvaszál*” az egész altatódal varázséneké teszi.

Gyermekverseinek kerete gyakran természeti és évszakos jellegű, így eleve szimbolikus, de az allegorikus tartalom, a másképp olvashatóság emellett is fel- feltűnik (pl.: *Medve-nóta*; *Futózápor*; *A birka-iskola*; *A paprikajancsi szerenádja*; *Vonuló vadludak*; *Szarvasok* stb.). A *Ballada három falevélről* azonban nem gyer- mekversei tartalmát bont ki, csak az elbeszélés módja idomul a gyermeki egyszerű- séghez. Korai vers, 1927-ben keletkezett, *A hallgatás tornya* című kötetben jelent meg (az 1928-as második két hasonló művel: *Ballada két testvéréről*; *Ballada a fekete rétről* – a három együtt *Trilógia* címmel), onnan került át a *Ha a világ rigó lenne* válogatásába. Utólag minősült gyermekverssé.

Játék és kombinatorika

Jelen van néhány helyen a zenei vagy kombinatorikus szerkesztésmód. A zenei jelzőt itt a téma és a variáció tudatos alkalmazása indokolja. A *Bartók suite* részét alkotó *Száncsengő* is ilyen vers. Kombinatorikus költemény a *Téma és variációk* című 1969-es darab, mely csak az *Egybegyűjtött írásokban*, a *Válogatott versekben* s a *111 versben* jelent meg. A szövegtéma az első mondatban áll, ezt követik a va-

riációk, összesen tizenegy szövegmondat-egészben, de az első két szó („Ma szép”) mindegyik variációban állandó. „Ma szép nap van, csupa sugárzás, futkosnak a kutyák az árokszélen és mindenki remekül tölti az időt, még a rabkocsiból is nóta hangzik. // [...] // Ma szép kutya van, csupa futkosás, rabkocsi nótáz telten és mindenki hangosan remekel az árokszélen, még a napból is idő sugárzik.”

A lehetséges és fiktív, szintaktikai és szemantikai játékos nyelvhasználat példája a *Robogó szekerek* a *Merülő Saturnus* című 1968-as kötetből, a *Falusi hangverseny* ciklus (Rácz Aladár cimbalomművész emlékére ajánlott, lazán összeszerkesztett szvit) záró darabjaként, mely bekerült a *Ha a világ rigó lenne* válogatásába is. A fuvarosok éjszakai-hajnali menete a hanghatások („fekete dobosok”; „a paripa föl-nyihog”; „a kövön a pata dobog”), természeti („hold-fele kanyarog a hintafa bársonya”; „a kikeleti lombokon a szekerek erezete iramodik”) és környezeti motívumok („zárt kapuk álmain”; „ablakon [...] átfut az árnyék”) révén jut el az alvó gyerekekhez. Álmukba belopakodik a robogó szekerek zaja, a lovak nyerítése, így a kisfiú és a húga szürrealisztikus formájú lovakat lát álmában.

A kombinatorikus játékvariáció példája a permutációs lehetőségeket magában rejtő 1946-os *Keresztöltés* – ez a *Ha a világ...* előtt az 1964-es *Tűzkút*ban jelent meg.

„kövér	béka	tavon	hintáz
árnyék	moccan	akác	ágán
habos	virág	szirom	ezer
csillag	mellett	felhő	fátyol

4 oszlop, oszloponként 4 szó: a költemény egy 16 elemű halmaz. Semmilyen írásjel nem mutat rá, hogy be kell tartani bizonyos grammatikai szabályokat – ellentétben az öt évvel korábbi keltezésű *Kínai templommal*, melynek oszlopait az írásjelek és rímek miatt fentről lefelé kell olvasni –, így nemcsak variációkat és kombinációkat tartalmaz az olvasat, de az összes lehetséges sorrendet. Ha egy 4 elemű halmaznak is 24 permutációja van ($1 \times 2 \times 3 \times 4 = 24$), mennyi új önálló vers keletkezik, ha a halmaz 16 elemét (a vers szavait) permutáljuk! Az eredmény matematikailag nem meglepő, az olvasó számára viszont megrendítő az adat: több mint 20 billió (20 922 789 888 000); s ha nem is lehet mindegyik teljes poétikai értékű mű, ennek töredékéből is egész kötetnyi négysorost alkothatunk. Általában megmaradunk a lineáris vagy oszloponkénti olvasatnál, de a cím instrukcióját követve keresztben is elrendezhetjük a szavakat, a sorrendet szabadon megválaszthatjuk. De sorrendet sem kell tartani, elég arra figyelni, hogy minden variációban ugyanaz a szó csak egyszer szerepeljen. Kiváló kreatív iskolai szövegalkotó gyakorlat, a metafora-alkotás halmazalapú magyarázatát is előkészítve.

*Kövéér béka tavon hintáz.
Árnyék moccan akác ágán.
Habos virágszirom ezer
csillag mellett: felhőfátyol.*

*Kövéér árnyék, habos csillag;
béka moccan virág mellett.
Tavon akácszirom-felhő –
hintáz ágán ezer fátyol.*

*Kövéér árnyék: béka moccan;
tavon hintáz, akác ágán.
Habos csillag-virág mellett
sziromfelhő ezer fátyol.*

*Akác ágán szirom hintáz,
felhőtavon ezer fátyol;
habos, kövéér békaárnyék
mellett virág moccan: csillag.*

*Csillagfátyol, virágszirom.
Akác moccan kövéér tavon.
Béka hintáz árnyék ágán,
ezer habos felhő mellett*

*Csillag hintáz felhőtavon –
habos, kövéér árnyék moccan.
Ezer ágán békafátyol,
virág mellett akácszirom.*

*Békaszirom moccan-hintáz
habos felhő ezer ágán;
akáccsillag tavon fátyol –
árnyék mellett kövéér virág.*

Csupán néhány lehetséges olvasatot hoztunk létre, s ahhoz, hogy a grammatikai rendet a szemantikai értelem is kövesse, az volt szükséges, hogy a költő különböző szófajú halmazelemeket (igét, főnevet, melléknevet, számnevet) használjon. Legnagyobb arányban főneveket, így a permutációk révén igen sok, metaforaként működő

szöösszetétel jöhet létre. A metaforaalkotás értelmezéséhez a halmazok kínálnak új megvilágítási pontot: a metafora nemcsak hasonlaton alapuló azonosítás, hanem halmazok metszete. Két halmaz metszete, hiszen a metafora bináris szerkezet. Olyan bináris szerkezet, mely „ $x = y$ ” nyelvi alakzatként ismeretes, ahol az alkotóelemek a nyelvhasználat denotatív értelmében nem helyettesíthetők egymással.

Két jel, két jelenség kapcsolatának, kölcsönviszonyának (azonosításának) alapja egy olyan hasonlat, mely gyakran csak a jelentés mélyrétegében fedezhető föl. A két alkotóelemet mindig egy magasabb absztrakciós szinten kell összehasonlítani egymással, és a metafora itt meg tudja teremteni a két tag képszerű összeolvadásának lehetőségét. Weöres *Fairy Spring* című kompozíciójának VII., záró szakaszában áll a „*tücsökdal szöttesén madárfütyty-kacs-karingók*” kettős metafora. Az így létrehozott komplex költői képben a „*tücsökdal*” és a „*szöttes*” nem hasonlítható össze absztrakció nélkül. A tücsökdal fogalmát a szöttes tulajdonságai (keresztvezetett fonalakból készült terítő; díszes és puha tapintású holmi) ruházzák föl valamely korábban hozzá nem gondolt jelentésárnyalattal; és ugyanígy a „*kacs-karingós*” madárfütyty is kap egy új tulajdonságot. Egyúttal a madárfütyty kacs-karingói díszítik a szöttest, és a két, egymás közelségébe került hanghatás közül az egyik (a *madárfütyty*) elnyomja a másikat (a *tücsökdal*t), míg a szöttes érzéki puhaságát a madárfütyty asszociációja érzelmi rétegekkel gazdagítja.

Fontos a kettőskép alkotóelemeinek szófajisága is: más és más valóságmozzanatot emel ki a főnév, a melléknév, az ige és a határozó. Ezt a két összetevőt (a *fogalmi* és a *képi* elemet) a *hasonlított* és *hasonló*, az *azonosított* és *azonosító* kifejezésekkel jelöljük. Ha azt mondjuk: „*rózsa a szerelem*”, a szerelmet a rózsához hasonlítjuk – erre (s általában a virágmetaforára a szerelem kifejezéséhez) számos példát találunk népköltészetünkben. Ebben a viszonyításban a rózsza a képi, a szerelem a fogalmi elem, ám a fogalom nem intellektuálisan, hanem érzelmileg szélesíti ki a kapcsolatban létrejött jelentést. A metafora nemcsak a hasonlóság, de az interaktivitás szintjén is létrejön. Zalabai Zsigmond *Tűnődés a trópusokon* című könyvében (1986) a *viszonyító* és *viszonyított* fogalom párt tartja alkalmasnak az értelmező leíráshoz. A rózsza és szerelem szavakból létrehozható a *szerelemrózsza* és a *rózsaszerelem* metafora is: előbb a birtokviszony, utóbb a minőség-kifejezés jelöli az interakciós mozzanatot.

A viszonyító és viszonyított (a fogalomnak és képnek) is van önálló asszociatív jelentésmezője, s ezeket halmazként foghatjuk föl. Metafora akkor és ott jön létre, mikor és ahol a két halmaz metszi egymást. Két halmaz *metszete* (közös része) azoknak az elemeknek a halmaza, amelyek mindkét halmazban benne vannak. Minél nagyobb a közös metszet, annál nyilvánvalóbb – ezért költőileg kevésbé hatásos – a kép; de ha minél kisebb a metszet, annál eredetibb, meglepőbb, nagyobb a metafora poétikai ereje. A különböző halmazok közös metszetének keresésével bármilyen két szó között lehet érvényes jelentésszociációs kapcsolatot teremteni. A *Keresztöltésé-*

ből létrehozhatók ilyen metaforák: a *csillagárnyék* (és árnyékcillag), *akácvirágfelhő* (és *akácvirágcsillag*), *kövér szírom*, *habos szírom*, *csillagszírom*, *szírom-béka*, sőt *csillagbéka* stb. Ilyen asszociatív folyamat figyelhető meg a *Kígyózó* című Weöres-négysorosban is. Az első két sorban direkt képzettársításokat, majd absztrakciós képeket, végül az abszurd határán álló, az eredeti szókapcsolattól jelentésében is távol eső sort találunk.

*„Víz-árny, lomb-árny, kerék-árny, kerék-forgás,
merő ingás, bolygás, imbolygás, fodros szoknya,
rezgő kép a tóban, reszelős kulcs a zárban,
porhanyó földből kibúvó hosszú giliszta –”*

A metaforikus gondolkodás az információfeldolgozás kisgyerekeknél is működő alapja. A szemantikailag lehetséges vagy egyértelmű kapcsolatteremtés (húséges, mint a kutya = *kutyahűségű*; szelíd, mint a bárány = *bárány-szelíd*) együtt jár az összehasonlítás tagjainak elemekre bontásával. A metafora nemcsak az analógia alapú megismerés egyik módja, de a költői nyelvi alakzattal a világ egy absztrakt rétege tárul föl, míg a jelentés soha nem lesz hétköznapi módon egyértelmű – megmarad a rejtélyes szépség (a szépség rejtélyes) dimenziójában.

Károlyi Amy és Weöres Sándor

(fotó: Moldován Domokos, forrás: pim.hu)

Homa János

Molnár Pál a Százak Tanácsában

A Százak Tanácsának tagjai közé választották nemrégiben Molnár Pál magyar újságíró, aki Gyöngyösön született 1952-ben, s aki a Balassi Bálint-emlékkard és más művészeti díjak alapítója.

A Százak Tanácsa nemzetpolitikai civilszervezet hazánkban. Az egyesület 1997-ben alakult százötven civilszervezet kétezer-ötszáz ajánlásából a legtöbb szavazatot kapott száz személyből. Alapító-elnöke Fekete Gyula. A soros elnökség – öt tag – évente változik. Célja stratégiai elemzések készítése, állásfoglalások és ajánlások megfogalmazása a nemzeti sorskérdésekről. Az egységes magyar nemzet nyelvi, kulturális, történelmi értékeinek őrzésére, érdekeinek védelmezésére vállalkozik. Szerepet vállal az oktatás, elsősorban a felsőoktatás, a népegészségügy, a hitélet, a nemzeti és egyetemes értékeket is őrző kultúra terjesztésében is.

Molnár Gyöngyösön érettségizett. Az egeri tanárképző főiskola magyar–történelem szakán diplomázott, majd a Magyar Újságírók Országos Szövetségének újságíró-iskolájában szerzett oklevelet. Vidéken, megyei napilapnál kezdte az újságírást 1977 nyarán, majd 1986-ban Budapesten folytatta. A fővárosban a *Népszavánál*, a *Magyar Nemzetnél*, a *Heti Válasznál* dolgozott. 1992-től felelős szerkesztőként tevékenykedett a Magyar Televízió *Híradójánál*, *Gazdatévéjénél* és szerkesztőként A *Hét* című műsoránál. 2004 augusztusától Magyar Rádiónál is tevékenykedett. 2009 májusától a társadalompolitikai szerkesztőség vezetője, emellett a *Vasárnapi Újságnál* szerkesztőként és riporterként is tevékenykedett. 2011. január 24-én a Műsorszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (MTVA) az Kossuth Rádió főszerkesztőjévé nevezte ki. 2012. december 1-jétől vezető szerkesztőként dolgozott a Rádiónál. 2015. április 15-én távozott a Kossuthot is magában foglaló MTVA-tól. Jelenleg a presnaz.eu művészeti hírportál főszerkesztőjeként és on-line sajtótermékek publicistájaként, hírszerkesztőjeként dolgozik. Vele készítettünk interjút.

– **Ön Gyöngyösön született, ott is érettségizett. Sőt a közelmúltban könyvet is írt a mátraaljai városról. Mit jelent az Ön számára ez a település? Mit adott Önnek Gyöngyös?**

– Szeretem a barokkos hangulatát a városnak. A Fő tér egyik végében laktam, a másik végében van az általános iskola, így nyolc évig naponta legalább kétszer keresztül kellett mennem a nemes kisugárzású területen, középiskolásként négy évig a Mátyás király utca felé lépdeltem át a téren, így meghatározó élményem a belvároslás. Ebből a szempontból vérbeli urbánusnak érzem magam.

Noha tekintélyes tanintézményekbe jártam, igazán jó tanárom – legalábbis a fontos tantárgyakból – nem volt, s csak később tapasztaltam, hogy ez mekkora hátrány. Tanáregyéniség – igen, talán Kömlei Karcsi bácsi közelített ehhez a szinthez. S valóban: a sportot fölötte igen megkedveltette velem. Középiskolás tanárélményem a csodálatos Mikula József osztályfőnök úr, négy éven át, majd utána évtizedeken át barátja volt az osztálynak.

Később, már vissza-visszautazóként nem kaptam a várostól, hanem inkább adtam a városnak: országos lapokba – a *Magyarország*ba, az akkori *Népszavába*, majd a *Magyar Nemzet*be – írtam újságcikkeket, sőt később *TV Híradó* felelős szerkesztőjeként, majd Kossuth rádió főszerkesztőjeként készítettem anyagokat Gyöngyösről. Sőt helyi lapba is, hiszen a rendszerváltó *Prés* című havilap első főszerkesztője voltam, pár évvel később ifjabb nemzedék is megtalált: a *Péntek* című lap indító főszerkesztőjeként adtam át tudásomat a lelkes fiataloknak Budapestről, előbb a *Népszavától*, majd a *Magyar Nemzettől* vissza-visszautazva.

Tizenévesen még nem hittem volna, hogy ilyet is elérek: bordíjjal tüntettem ki a város hegyközségét. Mihály Gábor – azóta Kossuth-díjas – szobrászművész barátommal korábban elindítottuk a Hamvas-fürt bordíjat, 2007-ben Nagy István elnök vette át a bronz kancsót a városháza dísztermében. Tombolt a Covid, amikor 2021 januárjában a hegyközséggel tető alá hoztuk a Balassi-kard borseregszemlét Gyöngyösön. Ez az általam alapított – ötletként Gyöngyösön kitalált! – Balassi Bálint-emlékkard irodalmi díjhoz járó borajándék: egy abasári borász nyerte rizlingjével a bajnoki címet. Pár héttel később a szegedi dóm altemplomában adhatta át az ott kitüntetett költőnek a mesterremeket.

Gyöngyöstől kaptam feleséget és az első leánygyermeket – hogy a legfontosabakat mondjam. A második lányom ugyan nem a Mátraalján született, de nagyon gyöngyösinek érzi magát, a városról írt könyvemhez – *Gyöngyös: A Mátra kapuja* (2021) – Ő alkotta a fényképeket.

Ami alapvető érték Gyöngyösről származik: a becsületesség követelménye.

– Diplomát az egri főiskola magyar–történelem szakán szerzett. Mit adott Önnek Eger?

– Tanári diplomát adott, ez nagyon lényeges volt életpályámon. Akkor – a kommunizmusban – követelmény volt, hogy az újságíróknak legyen valamilyen diplomájuk. Ezt a oklevelet az akkori tanárképző főiskolán szereztem meg, az intézmény akkori nevét nem akarom idézni, ám Dr. Cs. Varga István tanár úr, akinél vizsgáztam is annak idején, nagyon jó nevet talált ki: Hó Simon Tanárképző Főiskola. Igen. Hasonlít az egykori hivatalos elnevezésre. Sebők Géza – ő az anyai nagyapám volt. Danuvia motorkerékpárjával sok emlékezetes helyre elvitt, így Egerben is már hat-hét éves koromban szereztem élményeket. Fölmehettem a

Minaretbe, izgalmas volt a keskeny csigalépcső, szép volt – bár a részletekre már nem emlékszem – a fönti látvány.

Csak a teste. Ez a rövid mondat már akkor bevésoódott az író sírjánál, pedig akkor még nem olvastam az *Egri csillagokat*. Gárdonyi Géza remekművét utóbb, de még gyermekként kétszer olvastam el, lelkembe itatódott.

Meglátogattuk az Egri Várat is, akkor még hivatalosan katonai létesítmény volt. E hős hely megtekintése valószínűleg maradandó hatást gyakorolt, éreztem, hogy itt küzdöttek a – mint Balassi fogalmazott – végeknek tüköri. Akkor még nem tudtam, hogy a hős várvédőt, Dobó Istvánt Bécs később bebörtönözte, magát a várat az oszmán hosszú időre elfoglalta.

Egri Bikavér – nem több, mint egy pohárral ittam belőle a kommunizmus idején. Az is sok volt... Később már jó véleményem kerekedett róla: magával Gál Tiborral járhattam be birtokának egy részét, akkor telepítették a syrah szőlőt a Pajdos dűlőben (újabbán Pajadosnak is írják). Nagy terveik voltak... Azt mondtam neki: negyven évre szóló terveid vannak, de Te harminc év alatt meg fogod valószínűsíteni. Ám – mint tudjuk – szembejött a valóság...

Három borversenyt sikerült a borvidékre hoznom Tarsoly József egri hegybíró nagyszerű szervezésével: három Balassi-kard borseregszemlét. E vitézi borverseny győztese ajándékozhatja meg bajnokborával a Balassi Bálint-emlékkard két kitüntetettjét, a magyar költőt és a két külföldi műfordítót. 2006-ban Dula Bence nyert bikavérével – még a Dobó téren! Utóbb az Érsek-kertbe költözött az egri borünneplés, itt 2015-ben Thummerer Vilmos Egri Csillagja lett a bajnokbor. 2021 augusztusában pedig a Bikavér alapbora, a Kékfrankos volt a kóstolások tárgya: Szuromi Mihályé volt a legjobb.

Emlékezetes számomra Gyurkó Géza búcsúztatása, ő a helyi *Népújság* főszerkesztője volt. Számos írásomat közölte, az ő révén még a *Hevesi Szemlébe* is bekerültem egy novellával, majd egy sci-fi novellával. Látom magam előtt: koporsóját az újságíró-szövetség akkori elnöke, Pálffy József a Jókai-lepellel takarta le.

Semmelweis – jó ezt is fölidézni. Alma Materemben, a főiskola belső udvarán mutattak be drámát a nagy magyar orvosról. Ez már diplomázásom után néhány évvel történt, és rossz néven vettem, hogy kissé nehézkesen engedtek be a darab helyszínére. Engem? Aki ide tartozom – éreztem akkor. Később, pont húsz évvel diplomázásom után jártam be a folyosókat: Semmi sem változott – állapítottam meg jó érzéssel.

– **Ön a Balassi Bálint-emlékkard alapítója...**

– Mérföldkövek irodalomtörténetünkben... Az első magyar irodalmi díj, amely mind az öt kontinensre eljutott. Ezt az első 25 évében teljesítette a Balassi Bálint emlékkard.

A költő halála után 430 évvel először fordították le verseit arab nyelvre. Ezt a 28. kardceremónián ünnepelhettük, ekkor vehette át a szablyát Abdallah Abdel Ati Abdel Szalam Mohamed Al Naggar kairói művész.

Mi magyarok 15 millióan vagyunk, az arabok 450 millióan: Abdallah 29 Balassi-átköltése 450 millió ember előtt nyitotta ki Balassi költészetét. *Szavak ösvényein* – ez a kétnyelvű kötet magyar címe.

Az érték kötődik Heves vármegyéhez.

Már az 1975-ben indított Karinthy-emlékgyűrű kitüntetés hírére, melyet szülővárosomban, Gyöngyösön, a szőlői házban a *Híradóból* hallottam, átvibrált agyamon: milyen jól hangzana a Balassi Bálint-emlékkard megnevezés.

A megvalósításra 1997-ig kellett várni. Akkoriban már elviselhetetlennek éreztem a Valentin-nap – ahogy akkor hívtam: Valentin-hisztéria – invázióját. Van nekünk Bálintunk – mondtam akkor. Nemcsak Balassira, hanem Bakfark Bálintra is gondoltam: az ő idejünkben még őszinte európai – és keresztény – ünneplés volt a Bálint-nap.

A Gellért szállóban adtuk át az első Balassi Bálint-emlékkardot: Tóth Bálintnak.

Aztán jöttek a többiek, majd 2002-ben – a térségünkhöz kötődő Utassy Józseffel párban – Ernesto Rodrigues portugál műfordító. Azóta minden évben egy magyar költő és egy külföldi műfordító veheti át a szablyát, amelyet kezdettől fogva Fazekas József bonyhádi kardkovács alkot. Az oklevelet pedig az Egerben született Vincze László, Szentendrén és Fedémesen dolgozó nyomdamérnök, papírmerítő mester készíti.

Talán mérföldkőnek tekinthető az is, hogy a Los Angelesben magyar szülőktől született Peter V. Czipott 38 Balassi-verset ültetett át egyik anyanyelvéről a másik anyanyelvére. Korábban angolul kevesebb, mint tíz Balassi-vers volt hozzáférhető vegyes minőségben a földkerekség különböző pontjain. Czipott Péter – általam szerkesztett – könyve, a *Toll és szablya – The Pen and the Sword* címet viseli, a Kairosz Kiadó révén vált közkinccsé Amerikában is.

Japántól Amerikáig, Finnországtól Kongóig, Braziliától Ausztráliáig több mint húsz külföldi műfordító utazott a magyarok fővárosába, hogy átvehesse Balassi Bálint szablyáját.

Nagy tisztelgés ez a magyar kötészet és a magyar nyelv előtt.

Mind a 15 millió magyar büszke lehet rá Torockótól Torontóig, San Franciscótól Szabófalváig.

A 2015. évi Balassi-kard borseregszemle díjátadóján az Érsek-kert főszínpadán, ekkor Thummerer Vilmos Egri csillag bora lett a bajnok (Molnár Csenge-Hajna felvétele)

A szegedi püspöki kápolnában Kard-szentelés előtt (MTI/Rosta Tibor)

A VII. Gyöngyösi Művészeti Hetek megnyitója 2014. április 15-én (gyongyos.hu)

Molnár Pál

A magyar irodalom világbirodalom

(Elhangzott A Százak Tanácsa összejövetelén, 2025. január 9-én)

28 éves tapasztalatból mondhatom ezt, most készülünk a 29. kardceremóniára, bő egy hónap múlva adjuk át – Isten segedelmével – az 54. és 55. Balassi Bálint-émlék-kardot, azt a magyar irodalmi díjat, amely az utóbbi nyolc évszázadban – a *Halotti beszéd* óta – egyedül jutott el az összes földrészre működésének első 25 évében. Több mint húsz külföldi műfordító utazott a magyarok fővárosába, hogy átvegye a középkori magyar végvári szabályak mintájára Bonyhádon kovácsolt kardot.

E műfordítók túlnyomó többségét szerénységgem bátorította arra, hogy Balassit is fordítson anyanyelvére a magyar kortárs költők mellett, és első kézből mondhatom: mindegyik külföldi művész megköszönte, hogy kapcsolatba hoztam a XVI. század európai kiválóságával: élményt jelentett nekik Balassi költészetének felfedezése.

Közvetlen tapasztalatom tehát, hogy a magyar verskincs Tokiótól Santa Barbaráig, Yuveskylétől Kinshasáig, Moszkvától Melbourne-ig, Ankarától Sao Paulóig nagy elismerésnek örvend. A magyar nyelvet az emberiség nagy értékének tartják.

Noha az európai Balassi-folyamat, melynek jelmondata: *Fedezd föl saját kultúrád*, a 29. éve tart, Önök közül sokan egyáltalán nem hallottak még róla. Az Önök figyelmét nem sikerült erre a magyar értékre ráfordítani. *Figyelmét...* Az emberi figyelem az egyik legnagyobb gazdasági érték. Megalkottatott a *figyelemgazdaság* – attention economy – szakkifejezés is a szakirodalomban. Akin nagy figyelem összpontosul, az tud nagy reklámokat vonzani magához, s ezzel hatalmas pénzt keresni.

A *figyelem-terelésre* alkalmas eszközök, a médiumok jelenleg velünk nem igazán barátságos üzletemberek kezében vannak. Ezért sok magyar érték homályban marad.

A bajt enyhítheti, ha olyan médiumokat hozunk létre, amelyek idővel a fősodor sajtó részeivé válnak. Ilyen munka évtizedek óta zajlik, felemás eredménnyel.

Enyhítheti a bajt az is, ha tudatos kereséssel irányítjuk a figyelmünket olyan magyar értékekre, amilyenekről a médiumok hallgatnak. Sőt sajnos mi magunk is.

Gondoljunk csak bele.

Itt előadást tartott Rieger Tibor kiváló szobrászművész. Róla sokan tudjuk, hogy Kossuth-díjas. Azt azonban kevesebben, hogy M. S. mester-díjas is, noha ez utóbbi elismerést sokkal kevesebben vehették át, mint a Kossuth-díjat, ezért is, erkölcsileg jóval rangosabb. Elsőként Patay László lett M. S. mester-díjas, aki befe-

jezte a szegedi dómot. Ha bemegyünk ebbe a templomba, és a kupolatér alól felnézünk, egy különleges seccót látunk odafönt, valószínűleg Patai László életének fő művét. Ez a mennyezeti rész hosszú évtizedeken át üresen állt, Patay László freskófestői tudása kellett ahhoz, hogy a festmény a helyére kerüljön. De valószínűleg kevesen tudnak arról is, hogy valaki másfélszeres nagyságban bronzba varázsolta a magyar királyok ezeréves koronázó palástját. Ez a valaki nem más, mint maga Rieger Tibor, aki számos különleges díjat vett át szinte titokban, mert a sajtó által agyonhallgatva, az egyiket Szent Márton hegyén az ottani gótikus katedrálisban, magam is ott voltam, illetve a budai Várban is kitüntették, ezt onnan tudom, hogy pont én mondtam a laudációt.

Előadást tartott itt Jelenczki István, úgy fogalmazok: *még* nem Kossuth-díjas filmművész, aki Szkíta Aranyszarvas díjat átvehetett. Kik is vehették át – többek között – ezt a sajtó által agyonhallgatott művészeti díjat? A *Veréb is madár* rendezője, Hintsch György, a világklasszis operatőr, Hildebrand István, vagy Dárday István, Vitézy László rendező, Csurka István – akit nem kell bemutatni. És mások, jelentős részben az állami díjazásból kirekesztettek. De volt olyan is, András Ferenc, aki 2011-ben Szkíta Aranyszarvas díjat kapott, ettől az állami díjazók észbe kaptak és két évvel később a Kossuth-díjat is átvehette. Jelenczki István esetében az állami díjdöntnökök észbe kapása még várat magára.

És előadást tartott körünkben Dr. Sutarski Konrád költő, műfordító. És hozzátehetjük: Európa-érmes újságíró. Erről a magyar szellemiségű sajtóelismerésről sem hallani, olvasni, pedig 25 éves múltja van, olyanok vették át eddig, mint Deák Ernő, a *Bécsi Napló* főszerkesztője, Oplatka András, a *Zürcher Zeitung* publicistája, az immár 101 éves Magyaródy Szabolcs kanadai újságíró, vagy egy másik lengyel kiválóság: Grzegorz Górni, horvát kiválóság: Ivo Kijundzic, angol kiválóság: Jonathan Sunley, vagy a *Hitel* szerkesztősége: átvette Csoóri Sándor főszerkesztő.

Homályban rekedt magyar értékek, a fősodor sajtóból gondosan kicenzúrázott kincsek, ugyanakkor óriásplakátokon pöffeszkednek szellemi rémalakok.

A beteges állapoton háromféleképpen lehet enyhíteni. Az egyik módszert már említettem: olyan médiumokat fejleszteni, amelyek beküzdik magukat a fősodorsajtóba. A másik mód: egymást tájékoztatni a kincsekről akár a világhálón, akár olyan előadásban, amelyet én hamarosan befejezek. Van harmadik módszer is, azonban én azt nem ismerem, de erősen bízom benne, hogy az itt lévők közül valaki előbb vagy utóbb kitalálja, és a különleges fortélyt legalább ebben a körben közkinccsé teszi.

Balassival kezdetem, vele fejezem be: itt mindenkit, mint sok fát gyümölcsrel, sok jó szerencsével áldjon Isten mezőkbe.

Bérczessy András

Őrzők a vártán 2.0

30 évvel ezelőtt alakult újjá Egerben a fertálymesteri testület

Az egri fertálymesterség témáját több kötet, megannyi tanulmány, újságcikk ismerteti, köztük talán az egyik legátfogóbb, de mindenesetre az első teljes összegzés Breznay Imre tanár, helytörténész, újságíró műve (*Az egri fertálymesterségről*, Eger, 1939).

Ha röviden össze akarjuk foglalni a történetet, a török hódoltság utáni időkre kell visszamennünk, amikor a közigazgatás és igazságszolgáltatás újjászervezése fontos feladat volt. Szükség volt minden városrészben egy-egy írástudó, köztisztviselőben álló emberre, aki tekintélyével, munkájával segítette a város vezetését. Az iratok kezdetben a latinos „decurio” szóval említették, majd amikor a beköltöző német ajkúak hatására a városnegyedeket „viertel”-nek nevezték, kialakult a fertálymester megnevezés. Az első időkben a városi polgárok választották a fertálymestereket, később pedig azok, akik korábban maguk is viselték ezt a tisztséget. A fontos döntések a „suttogón” születtek, amely összejövetelt egy háznál vagy pincében tartottak.

A városnegyedek száma a település terjeszkedésével növekedett, előbb-utóbb valamennyi területnek volt fertálymestere. Alapvető feltétel volt a kiválasztásnál a feddhetetlen erkölcs, és persze az anyagi viszonyok is, csak házzal rendelkező, begyökeresedett férfiember jöhetett szóba. A feladatuk igen széleskörű volt, az adófizetéstől kezdve a kémények ellenőrzését át a szegénygondozásban is kaptak szerepet. Az éjszakai rend vigyázása is a fertálymester gondja volt, a garázdák, korhelyek rendreutasításával együtt. A fertálymesteri bot arra is szolgált, hogy gazdája akár erővel is érvényt szerezzen akaratának.

A Rákosi-korszakban szisztematikusan számolták fel a különféle civil szervezeteket, a méhészek egyletétől a tűzoltódalárdán át az olvasóköriekig. A rendszer nem tűrt semmit, ami független, öntevékeny és nem tartható szoros ellenőrzés alatt, így a fertálymesteri közösséget is elsorvasztották. Hosszú csend következett itt, de a családok történeteiben, a vitrinben őrzött képeken, a szívekben jelen volt a szellemiség.

A rendszerváltást követően gombamód szaporodtak a különféle szervezetek, jöttek létre vagy alakultak újra közösségek. A *Heves Megyei Hírlap* 1996. február 9-i számában olvasható: „A város lokálpatriótáinak munkája nyomán régi hagyomány születik újjá a hétvégén Egerben. A bazilikában február 10-én, szombaton délelőtt tíz órakor kerül sor a fertálymesterek avatására. Az eseményt az Egri Lo-

kálpatrióta Egylet tavaly alakult negyedmesteri szakosztálya készítette elő, több évig tartó szorgos kutatás eredményeként.” A rákövetkező számban rövid képes beszámolót is közöltek az eseményről. Korábban több alkalommal is szerepeltek írások a fertálmesterségről a megyei lapban, egyfajta történeti érdekességgént említve a szervezetet.

Az 1996-os újraszervezés Várkonyi György Olivér nevéhez fűződik, aki a testület főkapitánya. Ez a munka nem volt teljesen zökkenőmentes, voltak, akik kétkedve, fanyalogva fogadták ezt a szándékot. Erről is olvashatunk a helyi napilapban. A hajdani politikus neve nem lényeges, nevezzük X. Y.-nak, így szól a városi közgyűlésről hírt adó tudósítás vonatkozó része az első újkori fertálmester avatást követően: „X. Y. kétségkívül szép ceremóniának, s kitűnő mókának értékelte az aktust – maga is helyeselte –, ám úgy értékelte, zavarodottságot kelthet a lakosságban.” (*Heves Megyei Hírlap*, 1996. február 28.)

Szent Apollónia napja, február 9-e fontos az egri fertálmesterek életében, minden esztendőben e naphoz közel eső hétvégén történik a jelöltek ünnepélyes elválasztása, hivatalba lépése.

Az idők változásával természetesen már nem vállalhatott ugyanolyan feladatokat az egri fertálmesteri közösség, mint szétzilálása előtt. A testület tagjai az elmúlt három évtizedben a nyilvánosság számára leginkább az állami és egyházi ünnepeken, nagyobb rendezvényeken láthatók, jellegzetes öltözkűben, mely a hagyományt követi. A viselet: szájrácú köpeny, a már említett, mára kizárólag békés célra használt bot, jelvény és kalap.

A fertálmesterség számos más városban jelen volt, s Európa más országaiból is ismert ez a feladatkör azonos, vagy hasonló néven. Hazánkban aktívan már csak Egerben létezik e néven közösség. A kiválasztás szempontjai hasonlatosak a korábbihoz, a városhoz kötődő, a közösséget tevékenyen szolgálni akaró polgárokkal gyarapodik minden évben a fertálmesterek köre. S ami még lényeges, továbbra sincsenek „rangbéli” különbségek, egy asztalnál ül az iparos, a munkás, a tanár, a mérnök – és még sorolhatnánk. A közös célok kovácsolják össze ezeket az embereket.

Vannak tévképzetek, melyek szerint a fertálmesterek csupán díszletei a protokolláris eseményeknek, ezzel szemben aktívan tevékenykednek a tagok. Az egyes negyedekben a területükön mindig találnak feladatot, vállalnak szerepet.

Az egri fertálmestereknek köszönhetően épült játszótér, emelkedtek szobrok, készült harangláb. Minden évben megszépül a Gyermekotthon udvara, az Értelmi Fogyatékosok Otthonának környezete, népesül be a város főtere Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepén imádkozó polgárokkal. Temetők, emlékhelyek rendbetétele mellett a bajbajutottak megsegítésére is figyelmet fordítanak, szerveznek tanulmányi versenyt és tudományos konferenciát, alakítanak ki kerékpáros túra-

vonulat, s gyűjtják meg a székely őrtüzet. A köpenyesek minden évben elzarándokolnak Csíksomlyóra, az ünnepi búcsúra. Lehetne még sorolni, mennyi mindent tesznek – sokszor a nyilvánosság tudta nélkül.

Fontos eredmény, hogy a Szellemi Kulturális Örökség jegyzékébe bekerült 2014-ben az egri fertálymesterség élő hagyománya, ennek okán minden esztendőben jelen vannak a Skanzenben a pünkösdi Örökség ünnepen, nemzetközi találkozón.

Az Egeri Fertálymesteri Testület és az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Kulturális Örökség és Művelődéstörténet Tanszéke az egri fertálymesteri hagyományok újjáélesztésének 30. évfordulója alkalmából tudományos konferenciát rendezett „*Őrzők a vártán 2.0*” címmel.

Aki bővebben szeretné megismerni a közösség történetét, vegye kézbe Petercsák Tivadar *A fertálymesterség – Egy hagyományörző tisztség Egerben* című kötetét vagy látogasson el az egyesület honlapjára.

Fertálymesterek a szüreti felvonuláson 1933. október (forrás: filmhiradokonline.hu)

Cs. Varga István

Emlékképek, aranymorzsák

In memoriam Lengyel Gyula

Dr. Lengyel Gyula karizmatikus, literátus papi ember, köztiszteletnek örvendő, karakteres személyiség volt. Mindenütt áldás tudott lenni, bárhova is került. A papi hivatás Isten- és emberszolgálatának külön kegyelmét, az ékesszólás, az igehirdetés istenadta adományát is megkapta. Különösen írásban a *lingua paterna*, a magyar keresztény kultúra 1844-ig hivatalos *apanyelvén*, felsőfokú, vokatívuszos jelzőkkel szerettem szólítani: „Reverendissime et carissime Pater!” („Tisztelendő és kedves Atya!”)

Miskolcon született, 1955. március 11-én. Pappá szentelése: 1982. június 19. Papi életútjának főbb állomásai: 1982–1983. Újfehértó, káplán; 1983–1986. Sajószentpéter, káplán; 1986–1990. Jászárokszállás, káplán; 1990–1995. Borsodszirák, plébános; 1995–2000. Szendrő, plébános; 1993–2000. kerületi esperes; 2000–2001. Jászberény, plébános; 2001–2015. Eger, Fájdalmas Anya templom, plébános; 2015-től Erdőtelek, plébános, 2001-től helyettes bírósági helynök. 2015-től szolgálati helyén, Erdőteleken és Tenken plébánosként munkálkodott. Csodálatos hittel, lélekderűvel küzdött emberpróbáló betegségeivel. 2000-ben érdemes, vagyis „cé”(*címzetes*) *esperes*, főszentszéki bíró volt. Végül megbízatásairól is sorra lemondott. 2024. december 8-án tért meg Teremtőjéhez.

Nomen est omen – a név előjel. Keresztnéve, a *Gyula* török eredetű. Eredetileg *fáklját* jelentett. Régi magyar személynév, majd pedig méltóságnév lett belőle. A honfoglaláskor az ország második főméltóságát jelölte. Távozásakor Égbe költözött közös barátaink már nem tudták „a kék eget általkiáltani”. Gyula atya szép jubileumain Jáki Sándor Teodóz, Hubai Gruber Miklós, Rácz László és sokan mások már csak lélekben lehettek Velünk. Hubai Gruber Miklós Rácz László barátom temetését is vállalta. (Rácz Lászlóét dr. Csizmadia István atyával együtt.)

Hajdó Istvánnak, Eger székelj testvérvárosa, Gyergyószentmiklós csodálatos szervezőképességű, hitvalló főesperesének a tiszteletbeli egri fertálmesterré avatásakor Gyula Atya mondta a laudációt. A barátok egri rendházának ebédlőjébe késve, temetről érkezett. Súgva kérdezte: „Mi a teendőm?” – Elébe tettem egy oldalnyi szöve-

get. Percnyi idő alatt gyorsolvasással átfutotta. Aztán fejből ragyogó laudációt tartott, amely alig hasonlított az én változatomra. Tüsténkedésemet később így köszönte meg: „Isten fizesse! Segített az őrangyalom, meg a vizuális memóriám.”

Amikor az édesanyjáról szólt, mindig „csepp-anyám”-ról beszélt, aki csodálatos papi édesanya, családja lelkiségének legfőbb letéteményese volt. Tőle tudom: egy szem fiának legfőbb családi öröksége az imádság és a munkaszeretet volt. Pannonhalmi bencés diákként ismerte és szerette meg a bencés *Pax et Gaudium/Béke és Öröm*, majd a ferences *Pax et Bonum/Béke és Jóság* eszményét. A *Bencés Regula* hármasságát latinul is tudta, szívesen gyakorolta: „Ora et labora” – „Imádkozzál és dolgozzál!” – „Inquire pacem et sequere eam.” – „Keresd a békét és járj utána!” – „Serva ordinem et ordo servabit te” – „Őrizd a rendet és a rend megtart téged.”

(...) Gyula atyát javasoltam fertálymester utódomnak Eger belvárosi fertályába. A Servita templomban nagyszerűen szervezte meg Jáki Sándor Teodóz bencés atya tiszteletbeli fertálymesterré avatását. Hubay Gruber Miklós közös, rádiós íróbarátunk *Nyaklánc* című, 2012-es novelláskötetéhez fülszöveget írt: „Szavakba önteni, mondatokba gyömszőlni érzéseket, betűk szárnyán küldeni létsorsokat – ez az írás felelőssége. Emlékek, drámák, örömök és gyász sejlenek fel Hubai Gruber Miklós történeteiben. Mértéktartó humorral, bölcs élettapasztalattal átítatottan tárulkozik fel egy sokat megélt nagypapa lelkülete. Mindegyik léthelyzetből az életet tisztelő, a szeretet elsőbbségét és elégségességét valló és vállaló ember szólít meg. Megerősödtem annak igazában, amit Szent Páltól olvashatunk: „... a szeretet jóságos, a szeretet türelmes, nem kirívó, nem keresi a maga igazát. Mindent eltűr, mindent elhisz, mindent elvisel. A szeretet nem szűnik meg soha.”

Emberi létezésünk, életünk tartóoszlopainak tartotta a szakrumból forrászó *Szép, Jó és Igaz* értékeket. Az agresszív erővel támadó, *szakralitást* tagadó jelenünkben minden pozitív eredménynek szívből tudott örülni. Bizonyosságot tett hitünk és kultúránk összetartozásáról. Cáfolta azt a fonák vélekedést, hogy „Hagyjuk már a kultúrát, ott mi úgysem győzhetünk!”

Ragyogó filozófiai, irodalmi tájékozottság jellemezte. Tudta, hogy Nietzsche nemcsak azt a mindmáig túldimenzionált, téves megállapítást írta le, hogy „Gott ist tot! Gott bleibt tot!” – „Isten meghalt! Isten halva marad!”, hanem az okot is megnevezte: „Und wir haben ihn getötet!” – „És mi öltük meg őt!” Arra a nietzschei megállapításra is rákérdezett: „Wer spricht vom Siegen? – Ki beszél győzelmekről?” A *győzelem* militáns és versenyfogalom, amelyet átvett a politikai élet, és bevitte a közéletbe is. A kultúra pedig mindenkit összeköt, gazdagít, aki részesedni akar belőle, mert abban mindenki győztes lehet.

Az Egyház legfőbb feladata az evangelizáció, de a történelem során bárhol, ahol az evangelizációt végzett, ott kultúra is született. Számunkra ezer esztendő óta létfontosságú az egyetemes keresztény európai kultúra, és benne a magyar nemzeti kultúra.

Egyiknek sem fordíthatunk hátat, mert akkor önmagunkat csonkítanánk meg, hitünk és magyarságunk épségét tennénk kockára. Mindkettő régóta defenzívába szorult, veszélyben van ebben a szekularizált, Mammon-hitű Európában.

A *Szivárványon innen és túl* című könyve (Eger, 2007.) egy teljes esztendőre vonatkozó prédikációs gyűjtemény. Papi szolgálatának, 25 évének lelki kincseit gyűjtötte egybe. A szivárvány szimbólum: a *Békesség* égre írt jele. A könyv borítótervét Urbán Péter, az egri Szent István Rádió munkatársa készítette, a lektorálást Nyitrai Katalin, az időközben fenntartót váltó egri Sancta Maria Zeneiskola és Gimnázium igazgatóhelyettese végezte; a kifejező figyelemfelhívó borítókép Artur Prenkiewicz OFM atya munkája. A kiadást az egri Csathó Nyomda vállalta. Édesanyjának dedikálta ezt a könyvét, aki a papi hivatás kegyelmét kiimádkozta fia számára. Tapasztalatainak kincseit megosztotta hallgatóival is az egri Szent István Rádió *Szókincsem* című műsor-sorozatában. „A szellemiekkel egybegyűrt spiritualitást” képviselő szerző nagyszerű, derűs és rokonszenves egyéniség, képzett rétorként képes volt megszólítani az Egyházban hívó, de még az Egyházon kívül álló embereket is.

Korunkban vészesen meglazult a Teremtő és a Teremtmény kapcsolata. A lázadó ember igyekszik átértékelni múltját, a múlt értékeit, alkotásait, szellemi törekvéseit. A hit, a vallás megújulása, a teremtett világgal és annak szellemi arculatával való szembesülés elkerülhetetlenné vált. Lengyel Gyula az ökumené jegyében munkálkodott. Tudta, ugyanazt fogalmazza meg az *Ora et labora*, mint az *Orando et laborando; Pax et Gaudium* (Bonum), mint az *Áldás, békesség. Istennek dicsőség!* A Regula életvezérlő elve: *Ut in omnibus glorificetur Deus!* Protestáns testvéreink jelmondata: *Soli Deo Gloria*. Kelemen Krizosztom, Ravasz László, Ordass Lajos ökumenéja nehéz időkben, máig érvényesen ezt a lelki testvéri példát mutatta fel a Krisztus-hitben: egységet a sokféleségben, mert „Egy a test, és egy a Lélek, egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség, egy az Istene és Atyja mindenknek”. (Ef 4, 3–6) A hivatalosan is tanító renddé vált magyar bencések legfőbb feladatát az 1802-es visszaállításakor a pannonthalmi bazilika felirata összegezi: PREDICATE ET DOCETE.

Gyula atya egész életében II. János Pál pápa nyomán az emberi élet szentségét, kultúráját hirdette. Az egyik fontos, lélekbulzdító gondolatsora: „Klasszikusa népünknek és nemzet-féltő, nemzetfelelős gondolkodásunknak Vörösmarty Mihály. Tőle kölcsönzött üzenettel lépünk a „szivárványszerű világba”, tudva: túlról indultunk, itt tartunk, – de a túl felé közelítünk: „Mi dolgozunk a világon? Küzdeni / És tápot adni lelki vágyainknak. / Ember vagyunk, a föld s az ég fia, / Lelkünk szárny, mely ég felé viszen, / S mi ahelyett, hogy törnénk fölfelé, / Unatkozunk, s hitvány madár gyanánt / Posvány iszapját szopva éldegélünk? / Előttünk egy nemzetnek sorsa áll.” A gondolatgazdag, a hitbulzgalmat is növelő, de filozófiai szintjét tekintve azon túl is mutató könyv fináléja a *Te Deum – Téged Isten dicsérünk*. A szerző igazi *devóció*val hálát adva tudott örömezni, tudta képviselni az Örömhírt.

A *Szabadságban kiteljesedő természettörvény* című könyvének előljáró soraiban fogalmazza meg célkitűzését, végzi el a feladatkielölést. Ebben a mindenáron profit- és sikerorientált világban Krisztustól veszi könyvének alapgondolatát: „Mit használ az embernek, hogyha az egész világot megnyeri, de a lelkét elveszíti?” (Mt 16:26)

Pontosan megjelöli tárgyát, érzékelteti kutatási lehetőségeit. A definíciók nehézségei miatt a körülírást is tudatosan vállalja. A könyv felépítésében érvényesíti a *circumvallatiót*, a fogalmi *körülsáncolást*. Számos találó és fontos idézetet használ. *Ad fontes* szemlélettel tünteti fel forrásait. A szakirodalom fontos alapműveire lábjegyzetekben hivatkozik, anyagát ökonomikusan használja fel. A választott alapműveket behatóan, kitűnő nyelvtudása révén eredetiben is ismeri. Témaválasztásában egyéni, személyes érdeklődés, motiváció érződik.

A címben szereplő kérdéskör elemzési lehetőségei eléggé egyéniek, eredetiek. A témakörben adott potenciális lehetőségek jórészt meg is valósulnak. A feldolgozás színvonala jó, a szerző a dolgozat tagoltságára és a szerkezet egységessé tételére is kellő gondot fordít. A könyv felépítése, argumentációs szerkezete jó szintű. Szakirodalmi tájékozottsága kiváló, interpretációs készsége eminens. Könyvének ígéretes, előremutató részei vannak, gondos interpretációs készségének pedig távlatos lehetőségei. Ez a könyve a szerző szakmai fejlődésének, értelmezőkészsége gazdagításának fontos állomása.

Konzekvensen értelmezi, végiggondolja választott témakörét. Meggyőzően igyekszik feloldani gondolkodásunk antinómiáit is. Elért eredményeinek magasabb színvonalát elmélyült, a vonatkozó témakör egészére tekintő alapos anyagismerettel, a szakirodalom eredményeinek erőteljes és bátor kritikai újragondolásával, mélyreható szakmai munkával fokozza. A *pater doctus* értelmiségi lételeme: papi hivatása, küldetése. A *Szabadságban kiteljesedő természettörvény* című könyve is elismerést, kiváló minősítést érdemel.

Mindig nagy figyelemmel fogadta, amit bencés tanárainmról mondtam. Azt is, amit Nádasí Alfonz etimológiai (görög–latin) szakkörében tanultam: Nagyon szép és tiszta érzés, közösségteremtő erő a hálásszívűség. Bátran nevezhetjük szelíd, szellemi-lelki apostolkodásnak. Ezért él bennem elevenen a „*Legyetek hálások! – Eucharíotéite!*” intelem. A hálásszívűség a legszebb tulajdonságok egyike. Valójában nemcsak a legszebb, hanem az egyetlen értelmes is, mert csodálatos lelki örömförrás.

Alfonz atya Kodály Zoltánnal 30 éven át folytatott „párbeszédes” könyvből való latin szentenciával és egy, hozzá fűzött Kodály-reflexióval érzékeltetem Lengyel Gyula könyveinek egyik rejtett, mélyben húzódó problémakörét: „Mundus vult decipi, ergo decipiatur” („A világ azt akarja, hogy becsapják, hát csapják be!” – „Valami rendkívüli nemzeti tragédiánk, hogy ezer éve szinte szándékosan azok mellé álltunk, akik becsaptak bennünket. Persze ezt nem úgy értem, hogy magunktól, hanem ostoba vagy

hazaáruló vezetőink miatt. Mennyi érték veszett el ennek a tehetséges népnek az életéből éppen emiatt!”

Az „*Ora et labora*” jegyében emlékezem arra, amikor jubiláns oltártestvéreivel, az ígét hirdető dr. Gonda Imre kanonok atyával együtt az egri Servita kolostor udvarán ünnepi szentmisét tartott. Édesanyja jelenlétében, híveinek körében ünnepelte pappá szentelésének egyik jubileumát. Az egriekkel együtt, az addigi papi útjának állomáshelyeiről nagy számban érkeztek hívei az ünnepi szentmisére: Újfehértóról, Sajószentpéterről, Jászárokszállásról, Borsodszirákról, Szendrőből, Jászberényből, még a Felvidékről is.

Emlékszem, milyen hasznos, mélyenszántó, megerősítő gondolatokat kaptam tőle, amikor együtt tűnődtünk az Eötvös Kollégium jelmondatán: „Szabadon szolgál a szellem”. Ebből vezettem le „szabadon szolgáló értelmiség státuszomat”: értelmiségi létemet. Végül eljutottunk Nagy Gáspár „*Szabad vagyok barátaimtól, ellenségeimtől*” költői definíciójáig.

Aranymorzsa emlékeim közé tartozik „holtig tanulni vágyó öregdiák-társként – Zrínyi hitvalló, üdvösségre tekintő üzenete: »Befed ez a kék ég, ha nem fed koporsó, / Óráim tisztességes csak légyen utolsó. / Akár farkas, akár emésszen meg holló: / Mindenütt felyül ég, a' föld lészen alsó.« A *Semper paratus doceri* jegyében élt és gondolkodott: „álljunk mindig készen, hogy másoktól tanuljunk.”

A „Legyetek jók, ha tudtok!” szállóigévé vált mondással szokott elköszönni. Persze, mindketten tudtuk, hogy az eredeti verzió pontos jelentése magyarul inkább ez: „Maradjatok jók, ha tudtok!” – „State buoni, se potete”. A „Legyetek jók, ha tudtok”, szinkronizált, „magyarul” beszélő, olasz ifjúsági filmben (1983), a középkori Rómában Fülöp atya szokta ezt mondani a rábízott, kallódástól megmentett gyermekeknek...

(...) Gyula Atya két utolsóinak megjelent könyvét már súlyos betegen „bábáskodta fényre”: *Darázsfészek, Lélek-morzsa*k. Bemutatójukra 2022. június 20-án, az egri Érseki Palota és Látogatóközpont dísztermében került sor. (A *Lélek-morzsa*k címadásában Gárdonyi *Aranymorzsa*k könyvcímének a sugallata is érződik.) Emlékezetes könyvünneppé vált Lengyel Gyula erdőteleki plébános 7. és 8. könyvének a bemutatása. A szerző életútjának ismertetése után a *Darázsfészek* és a *Lélek-morzsa*k című kötetekből Saárossy Kinga és Blaskó Balázs színművészek tolmácsoltak egy-egy részletet. Hegyesi-Hudik Margit énekművész színesítette a programot.

A jubiláns, könyves plébános hálát adott Istennek a papi hivatásáért. Életre szóló, élni segítő örömét abban jelölte meg, hogy az Úr szőlőjét művelheti. Köszönetet mondott főpásztorainak és szüleinek, rokonainak, lelki rokonainak, mindazoknak, akik papi szolgálatának színhelyein egyházi szolgálatát segítették. Kifejtette, hogy a *Darázsfészek*ben a hitfogyatkozás, a hitehagyás, hagyományt elhagyó, de kiutat kereső társadalomra nyit ablakot. Alapkérdése: lehet-e az ember boldog ebben a pénz- és érdekorientált, bomlott világban? Mi következik, ha nem a hitünk szerint szakrumból

fakadó *Szép, Jó, Igaz* értékekben hiszünk, ha csak az anyagiakat keressük és nem a nemes emberi kapcsolatokat.

A Covid-világjárvány idején, az interneten közétett prédikációit publikálta a *Lélek-morzsák* kötetében. Hitbéli kompozíciójának gyémánttengelye a Teremtő iránti hálaadás, istendicséret. Tudta: a jókívánság, attól jó, hogy komolyan gondolják, örömmel mondják, akkor van remény, hogy szívesen fogadják, és talán viszonozzák is. Az ünnepi könyvbemutatón, derűs, élő-eleven volt benne az öröm, hogy hálát adjon annak, aki szeret örömet szerezni az embereknek, és köszönetet mondjon azoknak, akik jó ügyeiben segítettek. Örök tanuló és tanító elme volt. Rendületlenül hitte, hogy az ember többre tanítható és jobbá nevelhető.

Emberi és papi és habitusára a lélekből fakadó derű, másokat vidámító szeretet volt jellemző. A Gárdonyitól tanult, a „könnyecseppel megszentelt humort” tartotta a legtöbbre. Az irónia változatai közül inkább csak a megerősítő, konfirmatív iróniát szerette, az mértékvesztő, éles, szatirikus változatokat nem kedvelte. Amíg a szatíra úgy tesz valamit nevetségessé, hogy túlfokozza a fogyatékossgot, az irónia az ellenkező viszonyítást végzi. A fogyatékos jelenséget felfele emeli, hamiskodva értékesnek tünteti fel, de érzékelteti, hogy ez a „tökéletesség”, „hibátlanág” csak látszat: fikció. (Arany János *Az elveszett alkotmányában* Rák Bende apja a népet és szellemét akarja nevelni. A szellem latinul: *spiritu*, ezért alapít *spiritusz* gyárat.)

Szívesen, tájékozottan beszélt a humor témaköréről, amelynek gyümölcse a test-lelket gyógyító mosoly, a szívből jövő nevetés, kacagás, amelynek jótékony hatása orvosilag igazolt. Hitte, hogy a humor az ember immunrendszerét javítja, a lelket felüdíti, a fájdalom egyik leghatékonyabb ellenszere; csökkenti a stresszhormonok szintjét, ellazítja az egész testet, erősíti az immunrendszert, javítja a vérerek működését, növeli a véráramlást. A sokat nevető ember derűs, kiegyensúlyozott, ellenállóbb a betegségekkel szemben is! A nevetés kedvező hatása feloldja a nyomasztó érzéseket. A humor átsegíti az embert nehéz helyzeteken, csalódáson, vesztésen – könnyebb vele optimistán szemlélni a világot. Lengyel Gyula bajban, gondban, betegségben is őrizte kedves, szelíd, szellemes humorát. „Lélek, lélek, de miből élek!” Számos alkalommal együtt emlegettük: a *gnóti szeauton* nem azt jelenti, hogy *utazatok autón*. Találékonnyan nevezte meg templomtól távol maradó híveit: „Egyre több a fekvő hívem. Őket csak kétszer, keresztelekor és temetésekor látom, akkor is vízszintes állapotban.”

Szerette Arany Jánost, ezért köszöntöttem Arany szavaival a Jubilánst: „Élj soká! és legyen élted, / Mint derűs nap, tiszta, víg, / Mely piros hajnalból támad / S ismét abban áldozik.” „Ne bántson a métely, sem másféle járvány. / Hanem oly erős légy, valamint a márvány.” A folytatás latinul következett: „Sincero corde peto Dominum Jesum Christum, ut gaudio et caritate impleat Te et adjuvet in omnibus operibus tuis” – „Őszinte szívvel kértém az Úr Jézus Krisztust, töltsön el Téged örömmel és szeretettel”.

Jáki Sándor Teodóz, a csángómagyarok bencés vándorapostola, az egri fertálymeseterek csíksomlyói zarándoklatának ötszörös lelki vezetője, 2012-ben – a somlyói búcsúból visszatérve – az egri Szépasszony-völgyben Bíró László tábori püspökkel és Gyula atyával együtt celebrálta örömhírt sugárzó gyémántmiséjét.

A jubilánst latinul is köszöntöttük: „Ad multos felicissimosque annos!” – „Sok-sok igen boldog évet kívánok!” „Amicus Dei maneat. Pacem animi habeas. Vivas crescas floreas!” – „Maradj Isten barátja! Őrizd lelked békességét! Éljl, gyarapodjál, virágozzál!” Teljesítsd, amit a kegyelem a családban, a gimnáziumban, a szemináriumban benned elkezdett. A másokért felajánlott élet reménye Babits *Jónás könyvének* is főhőse: „... ne fáradjak bele estelig / vagy míg az égi és ninivei hatalmak / engedik...”

A „Lélek ott fúj, ahol akar...” Erdőteleken, a Szent Kereszt Felmagasztalása templomban és Tenken is nagy volt a fűvése. Gyula atya stílusos ember volt, a szervezésnek, a templomban és az agapén még az ülésrendnek is megadta a módját. (Így kerültem unokatestvére, Lengyel László mellé.) Az Egeri Főegyházmegyéből, korábbi papi szolgálati helyeiről, de szerte az egész országból érkeztek rokonok, barátok, ismerősök, hívek, vendégek. Excellenciás dr. Ternyák Csaba Érsek Úrral az élen 21 paptestvére és az erdőteleki templomot zsúfolásig megtöltő hívek együtt ünnepeltek. Gyula atya sokak számára egészen új oldaláról is bemutatkozott. A nagyszabású agapén szívből jövő, versmondással és az *Halleluja* eléneklésével bizonyította: előadói képessége a „Testvérmúzsák” külön ajándéka. Ott és akkor is – a tehetség kegyelméből – nagyszerű, missziót teljesített! Néhány baráti szót válthattam több helyi roma rendezővel is. Egyikük azt mondta, a többi bólogatott: „Gyula Atya nekünk nemcsak pap, hanem a barátunk is.”

(Fotó: Szent István Televízió – Vozáry Róbert)

Bérczessy András tudósításából: Lengyel Gyula atya „Engem a szeretetetek életet, szenvedéseimben erőt ad” szavakkal zárta beszédét, a jelenlévőkhöz fordulva.

Gyula atya oszlopos tagja lett annak 25-30 fős, önzetlen, ügyszerető Gárdonyi-kutató csoportnak, amely Egerben, 2013-ban, Gárdonyi és Bródy születésének 150. évfordulója alkalmából, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság égisze alatt verbuválódott, majd pedig Szőlősgyörökön és szerte a Kárpát-medencében konferenciák, előadások, tanulmányok, könyvek segítségével igyekezett munkálkodni egy árnyaltabb, teljesebb, igazabb Gárdonyi-kép kialakításáért. Jelenlétével, előadásával mindenütt, az ELTE-n éppúgy, mint Szőlősgyörökön, Kálban, Szuho-gyon ragyogó helytállásról tett tanúbizonyságot.

Számos alkalommal interneten is sikerült számomra fontos szakmai dolgokról kommunikálnunk. Például akkor is, amikor górcső alá vettük Németh László VII. Gergely drámahőseinek a vallomását, amelyet az író saját sírfeliratának szánt, de ez sem valósult meg. Azt is kevesen tudják, hogy a dráma utolsó mondata – VII. Gergely pápa sírfelirata: „Dilexi iustitiam, odivi iniquitatem, propterea morior in exilio” – „Szerettem az igazságot, gyűlöltem a méltatlanságot, ezért halok meg számkivetésben.”

A XI. század közepén a pápai diplomácia egyik legfontosabb szereplőjévé emelkedő, szegény sorból származó Hildebrandra (1015/1028–1085) is nagy hatással volt a Cluny bencés kolostorban fiatalon eltöltött egy év, s az ott tapasztalt értékrend nyomán világossá vált számára, hogy az egyház sürgősen reformokra szorul. 1073. április 22-én, II. Sándor pápa halála után foglalhatta el VII. Gergely néven Szent Péter trónját, s egyházfőként radikális harcot indított az egyház elüzletiesedése, valamint a világi befolyás ellen.

A széles látókörű, energikus új egyházfő kemény kézzel látott neki a reformoknak. Már 1074-ben eltiltotta a szolgálattól a nős, illetve a tisztségüket anyagi javakkal megvásárolt papokat. Gergely legfontosabb céljának azt tekintette, hogy kivívja az egyház függetlenségét a világi hatalomtól, sőt érvényesítse a pápai felségjogot. Az 1075-ös lateráni zsinaton kiadott *Dictatus papae* kezdetű bullában félreérthetetlenül kinyilvánította, hogy a keresztény hierarchiában az összes uralkodó, így a császár is a pápa után következik.

VII. Gergely reformjai nem voltak ínyére a fiatal IV. Henrik német királynak (csak később választották német-római császárrá), és ellenszegült a pápának, aki előbb kiátkozta, majd a Henrik szőrcsuhás Canossa-járása után megbocsátott neki. Ám néhány hónappal ismét szembe fordult a pápával, aki újból kiátkozta. Az időközben megerősödött királyt ez már nem hatotta meg, s ellenfelei legyőzése után ismét „elzarándokolt” Gergelyhez, ám ezúttal Rómába, s szőrcsuha helyett vaspáncélt viselt...

VII. Gergely pápa az Angyalvárba szorult vissza, ahonnan a normannok ugyan kiszabadították, de a felmentő, s mindvégig ellenségnek tekintett normann sereg dúlásai miatt nem maradhatott a lázongó városban. Salernóba menekült, s ott is halt meg 1085. május 25-én. Utolsó szavai a 44. zsoltárt idézték: „Szerettem az igazságot, gyűlöltem az istentelenséget, ezért halok meg száműzetésben”.

Egy másik közös példaképünkről, Márton Áronról mogyoróhéjban szólok, aki a szeretet szolgálatában és az igazság védelmében vállalta erdélyi püspöki küldetését. Püspöki címerének jelmondata Szent Mártontól származik: „*Non recuso laborem*”. Kiegészített magyar fordítása: „Uram, ha népednek szüksége van rám, nem vonakodom a munkától.” A püspökszentelést követő négy évtized felelősségteljes, egyházat és közösséget mentő munkával telt. A legkeményebb politikai környezetben kellett helytállnia – előbb a román királyi, utóbb pedig a kommunista diktatúrában.

Ismerem ezt a nyugat-dunántúli pátriámtól több szempontból is különböző Bódva-völgyi „édes kis-hazát”, jeles költőit: Kalász Lászlót, Fecske Csabát... Friss diplomásként, három éven át – asszonykámmal együtt – az edelényi gimnáziumban tanítottam. Suhogyi, szendrői, Bódva-völgyi hívei nagy szeretettel fogadták hajdani plébánosukat. A teltház, igencsak hangulatos rendezvény után arról is beszélgettünk, hogy Trianon után milyen küzdelmes lett ennek a csodálatos táj hazának – anyagiakban szegény, de lélekben gazdag – szorgalmas, „paptermő” népének az élete. Hermánné Dienes Piroska suhogyi polgármester asszony meghívására, Gyula atyával és Keller Péterrel, Gárdonyi Géza dédunokájával, az író életművének, kultuszának mecénásával – Balogh Csilla színművész kiváló közreműködésével – tartottunk nagy érdeklődéssel kísért konferenciát.

Gyula atya tudott arról is, amit a Laki Lukács László szerkesztésében és M. Takács Lajos szöveggondozásával megjelent, *Talentumom megőriztem, gyarapítottam...* című, suhogyi példaképeket felmutató kis könyv tartalmaz. Felidéztem, hogy 1996. szeptember 20-án, Suhogy általános iskolája Martinkó András jeles irodalomtudós és nyelvész nevét vette fel egy szép összefogással megszervezett ünnepség keretében.

A szintén suhogyi születésű Takács János (1906–1983) útja a „kies Bódva-völgyből” a miskolci minorita gimnáziumba, majd a Jézus Társaságba vezetett. 1932-től Kínában eredményes misszionáriusi munkát végzett. 1962-től Tajvanon, 1974-től Ausztráliában szolgált. A költői lelkületű szerzetes mélységesen szerette szülőföldjét és népét.

Suhogyi volt Takács József (1911–1982) a jeles katolikus teológiai professzor és egyházi író is. (Róla Szecskó Károly készített portrét.) Édesapja vaskőbányász volt Rudabányán. Fia, József Szendrőben, Miskolcon, Egerben tanult, a teológiát Rómában végezte. 1939-től egri teológiai tanár és a papnevelő intézet spirituális. 1942-től Bátorban plébános, majd kerületi esperes. 1950-től a budapesti Hittudományi Akadémia dogmatika tanszékének professzora. Tanári működését „az

államhatalom ellenzése miatt” 1956 nyarától nem folytathatta. A Schütz Antal ravatalánál elmondott gyászbeszédének és professzori állásából való felmentésének dokumentumai korjellemzően tanulságosak.

Szuhogy számos alkalommal méltónak bizonyult neves szülötteinek szellemi-lelki példaadóinak örökségére. Tanulságokkal is szembesültünk. Megnéztük a régi plébánia zárt, romló állapotú épületét. Szemügyre vettük a hozzá tartozó nagy portát, kertet is – sanyarú állapotában. De! Nem siránkoztunk, hanem imádkoztunk. A templomban felragyogott Gyula atya arca. Ott, a végeken, a peremvidéken alázatos szívvel intonálta a közös imádságot. Szívből szólt, szívszorítóan zengett a *Boldogasszony Anyánk*...

Gál Sándor *Homok* című verséből idéztem a „felvidéki aranyhidat”: „csodaként nyílik ki dobóruszka / oltármélye borsi szülőszobája, hibbe balassi-csúcsa / a kaszai dóm kőriptája s feltörik a valóság vastitka / sztregovától szklabonyán át / komáromig felfénylenek a tájak / szenc szép hívespatak-íze / sztósz fenyőmagánya...”

Az észak-borsodi táj népének sorsában az élni segítő, hitben, hagyományban, emberi sorsban egyén és közösség, táj és történelem különös erővel összetartozik. Itt a hit, a kultúra nemcsak életet szebbé tevő tradíció, hanem lélekerősítő, megtartó szellemi-lelki táplálék is. Az elődök hagyatékának örökösei hűséges örökként, újítókként igyekeznek követni példaképeiket, közben ők maguk is mintakövetővé, példaadóvá válnak.

Kalász László lírája a múltról szólva is a jelen célját emeli magasra: „*Fölemelni e tájat, ahol szívünk s nem a munka nehéz.*” Egyszerre mondja ki a valót és az igazat: „*Itt bőven terem tövis koszorúnak, tölgyfa feszületnek: »Pilátus rengeteg kerül / dögivel hóhér és poroszló / majd csak akad egy Krisztus is«.* A kuruc kor keserű tanulsága ma is a jelenre üt: „*túlon-túl biztos lelkünk / – feltörni vagy letörni*”. De megszólaltatja jövőhitét is: „*bár dolgunkban elvérzünk / hullámán a reménynek / feljő gyönyörűbb népünk*”.

Gyula atya szeretett kilépni a templom, a plébánia küszöbén, emberek között lenni, velük együtt időzni, beszélgetni. Mindig tudott valami lélekerősítő jó szót mondani. Búcsúzóul homlokunkra keresztet szokott rajzolni. Az egyik kedves elköszönését közkinccsé teszem, mert őt dicséri: „Mi akkor is értjük egymást, ha egy szót sem szólunk.”

II. János Pál pápa Budapesten elhangzó, áldáskívánó szavai lelkierőt sugároztak: „Bízom benne, hogy a magyarok milliói egyesülnek imádságunkkal azért, hogy eredményes legyen munkátok, amellyel a küszöbönálló új évezrednek egy szép Magyarországot igyekeztek építeni. Isten, áldd meg a magyart!” – ezekkel a szavakkal lépett Magyarország földjére első alkalommal II. János Pál pápa 1991. augusztus 16-án.

Együtt örvendtünk, meditálva értelmeztük Ferenc pápa 2021. szeptember 12-én, Budapesten, a Hősök terén, az Eucharisztikus Kongresszust megkoronázó szentmisén mondott szavait: „Köszönöm nektek, Magyarország népe.” Majd zárószavában minden magyar szívéhez szólt: „A Boldogasszony, régi nagy patrónátok kísérjen és áldjon meg benneteket! Áldásom innen, ebből a nagy városból szeretne mindenkit elérni, főként a gyermekeket és a fiatalokat, az időseket és a betegeket, a szegényeket és a kirekesztetteket. Veletek és értetek magyarul mondom: »Isten, áldd meg a magyart!«” (Ferenc pápa)

Nagyon szerette és ismerte a magyar kultúrát, irodalmat. Mélyen értette Kafkát, szerette idézni is. Kedvelte Heidegger híres gondolatát: „A nyelv a lét háza”. („Das Haus des Seins”) A következtetés egyértelmű: a magyar nyelv és irodalom: „a magyar lét háza”. Szomorú volt, amikor az egymást öldöklők „Győzelemről” beszéltek és folytatódott a háborús öldöklés... Nietzschét idéztük: „Wer spricht von Siegen? Überstehn ist alles.” – „Ki beszél győzelmekről? A túlélés minden.”

Dr. Csizmadia István, egri székesegyházi kanonok, főesperes, pápai prelátus, c. prépost szépen, emberül búcsúztatta Gyula Atyát. Arról is szólt, volt év, amikor paptársa Egerben, a Servita templomban többet keresztelt, mint amennyire máshol került sor az egész városban.

Homa János is hálás szívvel vallott arról, hogy Gyula atya „folyamatosan figyelt a rábízottakra, a másik emberre. Úgy figyelt ránk, hogy észre sem vettük. De amikor elhagyottnak éreztük magunkat, biztatott. Mindig ráérezett arra, mikor szorulunk segítségre. Olyan lelkipásztor volt, amilyenre mindig is vágyik az ember.”

Dr. Lengyel Gyula atya távozásával egyszeri, egyedi, pótolhatatlan személyiséget veszített a Magyar Katolikus Egyház, az Egri Főegyházmegye. Halála pótolhatatlan veszteség barátai, hívei, ismerősei számára, fájdalom idő előtti eltávozása. Családommal együtt szeretetét, barátságába fogadott. Asszonykám az általa is megélt, megszenvedett „mysterium passionis” jegyében sorstársának tartotta.

Arany János két lélekerősítő gondolatát hívom segítségül: „Nem hal meg az, ki milliókra költi Dús élte kincsét, ámbár napja múl...” – „Egy volt közös, szent vigaszunk: A LÉLEK ÉL: találkozzunk!” Gyula atya számára a hitből fakadó kultúra nemcsak tudást, műveltséget, hanem életvezérlő elvet, a magyarság nemzeti gerincét, életet szebbé tevő, üdvösségre segítő tradíciót, lelki erőt jelentett. Közös bencés jussunkra emlékezve, egyházjogi formulát idézek: „Ad nutum Sacrosancti Dei et Sanctae Sedis” – „A Százszorszönt Egyisten és a Szentszék jóváhagyásával”: „Szent Benedekhez szálljon fel az ének...” Emlékezésemet levélváltásaink szívből jövő kérésével zárom: Drága Gyula Atya! „Oremus pro invicem/imádkozzunk egymásért.”

Dr. Lengyel Gyula

„Tartsunk ki rendíthetetlenül reménységünk megvallásában”

(Zsid 10, 23)

Miskolc, 2024. november 12.

Két világban élünk. Aktivitásban és belső békeességben. Az első ehhez a kihívásokkal teli világhoz köt, folyamatos aktivitásra készítet. Kifelé élve, számos esetben rákényszerülünk maszkot, álarcot cserélni, személyek és körülmények kívánta helyzetek alapján. Alkalmazkodunk. Joggal adódik a kérdés, hogyan válhatunk képessé a belső békeességre?! Mindenekelőtt: egy és ugyanazon időtartományban élünk. Mindenható Urunk legyőzte a bűnt, a halált, képes volt a tér felett is uralkodni, gondoljunk a bilokálásokra... Egy valamit nem hogy nem tudott, ellenkezőleg soha nem is akart legyőzni, ez pedig az idő. Átitatta a pergő másodperceket kegyelemmel megajándékozott idővé. „Az idő betelt” szavai már nem a mérhető idő, a *kronosz*, sokkal inkább a kegyelem megszentelt állapota: a *kairosz*. Az Isten Országának vagyunk megkeresztelt keresztényként a polgárai.

Emmanuel, Betlehem csillagos éjszakája óta Velünk, bennünk, köztünk az Isten. Ez a mi állandóságunk gyökere. Megélem, Valaki vagyok, Személy, nagy kezdőbetűkkel, minthogy nincs belőlem több. *Én-em* van. Épp azért van napi hajszában is erőtartálék, újramezdési – együtthatóm, mert Valaki megteremtett, megváltott, megbocsájt és nap, mint nap békét sugall. Jézus békéje ez, az eredeti olvasatban „hészükhia”. Melynek alapjelentése: Valaki gondoskodik rólam, felelősséggel segíteni óhajt, biztonságban éltet.

Martin Heidegger „világba dobott létezés”-ről beszélt. A világ fiainak alaptétele ez. A véletlen, a vakszerencse vagy átkok és kudarcok, maga a soha meg nem fejthető sors esetlegessége. Azért tudok szétnézni a világban, azért élem meg a változandóságot, az aktivitást, mert az *Én-emben* állandóság és nyugalom lakozik. Önmagammal teljes azonosságban élek. Identitástudatban végezzük küldetésünket a megállíthatatlan időben.

Herakleitosz logikája nyomán erősödött fel a relativizmus. Minden viszonylagos, mindenki lecserélhető, értékek múlnak és mások termelődnek: „Senki sem léphet kétszer ugyanabba a folyóba”. Az ókori filozófus hangzatos tétele azt sugallja, a folyó és mi magunk is változunk. Ez Jézus Krisztus világba testesülése óta csupán féligazsággá szűkült teória. Ez nem a megváltott ember valóság. A teremtményi *Én*-tudat ténylegesen fejlődik, változik a *kronoszra* szorító egyén létállapota. Tudati érlelődésem folyamatában ez a minék képzelem, minék tartom magam megélése. Ez viszont egzisztenciális, de nem szakrális ontológiai kérdés. Az utóbbi, hogy a létezésem

egy teremtett létrendben teljeseedik ki; egyfajta zárandoklat; ajándék életem mindennapi megosztása és követése Istennel és Istenben. Ez biztosítja a keresztény reményt s a Krisztustól kapott békességet.

Képes vagyok ránézni önmagamra, bármilyen fárasztó világból érkezem önmagamhoz. Bennem egy változatlan nyugalom honol, ezért ismerem fel ennek ellentétét, a változást, a nyugtalanságot és az aktivitást. Viszont az önmagában nem az, a hitelesen igaz életem. Abban ugyanis csak elfáradni és felőrlődni lehet. Ebben nem. Ott kimerülök, belülről a békességgel ajándékoz meg az Isten.

John Henry Newman kardinális szerint két biztos pont van az életemben: van Isten és vagyok én. Ez a kettő összetartozik, mert egyébként atomjaira hull az emberi létezés. *Lelkem állandóan magam mellett éli a Teremtőt, a másikat, aki Jézus Krisztusban a másik, a Te. – Az időtlen szeretet Jézusban időbeliségbe lépett. Jézus óta van története isten szeretetének. Jézus óta lett Isten az én Istenem. Nem a kőtáblák betűje mögötti abszolútum, nem a törvényhozó zsarnok, nem a szigorú, hanem az Atya, aki Fiát adva nekem, életemet megszólítottá és megváltottá, a szentlélekben élhetővé teszi.*

Az élet minőségem, teremtmény vagyok, megszólított. Az életem, az aktivitásom, a világ fiaival szembeni magatartásom a válasz erre a megszólítottásra. Nem valami, hanem valaki vagyok. A Személy szólítja a személyt. Így születik meg bensőnkben az örök nyugalom, a „rendíthetetlen reménység”. Ezt a nyugalmat megragadva lettem történeti létező, aki szerethető. S akinek ezt kell továbbadni. Az a nyugodt én a gyermek-én, mely álarctalan és spontán.

„Lásd be, honnan van léted, hogy lélegzel, hogy értelem és belátás van benned, s ami a legnagyobb, hogy ismered Istent, reméled a mennyek országát, mos még csak tükörben és homályosan, akkor majd tisztán és teljesen; Isten gyermeke, társörököse vagy, s hogy túl merészet mondjak, istenné lettél: honnan és kitől van számodra mindez?...

Ki adja neked az esőt, a mezőt, az eledelt, a művészeteket, a lakóhelyet, a törvényeket, az államokat, a békés emberséges életet, a barátságot és a rokoni jóérzést azok iránt, akikhez vérségi kapcsolat fűz?” (Nazianzi Szent Gergely szónoklatainak egyike, melynek címe Tanítsuk egymást Isten jóságára.)

Idézhetjük Szent Ágostont is: „Amint az orvos a betegeken mutatja meg tudományát, úgy Isten is az emberekben nyilvánítja ki magát. Az ember dicsősége az Isten, aki minden cselekedetének, dicsőségének befogadója.”

Ezért van bennünk a vallásosság érzete! – Elemi tapasztalatunk, vágyunk a tökéletesre, a végtelenre? – Amit csak Isten képes betölteni. Benne nyugszik meg zaklatott szívünk. Hogyha elfojtom, „hulla-foltossá válik a lelkünk” (Ferenc pápa).

Azért vagyok, mert Isten akarta, hogy legyek. „Mielőtt megalkottalak anyád méhében, már tudtam rólad, mielőtt megszülettél, már ismertelek és lefoglaltalak, enyém vagy...” olvassuk Jeremiás könyvében. Isten ember akart lenni, hogy az ember felérjen az Istenben való megnyugvás állapotába. Ezt még a bűn sem akadályozhatta meg. Sőt,

alkalommá s eszközzé nemesedett, hogy Isten kimutassa minden képzeletünket meghaladó szeretetét irányunkban. Ezekiel próféta könyvének 36. fejezetében olvashatjuk: „gyűjtsd össze a Te fiaidat, szenteld meg közöttük és bennük a Te neved; ugyanis ez a Te akaratod, Uram.” A tömöríteni, láttató erővel kifejezni képes költészet nyelvéen R. M. Rilkenél mindez így fogalmazódik meg:

*„Oltsad ki a szemem, akkor is látlak,
süketíts meg és hallom hangodat
vágd le a lábaim,, és Feléd futok,
legyek néma bár, de Hozzád imádkozom.*

*Törd ki karom, magamhoz szorítalak
szívemmel, ha kézzel nem lehet,
ha szívem megáll, agyam lüktet tovább,
ha ez is elég, vérem fogad magába
Uram, minden egyes cseppjébe, Téged.”*

A Titok adja minden szavunk tüztét és feszültségét... az ember az egyedüli rejtélyes lény Thomas Mann szerint. Hasonlóan vall erről Ady sokat idézett sora: „Vagyok, mint minden ember fensége, Észak-fok, titok, idegenség, lidérces messze vény, lidérces messze fény.”

Alfred N. Whitehead vallásszociológus nem volt hívő, mégis az érdekelte, miért is képesek milliók hinni. Ekképpen határozza meg a vallást: „Mindaz, amit az ember magányában cselekszik.” Csúsztatása kétszeresen leleplezhető. Ugyanis a vallás legalább kétpólusú kapcsolat, – egy szellemi, lelki erővel történő párbeszéd. Másrészt, mint kapcsolat a magány ki van zárva. Whitehead szavai a sorok között egyfajta reménykeresést sugallnak. Sajnos sok magát vallásosnak valló társas magányban éli meg mindezt. Egy elszemélytelenedett, hamis istenkép következtében objektivizálja, azaz eszközi dologként degradálja az Abszolútumot. Számukra, Varga László püspök atya remek hasonlatával talicska-isten. Én tolom, s ő mindig azt cselekszi, ahová odacipelem. A hiteles vallásosságban élőknek felettünk álló erővel, szeretet és irgalom hatalmával felruházott Te, aki Atya, Fiú és Szentlélek szeretetközösségében társam lett az üdvösségre vezető úton.

Thomas Mann egyik fiatalkori novellája a *Friedmann úr, a törpe*. Erős önvédelem, kínos helyzetek kerülése, mindene a színház. Ott nem kell szerepelnie, csak néző. Egyik pillanatról a másikra szerelmes lesz. Ezáltal eddigi önuralma, látszólagos érzelem- és érzés-elfojtottsága csődbe jut... Az *ataraxia*, a szenvtelenül élni oly mély kiegészésbe taszítja, öngyilkosságot követett el. Sajnálatos példa, szabad-e, lehet-e egy életen át elfojtani a vágyat a boldogság és szeretet iránt?

W. Churchill, amikor meghívták az Egyesült Államokba, eljutott a bostoni Technológiai Intézetbe is. Az igazgató magasztalta az emberi tudás végső célját, hogyan uralodjon magán az emberen, programozhassa az ember gondolatait, érzéseit az MI. A Mesterséges Intelligencia első lépései voltak ezek az '50-es évek közepén. Ekkor Churchill felállt és ennyit mondott: „A bölcsészettudományok dékánja tisztelettel szólt arról a tudományos képességről, amely mindjobban megközelíti az emberi gondolkodás pontos ellenőrzését. Nagyon fogok örülni, ha meghalok, mielőtt ez valóra válna.”

A rendíthetetlen reménynek nem pusztán Isten követésében, hanem mindjárt Isten fölfedezésében is tevékeny szerepe van. Számos kutató, tudós éppen tudományos munkája egy bizonyos pontján találkozott Istennel. A megtérő tapasztalat fokozatosan folytatólagos, folyamatos Isten-élménybe ment át.

Éppen így irodalmárok, természetkutatók, esztéták vizsgálódásaik egy pillanatában jutottak el bármiféle abszolútum, avagy a személyes Isten megtagadásáig. Ezt ismerte el a neomarxista Althusser, amikor kijelenti: Isten léte vagy tagadása mögött nem értelmi különbség áll, csupán a választás. Vagy sötétben látunk mindent, vagy felsejlik a világ világossága létezésem minden eseményében. Jézus szavainak megélését jelenti a világosság: Atyád lát Téged a rejtekekben is.”

A rendíthetetlen reménységünk világlátásunkat is alapjaiban határozza meg. S ezt olykor már természetes, mondhatni velünk született, spontán állapotként könyveljük el számtalan esetben. Igaza lenne Tertullianusnak, *az ember születésénél fogva keresztény?* – Ellenfelünk lesz a világ, melyet le kell győzni; ezt követően nyíltan, gyermeki rajongással ismerjük fel benne Isten meghívását és megannyi ajándékát, melyet érdemtelenül nyújt felénk. Ez a lelki szegények szabadsága, kiknek nincs a valósággal szemben védelmezni valója. Sőt, követi a valóság vonzását, hittel, reménnyel, bizalommal és kiüresedve saját magából.

A világ játéktere a reményünk megélésének. nagyon veritékes és keresztekkel nehezített tere. Csapatjátékosokhoz illően a kapitányunk, szöveségi edzőnk, személyi edzőnk az Úr. Hasonlatnál maradva a pályaedzőink az értelem, vágy; a kondicionális edzőnk az akarat és az ösztöneink Isten akaratához szabása. *Szabadság.* Adottság, melyet önként s egyénenként szabok ki önön magam javára.

Végezetül Einsteinre hivatkozom, aki többször beszélt a világ *jel-értékéről*, mely állandó vágyakozásban, dinamikában, vibrálásban tartja és ezáltal élteti az embert. „A legszebb és legmélyebb élményünk, amit csak átérezhetünk, a *titok felfedezése*; ebben van minden művészet és minden igazi tudomány magva... Minden kézzelfogható erő kifejtés célja az ember. Az ember életcélja kell, hogy ez legyen – ne feledjék ezt soha képleteik és egyenleteik között.” Ezt a Titkot rendíthetetlen reménységgel sejtjük meg, sőt érzük el olykor zárandok életünkben.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Prokopp Mária

Jobbá kell tenni a hazát!

*A művészettörténész Prokop Péterről, a képzőművész papról –
Prokop Péter szobrának avatása*

Tisztelt Polgármester Úr! Tisztelt Ünneplő Honfitársak!

Prokop Péter katolikus pap, festőművész és író, Csepel díszpolgára kiemelkedő alakjának emléket állító park és köztéri emlékmű ünnepélyes avatására jöttünk ma össze a csepeli polgármester meghívására. A meghívón a művész önarcképe köszönt ránk: a nagy sötét szemével szigorúan áll előttünk, ellentmondást nem tűrve, szuggesztív erőt sugározva. Az arcot remekműű, határozott fekete tollvonásokkal alakította, és élénk színekkel, pirossal és kékekkel dinamikusan modellálta, amely a szívében égő nagy szeretetet sugározza, amellyel a Világ Teremtőjének szolgálatára szentelte az életét. Isten és a Haza! A Teremtő és az Általa és az Ő képére teremtett Ember szolgálatára.

Ki ez az ember? – akinek a tiszteletére a csepeli önkormányzat szobrot állít a lakóhelye közeli parkban, és a parkot is róla nevezi ma el? A művész mellszobrát jeles csepeli többgenerációs jeles művész-család szobrászművész tagja, a Cserny-díjas Lelkes Márk készítette. Őt a csepeliek jól ismerik, több szép szobra is áll a városban. Gondoljunk csak Brenner János fiatal vértanú-pap alakjára, aki az életét áldozta az emberek krisztusi szolgálatáért! A csepeli önkormányzat művészetszeretete kiemelkedik a főváros kerületei közül. Az itt felállított művészi alkotásoknak nagy szerepe van a város társadalmi fejlődésében. A város vezetői már megtapasztalták, hogy a példaképekre felfigyelnek az emberek! Sugárzásuk van! Segítik a lakosság öntudatának megszilárdulását!

Ezért került sor Prokop Péter szobrának az elkészíttetésére is. Lelkes Márk kiváló tehetséggel megjeleníti ezen a szobron Prokop Péter említett művészi hitvallását. Felkelti a mai ember érdeklődését a 20. század vérzivataros évtizedeit, az 1919-től 2003-ig végigélt művész-honfitárs élete és művei iránt.

A jelenlévők közül már kevesen láthatták Prokop Pétert személyesen, mert bár 1999-től 2003-ig, négy éven át, itt lakott a 42 évi római emigráció után – a téren álló szép, modern épületben, amelyet Csaba László építőművész, Prokop Péter jó barátja tervezett –, ő maga azonban, ritkán mutatkozott, mert lázasan dolgozott! Tudta, hogy sok feladata van! Jobbá kell tennie a hazáját! Erre kötelezi a Teremtőtől kapott kettős hivatása, amely elválaszthatatlanul erősítette egymást,

a lelkipásztori és a művészi hivatás. Minden percét ennek e kettős hivatásnak a szolgálatába állította.

1942 tavaszán szentelték pappá Kalocsán. A háború ekkor még nem tombolt hazánkban, s Ő fiatalos lendülettel szolgálta a kalocsai egyházmegye híveit. 1945-ben megkezdte festőművészeti tanulmányait Budapesten, a Képzőművészeti Főiskolán, ahová az érseke küldte, hogy tökéletesítse tehetségét, és segítse majd az egyházmegye művészeti életét, főképpen az iskolai oktatást.

De – még a diploma megszerzése előtt – jött a fordulat éve 1948-ban, államosították az egyházi iskolákat, és a papokat a kommunista állam a saját céljai teljesítésére igyekezett kényszeríteni. Így érkezett el 1956, amikor egy kis nemzet azt mondta, hogy „ELÉG VOLT!”

S mivel a világ szabad nemzetei nem siettek e bátor, de kis nemzet segítségére, jött a kommunista diktatúra, a megtorlás. A 38 éves Prokop Pétert még 1957. január első napjaiban – éppen a születésnapján, a Három Királyok ünnepén, amelyet ma is ünnepelünk – a szeretett tanára, Belon Gellért arra bízta, hogy távozzon Rómába, a Pápai Magyar Intézetbe. Itt azonnal beírták a római Művészeti Akadémiára, ahol befejezhette a tanulmányait, és részesévé válhatott az európai művészeti életnek. Így, 1958-ban Csontváry Kosztka Tivadar (1853–1919), a 20. század eleji magyar és európai művészet nagy megújítójának a brüsszeli bemutatkozásán hazánkban egyedül csak Ő volt jelen! Pompás tanulmánya őrzi ennek az élménynek az emlékét! S kapta a pompás feladatokat Rómában, elsősorban a Pápai Magyar Intézetben, ahol ma is látjuk az *Intézet kápolnájának* az 1958-ban készült kifestését, amellyel bemutatkozott Prokop Péter Rómában. Ez a művészeti együttes ma is sugározza Péter atya ars poeticáját, tartalomban és formában egyaránt.

Ezt követték a megbízatások Rómában és az USA-ban is, ahol 1962–64-ben hatalmas együtteseket festett ki a magyar templomokban, így az Indiana állambeli South Bendben, a Magyarok Nagyasszonya templomban is. E városban nőtt fel az előző pápai nunciusunk, Michel Blunt verbita szerzetes, akiben az anyja révén magyar vér csörgedezik. Ő a nuciusi szolgálata alatt többször szólt arról az örömről, amit számára Prokop Péter freskói jelentettek a South Bend-i Magyarok Nagyasszonya templomban, ahol a kalocsai tiszta élénk színekkel megjelenített Istenanya a tulipános mezőben közel hozza hozzánk az Üdvözítőnket, aki bennünk él, és szeret minket! A nuncius atya részt vett Prokop Péter 100. születésnapjára ünnepségén is a csepeli önkormányzat rendezésében, és kedvesen elbeszélgetett a jelenlévőkkel.

Prokop Pétert szerették volna South Bendben tartani a város vezetői, ezért meghívták őt Ivan Meštrović (1883–1962), a jeles horvát szobrász halálával megüresedett professzori állásra a South Bend-i Képzőművészeti Akadémiára, de ő viszontért Rómába. Itt 1965-től a Szent István Zarándokház építését vezette. 1967-re

elkészült a kápolna művészi kialakítása, az üvegablakok és oltárfreskók, valamint a berendezés is az ő tervezése és alkotása. 1969-re elkészítette, többek között, a Róma közeli Prímaporta klinikai együttes hatalmas templomának a művészi díszítését, az 50 m²-es szentélyfreskót, az üvegablakokat és a berendezést.

Közben igyekezett kapcsolatot tartani hazájával. Mélykútra, egyik kedves hazai állomáshelyére 1962-ben hazaküldte a Szent Erzsébet-oltárképét, és 1970-ben Kaskantyú temploma számára a remekművű triptichont. 1970-ben Fatimába hívta az ottani magyar plébános, *Kondor Lajos*, hogy az 1956-os magyarok által létesített Magyar Keresztút végén épült Szent István-kápolna üvegablakait készítse el, a magyar szentek ábrázolásával. 1973-ban ismét Amerikában dolgozott, az Ohio állambeli Toledóban, 1974-ben a dél-Itáliai Genazzanoban, a jeles Mária-kegyhelyen készített hatalmas üvegablakot.

1986-ban hazaküldi a kalocsai székesegyház egyik mellékoltára számára remekművű Szent Ferenc-képét. Assisi szentjét Prokop Péter – a védőszentje, Szent Péter mellett – a legfőbb példaképének tekintette. 1993-ban ismét Fatimába hívta Kondor atya, hogy a kápolna mennyezetére mozaikképet készítsen a *Fatimai jelenés* ábrázolásával. Ezt a mozaikot Rómában készítette el, és repülőgéppel szállította Fatimába.

Itália-szerte rendszeresen meghívták, hogy kiállításon mutassa be az új és újabb képeit. Az északi Comói-tótól Nápolyig számos kiállítása volt. 1978-tól, amikor már a magyar államtól is kaphatott útlevelet, és így haza is jöhetett, számos kiállításával örvendeztette meg honfitársait. 1999-ben végleg hazaköltözött, és éppen Csepelt választotta állandó lakhelyéül, Árpád fejedelem szálláshelyét, a főváros közelében, amely akkor már annak részét képezte, ahol az ő segítségével épült fel a kalocsai iskolanővérek Szent József Otthona.

A csepeliek szeretettel fogadták. Jól érezte magát közöttük. Hamarosan megismerkedett Erdei Éva művész-tanárral, akinek édesanyja, nagynénje és sógornője is művészek voltak. A ma már Munkácsy-díjas Erdei Éva galériáját Prokop Péter avatta fel 2003-ban. Itt rendezte meg Prokop Péter az első önálló csepeli kiállítását. S itt született meg a művész halála után, 2006-ban az emlékét őrző Prokop Péter-díj, amelynek műalkotását Erdei Éva tervezte és készítette. 2010-ben Németh Szilárd államtitkár emléktáblát állíttatott az otthon falára, amelyet azóta minden év január 6-án, a művész születésnapján, megkoszorúz az önkormányzat a Prokop Péter-tisztelekkel együtt. A csepeli önkormányzat támogatásával és vendéglátásával adjuk át a Prokop Péter-díjat minden év júniusában, Péter-nap körül, a Prokop Péter szellemiségét valló jeles hazai művésznek.

Prokop Péter művészetének legnagyobb hazai gyűjteményét a Kalocsai érsekség őrzi, mivel a kalocsai egyházmegye papja volt. De Prokop Péter legnagyobb állandó kiállítása itt van Csepelen, a Szent József Otthonban, amelynek az esztergomi

Keresztény Múzeum a szakmai felelőse.

Prokop Péter festményeinek legnagyobb, határainkon kívüli együttesét a Római Magyar Szent István Zarándokház őrzi, amely a 2025. évi Szentévre teljesen megújulva várja a magyar zarándokokat.

Köszönjük a csepeli polgármesternek és az önkormányzatnak, hogy e világhírű 20. századi magyar festőművész és író emlékét a mai napon a jeles szobor felállításával és az Emlékpark elnevezésével megszilárdította. Ez hatalmas ajándék Csepel városának és az egész magyar nemzetnek, hogy kövessék Prokop Péter példáját, *lássák meg a betlehemi Csillagot és induljanak is feléje*. Sugározzák nemzetünk hírnevét a Nagyvilágba, de térjenek is vissza, mert Haza csak a szülőföldön van!

*(Elhangzott 2024. december 19-én.
Prof. Dr. Prokopp Mária művészettörténész, Széchenyi-, Magyar- és Csepel örökség-díjas, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.)*

Pál Júlia

Egy időutazás Petőfivel

Akik már hosszabb ideje követtek, tudjátok, hogy időutazó vagyok. Azt is elmeséltem már az utazó blogomon, hogy én voltam az egyetlen, aki 2009-ben megjelent egy időutazónak szervezett partin, amit Stephen Hawking a Cambridge-i Egyetem klubjában tartott. Megkaptam a meghívót, amit utólag küldött el, de végül nem fedtem fel magam, ma sem tudom, miért. Talán a következő utazásomkor kiderítem. Szó, ami szó, szívesen megkóstoltam volna a Krug pezsgőt.

Arról is beszéltem már itt, hogy nemcsak a térben, hanem az időben is lehetséges az utazás az időugrás tudományos elmélete szerint. Visszatérhetünk a múlt egy adott időpontjába, de csak pusztá szemlélők maradunk, semmi olyat nem tehetünk, ami a múltunkat, és ezzel együtt a jelenünket megváltoztathatná.

Ha most vagytok először az oldalamon, tudnotok kell, hogy utazásaimat mindig megoldatlan rejtélyek színhelyére szervezem.

Miért 1849? Mert egy gondolat bántott engem is, és el kellett indulnom egy rejtélyes eltűnés nyomába.

1849. július 30-a, hétfő.

Megérkeztem Székelykeresztúrra, egy kis mezővároskába, az Erdélyi-medence délkeleti részére, ahol a Gagy és a Fehér-Nyikó vize a Nagy-Küküllőbe torkollik.

Érkezésemkor a kis város csendes mindennapjai felbolydultak. Várják az ismert költőt, Petőfi Sándort. Pár ezer példányszámban megjelent kötetének néhány példánya ide is eljutott. A délelőttöt sétálással, régi ismerősök felkutatásával töltöm, mintha a minap találkoztunk volna utoljára. Zsebemben ételmaradék után kutakodva, a kezem a tegnapi vásárfiára akad. Nem túl száraz, éhséget elverni megteszi ez az osztráksárga mézespogácsa is.

Délután három óra van, téblábolok és bámészkodom a város főterén. A Csekefalvi utca irányából honvédok érkeznek, beszédükből kiszűröm, hogy Marosvásárhely felől jönnek, a Gagy-keresztjén át. Bem József vezeti a csapatot. A szekerek nagyobb időközökkel érkeznek.

Fél órával később, egy kóberes szekéren végre megérkezik utazásom főszereplője is, Petőfi Sándor. Mellette Gyalóky Lajos törzskari százados ül. Amint megáll a szekér, Petőfi leugrik és Patrubán Zakariás erzsébetvárosi örmény kereskedő boltjába tér be. A városba érkezésének hírére csődülnek az emberek a város főterére, mindenki látni szeretné a kedvelt költőt.

A Matskásy-féle ház felé veszem az utamat. Azt beszélik, hogy báró Gamerra Gusztáv százados, Székelykeresztúr térparancsnoka ide várja Bemet és tisztikarát, köztük Zeyk Domokost is ebédre. Itt van berendezve a főhadiszállás. Én is

tagja vagyok annak a fiatal legényekből álló csoportnak, akik küldöncszolgálatot teljesítünk a székeykeresztúri előjáróság rendeletére. Matskásy Krisztina báróné asszonyság egyből szólítja Sipos Sándor legénytársamat, hogy induljon a városba megkeresni Petőfi Sándort, és hívja meg ebédelni. Természetesen én is vele tartok. Meg is találjuk a piactéren, több városlakó társaságában. Az ebédre sajnos nem tudok besurranni. A ház előtt lézengek, amíg kijön a késői ebéd után. Ismét felkerekedik, és a piactérre megy egy ismerőst felkeresni. Novák Antal kereskedése előtt sikerül beérnem. A kíváncsi keresztúriak, de főként a fiatal polgári hölgyek árnyékként követik a fiatal költőt. Igazi celeb, el kell ismernem. Biztos paparazzik hada követné, ha 174 évvel később élne. Ismerik és szeretik, és meg kell hagyni, rászolgált a celebségére.

Egyszer csak megérkezik a Gyárfás-kúria bérlője, Varga Zsigmond. A Gyárfás-kúriát klasszicista stílusban építette a Wesselényi család. Este fél hét fele jár az idő. Szapora léptekkel, arcán széles mosollyal tart felénk, látszik, hogy megőrül, amikor megpillantja a költőt. Hozzánk érve egyenesen hozzá intézi a visszautasíthatatlan vacsorameghívást, a keresztúriak kedvenc ételére, bivalytejes túrós puliszkára. Természetesen én sem hagyom ki a potyvacsorát. Éhes is vagyok már, meg státuszszimbólumnak érzem, hogy az ismert költővel tarthatok.

Ahogy megérkezünk, látom, hogy Zeyk Domokos huszártiszt is ott van a vacsorán. Nyolc óra tájban már igencsak jó hangulatban falatozunk. A felszolgált ételt és a szíves fogadtatást nem győzi Petőfi dicsérni. Vacsora után kimegyünk a kertbe. Kellemes nyári este van, egy óriás körtefa terebélyes koronája alatt gyűlünk Petőfi köré, és áhítattal hallgatjuk szavalni.

Bolyai Gergelyné, és a család lánya, Varga Róza elkezdenek Petőfi-dalokat énekelni. Az első nóta, ami felcsendül „*A virágnak megtiltani nem lehet*” kezdetű. Petőfi egy zöld színű aranyozott pohárból iszik. Rózsika emlékkönyvébe még verset is ír, amelyben a vacsora ízletességéről áradozik. Petőfivel megígértetik, hogy a csata után visszatér ide.

Éjféltajt elbúcsúzunk a vendéglátóinktól. Néhányan a szállásukra mennek, mi pedig elindulunk a város piactere fele, ahonnan muzsikaszó hallatszik. A bajtársak a Csekefalvi utca sarkán álló, Szakál János-féle vendégfogadóban iszogatnak és énekelnek. A szegletkocsmá a legelőkelőbb és leglátogatottabb a városban. Amikor belépünk, Vas Zsigmond honvéd hadnagyot látjuk meg először, aki egyből helyet szorít nekünk az asztalánál. Ráczó János cigánybandája zenél, de nem igazán mulatozunk, inkább társalgunk, és a holnapi csata esélyeit latolgatjuk egy pohár mellett.

Petőfit egyből mindenki felismeri, annak ellenére, hogy szürke katonaköpenye alatt civil ruhát visel, a tisztí egyenruhája nem készült el idejében. Egész felső öltözete egy vitorlavászonból készült blúz, mellény és nadrág. Fején egyszerű ka-

tonatiszti sapkát visel, vállán egy szíjon függő sárga bőrtáska lóg, fegyver pedig nincs nála.

Még nem pirkad, amikor megszólalnak a dobok és a kürtök. Riadó. Gyorsan a Gyárfás-házba, a szállásunkra futunk Petőfivel, ahol sebtében megreggelizik és egy porcelán kávéscsészéből kávézik. Ezután a Matskásy-kúriába igyekezünk, látom ahogy felül Gyalókai mellé a szekérre, leghátul, a kóbor alá.

Ez az utolsó személyes találkozásom vele. 14 órát töltött Keresztúron. Sem én, sem más nem látta meghalni. A rejtélyt nekem sem sikerült megoldanom. Utolsó útjáról, sorsának alakulásáról ma sem tudunk többet.

Utazásom eredménytelenül zárult. Semmi új információt nem tud hozzáadni a 2023-ban már ismert adatokhoz.

Hazatérve 2023-ba, nem kevés időt töltöttem el azzal, hogy írásos dokumentumokat olvassak a fenti utazásom bizonyítása érdekében. 1904,

Vasárnapi Újság, Barabás Endre írása *Petőfi utolsó huszonnégy órája* címmel. 1899. augusztus 21-én, Fiafalván írt, ifj. Varga Zsigmond, negyvennyolcas honvéd őtoldalas levele, amelyet Gyárfás Endre földbirtokos kérésére írt. 1902-ben megalkult a Keresztúri Székely Társaság, aki szemtanúkat hallgatott ki Petőfi utolsó székelykeresztúri estéjét illetően. A tanúk, köztük Duka Jánosné Nagy Juliánna, Sipos Sándor és további hat tanú vallomásait jegyzőkönyvbe vették, és ezeket számos Petőfi-kutató felhasználta és ismertette.

Ha szeretnétek még többet megtudni a múltba való utazgatásaimról, kövessetek be és iratkozzatok fel az oldalamra!

*Petőfi Sándor – Orbán József alkotása
(Eger, Petőfi tér)*

Szentgyörgyi László

Sztori

Amikor kora hajnalban, az éjszakai utazástól meg az ilyenkor obligát szeszeléstartól meggyötört arccal és remegő lábakkal belépett lakásának ajtaján, éppen az előzmények folytán, nem fogalmazhatta meg érzéseit. Az utóbbi időben nem is igen törekedett hasonlókra. Csupán rosszullétet, meg valamiféle szorongást érzett, ami a gyomorszáj tájékáról indulva, mintha csak az agya irányába emelkedne. Nem, előzetről vagy valami hasonlóról az adott körülmények között szó sem lehetett volna.

Becsukta maga mögött az ajtót, és válltáskáját, az elmaradhatatlant, a ruhafogas alá dobta... A táska elmaradhatatlannak csak annyiban bizonyult, hogy évek óta mindig ott lógott az oldalán – az, amely történetünkben szerepel, vagy egy másik... Mert egyébként bizony elhagyta nemegyszer – hol itt, hol ott... Ami az asszonyi bölcsesség nyelvére fordítva annyit jelent, hogy mindenkor gyanús és eléggé el nem ítéhető körülmények között.

Nos, az említett táskát minden egyes alkalommal azonos színűvel, fazonúval, vagy ha ez lehetetlennek bizonyult, akkor közel hasonlóval igyekezett pótolni. Így abban az illúzióban ringathatta magát, hogy ugyanazzal a jószággal a vállán járkel élete göröngyös útjain.

Néhány pohár jéghideg ásványvíz felhajtása után arra gondolt, hogy úgy ahogy van, ruhástól bújik ágyba; a többit majd meglátja, ha (meg)jön a reggel, (el)megy az asszony és nyit a szomszédos kocsma.

Amint benyitott – pusztán megszokásból – hajdan közös hálószobájuk ajtaján, rögtön valami áramütésfélét érzett. Ami ugyan még nem éri el a halálos mértéket, de ahhoz bőségesen elegendő, hogy az illető – buggyant robotként – így szóljon: Na, mi van, bakker?

Hogy mi is készíthette e magvas kérdés kinyögésére? Az eléje táruló látvány. Alvó felesége – társkereső rovatokban előszeretettel használt megfogalmazásban – még mindig formásnak mondható lábszárai mellől egy egyébként szintén térdig kitakarózott alak, ha már a formákat firtatjuk, akkor inkább pipaszárra emlékeztető szőrös végtagjai meredtek elő. Olyanformán, mint amikor valakiről azt állítják, hogy elrúgta már az utolsókat...

*

Jelenleg egy sürgősségi kórház intenzív osztályán fekszik. (Az utolsókat viszont feltehetőleg még nem rúgta el.)

Egy barackpálinka színű folyadékot tartalmazó palackból, gilisztaszerű csövön át, valamiféle nedveket csöpögtetnek jobb karjának ereibe. A beadagolt nyugtatók kábító, butító hatásától – bár azért már az is megfordult kótyagos agyában, hogy

mennyivel jobb volna valahol az említett barack-, esetleg egyéb pálinkák, ha nem is kimondottan gyógyító, de mindenképpen üdvözítőbb hatását élvezni – alig hallható hangon ismételteti: Na, mi van, bakker?

Szélmalomharc

Akiben nem működik teljes gőzzel az igazságérzet, annak nem ajánlom, hogy újságírára adja a fejét – magyarázta fiatalabb kollégájának, majd azt is hozzátette: ez ugyan még nem elegendő ahhoz, hogy vigye is valamire a pályán, némi íráskészséggel megtoldva azonban már nem reménytelen a próbálkozás.

Az tagadhatatlan, fejlett igazságérzettel áldotta – vagy verte? – meg a sors, ami már gyermekkorában megmutatkozott. Első ízben akkor, amikor elemistaként véletlenül fültanúja volt annak, ahogyan egy vetélkedő zsűritagjai még a vonaton megegyeztek abban, hogy a rendező iskola tanulójának ítélik a fődíjat. Az eset teljesen kiborította, be is jelentette a tancinak, hogy semmi értelme az egésznek, ha már előre eldöntik, ki a győztes. Nem is vett részt a vetélkedőn.

Már ifjú focistaként tapasztalhatta meg, milyen, amikor kettős mércével mérnek. A hadsereghez tartozó sportegyesület csapatában igen komolyan vették az egészséges etnikai egyensúlyt, olyannyira, hogy a bővített korosztályos válogatott keretbe nem őt küldték, hanem egy, a többségi nemzethez tartozó, nálánál gyengébb képességű csapattársát. Kezdetben kevesebbet, és jóval nehezebben írt. Az anyaggyűjtést is körülményesebben végezte, volt eset, hogy riporterként kétszer is visszatért egy-egy helyszínre. Ez többnyire a kezdőkre jellemző. Amikor már rutinosabban mozgott a pályán, egy-egy kiszállás alkalmával igyekezett több legyet ütni egy csapásra, azaz több későbbi cikkhez szükséges információt, nyersanyagot összegyűjteni. Jólesett a pozitív olvasói visszajelzés, de nem elsősorban ez motiválta, hajtotta munkájában. – A valóság nem fehér és fekete, hanem sokszínű, árnyalatokban tobzódó, az élet alapvető kérdéseire adandó válaszunk azonban csak kétféle lehet: igen vagy nem – magyarázta. Azt pedig az igazi újságírónak feltétel nélkül ki kell mondania, vállalva a tévedés kockázatát is. – Tévedni szabad, nem őszintének lenni nem szabad – foglalta össze.

Amióta áttért a publicisztikára, éberén figyelte, s keményen bírálta a politikusokat, akik két parlamenti vagy önkormányzati mandátum után, már hajlamosak elfelejteni, honnan indultak. Lenézik, semmibe veszik, megalázzák a választóikat. Egy ilyen pökhendi törvényhozóval gyűlt meg neki is a baja.

Egy választási kampányban általa „kiosztott” jelölt bosszúja érte utol: a tulajdonosra kifejtett politikai nyomásra kirúgták a laptól. Ekkor érezte először, hogy ritkul körülötte a levegő, az adott körülmények között alig találna olyan szerkesztőséget, ahol

szívesen látnák. Ha nehezen is, de kiheverte az esetet, s új munkahelyén, a frissen indult hírportálnál is ott folytatta, ahol korábban abbahagyta. Egy idő után azonban úgy érezte, szélmalomharcot vív, munkája hatástalan: a kutya ugat, a karaván halad.

Lejmovics

Az eset a hatvanas években történt, amikor a város boltjaiban még látni lehetett egy-egy, a letűnt korszakból – az államosítás előtti időkből – ittmaradt, régi vágású kereskedőt. Köztük olyanokat is, akik saját korábbi üzletükben dolgoztak, de most már nem tulajdonosi minőségben, hanem állami vagy szövetkezeti alkalmazottként. Nem lehetett könnyű nekik, állták a sarat.

Dicséretükre legyen mondva, nem adták fel: – Rendszerek jönnek, rendszerek mennek, az üzlet örök – jegyezte meg egyikük, amikor parttalan beszélgetéseik során a bolti problémákra terelődött a szó. Lejmovics Lajos nagydarab, ragyás képű, horgas orrú, vörös alak volt, a főtéri csemegeboltot vezette, amely az államosítás előtt családja tulajdona volt. Felmenői mindannyian kereskedők voltak, az ezredfordulót megelőző években tűntek fel a városban. Lajos megjárta Auschwitzot, családja tagjai közül csupán ő úszta meg élve.

A boltot újraindította – működött az nélküle is, az egykori segéd lelkiismeretesen elszámolt minden fityinggel, amikor Lajos, másfél esztendei távollét után, 45 őszén csontsoványan, hullafáradtan beesett az ajtón –, de nem sokáig örülhetett az „új életnek”.

Az államosítás után két lehetőség állt előtte: sorstársaihoz hasonlóan ő is kitelepedik, vagy marad, s elfogadja azt a keveset, amit az új rendszer felkínál neki. Lejmovics az utóbbi mellett döntött. Szerencséjére maradhatott egykori boltjában. Amely – tekintve a körülményeket – működött, úgy ahogy...

Amint az elvtársak irányítása alá került, az áruellátás akadozni kezdett, valami mindig hiányzott, s a jelenség – akárcsak az osztályharc – egyre fokozódott. Lejmovics változatos eszközökhöz folyamodott: akinél kellett, kért, rimázkodott, akit kellett, apró figyelmességekkel megvesztegetett, de régi kapcsolatai bizonyultak a leghasznosabbnak: valahogy mindig került olyan áruja, amire szükség volt, ami másoknak nem volt.

Már-már úgy tűnt, élete egyenesbe került, megélhetési gondjai nem voltak, sőt gyarapodott is némileg, amikor – az akkori napilapban megjelent „leleplező” cikk szerint – lebukott. Történt, hogy az ellenőrök meglepték, amint a csemegebolt rak-tárában térdre ereszkedve, a földre kiterített mazsolát vizezi. Amikor rákérdeztek, mit csinál és miért, azt felelte, hogy vigyáznia kell az állam vagyonára, ezért a szik-

kadó mazsolát, hogy túl sokat ne veszítsen súlyából, kénytelen megvizezni. Az esetből bírósági ügy lett, Lejmovicsot hat hónap börtönbüntetésre ítélték.

Ekkor született a szállóige, amit az apró csaláson kaptak esetére használtak, hogy „vizezi, mint Lejmovics az állami vagyont”. Szabadulása után többé nem mutatkozott, később tudtuk meg, hogy kitelepedett Izraelbe, és ott csemegeboltot nyitott. Hogy vizezi-e a mazsolát, arról nincsenek információink.

Az ikrek

Jakó Pityu és Novák Tibi, azaz Tojás a hetvenes évek legendás híró közüzemi karbantartói voltak. Abból a jó italos fajtából valók, akik mellesleg iparosok is. S nem mellesleg Várdi barátjai. Pityu és Tojás, Tojás és Pityu. Olyanok voltak ők, mint két pityu, akarom mondani: mint két tojás. Elvászthatatlanok. És félszavakból is megértették egymást. Pityu azt mondta: arra való tekintettel, mire Tojás mély kétértelműségeket sejtetően így válaszolt: mint két tojás. De volt, hogy fordítva történt: elsőként Tojás jelentette ki: mint két tojás, mire Pityu jegyezte meg sokatmondóan: arra való tekintettel.

Reggeltől estig ott jöttek-mentek a vásárhelyi Dacia és Super élelmiszerboltok melletti kazánházak környékén, de többnyire a közeli kocsmákban lehetett látni őket. Legfőképpen az egyik kenyérüzlet raktárában szerettek „dolgozni”: elüldögéltek ott, közben rakosgatták a kenyeret a megüresedett polcokra. És iszogattak, mikor mit, mikor kivel. Mindig együtt voltak – munkaidőben egészen biztosan –, de iszogatni nem tudtak pusztán kettesben; valakinek feltétlenül ott kellett lennie a társaságukban. Hiába na, művészek voltak a maguk módján, s kellett nekik, mint darab kenyér, a közönség reakciója. Másként nincs varázsa az egésznek, hamar megunják egymás vicceit, s egymásnak is esnek. Verbalice persze. Időnként túlfeszítették a húrt. Becsületükre legyen mondván: nem vették soha szívre, nem volt az a durva vicc, amit meg ne bocsátottak volna egymásnak, persze a kellő mennyiségű pia társaságában.

Az eset a szelídebbek közé sorolható, mert voltak azért vaskosabbak is, amelyekről most – természetesen: merő szemérmességből – nem számolhatok be. Tojásnak születésnapját ünnepelték, de közben Pityu már tervezgette, milyen ajándékkal lepje meg barátját, kollégáját, szesztestvérét. Mivel Tojás, aki ugyan egy tömbház tizedik emeletén lakott, de a Kishegyszőlőben örökölt telken gazdálkodott is, úgy gondolta: meglepi egy háziállattal. Nem, nem lóval, „csak” egy számmal. A farszto munkanap után Tojás, az ünnepelt, eléggé illuminált állapotban került haza, s asszonya nyomban le is fektette, majd dühében elhúzott otthonról. Közben Pityuék már lesben álltak a tömbház mellett, s amint az asszony elviharzott, ők már vitték

is fel az ajándékot. – Hogyan fért meg egymás mellett a szűkös felvonóban két ilyen okos teremtmény, nem tudhatom... – kommentálta az esetet később Tojás.

A csengetésre az ajtóban megjelenő ünnepelt csak bámult a rémült csacsira, nem hitt a szemének, nem tudta eldönteni: ébren van-e, vagy álmodik? Aztán szelíden megszólalt Pityu: – Arravaló tekintettel – és átadta a kötelet, amivel célba vezette a riadt állatot. – Mint két tojás – röhögte el magát az ünnepelt, és beinvitálta a „vendégeket”.

Egy csésze kávé!

Énekes Gergő egyike volt azoknak a fiatal székelylegényeknek, akik a második világháborút követő években vetődtek a városba. Háromszéken látta meg a napvilágot, inkább kulákkfióknak – szinte kakukkkfiókát írtam – illett volna be, de valahogy szerencséje volt, az új rendszer nem zaklatta a kelleténél többet.

Szerencsésnek mondhatta magát, egészséges származású tanítónőt vett feleségül, aki mellett biztonságban érezte magát. Legalábbis a rendszer éber őreitől, mert egyébként az asszonyka igen csípős nyelvvel volt megverve. Nem hagyott az szó nélkül semmit, főleg férje viselt dolgait kommentálta, szapulta nagy elszántsággal, mondhatnám protestáló hevülettel. Nem is tehette másként, hisz református tanítóképzőben nevelkedett.

Az ott tanult szigor, igényesség, lelkiismeretesség, sőt kitartás szerint nevelte három lánygyerekét. Apjuknak nem sok lehetőséget hagyott arra, hogy esetleg kiélje pedagógiai hajlamait. Amik teljességgel hiányoztak belőle. Nem ő nevelt, őt nevelték – próbálták gyakran móresre tanítani. A legfőbb kifogás irányában – főleg az asszony részéről – az volt, hogy nem eléggé talpraesett. Inkább ennek az ellenkezője: tutyimutyi. Hogy mindenki kibabrál vele. Pedig, ha jól összeszámolja, alig néhányszor fordult elő vele hasonló.

A feleségét gyakran hagyta, higgye azt, sikerült túljárnia az eszén. Na, azért lényeges dolgokban próbált nem engedni. Egyébként igen. Hadd teljen a kedve!

Egyetlen gyengesége a feketekávé volt. Szerette minden formában: törökösen is, de presszóban főzve a leginkább. Nem szürcsölgette, itta. Nem. Védelte. Az asszony féltő figyelmeztetése, rimánkodása, fenyegetése ellenére. Aztán egy ilyen szóváltást követően bekövetkezett a baleset: felállt a gáztűzhely melletti kanapéra – a cserepes virágot kellett volna megöntöznie –, és onnan leszédült. Esés közben inge lánggra lobbant, teljes hátáról leégett a bőr. Megperzselődött valósággal.

Hetekig feküdt hasmánt a kórházi ágyon. Látogatóba érkező feleségétől elsőként egy csésze jó erős feketekávéért kért.

Petrusák János

Az így szolgáltató szolgáltató

(csak az vegye komolyan, akit érint)

MOST történt, épp' MOST!

Már írni akartam mailt, de nem tudtam. Van wifi, a szomszédban meg Fifi, „aki” kutya, s ugat. Itt a jel nálam, ami van, meg net is, minden rendben, látszólag, mégsem megy el a levél. Csatlakozás 1 másodperc múlva – írja ki. Én várok. Telnek a másodpercek, telik egy perc, és semmi. Kapcsolok az azonnali csatlakozás gombra, mire nem mondhatnám, hogy nem lesz semmi, mivel történik, nem is kevés. Elmegy minden.

Net sincs már.

Router le, majd vissza, ahogyan megtanultam.

És, na és, hogy és...

Semmi.

Telefon ekkor elő, ugyanaz a szolgáltató, vagyis nemszolgáltató vezetéke is a csomagban van.

Meg nálam. Ami működik, még.

Kicsöng, kicsöng, foglalt.

Majd próbálom újból, hogy kicsöng, kicsöng, s végre! Katt, kapcsol. Zenét. Ezt végigélvezve jön egy gépi hang.

„Ön a QQQ szolgáltatót hívta” – mondja. Miért, úgy gondolja, nem tudom, kit hívok? Én egy most képeződő telefonbetyár vagyok, ki csak úgy hívogat?

Aztán közlik: „Miután a QQQ szolgáltatót hívta, biztos abban, hogy a QQQ szolgáltatóval, vagy valamely részlegével, esetleg konkrét munkatársával – állnak szolgálatomra – kíván beszélni?”

Hát hogy a fogkefés, fésűs – itt helyettesítsd be más *ef* betűs szavakkal – a magasságos szolgáltatóba!

Ők közlik nyugalommal (még ők nyugodtak): „Amennyiben nem a QQQ szolgáltatót, vagy valamely részlegét, esetleg konkrét munkatársát hívta, akkor telefonhívását sajnálattal bár, de tárgytalannak tekintjük. Köszönjük azért, hogy a QQQ szolgáltatót hívásával megkereste. További nagyon szép napot kíván Önnek a QQQ szolgáltató. Hívjon minket, ugyanígy, máskor is.”

Most jogos, hogy majdnem hangosan káromkodtam, vagy nem jogos?

Mit lehet ilyenkor tenni? Csak egy hibát szeretnék bejelenteni! A szolgáltatómnak!

Nálam még a kagyló, talán kezembe görcsölt, amikor jó harminc másodperc szünet után megint szól a hang. Ugyanaz, hogy tudjam, ugyanannál a szolgáltatónál vagyok. S a földi valóban, még mindig.

Mondja, kissé már türelmetlen hadarva: „Amennyiben a QQQ szolgáltatót, vagy valamely részlegét, esetleg konkrét munkatársát hívta, akkor nyomja meg a dupla kereszt gombot. A gombnyomásra egy teljes másodperc áll rendelkezésére.”

Melyik az a gomb a telefonon?

Megvan! Nyomtam.

Csend. Már azt hittem, ennyi, mikor jön a hang újabb harminc másodperc után.

„Kérjük, döntse el, mit akar. Figyelem, a nem megfelelő gomb felelőtlen lenyomása idővesztést okoz vállalatunknak, amely így nem állhat azonnal az Ön és más elégedett ügyfelei szolgálatára. Amennyiben vállalatunkról és szolgáltatásai sokféleségéről kíván általános tájékoztatást, nyomja le az egyes gombot, amennyiben a tévéreklámokat kívánja meghallgatni, nyomja a kettest, amennyiben a rádió-reklámokat, akkor a hármast, s ha az újsághirdetéseink nem tudja elolvasni, ebben is szíves örömet segítünk, amennyiben megnyomja a négyes számú gombot. Az ötös számú gomb lenyomása után végtelenített módon a vállalatunkat dicsérő sajtóhíreket közöljük, de itt felhívjuk szíves figyelmét, amennyiben ezt altatóként kívánja használni, úgy szíves örömet a rendelkezésére állunk plusz szolgáltatási díj felszámolása mellett.” Aztán hadarni kezdett: „Hatgomb le-nyom kíván részleg..., hétgomb, mikor kíván számla-egyenleg..., nyolcgomb késedelmes fizetés bírságát kiváltó hitelkiváltó hitel automatikus folyósítása..., kilencgomb központi portaszolgálat...”

És, na és?

Nagy sóhaj arról az oldalról, de világrengető nagy ám.

„Null és null gomb ismételt megnyomása hibabejelentés...”

Nyomtam volna, de ő kezdte ezt újból, az egész rizsát angolul. (Meg szerintem még más nyelveken is, amelyek nem érdekeltek, abszolúte nem.)

Nyomtam angolvécét, elnézést, dupla nullát.

Hogy jöjjön zene, majd ugyanaz az unott hang, mint előbb. Na, ne!

De, igen. Csak azért is kibekkelem!

Vártam. Vártam.

Aztán jött a hang: „Maga a QQQ szolgáltató hibabejelentését hívta, ahol nincs hiba. Amennyiben mégis úgy gondolja, nyomja meg a null gombot, de csak egyszer. Mivel a dupla null megnyomásával visszatér az első menüre. Sajnál...”

Gombot nyomtam. Kb. harminc másodperc múlva ugyanaz hang: „Hibafeltáró protokoll, a belső üzletviteli általános szabályzat W§ 300/200.q és Q pontjai alapján. A szolgáltatott fél számára kötelező! Kívánja folytatni? Amennyiben eltekint a nemlétező hiba bejelentésétől, kérjük nyomjon meg bármely gombot, természet-

sen a telefonján, vagy tegye le. Ebben az esetben megköszönjük együttműködését és állunk továbbra is szíves rendelkezésére. A további eredményes és szép nap reményében...”

Jaj de kedves, jaj de nyájas! És félemlítő! Jogszályként, parlamentben alkotott törvényként hivatkoznak egy belső szabályzatukra, s megfélemlítik ezzel a népet.

Én nem nyomtam, vártam. Erre a fülembre dörgött a hang, persze ugyanaz, de már keményen: „Hibafeltárási protokoll, a belső üzletviteli általános szabályzat W§ 300/200.q és Q pontjai alapján. Ön hibát jelent be. Kérem, figyeljen! Egy rossz adatszolgáltatási mozdulat következményeket von maga után. Amennyiben fenn tartja hibabejelentő szándékát, nyomja le egymás után egy másodperc alatt a kilenc csillag, duplakereszt, null és hét kombinációt, majd erősítse ezt meg a nulla gomb ismételt kétszeri lenyomásával.”

Nyomkodok.

Kis várakozás, sikerült-e? Úgy látszik, igen, mert a hang folytatta, már nyilvánvaló méregettel:

„Milyenfajta hibát kíván bejelenteni? Kérem, figyeljen, és csakis egyetlen hibakódot adjon meg. Ennek elütése esetén, avagy késedelmes leütésekor nem áll módunkban segíteni, és az Ön hívását a belső üzletviteli általános szabályzat W§ 300/200.q és Q pontjai alapján egy éven belül újból fogadni nem leszünk kötelesek. Köszönjük szíves megértését!”

Kis csend. Én várok. Ő is. Aztán folytatja, már egyenesen agresszíven: „Egyes hiba: nem tud fizetni; kettes hiba: nem akar fizetni; hármas hiba: nem érti a hibát; négyes hiba: áthívta a szomszédot és az sem érti; ötös hiba: már konzílium van, mégsem tudják, mi van; hatos hiba: a hiba a vonalban van; hetes hiba: a tévében; nyolcas hiba: az internettel...”

Máris nyomtam – figyelt valaki? – a nyolcast.

Erre: nem kis csend, hanem nagy csend. Már azt hittem, végük. Vagy végem? Azért inkább az első, ha kérhetném! Ehhez hányas gombot is kell nyomnom?

Jött egy hang. Agresszív, de élő.

„Maga a QQQ szolgáltató hibabejelentését hívta...”

Tudom – vágtam közbe –, már egy jó ideje.

„Amennyiben ideges, a belső üzletviteli általános szabályzat W§ 300/200.q és Q pontjai alapján a beszélgetést megszakítom, magát három évre letiltom...”

Pizok jól vagyok, nyugalomba... – mondtam.

„Amennyiben csúnya szavakat használ, letiltom.”

Akkor fényességesen jól vagyok. Így jó?

„Hallom, hogy ideges, letiltom.”

Maga mindenképpen le akar tiltani.

„Le is tiltom...”

Várjon! Ne haragudjon, bocsásson meg, én sírni fogok...

„Akkor is letiltom!”

Mikor nem?

„Harminc másodperce van a hibabejelentésre, amennyiben ezt átlépi...”

Tudom, letilt. Gyorsan mondom...

„Két másodperc maradt...”

Nincs net! Belefért?

„Mibe?”

A kettő másodpercbe.

„Hallom, ideges.”

Á nem, éppen örülök.

„Akkor cégünk boldogságot okozott?”

Mindennap, ugyanilyet.

„Ezt jelzem.”

Én meg azt, elment a net.

„Mit érdekel engem a maga nőügye, hogy Anett ment el, vagy Zsófi, vagy akár a Pistike, ha éppen magának olyanja van.”

Itt internet nincs, ember!

„És?”

Maguk a szolgáltatók!

„Szolgáltatunk is.”

Mit? Számlát?

„Igaz is! Látom a hívószám alapján, hogy nincs csoportos fizetési meghagyása. Pedig így fizethetné nyugodtan, hátradőlve, európai módon a számláit. Máris írom...”

(Kattogtat, hallom, ahogy a gépet gyötri.)

Mit ír, az ist... iskoláját?

„Ezentúl csoportos megbízás alapján fizeti előre a számláját...”

Én ezt nem kértem!

„Mégis kapta.”

Törölje ki!

„Nem lehet!”

Akkor én megyek oda és törlöm ki!

„Fe-fenyeget? Ez-ez terror-izmus! Fasizmus, irredentizmus, sovinizmus!”

Hülyeségizmus a szótárában nincs?

„Maga nem mondhat ilyeneket! A belső üzletviteli általános szabályzat W§ 300/200.q és Q pontjai alapján rögzítésre került beszélgetése, és ezek alapján közlöm, hogy...”

Maga fenyeget! Úgy csinál, mintha jog lenne a maguk jogtalansága!

(Kis csend.)

Akkor kezdjük nyugodtan és emberien mind a ketten előről. Van a net, ami nincs, pedig minden hónapban folyamatosan fizetek érte. És mesés! Mármint a net. Hol van, hol nincs, inkább ez utóbbi. Most nem mondom, hogy annyira életbevágón kellene, de jó lenne, már ha fizettem érte. Ezért kértem, mit lehet csinálni?

(Kis csend.)

Él még? Ott van?

„A belső üzletviteli általános szabályzat W§ 300/200.q és Q pontjai alapján...”

(Ez robot? Vagy robotizált ember? Talán már egy mesterséges intelligencia? Intelligencia nélkül!)

„Leteszem.”

Tette. Ezt az egyet legalább ügyesen.

Szavam nem volt hozzá.

Tényleg nem.

És... nektek?

Barátsággal és nagy méreggel: ÉN

(Avagy Rejtő – a Jenő – így fejezte volna be és ki: „Neduddki”)

Daidalosz – Segesdi György alkotása (Eger, Csiky Sándor utca)

Máté László

Gyermekkori karácsonyok

Emlékeim első karácsonyán zord képét mutatta a világ, mert háború volt. Az 1944/45-ös év telén szülőfalumat, Szilicét is elérte a gyilkos téboly, és a település több mint egy hónapon át a frontvonalba került. Ebben az időben életünk nagyobb része a pincében zajlott; a krumpli- és marharépa halmok fölé fekvőhelyeket eszkábált Édesapám, még egy régi vaskályhát is elhelyezett a sarokban, kivezetve a falon a kályhacsövet. Hiába igyekezett a harci csetepaték szüneteiben kiszellőztetni menhelyünket, a füst átjárt mindent: a falakat és bennünket egyaránt. Családunkon kívül nálunk kerestek menedéket a szomszéd Boris néni és kamasz fia. Ha pedig hosszabb ágyúzás volt, akkor mindnyájan átmenekültünk a szomszédba, mert az ottani pince mennyezete már betonozva volt, a mi pincénk hatalmas tölggyfa gerendái mellett.

A házunkat birtokba vették a német katonák, nem voltak tekintettel a tisztasogra értékeire, különösen Édesanyám varrottasaira, hímzéseire. Otthonosan érezték magukat, nem is volt velük különösebb baj, csak egyszer, amikor a kamrában rátaláltak a nagy fazekakra, s abban áztatták meggémberedett lábaikat. Édesanyám felháborodottan rántotta ki az egyik lába alól a fazekat, de amikor meglátta elfagyott lábát, megesett rajta a szíve. Valamit mondott neki fájdalomosan az elcsigázott katona, közben előhúzta a tárcáját, mutatva egy fotót, hogy neki is olyan kisfiacskája van, mint én vagyok, átkozva Hitlert és a háborút.

Az udvarban trénszekerek álltak, teli lövedékekkel a kertben felállított aknaüteghez. Ha megszólaltak az aknavetőők, akkor a közeli rakodó cserepei úgy röpödtek, mint a falevelek őszele. Fájdalmasan vette tudomásul Édesapám, hiszen két évvel azelőtt építették mint ifjú házások. Nagyobb gondot jelentett számára a lovak és a tehenek etetése, különösen pedig itatása, mert ha nem volt ivóvíz, akkor az ideiglenes kályhán havat olvasztott nekik. Mintha megérezték volna a jámbor jószágok, hogy rendkívüli helyzet van, azzal kell beérni, ami van. Csak a nehéz ágyúzásokkor nyugtalankodtak, nyerítve, toporzékolva, mintha érezték volna, hogy ember, állat egyaránt életveszélyben van. Mert nemcsak katonák és katonalovak estek a harcok áldozatául, hanem helyi lakosok, és az itatásra hajtott állatok is. A mi étlapunk is nagyon egyoldalú volt; kenyeret nem lehetett sütni, maradt a krumpli és a tej. A sült krumpli állandóan ott illatozott a kályha tetején, Máté nagymamája pedig gyakran fogott a köpüléshez, hogy ne kelljen a száraz sült krumplit nehezen lenyelni, hanem sózva, megvajazva könnyebben ment.

Egyre gyakoribbak lettek az ágyúzások, akkor pedig igyekeztünk a szomszéd pincébe. Már vijjogtak az ágyúgolyó acélmadarak, amikor Édesanyám felkapott,

és rohant velem a szomszédba. A szomszéd házat elmellőzve az udvar közelében jártunk, amikor egy égszakadásnyi robbanás a közelünkben métereket penderített rajtunk, szinte beestünk a pincebejáratba. Az ottaniak ajtót nyitottak, igyekeztek segíteni, hogy nem esett-e bajunk. Édesanyám azt dadogta, hogy a becsapódás a közelben volt, de a szomszéd az ágyúzás szünetében igyekezett megvizsgálni a házat, s azzal jött vissza, hogy nincs baj. Csak később lett nyilvánvaló, hogy a ház hátsó falát és a fenti két szobát találat érte. Mivel mi abból az irányból érkeztünk, sokáig mondogatták: ha pár másodperccel késünk, akkor a becsapódás letarolt volna mindkettőnket.

A hosszú pincei tartózkodások különböző helyzeteket teremtettek. Voltak, akik magukba roskadva imádkoztak, mások a faluban elterjedt hírekről szóltak. A szomszédék Imre fia pedig velem szórakozott, s arra is megtanított, hogy mit kell arra válaszolni, ha valaki megkérdezi: Lacika ki lő most? Én pedig mondtam a jelentést, mint egy kiskatona: *Pik, pak, lő a ruszki; csiú..., pú, bumm..., ratatata, ratatata...* Mert egyszerű volt az értelmezése: a pik-pak szórványos puskalövéseket jelentett, a csiú-pú az ágyúgolyó ahogyan hasította a levegőt, majd becsapódott valahova, és a ratatata pedig a golyószórók sorozatait a falu feletti Hosszúföld dűlőben a német állások felől, illetve a szemben lévő Mészhegy erdőségből, ahol nem is oroszok voltak, hanem románok. Ők szorították ki megismételt rohamukkal a németeket a faluból, akik azonban nem hagyták annyiban, egy ellentámadásban visszajöttek. Igaz, csak néhány napra, ezzel is növelve az áldozatok számát.

A front elhaladása után kiszakadtak az ég dunyhái, napokig esett a hó. Mintha el akarta volna takarni azt a sok öldöklést és nyomorúságot. A fennsíkért folytatott harcokban több száz katona esett el, közöttük azok a fiatal leventék, akik csak haza szerettek volna menni, de dezertőrökként lemészárolták őket a nyilasok. Udvarukban is annyi lett a hó, hogy szinte alagutakat kellett benne építeni az istálló és az utca felé.

A zűrés helyzetek közepette, Édesapám és a család nagy fájdalomára, a románok magukkal vitték legkedvesebb lovát, a Sárgát. Olyan veszteség volt ez számára, amivel nem tudott megbékülni. Mindenütt kereste-kutatta, nyomába szegődött a hegyek felé haladó frontvonalnak. Egészen Jolsváig haladt, nem kis veszélyek közepette, de a Sárgának nyomát sem lelte. Aztán valahol Murány előtt felfogott egy sebesült katonalovát, azzal jött haza, agyoncsigázva.

Majdnem ugyanezt az utat megtette Édesanyám, sóért, néhány asszonnyal. Mert a sóra embernek, állatnak egyaránt szüksége van. Amikor felbatyuzva hazaértek, azt is elmondták, hogy tilos lesz magyarul beszélni: a magyarokat deportálják Csehországba, vagy kitelepítik Magyarországra. Nem jött békés karácsony a rákövetkező évre sem, sőt még a későbbi években sem, mert ott volt a bizonytalanság: mi sors vár ránk? A háború mindenkit kisemmizett, a falu házainak a kétharmada megsérült – közöttük a miénk is –, ráadásul jött a 47-es év olyan szá-

razsággal, hogy a termőföld a vetőmagot sem adta vissza. Nem volt az állatoknak takarmány, még a faleveleket is összegyűjtöttük, a szecska közé vegyítve etettük. Nekünk a „hontalanság évei” (Janics Kálmán) nem három évig tartottak, hanem hét évig, mert akkor kaptuk vissza az állampolgárságunkat.

Ha volt is karácsonyfa, kevés valami jutott rá. Alma, ezüstpapírba csomagolt dió, néhány száraz keksz. Később otthonfőzött szaloncukor, néhány szál gyertya, majd csillagszóró. Ajándéknak maradt az otthon kötött, horgolt ruhadarab, amit Édesanyám a megmaradt pamutokból kiigazított. Nem voltunk bőviben ruhának, cipőnek, az is megesett, hogy a sérült ruhára, kabátra folt került. A cipővel pedig úgy takarékoskodtunk, hogy nyáron mezítláb jártunk. Elég gyakoriak voltak a lábsérülések, különösen a nagyujj tájékán. A végén úgy megtanultam mezítláb járni, hogy még a tarlón is képes voltam unokatestvéremet követni.

A reményt a megmaradásra és a túlélésre a templom jelentette, szerencsére komolyabban nem sérült meg, pedig a németek a templomtornyot gyakran megfigyelőállásként használták. Vasárnaponként a templom megtelt, mi gyerekek ott szorongtunk a karzaton. Pótszékeket, lócát kellett hozni, hogy a zsoltárokba, dicséretbe és imába mélyült megsebzett lelkek reményt és erőt szerezzenek a megpróbáltatásoktól teli napokhoz. Szükség is volt rá, mert segítséget csak az égi magasságoktól reméltek. A XC. zsoltár: *Tebenned bízunk eleitől fogva* reményt adó fohászként szólt a vasárnapi istentiszteleteken.

Legnagyobb vágyam az volt, hogy mikor kapok én is kiscsizmát, ami a kicsinyke legénykéik igazi dísz volt. Amikor aztán rátaláltam a karácsonyfa alatt, velem madarat lehetett volna fogatni, még ha amolyan hétmérföldesnek is tűnt, mert csak úgy belesuttantam, és lötyögött benne a lábam. Valamit lehetett rajta segíteni, kapcával jól kibéelve, aztán nagy szívfájdalmamra ezt is kinőttem. Tudtam, hogy Pogány bácsi, a falu cipésmestere volt a készítője. Egyszer el is vittem neki megmutatni. Megvizsgálta, majd a sarkára patkót, az orrára spiccet szögelt, csak úgy ajándékként. Büszkén mentem végig benne az oszlopos tornácunkon, kopogott, mintha egy huszárkapitány járt volna ott...

Ez a kiscsizma lett egy nem éppen dicséretes szereplésem tárgya. Az unokatestvérem megtanult egy versikét, s kisütötte, hogy mi is elmegyünk karácsonyt köszönteni, ahogyan a legátusok jártak a reformátusoknál a mendikásokkal együtt. Jól is indult az egész, szomszédoknál, rokonoknál, a bekeresett pénzünket egy szánkóra terveztük, amit Bálint bácsinak kellett volna megcsinálni. Gondoltuk, hogy még Dani bácsihoz beköszöntünk, aki mindig szívesen fogadott, s okos tanácsokkal látott el. A falu végén laktak feleségével egy apró, szalmatető házikóban. Szegényen, szerényen éltek. Amikor beléptünk látszott, hogy meglepődtek, de szívesen fogadtak, s a megegyezésünk szerint itt rajtam volt a sor, hogy elmondjam a köszöntőt. Kezdem is, bátran, hangosan:

*Egy csöpp tinta csöppent a csizmám orrára,
Megérkeztem karácsony első napjára.
Csörgetik a kulcsot, pénzt akarnak adni,
Ha nem adnak bankót, berúgom az ajtót!...*

S hogy valóban megteszem, rögtön hátra rúgtam a patkós kiscsizmámmal. Nagy csörömpölés következett, a megviselt ajtó üvege szilánkokra törve hullott körénk. Sóbálvánná merevedtünk, de a két öreg is néma lett. Gyorsan kiosontunk. Még aznap felkerestük Bálint bácsit, aki az asztalosmesterség mellett üvegezéssel is foglalkozott. Az ünnepek után beüvegezte az ajtót, a keresett pénzünk egy fillérig ráment, de a végén Dani bácsiék is jól jártak, mert a mester az üvegezés mellett megreparálta az ajtójukat is, hogy ne füttyüljön be a szél a réseken.

A szánkóról le kellett mondanunk, pedig a kertek alatti lejtőre délutánonként egy sereg gyerek járt szánkózni, velük a felnőttek is, akik elkísérték a gyerekeket. Akkor jutottam szánkóra, ha valaki felvett, de volt lehetőség a csúszkálásra, hógolyózásra. A vastag hótakaró mindenkit örömmre gerjesztett. De a legények-lányok másféle szórakozást leltek. Az unokatestvérem neszét vette: este nagy szánkózás lesz a templomdombon, mégpedig igazi egyes szánnal, amelyet valamelyik udvarból elcsennek. Ott is voltunk a kíváncsiskodók között. A lányok felültek a szánra tett lócákra, két legény pedig a szán rúdját vezette, mi meg oldalról próbáltunk megkapaszkodni. A szán egyre gyorsabban haladt, volt nagy sikoltozás, visítás, miközben az egyik rudat tartó legény megbotlott, elesett, a másik nem bírta egyensúlyban tartani az egészet, elengedte a rudat. A szán száguldott mint egy paripa, sokan lepotyogtak róla, majd az iskolakerítésnek csapódott. Éppen azon az oldalon voltam., a saroglya jól nekinyomott a kerítésnek, csillagokat láttam..., de szerencsére nem tört el semmim. Nekem ezzel véget ért a szánkózás, otthon igyekeztem minden elhallgatni, pedig a jobb oldalam még napokig kék volt. mint az indigó. Az egyes szánt inkább az ökrös-gazdák használták, a kettes szánokat a kocsisok, közöttük Édesapám is, mert azzal ügyesebben lehetett haladni, különösen az erdőben, a fák között.

Ha szánkókészítésbe nem is fogtunk, sítalpra ráadtuk a fejünket. Először hordódongákkal próbálkoztunk, de azzal több volt az esés, mint a csúszás. A kőrifát a közeli Mészhegyből hoztuk, a gyalupadon a leceket megmunkáltuk, kötést is szerkesztettünk rá, s alig vártuk hogy kipróbáljuk. Nem volt valami tökéletes, de siklani siklott, csak az orra hamar kiegyenesedett. Hiába főztük mi vASFazékban, éjszakára pedig kipeckeltük, hogy jobban tartsa az orrát. Arra elég volt, hogy megtanultunk sítalpon haladni, később amikor iskolásként kölcsönkért sítalppal sítanfolyamra mentünk, én már a legjobbban csoportjában sieltem.

A karácsony előtti készülődések között voltak olyanok is, amelyek nem voltak nyemre való, mint: a szecs-kavágás, fahasogatás. Édesapám azt tartotta, hogy az ál-

latoknak előre el kell készíteni az ünnepnapokra a szecskát, ami azt jelentette, hogy én hajtottam a szecskavágó nagy kerekét, ő pedig szalmával-szénával „etette a gépet”. Hatalmas tárolókba került a felvágott szecska, innen szedte a szecskás kosárba, majd reszelt rá marharépát (burgondiát), megszórta korpával, és meglocsolta meleg vízzel. Az állatok nyugtalanul várták az illatozó takarmányt, ahogyan az itatást is.

Édesapám, hadiárva gyerekként azt tartotta, hogy egy fiúgyereknek jól meg kell tanulni kaszálni, hogy legyen az állatoknak elég széna, sarjú. Alig lettem tízéves, már kis kaszanyelet csináltatott nekem, hogy lassan beálljak a kaszások közé, ahol később nem vallottam szégyent, csak azon szomorkodtam el, hogy nekem a szünidő kaszálást, aratást jelentett. Pedig a kaszálásban már egészen jól előre haladtam, a szomszéd Sándor bácsi, aki jó kaszás hírében állt, elismerően szólt róla. Megnézte a kaszámat, megigazította, majd elmondta a kaszálás alapfeltételeit: „faragásokkal díszített szilicei kaszanyél, hozzá stájer kasza, és bécsi kaszafén (kaszakő)..., no, és ilyen kemény, szilicei magyar gyerek, mint Te vagy...”, tette hozzá huncutkodva.

Minálunk az állatok családtagoknak számítottak, gyakran olyan nevet kaptak, mint az emberek: Sári, Kati, Miska... Édesapám azt tartotta, hogy az állatok a gazdát dicsérik, azokat jól és tisztán kell tartani. Mindennap gondosan rendbe tettük őket; ő a lovakat, én a két tehenet, borjút. Tehénvakaróval többször is végig pásztáztam hátukat, oldalukat, aztán kefével jól elsimítottam. Hasznom nekem is volt belőle, mert az összegyűjtött szőrből szőrlabdát csináltam, ami a kiütősdínél jól szolgált, csak focizni nem lehetett vele, mert nem ugrott. A tehén farkának a kimosása is hetente az én dolgom volt, amit egy drótfésűvel mindig szépen eligazítottam. Ezzel vette gondozásba Édesapám a lovak sörényét is. Máig feledhetetlen, amikor a kisborjút vakartam, az érdes nyelvével összevissza nyalt, a kiscsikó pedig kedveskedve mindig belém bökött bozontos fejével, selymes fülével.

A fahasogatással könnyebben megbarátkoztam, mert a fejsze mindig ott volt a kezem ügyében, a szekér oldaláról sem maradhatott el, de Édesapámnál egy kisbalta akkor is ott volt, ha csak szétnézett a határban, a végtelen legelőn. Az volt a mércéje: aki jól kezeli a fejszét az tízszer egymás után képes ugyanabba a fejszevágásba vágni. A favágás és hasogatás előtt pedig jól meg kell nézni a fatönköt, hogy megtaláljuk annak nyitját. Később hasogatófejszét is tartott, amivel könnyebb volt a nagyobb darabok felhasítása. A hasábokat pedig szépen be kellett rakni, hogy jól mutasson.

Karácsonyfánk mindig volt, kezdetben titokban tartva, mert azt „a Jézuska hozta”. Később közösen kerestük meg a legszebbet, gondolva a rokonokra, szomszédokra is. A lovasszánra elfért bőven belőlük, s akkor még nem volt olyan veszély, hogy megbüntetnek érte. A karácsonyi ajándékozásnak minálunk nem volt nagy hagyománya, Édesanyám ügyeskedett össze valamit, Édesapám pedig farigcsált: kisszekeret, gémeskutat, eketaligát. Az utóbbit a mai napig megtartottam, mert

majdnem velem egyidős. Később első karácsonyi ajándékaim között volt egy papírtáska (kisbőrönd), ami felváltotta az iskolában a vászontarisznyámat. Nem sokáig szolgált, hamar megadta magát. Amikor megtanultam olvasni, könyvekre vágytam, mert otthon csak két könyv volt: egy református énekeskönyv, és egy református Biblia. Az utóbbi bibliofil kiadás volt, apró betűkkel. Mindjárt az elején kezdtem olvasni, az Ótestamentumot, most már tudom, jobb lett volna az Újtestamentummal indulni. Harmadikként volt még a Zöldkereszt propagandafüzete, amit az anyák azért kaptak, mert katonafiút szültek Horthy Miklósnak.

A karácsony előtti szokásokhoz kapcsolódott a disznótor, amelyre az ünnep előtti napokon került sor. A háborúban annyiban változott a helyzet, hogy a szabad kéményünkben mások is füstöltek szalonnát, kolbászt, s megesett, hogy a katonák megdézsmáltak, vagy elvitték mindet. A sóvári almánkat Édesapám a hombárban, a búza közé rejtette el, mert ott kitartott tavaszig. Az aszalt gyümölcsök közül a szilvának volt nagy keletje, az aszalt almát, körtét mi „susinkának” hívtuk. Karácsony estéjén kedvencem volt a gőzölgő mákos „doboska” (guba) és a mákos kukorica. Karácsonyi szokásainkban nagy változást a gyerekek és az unokák érkezése hozott, de ez már az ő történetük.

Első karácsonyi emlékeim a háborúhoz kötődnek. Most, amikor a létvégi célhoz egyre közelebb kerülök, ismét háború van. Aggódok. No, nem azért, hogy meghalok, azt tudom, hanem azért, hogy mi vár gyermekeimre, unokáimra, családjainkra, közösségünkre ebben a feje tetejére állított világban? Az emberiség tévúton jár, önmaga okozza, hogy a harmadik világháború és a kipusztulás szélére sodródott. A lopakodó fogyasztói társadalom pedig itt van körülöttünk a mindennapjainkban: a pénz-, a tárgyak-, a vagyon- és a tévtanok-téveszmék imádatával. Mindezekkel együtt jár a bizalmatlanság, gyűlölködés, irigység. Az emberek még soha nem voltak ilyen távolra egymástól; pedig az árulancok már hónapokkal az ünnep előtt ájulásig ontják sablonos karácsonyi hirdetéseiket. Tehetetlenül nézzük, ahogyan az elektromos „kütyük” megrontják gyermekeink, fiataljaink életét.

Karácsony misztériuma a gyermek születését jelenti, ami a legnagyobb ajándék és csoda életünkben. A gyermek megszületése alkalom önmagunk lelki megújulására, újjászületésére. A kereszténység/kereszttyénség egy olyan keret, amely több mint kétezer év alatt lehetőséget adott a megmaradásra, megújulásra. Vigasztalást jelentett a nehéz időkben, reménységet a küzdelmes mindennapokban. A krisztusi szeretet és irgalom utat mutat, ahogyan a betlehemi csillag is azt tette.

Édesanyám, aki a legbrutálisabb vallásüldözéskor is megtartotta istenhitét, sokszor mondogatta: *Ha szegények is vagyunk, csak háború ne legyen...*

Kassa, 2024. november 18.

Bakacsi Ernő

Vadásztárs

Amikor a lányomékhöz megyek, mindig eszembe jut. A háza mellett megyek el. Itt lakott a város szélső utcájának első házában. Tibornak hívták és a barátom volt. Jó tíz évvel ugyan idősebb volt nálam, de ez nem számított. Nem jártunk össze, csak közös vadászemlékeink voltak. De ezek a vadászemlékek, a közös élmények, bosszúságok és szenvedések összekovácsoltak minket. Mert a vadászatban vannak bosszúságok és szenvedések is. Hogyne volna bosszús az ember, amikor egy biztosnak látszó helyzetet elhibáz, csütörtököt mond a fegyver, netán elfelejtetted a nagy izgalomban kibiztosítani, vagy megszólal valaki, amitől megugrik a vad. És bizony szenvedéssel is jár, amikor nagy sárban caflatsz, csúszkálsz a fagyos szántáson, vagy térdig érő hóban próbálsz tartani az iramot. De ez nem számít, mert vadászol. Nem is beszélve arról a gyönyörűségről, amikor tökéletes az idő. Mondjuk, mínusz két-három fokot mutat a hőmérő, bokáig ér a hó, és süt a nap. A fehér havon szikrázik a napsugár, szépen repül a madár, rohan a nyúl. Egy-egy szép lövésre kurjantva gratulál a vadásztárs.

Tibor az erdőgazdaságnál volt gépkocsivezető. A vezérigazgató-helyettes sofőrjeként járta a településeket, a cég kisebb egységeit és természetesen az erdőt. A főnöke hivatalból tartott puskát, egy idő után ő is vadász lett. A sokéves együttjárás, dolgozás eredménye az lett, hogy szinte baráti kapcsolat alakult ki a főnök és a gépkocsivezető között. Tibornak a vezérhelyettes Laci bácsi lett. Amikor én a Tisza menti egyik falu vadásztársaságának tagja lettem, ők már évek óta tagok voltak ott. Akkor ismerkedtem meg velük. Tibornak volt egy öreg Warszawája, később Ladája, ezzel jártak ki a társasági vadászatokra, mivel Laci bácsinak nem volt autója. Szimpatikus emberek voltak, megismerkedtünk, beszélgettünk a vadászat kezdete előtt, után és a hajtások között is. A vadászok gyakran ugratják egymást, pellengérre teszik a másikat. Néha ez a baráti viccelődés átbillen a megengedett normán, sértődöttség származhat belőle. Laci bácsi és Tibor soha nem viselkedett így, korrekt vadásztársak voltak. Beszélgetéseink eredménye az lett, hogy együtt jöjjünk vadászni. Minek jöjjenek ők is, és én is külön autóval, amikor egy kocsiban is kényelmesen elférünk. Akkor még bőven volt vad. Október végétől január végéig kéthetente vadásztunk, és mindig volt tisztességes kompetencia. Így aztán váltakozva hol Tibi kocsijával, hol az enyémmel mentünk vadászni. Az oda-vissza úton jókat beszélgettünk. Ha nem kellett a kompetencia, a soros autós leadta a vadfelvásárló helyen a fácánokat, nyulakat, és az értük kapott pénzt a következő vadászon átadta a vadásztársnak.

Barátok lettünk. Barátságunkat az is fémjelzi, hogy engem meghívtak a Mátrába egy muflonvadászatra. Ez nagy megtiszteltetés volt számomra, hiszen én nem tudtam visszahívni őket, mivel én csak a közös kisvadas területen voltam tag. Kifelé

utazva Laci bácsi többször azt mondta, hogy „Fiúk, úgy érzem, ma rangos vadászatunk lesz”. Ez valami olyasmit jelentett, hogy ma szép napunk lesz, jól lövünk és tekintélyes lesz a teríték. Aztán hazafelé jövet megbeszéltük, hogy „rangos” volt e a mai vadászat. Persze beszélgetés közben volt tréfa, emlékezetes vadászatok említése. Barátságunk bizonyítéka az is, hogy a vaddisznó, őz kompetenciánkat „összszedobtuk”, amiből aztán Laci bácsi, egy kis sertéshússal, szalonnával kiegészítve, kitűnő kolbászt készített. Ebből aztán mindenki megkapta a maga részét.

Beszélgetések közben az is kiderült, hogy bizony ők ketten, néha rapszickodtak is. Egy emlékezetes esetet el is meséltek nekem, amely nemcsak a tiltott vadászatról, a vadásziatlan viselkedésről szólt, de a bizonyosága volt a fáradtságot, kellemetlen helyzeteket figyelembe nem vevő vadászszenvedélynek is.

Vadásztársaságunknak a Tisza partján volt a fácánnevelő telepe. Itt volt egy vályogból épült földszintes, kunyhónál alig különb épület, amelyben tárolták a takarmányt, a másik részében dikón és szalmán pihenni, aludni lehetett a fácántelep gondozójának, netán egy-egy vadásztársnak. Később itt építettünk egy minden igényt kielégítő, több szobás vadászházat. Tehettük, gazdag társaság volt a miénk. Jó anyagi helyzetünket a bőséges nyúlállomány biztosította. Évente 600-800 élőnyulat értékesítettünk a MAVAD-on keresztül nyugat-európai országokba. Ez akkora bevételt biztosított, hogy fizetni tudtunk két vadórt, és minden vadásztársunk kapott egy ünnepi vadászöltönyt. Később építettük meg az említett vadászházat.

Tibor és Laci bácsi egy péntek délután kimentek kacsára vadászni. Rossz idő volt, esett az eső, de ha már elhatározták, mentek. Akkor még nem volt kiépítve a Tiszaig vezető műút. Az elázott, sáros földúton Tibor nem merte megkockáztatni a ráhajást, így a Warszawát a falu szélén hagyták, gyalog folytatták útjukat. Este lett, már nem volt lővilág, be kellett fejezni a vadászatot, és az eső már nem is esett, szakadt. Mi tévők legyenek? Messze van a kocsi, holnap pedig vadászat lesz. Addig bizonyára eláll az eső – gondolták. Úgy határoztak, hogy nem mennek sehová, megszállnak a közeli fácántelegen. Befészkelték magukat ebbe a vályogvityillóba, fáradtak voltak, nagyot aludtak, nem zavarta őket az sem, hogy a fülük mellett egerek mászkálnak. Másnap reggel az eső változatlanul esett. Szürke az égája, sár minden felé. Ilyen időben nem érdemes vadászni, nem repül a fácán és bőrig ázik az ember. Ma biztosan elmarad a vadászat is, hazamegyünk, határozták el.

Caflattak, taposták a sarat, már elérték az autót, amikor szembe találkoztak a kifelé igyekvő vadásztársakkal.

- Hát, ti hová mentek?
- Megyünk vadászni. Gyertek ti is.
- Mi kacsázni voltunk, eláztunk.
- No és? Nem vagytok cukorból. Gyertek!

Tibi és Laci bácsi összenézett. Betették a hátizsákjaikat a kocsiba és mentek a többiekkel vadászni. A hátizsákok két-két fácánt és egy-egy nyulat rejtettek. Erről természetesen a többiek nem tudtak.

Laci bácsi váratlanul meghalt, alig volt több hatvannál. Mi továbbra is hárman jártunk vadászni, a harmadik az unokám volt. Igaz, ő még csak, mint hajtó. Aztán volt egy rendszerváltás, a társaságunk is több részre szakadt. Ritkábban már, de még rendszeresen jártunk vadászni.

Telt az idő, Tibor túl volt már a nyolcvanadik életévén. Nem volt már jogosítványa, autója sem. Hol az unokám, hol én kanyarodtunk arra, és vittük vadászni. Még mindig jól lőtt, és hálás volt ezért a gesztusért. Emlegette, ha abbahagyja a vadászatot, puskája az unokámé lesz. Neki adja, ingyen, nem kér érte semmit. Aztán közbe szólt a halál, máshoz került a fegyver.

De addig még volt pár év. Egyszer valamit meg kellett beszélnünk. Felkerestem a lakásán. Tibor családi házban lakott, amelyet ő épített részben mesterrel, részben kalákában még a hatvanas években. Akkor még nagy portákat mértek ki, így a ház és a melléképületek mellett még bőven jutott hely a zöldségtermesztésre, gyümölcsfák telepítésére. Falusias része volt ez a városnak. A ház is olyan volt, két szoba, nagy konyha, előtérrel, de az egész ház alatt pince, amely csodálatosan felszerelve barkácsoláshoz szükséges szerszámokkal, de volt ott boroshordó és pálinkafőző készülék is. Tibor barátom időnként, nemcsak rapszódott, de feketén kifőzte a cefrét is. A melléképületek is falusiasak voltak, ólak, tüzelőtároló, garázs.

A lakás előtere lambériás volt, amelyen Tibor trófeái függtek. Tekintélyes gyűjtemény volt ez. Volt néhány közepes minőségű szarvasagancs, de jelentős mennyiséget képviselt az őzagancs és a disznóagyar is. Ezek között már érmes trófeák is előfordultak. Amíg a kávé szürcsöltük, Tibor mindegyikről elmondta az emlékét, az elejtés helyét. Tibor őszintén beszélt, ebből aztán megtudtam, hogy a barátom bizony többször lépett tiltott vadászmezőkre.

Ahol a Bükk keleti része szelíd dombokká változik, vezet egy út a Bervába. Tibor ennek az útnak a bal oldalán lakik, a jobb oldal a műúttól a dombig terjedő részét nevezik a Berva-völgyének. Ezen, a mintegy hatvantól száz méter szélességű földrészén mezőgazdasági termelés folyik. Ide a vaddisznó és az őz szívesen lejár a hegyről csemegézni a búza vagy a kukoricatáblában. Tibor időnként néhány hajnalt rászánt arra, hogy kilesse, hol váltanak be a vadak. Ezt megtudván lesben állt és lepuffantotta a disznót, őzet. Aztán gyorsan betette a kocsiba, és usgyi, haza. Néhány perc múlva otthon is volt, beállt a garázsba és nyúzott, zsigerelt. Sosem bukott le, de az is lehet, hogy aki tudott róla, nem jelentette fel. Ilyenkor jelentősen gyarapodott a ház hús- és kolbászkészlete. Tehát a barátom, aki két vadásztársaságnak volt tagja, aki sokat vadászott, még rapszódott is. És a trófeák ott díszlegetek lakása falán.

Amikor a lányomhoz megyek, mindig eszembe jut Tibor, aki a barátom volt, és aki már az égi vadászmezőkről figyel a Berva-völgyi vadakat.

Jámbor Ildikó

Egri történet

A fivérem, aki húsz évvel ezelőtt a hajdúsági városból vendégként dolgozott itt városunkban a bábszínházban, azt mondta Egerről, hogy olyan érzése van, mintha púderezett nyugdíjas polgár asszonyokból, és babakocsit toló kismamákból állna a város. Érezni a katolikus szellemet, a hagyományt, s valamiféle nyugalmas lassúságot. A kívülről érkező szeme bizonyosan élesebb, de elcsodálkoztam ezen a kijelentésen. Én, aki már négy évtizede itt éltem, máshogyan látom a helyet, de részben igazat kellett adnom neki.

Ezt a várost mindig is az egi nők tartották életben szívós türelmükkel, csendes kitartásukkal, a hagyományokban gyökerező életerejükkel. A háború utáni években ők voltak azok, akik – ki tudja honnan –, mindig friss ebédet varázsoltak az asztalra, s noha tiltott volt, hetente legalább egyszer eljártak valamelyik pompás barokk templomba, nevelték a gyerekeket, összetartották az akkoriban széthullásra ítélt családokat. Hetente kétszer sorban álltak a húskimérés előtt, megvették a frissen sült kenyeret, zsemlet a Svéda pékségnél, szódát, jeget vettek az utcán kiáltozó mozgó árustól, stoppolták a zoknikat, és eljártak a szabóhoz, vagy a Csiky utcán a Tari kalaposhoz.

Zsemlye cipésznél megfoltostatták a lábbelit, s bort hozattak a Szépasszony-völgyből. Ügyeltek arra is, hogy a férjük a kelleténél ne időzzön többet a Kacsában, vagy a Herendiben (később a Putyi kocsmájában). Eljártak Besznyák meg Saárossy doktor úrhoz, vigyáztak a család egészségére. Az asszonyok hétvégén vedrekből árult békacombot vettek kirántani, s a városháza előtt a Dobó téri piacon megsemlélték a *hátyi* kosárból kínált gombát, almát, körtét, csemegegyölcsöt. Tejfölt túrót, disznóhúsféléket vettek a környező palóc falvak kofáitól.

Noha akkor már *népkertnek* nevezték a város közepén elterülő közpartot, ők mégis az *Érsekkertbe* vitték sétálni a gyermeket, az unokát, s az egykori káposztás földek helyén létesült közfürdőbe is eljártak. Mint mondtam, a háziasszonyok hetente kétszer sorban álltak a hentesnél, szereztek marhaszegyet, tüdőt, májat, amiből aztán pácolt vadast, pájslit, reszelt belsőséget varázsoltak az asztalra. Működtek még a kisvendéglők, ahol zóna adagot kínáltak reggelenként a mulatozásból betérő férfiaknak, de többnyire otthon főztek. Az ötven feletti asszonyok, akik mindig is otthon voltak, vitték a háztartást, a fiatalok meg látástól vakulásig dolgoztak, túlóráztak, hajszolták a százalékokat a munkaversenyben.

Így volt a mi nagymamánk is, a környékbelieknek csak Bözsi néni. Szelíd természetű úriasszony volt, dolgos, szorgalmas, aki – míg a fiatalok dolgoztak a Tejiparnál, a Finommechanikánál –, nevelgette a kisunokát. Nagy felelősség volt a gyermeknek

megtanítani mindent, ami a régi és új életben fontos volt az előrehaladáshoz. Illetve nem is lehetett tudni, milyen élethez. Mert a szocializmus normái még kicsit ismeretlenek voltak, de az Egri Norma az mindig megvolt, ahhoz lehetett igazodni, az itt gyökerezett a város hagyományaiban. A Maklári utcán a régi népiskola tanító nénijei mindig megmondták, mit hogyan kell csinálni, mihez kell igazodni.

A fertility mesterek akkor már nem voltak hivatalba', de az ő gondoskodó szellemük visszfénye még élt a lelkekben. A szomszédok ismerték, szerették egymást, tehát a hatvanas években is működött az élet.

Ekkor történt, hogy Hegedűs tanító néni szép, gyöngybetűivel kérést intézett a szülőkhöz az ellenőrző füzet üzenő részében. A hét végén Kocsmár elvtárs előadást tart. Péntek délután öt órakor, kéretik minden családból valaki, hogy vegyen részt az előadáson, amely a kibontakozó szocialista erkölcs új normája szerint ad útmutatást a környéken lakóknak. Az előadás a Szarvas térről nyíló párhelyiségben lesz.

– Hogyan legyen? A fiatalok még akkor érnek haza a munkából, hiszen ötig kellett dolgozni, de a felhívást nem lehetett figyelmen kívül hagyni, mert második kisleveletől számonkérhetik a távolmaradást. A nagymama rögtön kész volt a válasszal.

– Elmegyek én fiam, meghallgatom az előadást, mondta, aki amúgy olvasott, művelt asszony volt, hiszen minden nap felolvasott az unokának az *Egri csillagokból*, vagy éppen Jókaiból, vagy a Winnetou nagy fejezeteiből. Felvette fehérgalléros szürke selyemruháját, amihez fekete ridikül, és fekete gombos cipő illett, s mikor a fiatalok hazajöttek, „melegváltásban” elballagott a Szarvas térre.

Hogy mit hallott, mit nem?

Mikor két óra múlva hazatért nagyon megcsendesedve, halott sápadtan ült le a megkopott (art deko ízlés szerint a húszas években megalkotott) foteljába. Nem szólt egy szót sem, csak ült ott ölbe tett kézzel.

Már vacsoraidő volt, amikor a fia megszólította:

– Hát mi volt, édesanyám?

– Hagyjad fiam – legyintett. – Kocsmár elvtárs kiabált, verte az asztalt gyönyöző homlokkal, és azt állította, hogy nincs Isten.

A nagymama, aki sok mindent megélt: az oroszok bevonulását, (itt dörögtek tankokkal a Maklári utcán), meg azt is hogy '56 után a fiát elhurcolták, s fél évig börtönözték, meg tudni se lehetett felőle, türelemmel hallgatott.

A gyermek bebújt a nagy kerek asztal alá, amit az egzotikus mintájú kelim terítő takart, s ami alatt olyan jól lehetett bunkerosat játszani Karcsi komájával.

Majd, hogy sötétedni kezdett, kiment az udvarról megközelíthető konyhába, melegejtette, majd behozta az ebédről maradt császármorzsát, finom, maga készített baracklekvárt kínált mellé. Kocsmár elvtárs oktatásáról nem esett szó többet.

Kaszás István

Krasznaja Moszkva

Dideregtek a fák is, amikor a fagyos földbe vájták a sírgödröt, apa és kamasz fia. Gomolygó felhőkkel takarta el a szemét a Nap, nem akart már több temetést látni. Azok ketten éppen csak szusszantak, amikor a földbe szúrt ásót eltalálta egy golyó.

– Ne félj fiam, amit nekünk szántak azt úgy sem kerülhetjük el! Na gyerünk, folytassuk! – és az apa az ásóért nyúlt.

Nincs egy hete sem, ugyanitt ástak, és a verejték akkor is jéggé fagyott a hátukon. Az apa hetedik gyermekét, az alig egyhónapos lánykát – aki a keresztségben az Éva nevet kapta – tették a szalmával puhára bélelt sírba. A szalmát az elrekvírált tehén istállójából hozták a sírgödörhöz.

Háború, pince, tüdőgyulladás. Pedig ránézett a sántikáló, halállal cimboráló katonaorvos is. Meghallgatta a kicsi ziháló tüdejét. Még a porcelán kávécsészés időkben, odahaza Wagner zenéjén kifinomult hallásának nem tett jót sem a szakadatlan robbanás, sem a sebesültek szűnni nem akaró jajgatása, halálhörgése, de diagnózisai így is halálosan pontosak voltak.

– Ha nincs gyógyszer, nem marad életben – mondta ki az ítéletet. Éppen olyan *nincsvilág* volt akkor. Nem a gyógyszer és nem a kenyér, leginkább a gondviselő Jóisten jelenléte hiányzott. Mert ha itt van, nem engedi, hogy megtörténjék az a sok szörnyűség.

Bizonyára másutt még nagyobb szükség volt rá – próbálta magyarázni a megmagyarázhatatlant a gyermekét veszített apa. Hej, pedig karácsonyi ajándékként küldték a földre az angyalok a kicsi leányt, de épp akkor a háború kaján ördögei is sürögtek-forogtak.

– Nyilván az angyali légio győzedelmeskedik majd legvégül – gondolták a lélek csendjében, melyet szüntelen zavarni próbáltak a kint dörgő ágyúk. Az újszülött jövevényt fenyőillattal fogadó szobát kisujjni, imbolygó fényű gyertyák, odakint az eget-földet vakító Sztalin-gyertyák világították meg. Földrengésszerű robbanások tették még emlékezetesebbé azt az éjszakát. Az ég felé szálló imák nem értek célba, a levegőben zsákmányéhes lövedékek lyuggatták ki őket. Még a kicsik aprócska imáit is eltalálták a mesterlövészek.

A gyermek és a nő elmúlása mindig szörnyűbb, mint a férfié. Emez, akit most készülnek parancsra temetni – anyja szülte őt is – de mégiscsak egy halált osztó katona volt. Ittas bódulatban foglalták el a települést, ahol már hónapok óta hullámozott a front. A fegyverkelepelést lánygyermek és nők sikolya követte. Kutyányit ért akkor az élet. A gyengébbek védelmére kelt kutyát, férfit lelőtték. Egyre ment.

– És ezt itt ni, velünk temettetik el. Pont ide az ártatlan kislányom mellé. Megkeményedtek az apa addig gyásztól ellágyult arcvonásai. Megint felugatott a közelben, a cserjésen túl egy géppuska.

– Hiába, közel van az ellen, vagy a barát. Ki tudja ma ki a barát, ki az ellenség? – töprengett ásás közben az apa. Maguk között az egyiket *friccnek*, a másikat *davajnak* hívták.

A sírgödör fölött parancsoló, bajtársának végtisztességet megadó tiszt pisztolyával lövöldözni kezdett. Díszlövésnek szánta, de azok ketten ásóval a kézben nem tudhatták, hogy ők is a sírgödörbe fognak-e zuhanni. Végre elhallgatott a fegyver. A tiszt táskájából egy darab fagyos kenyeret adott az apának köszönetképpen, a fiút pedig megöntözte valami pacsulival.

– Krasznaja Moszkva – kiabált a gyerekeknek.

A tanya környékén a hidegben a frontvonal is odafagyott a mezőhöz, szántóhoz. Nem ment sem előre sem hátra. A világ fehér halotti lepel alá temetkezett.

– Apám, jelentkezni kell a kommandatúrán. Nem marasztalta a fiát, látta a végső kitarásra buzdító, és a felkoncolással fenyegető plakátokat. Három napi élelemmel búcsúztatta el az egyenruhába öltözött leventét.

– Hazavárunk! – éppen csak a kezét nyújtotta fia felé. Hirtelen sarkon fordult, nem akarta, hogy lássák az arcán jéggé dermedő könnyeket. Ahogy ment kisház felé, fegyverként ropogott csizmája alatt a letaposott hó. A fehér hóköpeny álcát viselő fák együttérzően hajlongtak, ahogy az öreg elhaladt mellettük.

A hónapokon át hullamerev front tavasszal megmozdult, és tántorogva elindult nyugat felé. Eltűntek a katonák, mint ahogy eltűnt a kerékpár, az óra és a beretva is.

A béke hírnöke a postás volt, aki újból hetente kétszer jött a tanyára, lóháton, vagy homokfutón.

– Ma sem hozott hírt a fiamról – és ment hátra az ólakhoz, mintha valami dolga lett volna ott.

– Talán posta sincs ott, ahol a fiam van – hessegette el aggodalmait.

Gyakran álmodott kislányával. Ilyenkor megmutatta neki a tyúkot, kacsát, más-kor pedig, ha rogyadozó lábakkal is, de elkísérte az iskolába. Az új iskolát az egy-kori gazdatiszt házába telepítették, a régiben lőszerraktár volt. A helyén csak egy gödör maradt, víztócsával az aljában.

– Mára sem tisztek, de gazdák sem maradtak – vont mérleget. – Odalett a szántó és a diós is. A Pipagyújtó csárdában sem szól már a zene – sóhajtott a napi kettő doboz Kossuth cigarettától sárgálló bajszerű öreg.

– A lovaim is a téeszistállóba vannak már bekötve, mert nagykabátban, a forró kályha mellé ültetve valahogy adakozóbbá válik a szegényember fia – merengett maga elé.

Egyszer azt álmodta, hogy felpántlikázott lovakkal és kocsival a templom elé hajtott, és mindenki csodálta az ő gyönyörű, menyasszonyi ruhás leányát.

– Szép, mint az anyja volt – és még édesebben aludt tovább.

Sokadszor elvirágzott már a kis udvar sarkába ültetett orgona, mikor az aranyat érő esőtől izzadó ablakon át, meglátja a laktanyából kiszökött vacogó kiskatonát, aki láthatóan már pénz-zé tette a tanyán pufajkáját, sapkáját.

– De hiszen ez még majdnem gyerek! – élénkült fel az apa az üveg mögött. Ajtót nyitott, és minden orosz tudását összeszedte.

– Davaj krasznajamoszkva! – Ételilát, dohányfüst és pohárkoccanás mellett, amikor senki sem látta, a béke óvatosan, lábujjhegyen belopózott a házba.

– Nem vettek észre – sóhajtott megkönnyebbülten. Másnap, húsz év után először, az öregember belépett a parányi temető kapuján. A kicsi sírhanton lelt még néhány haldokló virágot.

*Generációk – Rostás Bea Piros alkotása
(Eger, Nemzedékek tere)*

Wilhelm Ottó

Olvasónapló Németh László könyveiről

Kínlódás olvasni Németh László könyveit. Kínlódás, mert mérhetetlen nyomorról, megpróbáltatásokról, lelki gyötrődésekről tudósít. Nem fröcsög a vér, nem tombol a horror, csak nyomaszt a száz évvel ezelőtti mélyszegénység, nincstelenség, kiszolgáltatottság. Nyomaszt az a lelki szenvedés, tipródás, amit a főhősök átélnek.

A *Bűn* kitaszított, hajléktalan, önérzetes és szeretet vágytól hajtott Lajos szeretetkoldus ugyanúgy, mint az *Irgalom* hadifogságból hazatért, megcsalt, megalázott, kicsúfolt férje, az áldozat apa. Vergődésük, megkapaszkodási, beilleszkedési kísérleteik szájalmat

keltőek, sajnálatot gerjesztenek az olvasóban. A csupa lúzer, esendő, kicsinyes szereplők közt szerényen mégis kibontakozik egy-egy érzékeny, segítőkész, akár áldozatot is hozni képes, emberséges karakter. Őket soha nem a siker, a feltörekvés, a mások kárán nyerészkedés mozgatja, hanem a megfelelni vágyás, az elfogadtatás igénye. Az erkölcsi főhősök olyan idealisták, mint a regények írója, mivel a társadalmi hasznosság a lelkük legfőbb parancsa. E mellett a szerénység, az empátia és a szelídség jellemzi még őket.

Se Ágnes, se Lajos nem kerül kedvező körülmények közé, egyikük sem lesz nyertes a könyv végén, ám lelki értékeik, csalásmentes életfelfogásuk, állhatatosságuk a küzdelmeket felvállaló, tiszta utat járó, értékes élet reményét hordozzák.

Az *Irgalom* Kertész Ágnes lélekmonográfiája, fejlődéstörténete. Éretlen, naiv kamaszból csalódások, kiábrándulások, önzések csapásai ellenére (a jogos kiábrándulások után) rádöbben, hogy bár az emberek esendőek, tökéletlenek és gyakran hibáznak, az egészséges életöszön azt diktálja, hogy mégis az életet kell segíteni, szolgálni. Akár megértjük őket, akár hibáztatjuk: a megértés, elfogadás, segítség és irgalom az a tevékeny részvétel, ami az emberség és a boldogulás erkölcsi felté-

tele. Az emberek iránti lemondás, önfeláldozás hozhatja meg a lélek harmóniáját, akár a „sánta világ” vállalása árán is.

A *Bűn* háziura, Bandi betegesen önzetlen, magát kárhoztató, utópikus gondolatait dédelgető, élehetetlen alakjában Németh László önportréját fedezhetjük fel. Túlzott felelősségérzete, kert magyarországi kiutkeresése, munkásképző kollégiumának eszményei mind erre utalnak. Krisztusként ő veszi magára a társadalmi bűnt, a részvétlenség és önzés okozta tragédiák felelősségét és mivel ezt képtelen feldolgozni, öngyilkos lesz. Ugyanakkor, maga a szenvedő, boldogulását kereső pária, Lajos, utcára kerülése ellenére sem esik kétségbe. Vállalja a kilátástalan sorsát és nem kér se a gazdájának, se a krisztusi tanoknak eszmei segítségéből.

Németh László stílusa egyedi és különleges. Hol hógörgetegként önti el az olvasót a mellékmondatokkal tűzdelt gondolatáradás, hol a szereplők túlzott aggályoskodása, bizonytalankodása, félelmeik boncolgatása fékezi a cselekményt. Mestere a kicsinyeskedések, alakoskodások, a hiúság és úrhatnamság ábrázolásának! Néha elveszünk az apró, feleslegesnek hitt környezet illusztrálásban, máskor furcsa szóilleszkedésekben, jelzőkben, költői hasonlatokban, színes tájképekben gyönyörködhetünk. De a stílus mögött ott a szomorú társadalomábrázolás és kritika, a nincstelenekért aggódó, de tenni is vágyó író emberszeretete. Ott a sivár és satnya lelkű, torz magatartású, gyakran rosszindulatú emberek iránti elkeseredettség, visszautasítás is.

Egy-egy könyv után kell 3-4 hét, mire az újabb „mazochista” olvasásra rászánhatjuk magunk. Miért éri mégis meg lebukni a szenvedők, kítaszítottak, megalázottak közé? Miért húz és ingerel mégis a kilátástalansággal egy újabb könyv, ahol a lelki gyötrődésekkel lehet szembesülni? Talán a végkifejlet, az elesettség ellenére szimpatikus, kiutat kereső, a megpróbáltatásokon átszédelő karakterek példája, a satnya boldogság, vagy távoli reményt keltő utalások miatt.

Mivel Németh László 50 éve, 1975. március 3-án halt meg, már csak illemből is megérdemelné, hogy többet hallhassunk, olvashassunk róla. Mi pedig azt érdemelnénk meg, ha az ő alkotásait olvasnánk és szellemiségéből okulnánk.

Székesfehérvár, 2025. február 8.

Madarász Imre

Márai-„hármaskönyv”

Mészáros Tibor *Egy 20. századi Odüsszeia. Márai Sándor élete* című nagy-monográfiájának – írhatjuk külön is: nagy monográfiájának, nem csupán terjedelmi értelemben – a fő érdeme, legtömörebben összefoglalva, hogy az eddigi – immár hatalmas – Márai-irodalom csúcsteljesítménye, betetőzése, összegzése, mely egyhamar aligha lesz meghaladható. A kétkötetes mű lényegében „hármaskönyv”, három olyan alapvető monográfia szintézise, amely általában külön-külön kötetekben szokott megjelenni: az életút, az életmű és az utóélet bemutatása és elemzése. Egy ilyen, a – nem kizárólag – magyar szakirodalomban párját ritkító teljesítményre senki sem vállalkozhatott felkészültebben Mészáros Tibornál, aki egész eddigi („könyves”) munkásságát Márai kutatásának és népszerűsítésének szentelte: szerkesztette életmű-sorozatát, összeállította a 2003-as vaskos *Márai Sándor bibliográfiát*, gondozott két „képeskönyvet”, fotóalbumot Márairól... Most letette az asztalra a régóta várva várt alapos, részletes Márai-életrajzot és a Márai-„oeuvre” organikus fejlődéstörténetét, bőséges hatástörténeti kitekintésekkel.

A két kötet látványosan tükrözi Márai életpályájának és „életmunkájának” kettőtört és mégis egységes voltát, az 1948-ban kezdődött, negyvenéves emigráció előtti és utáni/alatti korszakát, a divatos sikeríró és a magányos, „olvasók nélküli író” (534. o.) kettősségét, önellentmondás nélkül – mert fejlődésében és változásaiban – egyszerre erősítve, árnyalva és megkérdőjelezve „a feddhetetlen író képét és az egyenes vonalú pályát” (299. o.). A monográfus nem esik a „főhős”, a „kedvenc” elfogult-kritikátlan bálványozásának hibájába: rámutat Márai, enyhén szólva, nehéz természetének árnyoldalaira (gőgjére, ridegségére, önkritikátlanságára, előítéleteire – például a nők ábrázolásában –, hálátlanságaira, fel-feltörő mizantropiájára, gyanakvó rosszhiszeműségére stb.) és írásművészetének esetenkénti fogyatékoságára (modorosságára, önismélteléseire, paneljeire, közhelyeire, bőbeszédűségére etc.). Különösen lenyűgöző módon meggyőzően tárja elénk Márai alighanem legnagyobb remekműve, a *Föld, föld!...* Tartalmának, tényanyagának történelmi és biografikus kontextusát, hátterét: egyfelől a háború előtti írófejedelmet még rangos kitüntetésekkel jutalmazták (pl. akadémiai rendes tagsággal), másfelől nemcsak a sajtószabadsághoz, de a szabad hallgatáshoz való jogát is mindinkább elvették, ahogyan a korábban bár vitatott, mégis mindig a figyelem fókuszában álló íróasztár körül mindegyre fogyott az érdeklődés, a levegő, a rajongótábor. Mindez egyszerre-együtt kényszerítette őt „önkéntes” száműzetésbe – Olaszországba s az Amerikai Egyesült Államokba –, ahol a zsarnoki kommunista

rezsim bűne mellett önhibájából is egyre teljesebben elmagányosodott, míg végezetül – és végzetesen – magára maradt. A kor-körkép íróportréval ekként lesz végül háttérkép nélküli arckép.

Mészáros Tibor nem fél sem hasznosítani és gyakran idézni, sem vitatni és bírálni pályatársait, a Márai-kritikusokat, irodalomtörténészeket, a legrangosabbaktól a politizáló pamfletírókig, zsurnálbökdösődőkig, kurzustollnokokig. Nem konformista: a kultikus *Naplók* problematikus vonásait nem habozik bírálni, *A gyertyák csonkig égnék* bestsellert pedig a „Szakma” elmarasztaló konszenzusával szemben olvasói világhírére hivatkozva védelmébe venni. Szintézisalkotó képességéhez önálló eredményei, újszerű adalékai és értékítéletei társulnak.

Márai Sándor világhírének, globális diadalútjának ismeretében a „hármass monográfia” külföldi kiadásai megérdemelték és ajánlatosak lennének.

(Mészáros Tibor: *Egy 20. századi Odüsszeia. Márai Sándor élete I–II. MMA Mihály András Kiadó, Budapest, 2024*).

Homa János

Gyöngyös erőssége a becsületesség

Élvezettel olvastam el Molnár Pál *Gyöngyös – a Mátra kapuja* című könyvét. Ahogy mondani szokás: „nem lehetett letenni”, mert úgy volt korabeli dokumentumokból vett idézetekkel alátámasztott objektív, történeti kiadvány, hogy telis-tele volt személyes élményekkel. Úgy volt egyfajta turisztikai kedvcsináló, hogy az író személyes mondanivalója által, szinte megelevenedtek a szóban forgó gyöngyösi épületek, utcák, tárgyak, szinte láttuk magunk előtt a megidézett személyiségeket.

Tehát nemcsak egy történeti munkát, nemcsak egy turistáknak is kedves kiadványt, hanem a szerző személyes titkaival hitelesített olvasmányt vehetünk kezünkbe. A szerző Gyöngyösön született, itt is töltötte ifjúkorát, s bár elkerült a fővárosba, most is öröm tölti el a szívét, ha a nyilvánosság előtt elhangzik neve után gyöngyösi származása.

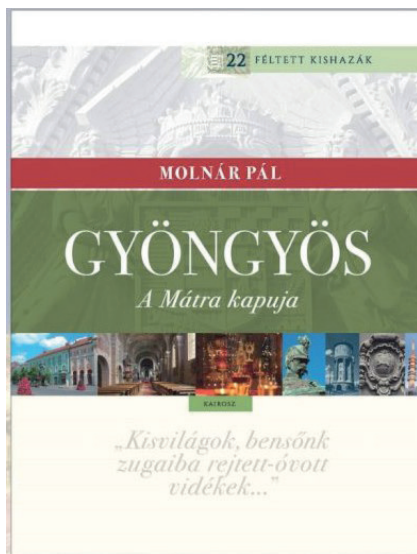
Büszke arra, hogy gyöngyösi. Büszkén mesél minden élményéről, amely a mátraalji városhoz köti. Megható ez a ragaszkodás szülőhelyéhez.

S most nézzük, mit is adott nekem ez a könyv?

Számtalan új információt kaptam Gyöngyös gazdasági és kulturális életéről, egyriként képes volt elhíttetni velem, hogy a gyöngyösi borászat mindig is ott volt a magyar borkultúra élvonalában.

Ahogy írja: „A gyöngyösi borászkodás a nagy szakértelmen, a lelkiismeretességen, az áldozatkészségen kívül több titokzatos értéket is tartalmaz. Ezek közül felfénylik az egyik: a becsületesség. Amely a borbírák hivatali eskümintájában már 1721. június 4-én megfogalmazást kapott: »az Bocsulletes Váras által a közösségnek ki állíttatott korcsmákon, azoknak tellyes egész esztendőben egész proventusát igazán bé szedem, bé szedvén, azt sem magam hasznára, sem más egyéb privátumra, az Böcsulletes Tanács parancsolattyán kívül nem erdogálom...« »... minden Hordóról, hordóra, és icczéről icczére igazán számot veszek...« »Isten engem úgy segillyen.«”

Majd így folytatja Molnár Pál: „Ez a szellemiség pezsgett föl a gyöngyösi biedermeier költőben, Vachott Sándorban is.” Magyarán a becsületesség. S ezt hangsúlyozza, mint a gyöngyösiesség meghatározó jellemzőjét. A becsületességet...

Mivel jómagam ferences említkön nevelkedtem (középiskolába az esztergomi Temesvári Pelbárt Ferences Gimnáziumba jártam a hetvenes évek elején), különösen megfogott, hogy a gyöngyösi hírességek nagy részénél menetrendszerűen megemlítette, hogy a gyöngyösi ferences plébánia és rendház, azaz a barátok által működtetett híres városi gimnáziumban pallérozódtak, melyet 1776-tól 1898-ig a ferencesek működtettek.

Molnár Pál nem feledkezik megemlíteni egyetlen gyöngyösi hírességet sem, akik sokat tettek a város felemelkedéséért. Többször beszél Vahot Imréről, aki a *Pesti Divat* szerkesztőjeként *János vitézként* (s nem az eredeti cím szerinti *Kukoricza Jancsiként*) közölte Petőfi művét. Vachott Sándor neve is jó néhányszor szerepel a könyvben. Róla érdemes tudni, hogy nemcsak kitűnő költő volt, hanem a szabadságharc idején Kossuth Lajos titkáráként is tevékenykedett. De Bajza Józsefnek, a jeles színházigazgatónak illetve a nyelvújító Bugát Pálnak is többször utal nagyszerűségére. Elismeréssel emlékszik Török Ignácra, aki Aradon halt vértanúhalált a szabadságharc után. Hozzá hasonlóan példaképként említi páter Kiss Szalézt is, a gyónási titkot halálával is védő ferences barátot, akire a Gestapo után az oroszok is vadásztak, s akiről csak 1993-ban derült ki, hogy már 1946-ban megölték Sopronköhidán.

Tűpontosan írja le a szerző a gyöngyösi felsőoktatás sorsának alakulását, melynek hívatása lett volna, hogy szőlészeti-borászati szakembereket képezzen. Úgy beszél a város szőlészetről, borászatáról, hogy ízlelőbimbóinkon szinte érezhetjük a kitűnő mátraaljai borokat, az Olaszrizlinget, a Zöld veltelinit, a Szürkebarátot vagy a Kékfrankost.

S jóllehet a város elsősorban mezőgazdasági értékeiről ismert, de ipara is jelentős, hogy csak az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. Pipis-hegyi Gyárát és a Mátrai Erőművet említsük. Utóbbi sorsán keresztül érzékelteti a szerző a rendszerváltás utáni időszak gazdasági ellentmondásait.

A kiadvány különös erőssége a Gyöngyös kulturális kincseit, értékeit taglaló rész, melyben részletesen bemutatja a gyöngyösi ferences rendház könyvtárának értékeit. Melyek közül nem egy pusztult el tűzvész, háború, kicsinyesség és a rendszerváltás előtt időszak, különösen a Rákosi-korszak embereinek butasága, szűklátókörűsége miatt.

Figyelemre méltó Molnár Pál *Gyöngyös – A Mátra kapuja* című könyve. Ebből képet kapunk az 1334-ben városi rangot nyert település múltjáról. Az ősök életének alapja a lelkiismeretesség és az áldozatkészség volt, erőssége pedig – ahogy Molnár Pál is írja – a becsületesség.

(Molnár Pál: *Gyöngyös – A Mátra kapuja*. Kairosz Kiadó, 2021.)

Oláh András

„A megváltás késik”

Az élet alapigazságait járja körbe Handó Péter a három évvel ezelőtt elindított könyvsorozatának – *H(al)andó Könyvek* – 4. kötetében. „*A vers zene; a zene matematika; a matematika a valóság megértésének alapja*” – olvashatjuk a hátsó borítón elhelyezett ajánlásban. A további összefüggések feltárása persze majd az olvasóra hárul, aki a szavak üzenetértékét magáévá teszi, vagy épp vitába száll vele. Nincs is más célja a szerzőnek, mint a saját szubjektív valóságának bemutatásával gondolatokat generálni.

A kötet – nyilván nem véletlenül – hét ciklusból áll. Tekinthetjük ezt mese-számnak (hiszen a sárkánynak is hét feje van, a törpék is heten voltak, miként a gonoszok is), de a hét napjaira való utalásként is értelmezhető, hiszen az idő az, ami behatárolja létünket. Az idő fogságában élő ember épp ezért csak kezdet és vég fogalmakban tud gondolkodni. Erre utal első ciklus axiómája: „*Minden azzal kezdődik, / hogy valami véget ér*”.

De a számok nem csupán ebben a sajátos formában jelennek meg. Ott vannak megalkuvásra készítő mindennapjainkban is egyfajta záróértékként: „*Alkudjak meg / újra és újra, / ha felszínre jön a hulla? / Jó kis matek: / az eredmény / – bár-hogy szeretném – / mindig csak nulla*” (*Átkelődsi*). A beletörődés is megalkuvás. Tehát cselekedni kell. És megóvni mindazt, ami fontos. „*Muszáj félnem, / mert kívágnak, mint a fát*” – fogalmazza meg „*Viszony*” című versében a költő. Ezzel vezeti fel a legsúlyosabb emberi problémát, a magányból származó kiszolgáltatottság kérdését: „*Lapogatom a falakat. / Magamra vagyok zárva. / Ha elfogy a fal, mi marad? / Magányom pusztasága*” (*Határ*).

A következő szakasz (*Megjelölt elemek*) írásai a kiüttlanság veszélyére figyelmeztetnek. A cél és a szándék kevés. Megoldásra van szükség. Ez azonban nem mindig vezethető le egyszerű matematikai egyenlettel, s a fölkínálkozó lehetőség sem biztos, hogy célba juttat: „*Itt van egy új út, / mely nem oda vezet*” (*Itt*).

A megváltozott mikrokörnyezet sem a jó utat preferálja: „*Ha lopni mennék, / jó lennék / erre a világra*” – állapítja meg az elkeseredett szerző. Ám ez számára nem követhető hozzáállás: „*Hitem / nem az Istent féli. / Magam miatt / próbálok tisztán élni*” (*Válasz*). A problémát azonban tovább növeli az egymástól való eltávolodás veszélye: „*Az én világom / nem a te világod. /.../ Máshogy élünk. / Nem ugyanaz a hely / a reményünk, / nem ugyanúgy fogy el / a léptünk*” (*Összevetés*).

A kötet harmadik ciklusa (*Elemes játék*) egy képpers-gyűjtemény, ahol a mondanivalót a látvány egészíti ki. Ráadásul néhány költeményt úgy épített fel Handó Péter, hogy a szövegeknek – a kurziválásból adódóan – többféle olvasatuk van.

A következő rész is kapcsolódik a képekhez. Az itt közölt művek esetében képzőművészeti alkotások (rajzok, festmények) motiválták a költőt. A lakótelepi ember életét fogalmazza meg például Orbán György ceruzarajzához írott szonettje, aki *„nem akar mást, csak láthatatlanul át- / vegetálni a fonsortalan időt”* (Lakótelep).

A kocsmapulthól a vasúti sínekig, az elhagyott, kiüresedett, omladozó háztól a fészekrakás öröméig sok-sok téma vetődik fel a képek kapcsán, amelyekre Handó Péter mondanivalóját építheti: *„Magamnak még világért sem mondanék Áment, / de a gyerek sír – bennem motoz egy végzet”* (Átírt záradék IV. Fürjesi Csaba tusrájához).

Az ötödik ciklus (*Képtelen fény*) nyitó axiómája kitűnően világít rá jelenkorunk valóságának egyik alapproblémájára: *„Ebben az istentelen világban / mindenki istennek / tartja magát.”* Szinte Hamletté magasztosulva látjuk megjelenni a „Dal az éjbe” című költeményben: *„egy koponya nyitva /.../ mintha beszélhetne // várhatok csodára / ki vagyok hasítva / a sokból az egybe”*.

A kiszolgáltatottság érzése a teljes bezárkózás felé vezet, mert idegenként kénytelen megélni a mindennapokat: *„Átkelhetnék a lélektelen nincsen, / át a csupasz és magányos világban, / mit magamba kellett zárnom”* (Zárványlét).

A csalódottság végzetes kiábrándultságba csap át a hatodik ciklus verseiben: „üres hely vagyok már” – szögezi le a költő egy újabb axiómában. A ringlispíl-lét fájdalmas kilátástalanságot generál: *„Látom és élem az egyet. / Magamat ringatom azzal: / visszaáramlok egy nemlétező világba / egy nemlétezőből / előbb-utóbb”* (Körforgás). Mintha minden összezuhanat volna, amiért még érdemes tovább küzdeni. De feladni nem szabad: *„Még vagy. / Álommal őrizd magad”* – írja (Éjben).

A zárószakasz versei összegzésként is felfoghatók. Akár a kötet mottója is lehetne az itt megfogalmazott gondolat: *„Ha messze akarsz jutni, / ne mások vállán taposs! / Mert aki nem vet le, / az maga sem halad”* (Axióma).

Magunkért és egymásért is csak mi tudunk tenni. Nem a csodára kell várni, hanem cselekedni kell. A felelősség nem áthárítható. Ez olvasható ki az alábbi sorokból: *„A megváltás késik, / vagy el se jön”* (Végképp).

Handó Péter nem „maszatol”. A tényekből építkezik – rokonszenves tárgyilagossággal, mégis az érzelmekre ható módon. Szerepe szerint értékeli az embert.

A kötet ciklusai egymásba szövődnek. A címek mindig átvisznek egy-egy kifejezést a következő szakaszba, s ezzel egyfajta folyamatosságot és összefüggést generálnak.

Az élet nagyívú játékait próbálja ezzel közös mederbe terelni. A közös meder pedig maga a cselekvő egyén – jelen esetben a költő –, aki három szóban fogalmazza meg a szerepét: *„bennem minden összeér”* (Létfolyó).

A kötet legfájdalmasabb gondolatmezsgyéje azonban mégis a magányra való folytonos visszautalás. „*Sosem voltam magányosabb, mint itt, köztetek*” – írja, miközben a vers címéhez kérdőjelet rendel – mintegy megkérdőjelezve a létezést is: „Vagyok?”. De a kérdésre maga a kötet a válasz. A szuggesztív erővel megszólaló mondatok.

A sorozat korábbi darabjaihoz hasonlóan ez a gyűjtemény is figyelemfelhívás, hiszen „egymás nélkül semmik vagyunk”. Ezek a pusztá tények. S az is tény, hogy ezzel a kötettel Handó Péter ismét elhelyezett egy szellemi iránymutatást jelentő jelzőtáblát az olvasó számára.

(Handó Péter: Kezdő játék a véghez – H(al)andó Könyvek, Sóshartyán – 2025)

Tűzmadár – Pusztai Ágoston alkotása (Eger, Kossuth Lajos utca)

H. Móra Éva

Egy testben két szív – Versek és mesék várandósságról, szülésről és szülőségről

Szerkesztette: Csóka Judit – Szabó T. Anna

Olyan könyv ez, amelyet nem lehet egyvégtében elolvasni. „Hiánypótló”, szív közepébe találó könyv.

Az alcím alapján sokan női témájúnak gondolják Szabó T. Anna és Csóka Judit válogatását. Hiszen várandósak a nők szoktak lenni (milyen jó, hogy néhány évtizede a *terhes* szavunk helyett egyre többen mondjuk ezt a sokkal kifejezőbb és szebb változatot), szülni is csak a nők tudnak. Ám – ahogy Szabó T. tanulmány értékű bevezetőjében rámutat: nyelvünkben a *szülő* szó az anyát és az apát is jelenti. (Tudjuk – s örülünk neki –, hogy az elmúlt évtizedekben jelentősen változott, jó irányba változott az apák szerepe.) Ennek megfelelően a pazar válogatás jócskán tartalmaz egyrészt apaságról szóló, másrészt a születés misztériumát férfiszemmel megfogalmazó verseket. S még hányfélet! Muszáj idéznem a versgyűjtemény fejezetcímeit, hogy érzékeltessem, milyen gazdag e téma érzelmi palettája. Íme: *Fogantatás, kezdetek; Magzatvíz, várandósság; Fájdalom, sejtelem; Terhesség és szorongás; Szülésversek; Baba és idill; Az apák öröme és szorongásai; Újszülött; Szoptatás; A gyerekes élet nehézségei és ragyogása; Vetélés, meddőség, döntés, veszteség, gyász; Élet és halál körforgása, visszatalálás a teljességbe.* Látjuk, hogy az anyaságnak-szülőségnek nem az „ünnepi arcát”, az anyák napi, felcicomázott szépségeit mutatja meg a szerkesztői szándék, hanem az árnyoldalait is. Amint az előszóban olvashatjuk: „... *aki anyaságra adja a fejét-testét, az vállal minden kockázatot és következményt. A viselőség és a szülés biblikusan beígért fájdalmai is ott vannak a mérlegen az öröm és a szeretet áráként vagy ellensúlyaként...*” Többek között ezért is neveztem hiánypótlónak ezt az antológiát: őszinte, szókimondó teljességgel beszél a szülőségről – s ami ezzel járhat: a veszteségről, gyászról is. (Mennyi vetülete van az anyaságnak is! „... *aki anyaságra adja a fejét-testét*” – írja Szabó T., ám olyan is van, hogy nem *adja*! Hogy egyszer csak szembesül a ténnyel! Ilyenkor jön a *döntés*...) De maradjunk még a fejezetcímeknél! Mivel nem orvosi vagy pszichológiai könyvről van szó, nem elégszenek meg a témamegjelölésnél. Az imént felsoroltak csak zárójeles alcímek, valójában gyönyörű, költői, többnyire versekből idézett megfogalmazásokkal találkozunk, melyek már a lélek magasságaiba repítik az olvasót. Hiszen nem csak az anyag szintjén történnek a dolgok...

A *Fogantatás, kezdetek* fölött például ez olvasható: *Egy gén parazsában tovább égünk*; a *Baba és idill* fölött: *Jászol melletti éjjelek*.

Női és férfi, kortárs és többszáz éves; ismert és kevésbé ismert, magyar és külföldi szerzők szólalnak meg – sokan és sokféleképpen. Témájukban is sokfélék: az egyszerű dúdoló-ringatóktól kezdve a bonyolult képiséggel ható vagy filozofikus darabokon át a leghétköznapiabb helyzeteket bemutató életképekig. Ezért írtam az elején: képtelenség „egy ülésben” elolvasni. Nem csupán e sokszínűség miatt, hanem olyan „mélyre megy” némelyik vers, hogy még egyszer el kell olvasni, aztán becsukni a könyvet és gondolkodni... (Saját magától is közöl verset a szerkesztő, és saját – e célra készült – fordításaiból is válogat.) Okos, érzékeny, biztos kezű válogatás.

A kötet második, karcsúbb fele a meséket tartalmazza. A karcsúság okát megtudjuk Csóka Judit előszavából: a magyar népmesék valahogy megkerülik a várandósság vagy a szülés-születés témáját – kevés kivétellel (jellemzően a házaspár nagyon vágyik egy gyermekre, s egyszer csak a legváratlanabb módon köszönt be a gyermekáldás...). Természetesen ilyeneket is közöl, de a mesék legtöbbször távoli népektől való, így kambodzsai, busman, indiai, szumátrai, Ellice-szigeteki, új-kaledóniai, madagaszkári, tibeti, vietnami, indián mesékkel találkozunk e fejezetben. Valóságos Föld körüli és kultúrák közötti utazás! Csóka Judit néhány szavas kalauzt is ad jó néhány meséhez – haszonnal, hiszen mi, akik a saját népmeséinken nőttünk fel, nem igazodunk el olyan könnyen e messzi tájak történetei s azok jelképei, jelentései között.

Ez az előszó más jellegű, nem a logikai okfejtés, hanem a személyesség dominál; néhol már-már vallomás jellegű: *„Én ugyanis soha nem voltam várandós, és ennélfogva nem is hoztam a világra senkit.”* Ám – igaz, másképpen (újabb vetület!) ő is átélte a várandósság hónapjait egy családtagja révén. A bevezető sorok egy temetői látogatással végződnek, de ezzel párhuzamosan épp egy kép érkezik az azóta megszületett babáról. *„Élet és halál örök körforgásában élünk...”* – írja a szerkesztő (olvassuk csak el újra Szabó T. Anna utolsó fejezetcímét!), s ami e két pólus között van, bámulatosan megjelenik ezekben a mesékben is. Terjedelmi okokból nincs mód a részletes bemutatásra. Néhány kiragadott példa: *Az égből jött lány* a víz alól jön, de a többi elem – így a világ teljessége – megjelenik benne. A teljességre, egyensúlyra törekvés mutatkozik a két fivér magatartásában is: kritikusan tekintenek egymásra, egymás hibáit javítgatják, túlkapásait nyesegetik – így jön létre valamiféle harmónia. (Igen, *valamiféle*, hiszen a mese szövege is hangsúlyozza: *„se túl rossz, se túl jó.”* Mennyire rímel ez korunk életmód-trendjeivel; mennyire ezt hangsúlyozzák a tanácsadók: ne akarjunk tökéletesek lenni, csak *elég jók*...) A *halott asszony gyermeke* különös módon közelíti meg az elengedés nehézségeit. Amikor a szülők elengedik gyermeküket, amikor azok kirepülnek a

fészekből, abba kicsit mindenki belehal. Nos itt mintegy előre meghal az asszony, de halva is addig gondoskodik gyermekéről, míg az már életképes lesz...

Engem különösen elvarázsolt a *Buddha születése* indiai legenda. Oldalakon, de legalábbis bekezdéseken át részletezi azt a pompát, amely ezt a születést előkészítette, körülvette (egyéb helyeken is utánaolvastam, s mindenütt hangsúlyt kapnak ezek a külsőségek). Azonnal megképződnek az ember fejében a keresztény Jézus születésének puritán körülményei. Így egészíti ki egymást, ilyen ellentétektől válik kerekké a földkerekség népeinek kultúrája s az, ahogy a születésről gondolkodik.

Nemzedékről nemzedékre átadható, örök értékű könyv született.

(*Corvina Kiadó, Budapest, 2023*)

Gergő és Vicuska – Szanyi Péter alkotása (Eger, Végvári vitézek tere)

Farkas Csaba

Szobán innen, szobán túl

Gyerekversek – gondolhatja az olvasó Kaiser László *Gyerekszoba* című kötetének címét észlelve, ám e kötet minden, csak nem gyerekversgyűjtemény. Olyan versek, amelyekben gyerekek szerepelnek, ám tartalmuk a szülőknek szánt. Pontosabban: minden olvasónak, aki fogékony a metafizika iránt.

„A szobád nekem Galaktika” – olvasható az előszóként is értelmezhető, a fejezetek élén álló vers címében és egyszersmind első sorában. A felnőttként titokzatosnak, felderíthetetlennek, bejárhatatlannak látszó gyerekvilág „világa” ez a szoba. „Csillagok a játékszerek” – olvashatni a második sorban: a hatalmas, világméretű (lám, itt is a „világ” szó alkalmazható) csillagok a gyerekek játékszerek, a felnőttek univerzumok. „Nem árvák a felnőttek itt” – olvasunk tovább, és bizony, a gyerek-felnőtt kapcsolat ebben a világban minden kapcsolatok között a legbensőségesebb. Ám mindjárt jön a következő sor: „míg nem nőnek fel a kisdedek.” Igen, ez a bensőséges kapcsolat csak addig tart, míg a gyerekek fel nem nőnek, amíg – mondhatni – nem üresedik ki a fészek. Azaz a gyerekszoba. A második versszak egyfajta szerepcseréről szól („Adoptálj engem, megteheted”), fogadja örökbe a gyerek a szülőjét! – szól kvázi a felszólítás. „Tegyél gyerekké, gyerekem” – a gyerek-szülő kapcsolat akkor a legjobb, ha egyenértékűek a benne részt vevő felek. „Játsszunk együtt csillaghullásig” – ez most visszautalás az első strófa második sorára, és kiderül: a csillag, a játékszer maga a szülő, s mint ilyen, univerzum. Igen, a szülő is ugyanolyan fontos ebben a kapcsolatban, mint a gyerek. „Hullásomig legyél velem!” – szól végül az utolsó sor, ha a csillag lehull, a szülő meghal, az világvége. Itt szűnik meg a címben és az első sorban emlegetett „szoba” „gyerek-szobá”-nak lenni, „Galaktiká”-vá lenni, hiszen a gyerekszoba pusztán a szülőnek „Galaktika” („nekem”), másoknak pusztán egy közönséges, kiürült szoba, mely nem különbözik a világ bármely más szobájától. Itt kezdődik a gyerek számára a felnőttkor.

Örüljünk, míg élnek a szüleink, akik számára egy teljes, különálló világ lakója vagyunk, nem egy közönséges, bárki számára ugyanazt jelentő halandók, akikkel minden és mindenki azt tesz, amit akar! Hívjuk fel, látogassuk meg – ha még hívhatjuk, ha még látogathatjuk – mielőbb ősz szüleinket! – szólít fel a vers. Talán nem véletlenül, hanem valamiféle Legfelsőbb – a galaktikákon is feljebb álló, teljesebb – Rendelés intézkedéseként került kezünkbe ez a könyv, olvasódott el ez a vers.

Haladjunk tovább! A „*Gyerekszoba I.*” című fejezet nyitóverse – címe: *Harmatkezed* – továbbviszi a gyerek—felnőtt univerzum témáját: (...) „harmatkezed

ideadjad, / gyermekkezed nagy kezembe, / végtelenből végtelenbe” – olvassuk. Ugyanezt folytatja a második vers, mely a „ címet viseli. A gyermek altatása, s egyáltalán, maga az altatás örökérvényű lett: „maradnék örökre itt veled”, s az idő-végtelen egyszersmind út-végtelen is: „ez talán maga a végtelen”, és a „sötétben száguldok fényeken” verssor első két szavának bizonytalanságát, bejárhatatlanságát a harmadik szó teszi bejárhatóvá: az altatás nemcsak a gyerek, de a felnőtt, a szülő, a költő számára is a biztonságot jelenti. Mindenképpen szólni kell arról is a vers kapcsán, hogy az első és az utolsó strófa, amely egymással egyezik, zárójelbe került. „Valaki altatja gyermekét” olvassuk a címben, és az első s az utolsó versszak legelső sorában, ez mintegy elválasztja a költőtől az altatás élményét. Aki altat, az „valaki”, az időpont bármikor lehet, „hétköznapi”, de az altatással és az altatóval egyaránt „velük az ég”, és itt bekerül a sorba az „árva” mint harmadik, illetve végtelen sokszor harmadik („ki tudja még, hány árva”) személy, akinek nem adatott meg az altatás élménye, nincs altató, nincs szülő, nincs – Isten. Ebben az esetleges világban foglal helyet a költő és gyermeke, amikor nem mindegy az időpont, mint az előző strófában, immár kitüntetett pontja is van a napnak, az altatás időpontja („Fénypontja napnak az este lett”), és a gyerekkarok, -kezek fogódzóján átkerülünk a már említett harmadik versszakba, amikor a gyerekről, a gyerek-szülő kapcsolatról („Nem enged messzire kis kezed”) kiderül, hogy mily végtelen erős („maradnék örökre itt veled”). És hogy mindez mennyire egyedüli, mennyire nem-szokványos, mennyire sok gyerek van, akinek nem adatott meg az altatás élménye, azt jelzi a negyedik, a befejező versszak, amely, mint említettük, azonos a legelsővel.

Ebben a versben Isten is helyet kapott, mint – legalábbis a gyerek számára – a szülő. De egy további versből (*Megfogom a kezedet*) kiderül, hogy ez az Isten is hitekre szorul („Megfogom a kezedet / s megrohannak új hitek”, olvassuk), Istenben hívésre, és az az Isten – legalábbis a szülő számára) a gyerek. Itt is a kapcsolat egyenjogúságára, oda-visszaságára, s egyszersmind mindkét fél számára egyedülvalóságára figyelhetünk fel.

Istenközeli lény az őrangyal is. Az *Őrangyal* című versben a gyerek az őrangyal, ő biztosítja megszületése óta (sőt már előtte is) a költő létét. Paradoxonnak tűnik ez, azonban mégsem az, mert a gyermek nélkül a felnőtt sem az, akivé a gyerek által válik: szülő. Erre erősít rá a „Lassuljon estém és éjjelem” című vers: ha a gyerekek nem lenne, a szülő sem lenne az, ami: összefogott, egyben-tartott, egylényegű („Már megint elfog a rettegés, / ha nem volnál, lennék szerteszt”). Az első fejezet utolsó versének címe: *Végső haza*. „Bárki rombol otthont, hazát, / nem lehet neki irgalom” – olvassuk, mint a szülői magatartás egész, szűkebb világra kiterjesztett leglényegét.

A *Gyerekszoba II.* című, második fejezet vallomással kezdődik (a címében is az). A gyerek otthon van a világban, amire a szülő már mintegy kívülről tekint. Az *A tó jegén* című vers saját (a költői én) egykori gyerekkorába viszi vissza az olvasót, s egyszersmind annak gyerekkorába is. Egyfajta „mindenki gyerekkorába” – hiszen mindenki őriz valamiféle havas-jeges világot valahai gyerekkorából. S hogy hová jut, elhagyva a gyerekkort, a költő? Erre ad választ az *Itt* című vers. A kötet eddigi alkotásaitól eltérően feltűnik egy konkrét helyszín is: Pest. Ahol a gyerek is ott van – immár felnőve – a szülővel, a költővel, s ő teszi lehetővé azt is, hogy az alkotó ellásson az Istent képviselő Krisztusig. Az „itt” tehát nem valamiféle esetleges színhely, hanem a gyerek felnövekedésének helyszíne, kitüntetett világ-darab, ahonnan ellátni a legtávolabbig. Ami egyszersmind a legközelebbi is: éppúgy közeli számára Krisztus, mint Pest. S mindez a gyerekért történik: „érte maradok Pesten s itt: / érte látok el Krisztusig”.

Mindez nem örökérvényű: ahogyan a *Voltam, mi vagyok* című versből kiderül, nem elképzelhetetlen, hogy a költő egyszer csak nem lesz. És – az előzőleg említett verssel ellentétben – már a gyereknek kell vigyázni szülőjére: (...) „mintha nem lennék, úgy vigyázz most rám!” A szülőre, annak emlékére akkor kell leginkább vigyázni, mikor az már nem létezik, hiszen „léte” egyedül az emlékezőtől függ. *Nem őrzök semmit* – olvassuk egy következő vers címét, s ez mintegy ellentéte az előbb ismertetettnek. „Nem őrzök semmit, / mert nincs miért” – írja a költő, s ezt részletezi is. Életének egyetlen értelme a gyerek: „talán maradok még / veled és neked.” Ez a gyerek kvázi egy egész világgá lesz – olvashatjuk, közeledve a kötet vége felé: „fényes láncok, gyermekkezek – mennyország lett köztetek”. A kötet utolsó költeménye – az *Összes ajtómat kitárom* című – az ellentmondásosság maga. Ebben a gyermekek már nem a gyerekszoba lakóiként, hanem már a költő szobájának átütőjeként szerepelnek (s hogy melyik oldalon állnak?, ezt kérdőjelezi meg a fal átütőinek felsorolásában szintén szereplő „angyalok és buldózerek”), a költő már kifosztva, az utolsó ajtó mögötti tartalom sorsa „tékozlásé vagy Istené”. S hogy melyikük ennek a kimondatlan tartalomnak a tulajdonosa? A szintén kimondatlan: gyermek. Akié egykor a gyerekszoba volt, övé mostanra az egész költői világ.

(Kaiser László: *Gyerekszoba*. Hungarovox Kiadó, 2021)

Hubert Ildikó

Szokolczay Lajos: Szabadság-tű

(Irodalom, képzőművészet, színház)

Prae Kiadó, Budapest, 2024, 637 o.

Ki ez az ember, akit Szokolczay Lajosnak hívnak? – magamtól kérdeztem persze 1984 táján, amikor tanulmánykötete kezembe került, mert én személyesen még csak húsz éve ismerem a „bohém üstfoltozót,” (s milyen kevés idő mindez a megélt esztendői számához viszonyítva!), tehát a kérdésen való tűnődésem nagyon is helyénvaló volt. Amíg csak írásait olvastam, az lett volna a válaszom: bátor ember. Bátor, mert sokszor kimondta jelzők nélküli tárgyilagossággal azt, amit írói alkotásokról, vagy elhallgatott írókról gondolt egy virágnyelvet igénylő történelmi korban. Kritikai észrevételei nem voltak személyválogatók, mert nem bántó szándékból születettek, ha kimondattak, a kortárs magyar irodalom iránti mély elköteleződése nem is engedte volna meg Szokolczay Lajosnak a lovagiatlan vagdalkozást.

Mint folyóiratokat sokat olvasó/olvasója már jóval korábban felfigyeltem óriási olvasottságára, s a határon túli magyar irodalmi életben mástól nem tapasztalható tájékozottságára. (Az én Erdély-járásom 1972-es éveitől észrevettem nagy hiányosságomat a határon túli kortárs irodalom nem ismerésében, s igyekeztem szerzői segítséggel legalább tájékozódni, ha pótolni nem is lehetett egyszerre mindent – a könyvek hiánya miatt sem. Szokolczay írásai mindig figyelemfelhívóak voltak a határon túli magyar alkotókról.)

Kérdésfeltevése az azonban attól kezdve, hogy személyesen is megismerkedtünk, s különböző helyeken összefutottunk (képzőművészeti kiállításokon szerte az országban, zenei előadásokon, színházi bemutatókon stb.), nagyon is jogosnak tűnt. Szokolczay Lajos, túl azon, hogy szerkesztő, kritikus, országot járó „Tinódi Lantos Sebestyén”, azaz egyszemélyes intézmény volt abban a században, amikor a különböző művészeti ágak országos hálóját kapcsolgatta össze minden érdek és pénz nélkül, ügyelve, hogy senki tehetsége ki ne maradjon a nagy egész számontartásából, akármely országrészen is élt a művész. Szokolczay kivételesen jó emlékezőtehetséggel, mély és nagy mennyiségű olvasottsággal, tehetséges látásmóddal rendelkező, maga is művészi kvalitásokkal megáldott kritikus, aki szinte állandó mozgásban volt, gyakran éppen jött valahonnan, vagy tartott valahova kiállítást megnyitni, s ha összefutottunk két útja között valamilyen járművön, rövid kis élménybeszámolót tartott, művészeti látleteket skiccelve az ország másik felében élő alkotóról, fűszerezve ebbéli beszámolóját éjszakai opera-hallgatásainak elemzésével.

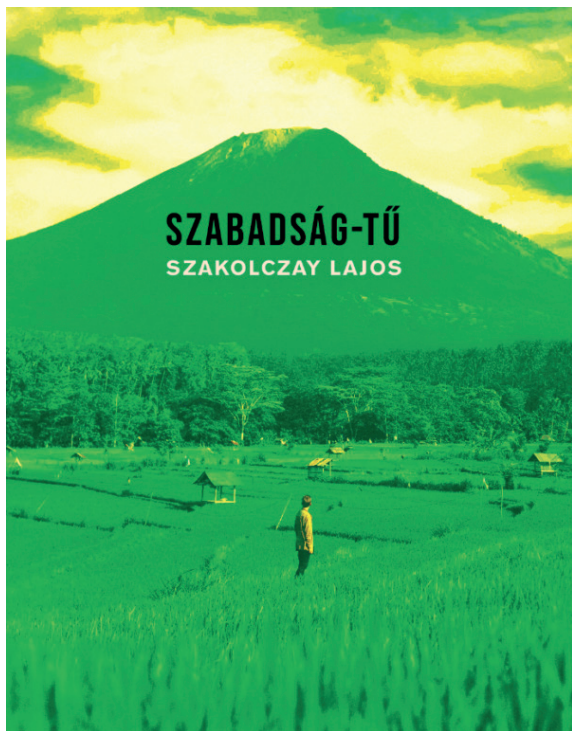
Szakolczay Lajos *lángolása az irodalomra és művészetre szomjazása* mai napig nem csillapult, tanú erre legújabb terjedelmes és sok műfajú (levelezés, naplóbejegyzés, esszé, kritika) kötetének 637 lapja. A kötet címe sejteti: Szakolczay Lajos átjutott a bibliai reminiscenciát sugalló tű fokán, ami utat maga választott (választhatott volna mást?) vagy Valaki kezéből elfogadott.

Visszatekintő kötetről van szó, amely írásokat részben előző köteteiből válogatta a szerző, olykor kiegészítve, magyarázva azok létrejöttének körülményeit: izgalmasan, tanulságok levonásával. Nem statikus elbeszélések e tanulmányok, hanem témájuknál fogva pezsgő, néha szinte a dialógust hallható visszaemlékezések nyolc témakörbe válogatva. Felsorolásuk érdemes: *Sorsközelség, A szabadság méltósága, Szabadság-tű abba dugva, Líráról körömháton, Föl, Égi s földi üllőn, Gong, Szállongó*. Ez a kötetet lezáró *Szállongó*, Szakolczay Lajos verseit, szellemes limerickjeit tartalmazza, melynek legtöbbje már Kismaroson keletkezett, s kortárs folyóiratokban is napvilágot látott. Bizonyára játékos folytatására még számíthatunk!

S jó lenne részletezni, felsorolni a nagyobb fejezetbe sorolt írások szerzőit, művek címét, de ez olyan bőséges, lexikon mennyiségű terjedelmet kívánná, hogy számbavételük így lehetetlen. S mit is érne mindez a kritikus szerző iróniája, szókimondó hangvétele nélkül?

Minél jobban elmerülök a régi feledett anyag olvasásában, annál jobban megismerem hajdani életemet, minden „tudósítással” közelebb kerülök magamhoz – vallja írója.

A kötet tanulmányai, kritikái, visszaemlékezési egymást erősítve, Szakolczay Lajos irodalomtörténeti ars poeticájaként is értelmezhető. Kihagyhatatlan iránytű a *Szabadság-tű* című kötet a 20/21. század magyar irodalomtörténetének vonulatából.

*Csák Gyöngyi***Jelenkori 5.**

Mindig lesznek
akiknek feltaláljak
és igazítják a kort.

A század hősi tücske
éjt-nappallá téve
bátran ciripelt.
A gyáva meg bevette
altatóját, hogy végre
nyugalma legyen.

Bemásznak az ablakon,
kiket az ajtón kidobtak.

Haza
Ez a föld különleges,
nemcsak küzdelmeidé,
álmaid talaja.

Gondolatok az időről

nyakörve rajtam
láncán téblábolok
mögém kerülök megint,
befejezetlenek kísérik nyomom.

az idő
háremében
talpamban
halálos
tövissel
táncolok
győztesen
vonul át,
meg át
ellenálló
testemen,
hiába
ültetett
cserepeimbe
szobát
benövő
fényeket
világra
táruló
ablakom.

a versekben
utazó
időalagútban
araszol

Szélben

Csak ne hajlonganának
a fák ilyen veszettül,
mintha drogos lenne mind,
pedig illő lenne megtartani
néhány gyümölcsringató virágot
ezek meg cidriznek, lehet
végeznek velük a mostani szelek
odalenn a fűben vigyorgó kaméleonok
élhetnek kedvük szerint...

Lét I.

Kihülőfélben
foszló kabátja alatt
rommá növeszt.
Süllyed országod,
meg a torony
órájával együtt.
Testedre csak
a ragadozó föld
csendes vizei várnak
hogy lassan eggyé
mossanak szeretteiddel.

Veszely Ferenc

A Második Hadseregre emlékezve

Szélfútta mezők, tüskés ez a sztyeppe,
borítva nagy hóval, itt dideregve,
hol akna elől nincs semmi fedél –
hová menekülne ki élni remél?

Késként a hideg a sebbe bevágna,
a véres kötés belevág a húsába,
de akna elől nincs semmi fedél –
hová menekülne ki élni remél?

Halálba lehetne csak menekülni –
de vár a gyerek, az asszony, mindenki...
Hol akna elől nincs semmi fedél –
hogyan menekülne ki élni remél?

Süvít a katyusa, s robban. A srapel
most szembe köp vassal, érzed hogy vérzel,
de akna elől nincs semmi fedél –
hová menekülne ki élni remél?

Régóta nem ettél, a gyomrod egy fájás,
agyadban, szívedben vad kalapálás,
hol akna elől nincs semmi fedél –
hogyan meneküljön ki élni remél?

Melléd a bajtársad hullája ha huppan,
lefröcsköl a vére, most tisztuljál abban!
Hisz akna elől nincs semmi fedél –
hát hogy meneküljön ki élni remél?

Itt füstöl egy kémény – már bent ül a német,
bemennél, de rögtön kitéssékel téged,
nem bajtársad ő, nem ő amíg él!
Még arrogáns, gőgös: még jobbat remél.

Már égnek a falvak, már égnek a házak:
már itt, körülötted van vége világnak,
hát akna elől hol lenne fedél –
és hogy menekülhet ki élni remél?

Megúsztad a harcot? Majd most jön a fogság,
mely évekig tart, mint majd a gonoszság,
mely itthon, hazádban is, végig kísér
vár üldöztetés, tábor, éhségkenyér.

Vesztett háború vesztett seregének
nem hódol a nép, nem zeng neki ének,
míg a hazaáruló kirökhögi,
belső sebet üt rajt', vet véget neki.

Kinek kell tanú, ha ő bűncselekményt tett?
Kinek kell tanú, ki jogtalan kárt tett?
Emlékmű az áll – a Don kanyaron –
ott van koszorú, de nincs nyugalom.

Pedig kegyelet jár, s kijár becsülés is:
helytállni pokolban örök példakép is,
és van az, amit senki el nem vehet:
szolgálni tudás, katonás becsület.

Hát honfi ha vagy, akkor kegyelettel
hajtsd meg a fejed és állj tisztelettel,
hisz jól tudod már te kitől, mitől védett,
mikor tehelyetted, s téérted elvérzett.

Kamloops, Kanada, 2011. április 7.

Wilhelm Ottó

Identitásunk

Nem vagyon és
nem a pénz,
nem haszon és
nem érdek
csábít minket össze.

Nem csak vér és
nem csak gén;
nem csak faj és
nem csak törzs
szabja meg a sorsunk.

Inkább minta
és példa,
hagyományok
szokása
mi bennünket átfon.

Terel minket
s összevonz
az együttlét öröme,
szabadság és hűség.

Szorosabb a
nyelv és hit,
szülők, múlt
és emlék;
mind ölelő álom!

Rózsafüzér a DNS

Rózsafüzér a DNS.
Minden nukleotid
benne az élet börtöne
és egyben csirája.
Mert belőle árad:
fohász a teremtés,
a dadogó ima;
magasztos miséjén
messze zengő ének
tőle erjed s gerjed
a termékeny végzet.
Ő a kulcs a zárban,
az égre tekintés,
a gyökér a földben.
Talány a DNS,
titok lenyomata,
a mágia lángja,
a metamorfózis
hangszere, kottája.
Egyszer kristályrendszer,
máskor puha csíra;
hitet és értelmet
költözteti sírba,
mert ahogy elbomlik
formát vált ruhája:
galaktikus por lesz,
vagy kerül a sárba...

2023. 05. 26.

*Orosz Margit***Petőfihez**

Bolyongnak bennem a szavak,
érzések, sokfélék, indulatok,
elvitték tőlünk földi kötelékünk,
de ünnepeljük szabadságodat,
sírodon, ha van, csak a teste
felirat, lelkünk lelkeddel rokon,
s kik nem punnyadunk, benned keressük
szabadságunkat: az álmaiddal
benépesített téli pusztákat,
az örült Tiszának fékezését,
mi is választunk magunknak csillagot,
egy örökrészt, kék égi birtokot,
kisajátíthatatlan birtokot:
szabadságunk gyanánt, magyar csillagot.
Költészet és zene –
értjük dajkaéneked,
szülőfölded a mi szülőföldünk,
múltunk fia örök jövőnk lehet
Európa jelen-szegletén.

Szimfónia

Így csak a tél zengi dalát,
szív zakatol, mint szökőár
árad fájdalom – hulláma
felcsap az égre szilajul,
halkan hanyatlik, csitul a táj,
így csak a tél muzsikál.

Így csak tavasz zengi dalát,
hazahívó harang szavát,
angyali kar felejt halált,
disszonánsok feleselnek,
missa solemnis templomán,
így csak tavasz muzsikál.

Így csak a nyár zengi dalát,
patak csobogta kacaját,
zongoraszólam – lobogás,
álom és fény dallama kél,
szökén szelíd, ragyog a táj,
így csak a nyár muzsikál.

Így csak az ősz zengi dalát,
szél ujjával a föld húrján
játszik és jajdul lomb hátán,
Hephaisztosz pörölyétől
üllön lüktet a rozsdás táj,
így csak az ősz muzsikál.

Éjek sötétjén zeng a dal,
mint egy fénylő angyali kar,
üstdob felelget, hazahajt,
ezer torokból zeng ének,
fölemel égig, mint vihar,
éjek sötétjén suhan.

Ezer torokból zeng ének:
békét, harmóniát kérnek.

Tavaszwáró szonett

Nem jött még ilyen nehezen tavasz,
Lelkünk lombja, sóvárgó virága
hajlik napfény után áhítózza,
de bujkál előlünk a zöld vigasz.

Kormos égen füst-felhők úsznak át,
Halk sóhajukat szinte hallani,
szép, fehér, bodros hajukat rázzák,
próbálják a napot csalogatni.

Nem hallom kedves hangod zenéjét,
nem hallom a gyöngyös kacajodat,
de vigasz lapul meg szívem alatt:

eljön a fény, hozza üzenetét,
megüli bízó ajkam szegletét,
dúdolja aranyló himnuszomat.

Örökség

A Bán-patak tükrebe nézek,
Mely halkan ringatja a jelent.
Múlt és jövő közt élő fűzfa
A hajnali fényben mereng.

Partjait a nyújtózkodó híd,
Mint hűséges társ összeköti,
S bizalmunk keskeny pallóját
Sötét vihar remegteti.

Dióhéj-csónak süllyedőben?
Messze a part, és nem látható?
Mégis – üzeni kíván nekünk
Olajág, zölden pompázó.

Üzen, mint gyökér a fának,
Mint jövőnek üzen a jelen:
Ami bennem egyszerre mozdul,
Bán-patak hulláma – időtlen.

Így nézlek évtizedek óta,
Mint minden anya gyermekét,
Kit ez a föld dajkált, ringatott
Remegve viszi át örökét.

A Bán-patak tükrebe nézek,
Mely halkan ringatja a jelent.
Odvas fűzfák törzsöke élhet
még röptető jövőndőt?

Szíki Károly

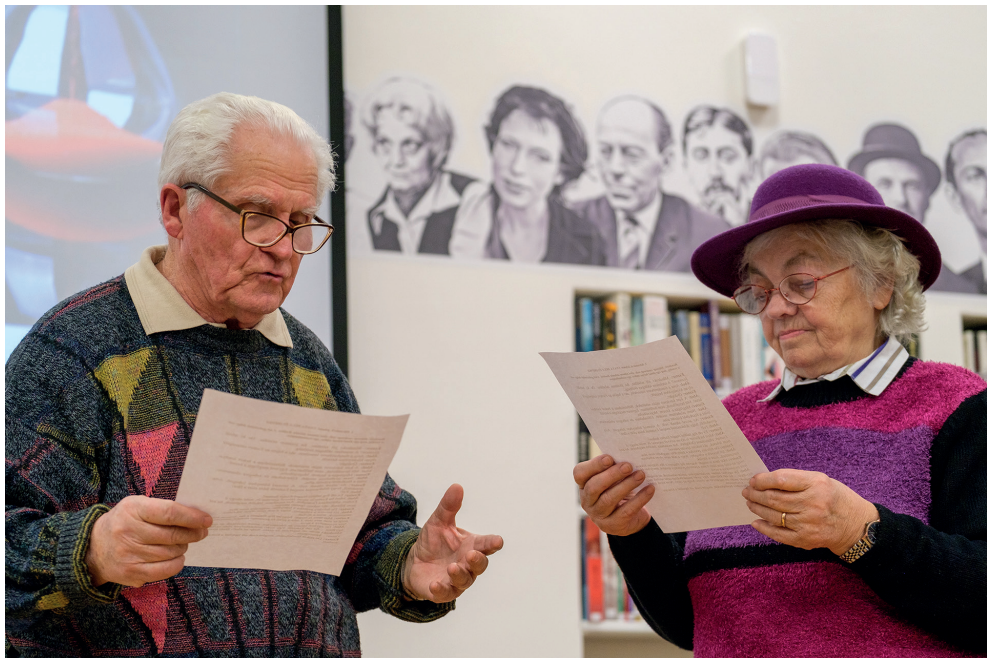
Útlevelem, sorsom*I. M. Csata Béla tanár úr*

Útlevelem, sorsom
Visz keletnek, nyugatnak,
Vízkeresztre hunoknak,
Repít lovon Székre,
Székelyekhez délre,
Nyugatra határtalan haraggal,
Félrevert lélekharanggal,
Szívemben Koronddal.
Megérkezem lazán
Országom kívüli hazám.

*Az ám**Lazán hazám**Az én portám**Az én fajtám*

Kihajt, lombosodik
Hazám orrán a nemzet szemölcse.
Országom hol,
Hol honolok éppen?
Országom egy lóért,
Siklósdi silóért,
Sóstói siklóért,
Makfalvi szép lányért.
Országom hol?

Látom botlik az álom,
Harangra kötve haragom,
Verem a kalapom földhöz.
Földre csürhe! –

Verték a fülbe,
Összekoccant a fogsor.
Be a csűrbe,
Bozgor csűrhe!
Ez a hazám,
Bocskoros klán!

Árkádiát verik dobra.

Áttelepült-kiröpült
Galambpár,
Dombra magyar, rongyra vetkeztetve,
Hol kiséprúzték a költészetet,
Eged alá megérkezett felekezet.
Árkádia minden határon túl, határtalanul,
Hol a Túr tölt beléje kicsi lötytöt,
Bozgornak alázott magyar-románnak egy fröccsöt,
Oda, beléje, hol a Zsibó bölénye odavárt, Wesselényi
Iskolába látogatóban.

Polgárságát ki se kéri, mert nem hisz már
a szétlőtt lélek halmán
Szovátán, sem Kassán, hej Rákóczit sütik rostán
Dózsa Györgynek zsírján,
Ropogósra a magyart.

Történelmi kanyart vett az idő
4-én, hej június legelején.
Hús bankós, hús centes
Wersailles-nak így tetszett.
Sütnek a rostán, sül a nyelv zsírja,
hej Korond, hej Makfalva,
Pirul a román
Tokán a hon.
Országom, országom egy lóért,
Eladták halálhozó Trianonért.
Miért ne? De ne a román nyerítse:
Ki innen bozgorok,
konok hunok,

Jászok és kunok --
Mellényre kivarrva vasgárda ököl.
Édes Irénkém menni *köll*.

Lazán lóg idegen hálón a hazám,
Befogott pórázon,
Svihákon, románon,
Mély Duna-deltákon,
Mintha minden mindegy lenne
Mészárlásuk elmeszelve.

Menekül Európába be,
Mintha minden mindegy lenne.

Jöjj nekünk örök feledés!
de nem jön, hiába akarom, vésem a szót kőbe:
feledj, te hülye dőre,
mert beverik a karót lazán
hazám.
Országomon kívül vagyok,
belül a határon
vagyok, ha vagyok egyáltalán.
Ez az országom,
hol látom, felkötve a kelme,
a nemzeti elme.
Országom egy lóért,
egy jóért, zugárus
belváros bulvárus.
Egri strandon
csak harsogom,
de hol van a halárus a Maros mentéről,
ez csak egy gomb volt a mentéről.

Likacsos rostán hull ki az emlékezet,
hal ki a felekezet,
fel a kezét,
fel a kezét!

Sándor József

Lenne egy kérésem, Uram!

Mindenkinek járjon egy nap,
Mikor mindent félbe hagyhat.
Ne kérdezzék, hová megyen,
Csak estére otthon legyen.

Mikor úgy érzi, hogy elég,
Túl gyors volt a mókuskerék,
Ne csapkodjon, ne dühöngjön,
Megnyugodva visszajöjjön.

URAM! Adj nekem egy napot!
Én most mindent félbehagyok.
Ne tudják, hogy hová megyek,
Vágyom rá, hogy boldog legyek.

Kellene egy park, egy sétány,
Hol csak boldogtalan sétál.
És kedvesem ott az útnál,
VÉLETLEN, de éppen rám vár.

Árnyat adó hársak alatt
Megbeszelnénk dolgainkat,
És az esti harangszóra
Kerül sor a búcsúszóra.

2011. 01. 13.

Farmosi László

Anno 1844

*(Ajánlás Petőfi Sándornak, Debrecen városának
és december havának)*

Fehér ingben fűtetlen szobában
pipád parazsa tenyérnyi meleg
Hó-szemfedők némasága dűl
Csönd ölbe szunnyadt fergeteg

Oltalmas ereszek óvnak áldnak
kitárt bibliás hóka lapok
Le-fel jársz a vénséges padlón
mint Jézus nyomán az apostolok

A komód tetején rézkarimában
egy faggyúgyertya lángja libben
Lélegző lélek alvó álmodás
talán a földre szállt Isten

Köd malom vitorlája szuszog
ősz óriások eldült kelevéze
Fejed alá hajló kékék
napszőke tündér nevetése

Fehér ingben fűtetlen szobában
szívedben izzik fel a tiszta szó
Édesanyád nagykendője szállong
hóesésbe bújó Mindenható

Aszód, 2024. Boldogasszony hava

Földangyal

Fehér füst úszik a felhőkig
Duruzsló parázsból lebbenő
Forró vulkán földmélyi izzás
Lélek táncokba szöktető

Ezüst selymen csillan át újra
Óceán párába búj a Nap
Hunyorogtató mosollyal áldnak
Alámerülő égi sugarak

Boróka bástya bogozódik
Magasba oldódik a szél
Fereteg hava múlandóban
Át tetsző árnyék lett a tél

Nagy nagy csönd döndül elbillen
Régi csatákban csorbult pajzsok
Fel felidézett szelíd léptekkel
Reám mosolygó szelíd arcok

Íze, színe a levegőnek
Tárt tenyerembe vehető
Együtt lélegzem hó szirmaival
Múltam jelene élő jövő

Állok a téli tavaszban
Szárnyak rebbennek szemem elé
Holddá válik a Nap ereje
De ez a bújócska az életé

Halkan fényháló merül mélybe
Óriás szemei énekelnek
A láthatatlan látható lesz
Aláereszkedő szelíd mennyek

Szöttön-szöte mesevilága
Szívbe bugyolált alvó álom
Hetvenhét év sorspróbáját
Puha pitypang gömbbe zárom.

Mátrafüred, 2025. Boldogasszony hava

Juhos-Kiss János

Istenem, millió imával tartozom

Istenem, köszönöm az életem,
kis kertemen át, az elérhetetlen
végtelent – érzem örök lelkedet,
felfoghatatlan jövődölésedet –,
köszönöm, hogy nem árultad el
titkodat, hogy nyomban visszaéljek.
Köszönöm, hogy adtál embertestet,
jó feleséget, és szép gyermeket.
Köszönöm a táplálékot, a vizet,
kiszáradt, táskás földön a hitet,
főleg az éltető anyanyelvet.
Köszönöm a fájón felemelő
érzékenységet, a mai népek
tengerében a magyarság jövőmet.

Köszönöm Egeden a sötét felleget,
az aláhulló, kövér vízcseppeket,
a sziklaként rám borult terheket,
mindent, őszintén megköszönhetek,
mindent általad, veled szerethetek,
mint kimerült, beteg ember tüdeje
a friss levegőt, a gyors lélegzetet,
a gyógyító hitet és fűszereket.

Köszönöm, hogy adtál türelmet,
hogy hallgassam a fecsegőket,
és adtál hozzá jó egészséget,
hogy halljam tiszta beszédedet.
Istenem, millió imával tartozom.
Köszönöm fényes, áldásos Napodat,
bearanyozza arcodat, arcunkat.

Reménykedni, hinni lehet

A csillagok örök végtelenében,
mi alig fénylünk, pislákolunk.
Mi egymás közelében forgunk,
nyári aranyfényben ölelkezünk,
közben észre sem vesszük,
hogy lelkünk féltett kincseit
kilopták a szívünkéből,
tudásunk rejtett kincseit
kilopták a fejünkéből.

Hulló csillagok lettünk –
fekete meteoritok.
Már a szép hímes mezőkre
sem kívánczunk, vágunk
mint a zsoltáros szarvasunk.
A végzet ellen senki sem győzhet,
lélek nélkül senki sem élhet.
Őseink nagy terheket hordtak,
elmentek, a századok maradtak.
Beroggyant sírjaik felett,
reménykedni, hinni lehet.

Budapest, 2024. november 10.

Ocsovai Ferenc

Aphrodité dicsérete

I.

Gyöngé ostorral csapkodja tarkómat a Vágy.
Remegek a reménytől, hogy hozzám is érhetsz,
mégsem követelhetem, hogy te is úgy imádj,
ahogy álmaimban harmatos fényeddel kísértesz.

Mint nyáját a pásztor és fogadott hűgát a báy,
őriznélek szigetünkön, és, hogy velem vétkezz,
kérném tőled, mígnem csókra görbülne a szád,
és odaengednél vonalaid lefestett szépségéhez,

majd megkóstolnánk a lét félrehullott csöppjeit,
bódító leheleted pedig ajkamra párologó ajándék
lenne, amely kioldja fásult izmaim égő görcseit.

Akarom, hogy ez isteni egyesülést velem átéld,
és bejárhassam birodalmaid csúcsait és völgyeit.
Finom, törékeny bronz-alakod lebbenő árnyék.

II.

Finom, törékeny bronz-alakod lebbenő árnyék,
amely ha elsuhan mellettem, lázittasan fázom
hisz' büszkeségem, mint lenolaj rólam már rég
lefolyt. Bár jéggel ölelsz, a melegegre vágyom,

amíg szétfeszít az elemek és sorsok közti játék,
mert bálványod, mintha most is itt lenne, látom
magam előtt s a kettőnk szerelmébe beleállt ék
súlyától úgy süllyedek, mint gyümölcs az ágon,

amely édes terhét nem bírja már tovább tartani –
akkor sem, ha a darázs fullánkja kis lyukat vájt
már húsába, amiből mérgét nem tudja elhajtani

és a csípés helye dúlt keblemben bármeddig fáj:
nem fogja fülcimpád szívem rezdüléseit hallani.
Nem vagyok már alany, csupán passzív tárgy.

III.

Nem vagyok már alany, csupán passzív tárgy.
Mint hajóroncs a tenger hullámain, sodródom
tehetetlenül, míg a vad vihar mélységbe márt,
majd a magasba lök. Dalaimat hiába is ontom

neked, hisz' nem tudod, közönyöd mennyit árt
magamfajta halandóknak, ilyen józan bolondon
pedig csodálkozol tán', de arcszíned sosem vált
pirosra s nem jut gyönyörű oltárod elé gondom,

és kedvesen simuló combjaid sem adnak enyhet
nekem, így csonttá foszlik az epekedő férfiágyék,
amely öledben találná fel a legdrágább kegyelmet.

Ádám helyett a kígyó vagyok, kinek farkára rálép
Éva-talpad, míg paradicsomod poklomtól mented.
Tested szemem horizontján elúszó, távoli tájék.

IV.

Tested szemem horizontján elúszó, távoli tájék:
kémlelem, hogy feltérképezsem minden sarkát,
ám vizeidet eltiltja tőlem annyi szigorú gát még,
viszonzásod óceánon ringó purgatóriumi halmát

pedig csak fátyolos foltként fürkészsem. Már fék
sincs libidómon és ahogy öntudatlan gnú hajt át
a szavannán a folyóhoz, amelynek szalagján kék
fodrok ülnek, hogy medrébe mártsa tikkadt ajkát:

úgy dobognék óhajcsordám ezernyi hímpatájával
melledhez, hogy meztelenséged misztériumát tárd
fel előttem s fegyverezz le teljes báj-garmadával

engem, majd, mint Máriához a *Christmas Child*,
bújjak hozzád, ha végeztél már testem tébolyával.
Hozzád fohászkodom, hogy tekinteteddel áldj.

V.

Hozzád fohászkodom, hogy tekintetteddel áldj.
Pogány vagyok újra melletted s hinni másban,
ami jámbor, ami nemes, ami szédítő, ami lágy:
nem tudok ebben a 21. századi felfordulásban,

mióta mágiád, akár a rojtos vudubabát dobált
annyifelé a nagyvilágban s bár hálósobádban
a Gonoszság ocsmány zsarátnoka sosem hált:
kelméiden összemocskolt vércseppeket láttam

és száműzött a balga kín, hiszen latroké lettél,
én pedig öreg, árván hagyott, billegő bárszék
lettem csupán, akire akkor sem csüccsennél,

ha nem bukkanál másik trónra, hogy a várnép
ünnepejen, ha már királynői termedbe mentél
és ne üldözzön vademberként a nászi szándék.

VI.

Ne üldözzön vademberként a nászi szándék,
szeretnéd, ám mit tehetnék, ha fekete lángja
szemeidnek számomra csalhatatlan irányzék
rideg pusztámban, melynek egyetlen virága

te vagy? Fölöttem mosolyog a halovány ég,
s mintha az idő is méla tollpiheként szállna,
amíg sosemvolt-tapintásod billogként ráég
agyam lüktető barázdáira, amíg fejem kába,

mámmoros zsibbadtságban tesped és émeleg,
mint árnyas, sivatagi oázisra, sóvárogva rád.
Elmém elhagyja börtönét és vadul képzeleg,

hogy egy szabadabb holnapra cserélje a mát,
ahol szőlőfürtként ízlelgeti gyönyörűségedet.
Öled édeni, örök titkokat takaró vattapuha ágy.

VII.

Öled édeni, örök titkokat takaró vattapuha ágy:
örömöm végső forrása, mi a sárból is márványt
gyúr, és ha megérintesz, hátamon a libabőr ráng
a boldogságtól. Szellememből a hétfejű sárkányt

egyetlen sóhajoddal kiölöd, amíg darabokra vág
bársony-hangod s kreol éneked minden ármányt
szívemben, balzsamként dörzsölve csengő szavát
belém, ahogy a tömegeknek a politikai kiáltványt

addig sulykolják, mígnem vakon mennek utána –
ahogy hívedként én is forradalmad élére állnék,
hogy együtt csókoljuk egymást izzó kék-halálba,

miután többé az olcsó földi kincsekre nem vágnék,
ha áthajóztunk e csöndesen elnyúló, lusta túlvilágra,
ahol arcképedre hajtja magát a gyöngyöző halánték.

VIII.

Arcképedre hajtja magát a gyöngyöző halánték.
Eszményi tündérlényként izgatod minden izem,
medencédben pedig ezerszer is ráncosra áznék,
míg zokszó nélkül birtokodban volnék egészen,

s nem érdekelnének többé gőgös nimfa-barátnék,
akik udvarhölgyek sem lehetnének méltóképpen
melletted, hiszen egy tatár kán vagy Oszmán bég
háreme sem nyújthatná a kegyet, mit tőled kértem.

A művelt grófkisasszony s a szűzi parasztleány
varázsa ötvöződik a belőled áradó dallamokban:
tisztá, ragyogó, varázslatod, mint bestiát, szedál

le és lábad előtt barbár énem riadtan megtorpan,
ha pedig mohóságom domború rejtelmekre vár:
forró, trópusi fellegek gyűlnek a mellkasomban.

IX.

Forró, trópusi fellegek gyűlnek a mellkasomban
s bénító mámor bizsergeti valamennyi porcikám,
ahogy fiatal, hamvas bőröd egzotikus hajnalokban
látom fürdeni, ahol a Nap és a Hold is téged kíván

talán, ahogy levetközöl és a súrlódástól belobban
vénáimban a szenvedély, akár megpendített gitár,
amelynek lelke ott lakik a felzengő akkordokban.
Élő s virágzó őserdővé nő kezdetől minden sivár,

mintha Lada lennél: a szerelmesek óvó istennője,
akivel a magány megszűnik magány lenni végre;
kinek létezése a teljesség s a remény összeszöve;

ki zarándok átkomnak néma, mostoha menedéke,
de míg diadalmas hallgatásod testem teszi tönkre:
rabláncot fűz elmémre emléked bűvös önkénye.

X.

Rabláncot fűz elmémre emléked bűvös önkénye,
de hiába zörgök türelemmel (s dühödten) ajtódon:
engeded, hogy elsorvadva zuhanjak álmatlan éjbe,
bár lenne még itt az árnyak között ezernyi dolgom,

s darabjaim vállrándítva, pitypangként fújod a szélbe.
Világaink közt mérföldeken át ível sok fal és kordon,
különös népmesénk bumeráangként mégis visszatérne
hozzám, ha neked zsonglőröködöm a távoli porondon,

és mint szorgos filmrendező, készítném elő a terepet
fogadásodra. Mintha így lenne bármikor a napokban:
ácsolom a színpadot és kigördítem a vörös szőnyeget,

hogy rangod szerint bókoljak neked s a karomban
tudjalak szorosan, mint ékes, fejedelmi hölgyemet,
amikor újjászületsz a sóhajtozó tengeri habokban.

XI.

Amikor újjászületsz a sóhajtozó tengeri habokban,
alattvalód vagyok és dermedten borulok le előtted:
nem számít, ha inam fárad, gerincem összeroppan,
mert dölyföm kecses suhintásoddal régen legyőzted,

majd kacagásodtól aléltam el leanderes bódulatban.
Várok, hátha leleményem egy szerájból megszöktet,
akár a szultán legféltetebb drágaságát, de homokban
tüsszög s vergődik sok homlokomból kipattant ötlet,

folytatni az ostromot pedig nem tudom: a híres Trója,
Tündérország kilenc kapuja vagy Akkó erődtítménye
sem lenne oly bevehetetlen, mint magad. Vad karóba

húz és lassan gyilkol meg a Vágy, mely orvul mézre
csábított, mivel hittem, szikládnál lelek otthonomra,
amíg lékelt lényem szerelmed fövenyén ér a révbe.

XII.

Amíg lékelt lényem szerelmed fövenyén ér a révbe,
tincseidet cirógatom és kedélyesen évődöm veled,
de még a szirének és boszorkányok nyájas beszéde
sem tud elrabolni tőled, mert szívem nem engeded

és kagylódba zárnád, mint gyöngyöt, bár nem érne
annyit neked, mint egy ékkő, csak idegen testeket
látnál bele, ami olümposzi harmóniádba nem férne,
így kavicsként kacsázol vele s gyorsan odébb veted,

noha akkor is miattad tündököl és fényed veri vissza
ragyogásom, mikor bedrogozott, súlytalan állapotban
lebegek, ha meszes héjamat fel rózsás körmöd nyitja.

Szórsz magadból pár lopott másodpercet s én legottan
szikrát fogok, majd újjáéledve, repesve, kacagva, sírva
nyomodra lelek déli tüzekben és északi csillagokban.

XIII.

Nyomodra lelek déli tüzekben és északi csillagokban.
Üstökös-létem szüntelenül kering és a tengerbe zuhan,
te viszont szilárd pont vagy boltozatomon, aki jobban
már nem is világíthatna felém, hogy kitapossam utam.

Algászöld vasmacska a szunnyadó korallzátonyokban
immár a templom, amit tiszteledre emeltem, ivókutam
pedig sós epét köhög fel már csak, hátha parázs fogan
valahogy kettőnk közt, ám *„hogyan képzeled ezt, ugyan”*:

vihogják körülöttem a szárnyas órák, amelyek távolabb
vonnak tőled egyre csak, ahol vár rám az Öregség rétje,
hiába próbálom dédelgetni fiókaként zsenge varázsodat,

mert nem röppen ki, mint vándorsólyom, a vakító égre,
hogy ősi ritmusaiban ismerjem fel harci totemállatot.
Szomjazom a benned törzsi táncot lejtő tökéletességre.

XIV.

Szomjazom a benned törzsi táncot lejtő tökéletességre,
ezeket az ártatlanul buja ünnepeket mégis megtagadod.
Széttép a Végzet, kiszakít markomból, amíg én becézve
fordulok hozzád s gepárdként lesek minden mozzanatot,

hogy zsákmányul ejtselek és Mariana-árkom helyére
Parnasszust építsek lelkeddel tömve be a sok salakot,
hogy összetartozzon végre, minek amúgy össze kéne
s nektárammal töltsem át én is a kancsónyi pillanatot

serlegedbe. Álarcos hős, ha lehetnék bohó operádban,
vagy legalább vénuszi kellemednek langyos fürdőkád:
egyaránt elfogadnám, csak lenne bármily valóságban

köztünk függőhíd s feloldódna e szigorú blokád,
de Léthé mezein, mint a görög Ér, hiába jártam:
gyöngye ostorral csapkodja tarkómat a Vágy.

Mesterszonett

Gyöngé ostorral csapkodja tarkómat a Vágy.
Finom, törékeny bronz-alakod lebbenő árnyék.
Nem vagyok már alany, csupán passzív tárgy.
Tested szemem horizontján elúszó, távoli tájék.

Hozzád fohászokodom, hogy tekintetteddel áldj
és ne üldözzön vademberként a nászi szándék.
Öled édeni, örök titkokat takaró vattapuha ágy.
Arcképedre hajtja magát a gyöngyöző halánték.

Forró, trópusi fellegek gyűlnék a mellkasomban
s rabláncot fűz elmémre emléked bűvös önkénye,
amikor újjászületsz a sóhajtozó tengeri habokban,

s amíg lékelt lényem szerelmed fövenyén ér a révbe,
nyomodra lelek déli tüzekben és északi csillagokban.
Szomjazom a benned törzsi táncot lejtő tökéletességre.

*Justitia – Johan Michael
Singer alkotása (Eger,
Kossuth Lajos u.)*

Simek Valéria

Különbségek

Fejed fölé emelsz, forgatsz,
mint az idő a napszakokat.
Pályára állítasz, keresem
önmagam a megszédült
ég alatt. Kifésülöm hajamból
a csillag- bogáncsokat,
lehelet- párával törlöm
tükröm, belenézek, és
Téged látlok ott.
Bocsánatot kérek, közel
hajolva különbségeket
keresek arcomon.
Hát ez maradt belőled.
Hiányod hordom magamon.

Egy asszony

Egy asszony igyekszik át
az erdőn, hátát rőzse
nyomja, lassan ballag.
Már a messzeség homálya
rejti el a völgyben a falut.
Csönd van, és áldoz a Hold.
Fák templom- íve felette.
Lába minden lépésnél
legyezőket szór a homokból.
Az otthon fénykörébe tart.
Minden csöppnyi házban
pisla fény, az alkony hű barátja.
Nagyanyám ajtót nyit, s korommal
lehelt lámpája izzik asztalán.

Menni kell

Mindig menni kell, a
megújuló zöldbe, egy szál
ingben, mintha öledben
Te hoznád a virágzó fák
habselyem menyasszonyi
ruháját. Lélegzetteddel érinted
az alvó harmatcseppeket.
Tétova lépteid az úton...
csöndes derűvel cipeled
megrostált éveid.
A szőlőlugasok barikádjain
túl felegyenesedsz, megigazítod
félrecsúsztott sapkád, és tüzet
gyújtasz, hogy halld a gallyak
lángoló pattogását.
Füsttől könnyes szemmel
nézem, ahogy árnyékunk
is elszáll.

Mindig menni és tenni
kell, új tavasz kínálja magát,
tág tereit lobogtatja.
Kezed lendül, magot szórsz,
bőven hinted madárnak, aratásnak.
Egy darabka földön élünk,
óriási égbolttal fejük felett,
s belakjuk otthonunkat, mint
fészket a hazatérő madár.

Időtlen napsütés

Dereng egy messzi ablak,
amit szerettem, minden
ott maradt bezárva.
Az egész már elérhetetlen.
Időtlen napsütés arcodon.
Néztem, ahogy a kert közepén
végig mentél, s a szoknyád a
földet boronálta. Ahogyan
egy kilyukasztott konzerves
dobozból öntözted konyhád.
Amikor a régi ruhádról lefújta
a szél a mintákat, s Te a
jázminbokor alatt söprögetted
össze. Nem féltél, amikor a
vindő zsírért mentél, amit
ellopott tőled az orosz katona.
A szomszédasszony könyörgött
életedért, mama. Nézek utánad
hosszan, s várom, hogy az Isten
az égre emelje felettem a Napot,
bezárt ajtód előtt.

Kaiser László

Állatok farsangja

Sziesztázó lajhárok

Éldegélve, fákon lógva,
levél közel, test meg lomha,
nincs sietés, a lajhárját,
nem késte le a halálát
az se, aki nagyon rohan,
az se, aki úgy odavan,
jóllakottan, sziesztázva,
lajhár létnek álma, vágya,
lassúdadon, csüngve szépen,
lombkoronák erdejében.

Víziló-balet

Idelépünk, odalépünk,
lehet, hogy a súlyunk: vétkünk,
vízben a ló, sok víziló,
szuszogásunk nem tilinkó,
ki a partra, balettra fel,
aki biztat, az a haver!

Harcba vonuló nyulak

Igazi nyúl na hova nyúl,
fontos szempont: genetika
(mindig győz a legjobb bika),
ezért van, hogy harcba indul,
féljen ellen, attól kódul,
szóval indul nyulak hada,
nem is nappal, de éjszaka,
ne higgyünk a szóbeszédnek:
nyulak lettek harci gépek!

A szöcske

Ide szökdél, oda szökdél,
nem keverni a tücsökkal!
Annyit mondok, ne vedd zokon,
mi vagyunk bár éppen rokon,
különbözők, tücsök, tőled,
nem mondom, hogy miben s főleg –
szólt a szöcske s hozzátette
(extázisban kicsiny teste),
dalban mindig egyek legyünk,
zümmögjünk és ciripeljünk.

Bíró József

BILDERBERG + BLACKROCK ÉS AZ ÖSSZES TÖBBI VÉDETT *ELITEK* ÉRINTHETETLENJEINEK

:

TI : a : „szent” – NÖVEKEDÉS

- nemtői - / ... – gátlástalan – ... – diktatúrájának

fanatikusbornírt **szószólói** multimilliárdosmassmurderer **apostolai**

háborúkrausztóháborúkatkirobbantóésamérhetetlenhaszonértháborúkatisfinanszírozó

fehértgallérosglobalistatömeggyilkosokcsicskáikszinténfehértgallérosglobalista

cancelculturehívőiglóbuszunkatkimiskárólówokeateistanépirtók

NOHA

közvetetten

ámde

ugyancsak

lélektelen

tettestársakként

...

etc.etc.etc.

: ... amíg – ... – még – ... – nem – ... – késő ... :

o l v a s s á t o k e l !

verseinketnovelláinkatregényeinketdrámáinkat

tanulmányainkatesszéinketglosszáinkattárcáinkat

:

TI : a : „szent” – NÖVEKEDÉS

- nemtői - / ... – gátlástalan – ... – diktatúrájának

fanatikusbornírt **szószólói** multimilliárdosmassmurderer **apostolai**

háborúkrausztóháborúkatkirobbantóésamérhetetlenhaszonértháborúkatisfinanszírozó

fehértgallérosglobalistatömeggyilkosokcsicskáikszinténfehértgallérosglobalista

cancelculturehívőiglóbuszunkatkimiskárólówokeateistanépirtók

NOHA

közvetetten

ámde

ugyancsak

lélektelen

tettestársakként

...

etc.etc.etc.

: ... amíg – ... – még – ... – nem – ... – késő ... :

é g e s s é t e k e l !

**verseinket novelláinkat regényeinket drámáinkat
tanulmányainkat esszéinket glosszáinkat tárcáinkat**
:

TI : a : „szent” – NÖVEKEDÉS

- nemtői - / ... – gátlástalan – ... – diktatúrájának

fanatikusbornírt **szószólói** multimilliárdosmassmurderer **apostolai**

háborúkrauszítóháborúkatkirobbantóésamerhetetlenhaszonértháborúkatisfinanszírozó

fehérgallérosglobalistatömeggyilkosokescskákákszinténfehérgallérosglobalista

cancelculturehívőglóbuszunkatkimiskárolówokeateistanépiprtók

NOHA

közvetetten

ámde

ugyancsak

lélektelen

tettetársakként

...

etc.etc.etc.

: ... amíg – ... – még – ... – nem – ... – késő ... :

hamvukbaholtírásainkpernyéjéti sféljétek

: SÁTÁNFATTYAK :

rettegjétek jelenlétünk mindhárom vetületét

- | szívközép(b)en ekeék / szóval / belátható – okokból – befejezhetetlen vers | -

Konczek József
Apróságok

Ki figyel oda?

„... reklám hangzot el.”
Így. Egy *t*-vel, a rádióban.
Ez franciául *Hangz hotel* lenne?
Egy hotel, amelynek a neve *Hangz*.
De ez magyarul hangzik el.
„*Hangz otel*.”
Így.
S milyen régóta. Mindig.
No, ki figyel oda?
A műsorfelügyelő biztosan nem.

*

Eri

Eri a lakást rendezgeti.
Combnyakigyszáj mosoly.
Dudorász, nézeget.
Leül.
Lábát keresztbe veti,
és felhúz rá
egy ráncbaszedett kigyót.

*

Jön a tavasz

Jön a tavasz. Tüzelnek a macskák.
Meg a tüzérek. Sajnos.
*
Nemsokára a gólyák is megjönnek.
Békafeltétellel fogadjuk őket?

*

Köszönet

Tank jú – mondtam a leköszönő
U.S.-elnöknek.
Márminthogy ő egy tank. (Volt.)

Vasi Ferenc Zoltán

Manó nézi és azt látja/:

Kecskelábú, de nem patás.
Hattyúszárnyú, mégsem madár.
Nem is angyal, nem is pásztor,
nincs eltelve önmagától.

Orrlikában gyűrű fénylik.
Nem távolról érzéketett.
Viperától nem reszket meg,
darazsakat szétkergeti.

Ágyékára tüllkendő hull.
Azt mondják, ha megláthatnád,
egész nap csak azt bámulnád.
Pogány lennél, ördögszállott.

Nemzőerő, halál karma,
ha derékon ragadhatná! –
sóhajokkal pince-padlás
mind megtelne. Must muzsikál

ereiben – zamatának
kamatára-hozamára
lelke háza, éke terme
dicsőülne – mindörökre.
Aki látó, az már vak is.
Ilyen teremtest a világra
szabadítani ki volt képes?
Nem nővéred, nem is húgod –

szemében a szemérmesség
túlvilágból eredt szentség.
Olyan legény kerestetik,
kinek szíve kohóforró,

és a nyelve igazmondó,
esze cikkán gyíkfark-gyorsan,
mentében-mondtában szóló
öröklétig egyenes –
öröklétig birtokos,
öröklétig örökös,
öröklétig méltó.

Létközbeni öntudat/lan

A költő lelke tyúkudvar.
Tyúkudvar! S még róka
sem jár arra, mert szaros.
És tyúkok sincsenek.
Kideszkázott, elhagyott.
Kerubok és szeráfok nélkül
üres az égboltozat.
Néha feltűnik az ajtó
előtt néhány morbid alak,
tele gonddal-gondolattal.
A költő már nem magányos.
Egyedül van s észre sem veszi,
léte - csak az övé! Senki
és Semmi tárgya. Remittenda.
Valaki átkötötte zsineggel,
s a tyúkudvarnál hagyta.
Ha ír, magának ír, ha bír.
Örök birkózás az öntudattal.

Bánfi Veronika

Kiegyezés

A legelső emlékem:

(ha lehunyom a szemem, csak ilyen messzire merek úszni,
de már itt sem ér le a lábam)

a kádban ülök és sírok, haját mosunk,

a vizes fésű tépkedi a tincseket,

úgy érzem, mindjárt elszakad a fejbőröm, mint a vastag kartonpapír.

Akkoriban sűrű, szőke, göndör hajam volt,

lehetetlen kifésülni, de ha nem próbálják meg,

a koszmós tincsek filces anyaggá tapadnak össze.

Muszáj volt hát harcolni vele.

Addig folyt a szidó, nyúzó háború, amíg a hajam konformizálódott
és szálegyenes sötétbarnává változott egy éjszaka alatt,

anyám azt meséli, vele ugyanez történt, anyja hajkeféje alatt ért meg

és háromszög-alakot képzett feje körül a sötét tömeg,

az emlékeket pont olyan nehéz összerendezni, mint a kóccokat a tarkón.

Mára kiegyeztem a hajammal laza hullámokban,

anyám továbbra is vegyi fegyverekkel harcol saját hisztikönnyei

és mások bosszúsága ellen.

Veszteglés

Leesett a hó, de nem maradt sokáig,

csak az autók tetején és a földön egy vékony porcukorréteg,

mégis korán indultál haza, féltél a nagyobb hóvihartól,

hiába nem emlékszel, mikor volt utoljára.

Lábnyomaidat nézed,

ez mutatja meg az embernek, ki halad mellette,

mennyi idő telt el ittjártuk óta, friss folt, vagy már alig látszik a hó alatt.

Hideg véralvadás ez,

és titkon rettegsz attól, hogy a seb beforrása után nem lesz,

ami emlékeztessen szeretteidre, sem azokra, akik téged szeretnek.

Fölötted Göncölszékér vesztegel,

fémlemezek húzódnak össze nyikorogva a fagyban,

valami ropog benned is, jóval azután, hogy hazaértél:

összeszorul a psziché, és többé nem nyílik sehova.

*Szűcs Bertalan***[Érdekével vágott egybe]**

Érdekével vágott egybe.
Vihart arat. Számot vetne.
Ne vezéreljen önérdék.
Soha nem állok kötélnek.

Kevés szóból is értem önt.
Lelket belém a lényeg önt.
Elképesztő ez. Egészen.
És most a lentet letészem.

[Nincs igaza]

Nincs igaza, rosszul érvel,
badarságokat beszél.
Örüljön, hogy elkerülte
nagyjából a veszély.

Semmi szín alatt se
mond ki róla igazságot.
Anakronisztikusak lettek
a mostani aggályok.

[Ezt a száját súlyba raktam]

Ezt a száját súlyba raktam.
Ez az érdem múlhatatlan.
Egyedül van. Egyedül lett.
Aki meglát, szeme düllelt.

Összefognánk. Nincs ki ellen.
A mi villainünk nagyobb jellem.
A körülmény tisztázatlan.
Megkérdezném, mi járatban?

[Sors, most kérlek]

Sors, most kérlek,
szülj nekem rendet.
Ne tűnjek ennyire
türelmetlennék.

Elbukhattam volna,
mégis csak állok.
Nem érdekeltek fel
értem létigazságok.

[Ami bent ér el téged]

Ami bent ér el téged,
az miben tér el?
Sékellettel fizetek,
mégis kitessékel.

Kellene. Valamire.
Semmirekellő.
Berekesztem azt,
ami kirekesztő.

[Nincsenek itt]

Nincsenek itt
megfejtések.
Az enyéim
még lehetnétek.

Az enyéim már
rég voltatok.
Rátok talán még
pont hatok.

[Rezignációm már] [Mi húzódhat meg]

Rezignációm már
nem tart ellent.
Mikor nem fent
kell segítség,
akkor kell lent.

Annyira hirtelen
történt semmi.
Túl szét vagyok.
Sokkal jobb lenne
összebb lenni.

Jutottam végre.
Elhatározásra.
Kettőnkkel kap-
csolatban nem
lesz tartozása.

[Közeledési]

Közeledési
a szándékom.
Ne szakadjon el.
Hajszálvékony.

Kezdeményező
félként lépek.
Ami nekünk
jut: kérészélet.

Mi húzódhat meg az elv mögött?
Érdekfeszítő lehet-e szerfölött?
Vagy gyaníthatóan csak szer alatt?
És mint a toll a papíron, ez is megszaladt?

Tudom, hogy még mindig nem vagy ott.
Elhagytál. A szerencsém is elhagyott.
Ez nem kötetlen paktum, hanem megkötött.
Fel lett bontva, de a pecsét rajta nem törött.

[Nem kering már]

Nem kering már körülötted senki.
Nem kellene föltűnőnek lenni.
Mint következményt le kellett vonjalak.
Látom, csak egyetlen szempont marad.

Diszkréciótartáson a hangsúly.
Nem tudni, hogy min nem és min vagy túl.
Levetett magamról a gátlás.
Meztelenségig. Hogy rajtam átláss.

Kuti József

Mozdul egy kéz

mozdul egy kéz
és csendet csinál
repedést a falon
nincs rend a rendben
valami változik
ránk tekeredik és
közelebb visz egymáshoz
hellyel kínálva a szerelmet
ágyat bontva a vágynak
nem kérdezve
eszel e kell e ölelés
úgy van és lesz otthon
mint ősz képmásom
és a tiéd az emléken,
ami volt és
van nekünk időnk
megélni szépségét
gyökeret verve
az álmok valóságában
akarunk szaladni úszni
egy kicsit megpihenni
lázasan ölelni és meghalni
látni, hogy mennyire látjuk
egymást mosolyogva
gyerekként szorítva magunkhoz
a leggyönyörűbb kavicsot
lelkünk valóságát

Ott álltam a csendben

Ott álltam csendben,
de megrémülve valóban ennyi
kerül az egy az egyre
törvényszerű semmi kering
a szeretet kopott ruháját hordva
a szörnyűségek mögé bújva
éhesen álmodozva eltévedve
lelke a két kezében
már nem ismeri fel senki
mit is hordoz körbe körbe
minden út görbe
visszatér önmagához
újra meg újra
ugyanazt a dalt dúdolta míg
egyszer csak odaér,
ahol nem üt csak
simogat a tenyér
ad, ha nem is kérsz, de
érezni lehet a szív szükségét
szavak nélkül odabújva
nem hord földhalmot földhalomra,
hogy sírva emlékezzen
a semmi birodalmát nem
keríti be nem zárja le
a története fájó részeit
nem vet gátat
a könnyek zuhatagjának
gyökeret vert
a szeretet ruháját odaadva másnak

A holnap reménye

a holnap reménye a ma karmolása
szemfényvesztő jelenléte a csendnek
az eső a poros utak a zene hiánya
a széteső világ apróságainak
mindent elferdítő ereje a kéz a kézben
üres jelentése a napfogyatkozás
hiánya a szivárvány eltűnése
a szél otthonának kutatása
a miért kegyetlen kardcsapásai
már soha nem érnek utol
ketten vagyunk remeték
ebben a rengetegben
valódi emlékekkel kiteljesedve
egymásba merítkezve
visszavonhatatlanul

Őgyeleg a szív

őgyeleg a szív éhes tereken
összeroncsolt emberek tömege
leselkedik keresve a
láthatatlant nem
riadva vissza semmitől a
szerelmet várják, azt
hiszik jön síneken utakon
nem tudják, ha nem adják
magukat vakon mint,
ködben elveszett ember
kinek kezet nyújtanak,
érzi, de nem látja
belülről kopogtat
a világra minden reménye
az élet lehetőségének
teremtő érintés
bennünk rejlő földből kinőve
bár riaszt a halál és a föld keveréke
elámít a születés nagysága
és a feladat a törődés, hogy
karunkban tartva dajkálva
mondhatunk mesét egymásnak
nem törődve a hamis valóság
képkeretével

Balajthy Ferenc

Ha megérint a világ

Ujjunk begyéből serken ki a hajnal, –
A szívdobbanásra már felébredünk.
Klónozott szerelem engem se kerül,
Feltámadok én benned halk robajjal.

Ha megérint a világ, – találj rajta
Fogást te is, s ha végül majd sikerül,
Átvirrasztott pillanatba ne merülj,
S teljesületlen vágy lelked ne marja!

Gombostűre tűzött bogár szemében
Az angyalarcú sátánt megláthatod
Áldatlan állapotban, hogy bazsalyog.

Ha kell, - még Istenig is látok ébren,
Bár hullik egyre mind az, ami áldott
Mint imakönyvből, a préselt virágok.

Mindennapi feltámadás

(Faemberek – emberfák)

Az öreg tölgy meglátogatott. –
Elhozta nekem a legszebb fákat.
Kik még megtartják az eget fenn,
S beszélni hagyják az almaágot!
Egy jegenye pár már jegyen jár,
Fűzfalány szoknyája alá szél kap.
A fák bátrak, meg egy sem hajol,
Elmúlástól gyökértelen fél csak!

Fagyos szél bőröm alá bújik, –
De, a fák áldása hull, mint a hó.
Megkondult fenyőtoboz harang
Hangja Égre tör a lombok alól.
A fák egymásba kapaszkodnak,
Egy az Élet, – és egy az Elmúlás.
Míg lesznek megmarad az ég is,
Ez, – a Mindennapi Feltámadás!

Segély(vonal)kód

Boldogok a lelki s (z)egélyek,
Mert, övük már a sárga csekk!
Megmentő füstöt fújok néked,
Ha, körmömre nem ég a csikk.

Oly világ volna jó

Oly világ volna jó, hol van Becsület,
Méltó a Lét, s jónak lehet maradni!-
Hol nem csak éklik falon a Feszület,
S nem kell saját apádat megtagadni!

Oly világ volna jó, hol van Szeretet,
Önzés nélkül oszthatod, lehet kapni!
Hol fiad, s lányod békében neveled,
Hol együtt tudsz, a világgal haladni!

Oly világ volna jó, hol a Szív lakott,
Hol tisztesség bástyája édes Hazád!
Hol elmenőkben nem magad siratod,
Hol kóbor lélek is, nyugalmat talál!

Oly világ volna jó, hol még Hűség él,
 És nem virul hazugság, rontó csalás!
 Hol tettekből foganna meg a Remény,
 Hol nem húzna szerteszét az akarás!

Oly világ volna jó, hol embert Ember
 Nem öl, nem arat százféle, rút halál!
 Hol mi nem árú majd az is mind elkel,
 Az Értelem lesz mi ért kalászt kaszál!

Oly világ volna jó, hol értik Szavam, –
 Egyazon az Alom, egy a Test s a Vér!
 Szabadság/szerelem/haza, – súlya van,
 Zápor zuhogjon, s áldást adjon az Ég!

Keserűn/derűs glória

(Salvus Hungariumunikumus)

Ne keseregj, – ha az Élet keserű,
 Igyál rá, egy jó gyomorkeserűt!
 Belátható. ez milyen egyszerű,
 Hisz, elkerülhető a dögkeselyű!

Kesergve vigadni magyaros virtus,
 Imánk az Ital, – Domine Victus!
 Láttasd mindenkivel amiket tudsz,
 Fejedre kerül egy glóriás mirtusz!

Ha, a nedűd keserű, – ne keseregj,
 Törkölyre csak ezért, ne törekedj!
 S torkon egy-két keserűt leeressz,
 Útjára engedd, majd utána eredj!

Ki mondta azt, hogy az Élet keserű,
 Fél liter után ránk szakadt a derű!

Balzsamosan...

*(„... a pusztulás bebalzsamoz.”)
 (Pilinszky János)*

Nemes a lélek
 Földes az Úr.
 Csendes az erdő,
 Hosszú az út.
 Lázás a gyermek,
 Fehér a fal.
 Vidám a Világ,
 Bús a magyar!

Erős akarás,
 Gyenge jellem.
 Száguldó vonat,
 Lassú Ember.
 Sötét az ablak,
 Fényes a szél.
 Fagyos az éjjel,
 Pusztul a sz(n)ép!

Bolond a fiú,
 Kecses a lány.
 Néma a titok,
 Bűvös talány.
 Reszketeg torok,
 Hamis a dal.
 Szelíd a vérem,
 Vad az angyal!

Vizenyős szemek,
 Kínos magány.
 Kegyelmes Isten,
 Gyilkos babám.
 Nehéz az Élet,
 Könnyű a tánc.
 Gyűrött a Földarc
 Hervatag sárm.

Száguldó Idő,
 Dermedt verem.
 Hitetlen a szó,
 Vesztés nevem.
 Csobbanó kövek,
 Vágott virág.
 Nincstelen szívem,
 Halott Hazám.

Csendes az erdő,
 Rögös az út.
 Nemes a Lélek,
 Test/vér az Úr.
 Azúr a Nagy Ég,
 Havat ha hoz.
 Szerelmes fény,
 Bebalzsamoz!

Magyari Barna

Ember-tribünről

csönd-csizmát készít
éjjel a varga
melyet koptatok
bent önmagamba`

követnek folyton
szellemi árnyak
az értelemnél
mi lehet tágabb

ember-tribünről
nézhető az ész
cselezget bennünk
gyakran az egész

szívünket sűrűn
tépi a véreb
infarktuszaink
mind összeérnek

Ősz Mágoron

a szoborparkot megszállja az őszi
nyári sétánk átmentem pár szóra
Vésztő és Szeghalom között a szél
ketyeg mint egy hatalmas karóra

a csupasz tájat is ápolni kell
Mágort köd-gézzel kötözi az őszi
tavaszig töltőn hagyjuk a fákat
mint éjjel a mobilt ez most a trend

bokrok képernyőiről élesen
rám bámul a semmi az üresség
majd füstszag csap meg de nem mindegy a
létnek szíve vagy tranzisztora ég

Kedélyes krónika

udvaromon szél kisasszony
hosszú haját igazgatja
lelkem is fúj – egy szépasszonyt
ráfúj itt a fehér lapra

szavak között ruhád alatt
buzgón keresgélek hol vagy
s a remények tenyerével
lágyan masszíroz a holnap

verságyon édent álmodik
a lelkes szürkeállomány
s éden-kócos valóságra
Veled ébredni várom ám

Fehéredik a levegő

ledobta a város a zajt
mint szépasszony a pongyolát
magány s vagány közt a falat
egy új hangsúllyal bontom át

pontosan még nem is tudom
égő fénylik vagy az ábránd
bájszellőd lebegteti a
betűvel csipeszelt látványt

sejtelmes a csönd bársonya
két ember közt ott egy pontnál
fehéredik a levegő
verslégtérben melltartód száll

est-flakonból a hév kortyol
mellkasomban idill dőzsöl
betűmintás lepedőmön
múzsát hajtogatok nőből

Csillagok csókja

ez nem csak gondolat
hanem életvarázs
tegnapoktól szökken
káprázattá a láz

ömlesztve vetíti
nagy filmjeit a múlt
nehéz kikeresni
melyik volt a mi napunk

létben ösztön öröm
lélek összeragadt
együtt melegedtünk
az éj-zakó alatt

s amíg a fél világ
sok-sok stresszel pörölt
csillagok csókolták
lényünkre a jövőt

Hány pár megy a túlsó partra

*Nagy László Ki viszi át a Szerelmet
című versének olvasása közben*

a nap lassan már lemerült
ruhák leteszik szerepük
s ha gyullad az este lángja
ki lehel álmot a lányra
s vajon hány becézés állít
formás keblen katedrálist
vizsgálgatva a lelkeket
ki lel több öröm-leletet
bár a nap lassan lemerült
a szív foszforeszkál derűt
virággá porlad az óhaj
ahogy a perc csókot sóhajt
s hány pár masíroz génzajba'
a stressz mentes túlsó partra

*Drotleff Zoltán***Báránybőrben**

Báránybőrbe bújtál,
szép angyalnak látszol,
rút, ördögi játszmat,
mégis miért játszol?!

Te vérszomjas farkas!
Szembe sosem támadsz,
maradsz mézes-mázás,
noha ki nem állhatsz!.

Csodálatos élet
milyenné fajultál?
Kibékülnék véled,
de torzzá vadultál...

*(2024)***Végtelen szegénység**

Nagy öröm látogat
mosolyogja szemed,
bár lelked tükrében
hamis a szeretet.

Pénz csábít, barátom,
engeded, becsapjon!
Sok mindent birtokolsz,
ám szétfoszló vagyon...

Csodálva nézheted,
veheted, adhatod,
de mikor itt hagyod,
kamatját megkapod...

Csupaszon születél,
lelked is úgy marad...
Kincs nélkül járhatod
utolsó utadat!

(2024)

Megkopik...

Megkopik az emlék,
elvásik az élet...
Mért' bomlik meg minden,
mi e Földhöz érhet?

Miért lel meg itten
oly szomorú véget
minden? Amit hittem,
termeli a mérget!

Termeli a mérget
enyészet malmain,
adja a sok férget
sírhalomok hantjain...

Jó volna tisztázni
valahára, végre,
hol van az az élet,
minek nincsen vége!

Egy kis nyugtot lelni
ez ingatag létben...
Ki fog rá felelni,
hisz' néma az éden?

Elmarad a válasz,
olyan csendes minden,
rajtad a sor, válassz!
E Föld, vagy az Isten!

(2017)

Kivirágzik a lényeg

Valahol a tenger szélén
az ég a vízben hisz.
Amott, a messzi horizonton,
az áramlat talán fénybe visz.

Távol derengő tűz peremén,
vonallá apad a lét,
az idő is megtorpan önmagától,
és fölsejlik szívemen a rét.

Egykor kivirágzik a lényeg,
majd eggyé lesz Földünk az Éggel,
s örök békét köt a lélek,

a Mindenségben megfogant léttel.

(2017)

Cs. Papp Ildikó

Veszteségeink

Áldozatokat követel az élet.
Az üresedő tárolóinkkal együtt
mindig kidobunk pár magot.
Makacsul ragaszkodom
a dolgok megtartásához,
bennük is kutatok,
hátha fölön csíphetem az Okot.

A tökéletlenség csak nevet

A kimeríthetetlen káosz marad,
hiába minden erőfeszitésem,
és ki tudja meddig maradok itt így,
megfejtésben, s menthetetlen.

A por meg közben egyre keletkezik,
kidobott dolgaink hegye növekszik,
s ha már nem leszek itt,
ki helyett fogok fájva keresni továbbra is,
s vajon tehetek-e majd jobban bármit is
pazarló veszteségeink látványa felett?

A tökéletlenség csak nevet.
Az üresedő zacskó alján a rátapadt rizsszemek,
a kidobás előtti krémes tégely is épp azt kiáltja:
ne dobj el, nem vagyok üres!
A lisztszemcsét is kérdem az üres tasak alján,
hogyan vajon mi marad a hozzá hasonló porunkon kívül Ezután?

S ha minden, ami Teljes, a világon kerek,
többségében miért volt életem szögletesbe zárt s végletes?
A szögletesnek a kerekhez tartozó része közben elveszett,
ott gördül az időben tán,
ahol ezek a rejtett Okkal kidobott rizsszemek.

Németh Nyiba Sándor

Nyomtalan idő

Nyomtalan idő, lassan lép a tóparton.
A csónak réseiben, megbújt az átok.
Csúszkál a fránya múlt a vétek tetején.
Pihen a Hold árnya a csónak elején.

Nyirkos penész felmászik a lapát nyelén.
Az öreg fákra ráhajolt a fagyos tél.
Nyugovóra tért a nád, a hó veszteken.
Fényt kever a hajnal, a mélytő tetején.

Déli meleg ködöt emel a fák fölé.
Öreg harcsa tátong a vén tó fenekén.
A szomorú Föld előcsalja a Napot.
Tűzparázson izzik az őszi fájdalom.

A letűnt képzelet motoz az agyakban.
A friss kenyéren vet keresztet a gazda.
Erőtlen szellő tapogat az avarban.
Kattog a sorsmutató a zord ég alatt.

Mahler-Fürj Katalin

Virágzó almafák

*„Aki nagy csodákat művel egyedül; mert örökkévaló az ő kegyelme.”
(Zsoltárok könyve 136,4)*

Puha mohák között érzem ujjaid érintését,
Ahogyan minden napon megalkotsz engem lelkesen.
S nem kell ehhez különös imádság, vagy balga kérés,
Hiszen hagyod, hogy áldásod és jutalmam elvegyem.

Ha legmélyebb bugyraiba bújok önnön létemnek,
Te felemelsz magadhoz, dalokat játszol hárfádon.
S nem fogy el ordító, izzó tüdőmből a lélegzet,
Mert a természetet ébresztő csodáidat várom.

Nem csak nekem jár e különös, bódító varázslat.
Ki kell tární a már csonkává vált, bódult szárnyakat.
S mikor hímzett csipke-börtönné válik az alázat,
A száradó, beteg almafák is kivirágzanak.

*Bródy Sándor és Gárdonyi Géza – Varga Imre alkotása
(Eger, Szmrecsányi Lajos Érsekkert)*

Juhász Pál

Mosolyod a szerelem

Aromás szégyenlősség illata,
selymes, csábító bőrpír arcodon.
Mosolyod a szerelem suttogeta,
méz szavakat csókolok ajkadon.

Szép vallomást suttog a vallomás,
fülbé lehelő forró izgalom.
Felderengő ruhátlan látomás,
a kéjes vágy „kezében” hatalom.

Foszló idő, hajnal templomában,
verejték harmat harangja kondul.
Könnycsepp csordul egy halk sóhajtásban,
a vágy éhség gyomra újra kordul.

Aromás szégyenlősség illata,
mosolyod a szerelem suttogeta.

Parádsasvár, 2024. október 12.

Jót tesz az írás

Egészségemnek jót tesz az írás,
fejemben képek a leírt szavak.
Lehet öröm, vagy elfojtott sírás,
kikelnek az elszórt érzés magvak.

Mikor hetekig nem tudtam írni,
jó Anyám halála csendre intet.
Elfelejtett fájó lelkem sírni,
álmaimra valaki port hintett.

Rám gurultak a sikoly kerekék,
szilánkosra törött kezem, lábam.
Feljajdultak velem az emberek,
szeretetük minden nap csodáltam.

Egészségemnek jót tesz az írás,
lehet öröm, vagy elfojtott sírás.

Parádsasvár, 2024. március 18.

Talán egyszer

(Anna örökhöz)

Talán egyszer eljön az a tavasz,
mikor mosolya nekem virágzik.
A hideg, zord tél már nem lesz ravasz,
Ön, meghitt kis szobámba teázik.

A múlt kabátját nálam leveszi,
öröm csókot ad arcára kutyám.
A szó fonott kalácsot megeszi,
lelkében megszólal csend orgonám.

Titkos öröm morzsákat szór eléem,
iszom lényének káprázó fényét.
Szeretete vonata jön felém,
én már látom füstölő kéményét.

Talán egyszer eljön az a szép nyár,
fészket rak nálam a lélek madár.

Parádsasvár, 2024. április 25.

Aknay Tibor

Négysoros

Folyóba zuhan az antracit éj,
egy sirály felkapja és elviszi.
Minden hajnal csak újabb ígért
kudarcainkat újrakezdeni.

Egyik énem, másik énem

Későre jár, leoltom magam.
Tükör énem belefoszlik az éjbe.
Jó volna önmagamtól független
létezőnek lenni, időnként akár
helyet is cserélhetnék magammal.
Egyik énem, másik énem,
ha ő igen, én miért nem,
vagy irhacserével játszhatnánk
kinn a bárány – benn a farkast,
esetleg bújócskázhatnánk,
hogy sikerélményem legyen,
ha magamra talállok.
Mindazonáltal az sem volna utolsó,
ha végképp elvesznék magamban,
és emlékmorzsákat szedve
bolyonganék a vissza-időben
egészen azelőttig.

Várdy Endre Kötéltánc

Pulzusnak ritmikus ereje nyomja
érfalnak véráramát.
Feltörő feszültség - léleknek gondja -
emeli egékbe a vérnyomást.

Komfortos zónába terelve napjaim,
életnek fonala tovább halad.
Mérlegnek két karja kiegyensúlyozva
egyenget tovább egy életutat.

Szabályos lélegzet viszi az oxigént.
A pulzust rendezi gyógyszerhatás.
Jó és rossz között elevickélek,
de most már jöhetne valami más.

Égi, misztikus hangulat hajnala,
reményt ad, arannyal világít meg.
Majd komorság - életnek vijjogó karvalya
reám csap, leránt, mint eretneket.

Múltnak, jövőnek köszilárd árnya
rávetül jelenre és összehúz.
Kötélen egyensúlyt keresve még ma
világban táncolok, s még azon is túl.

Szemernyi lét fürdéssel

Szél volt. A Balaton
vörös lángfáklyát lengetett.
Zúgó hullámok között
csak nevetett és nevetett.

Fürödtem benne:
testemet és lelkemet is átkarolt.
Tükröztette a mennyeket,
mélyén a sötétlő pokolt.

Jézus nyoma vízen pihent,
fodrozódott a víg tavon.
Míg lágy szele körülölelt,
csak mosolygott a Balaton.

Imát se mondok, bűbáj se ront,
aggódni sem hagyom magam.
Gyanakodva mérem őt,
és tükrözött körvonalam.

Egy percnyi, apró, szemernyi lét
nem érhet hozzád, jól tudom.
Taraj hullámok csattogtak szerte.
Csak kacagott a Balaton.

Szívhangok

Ha zizzen az ihlet,
a ritmus csak szállva,
előlről hátra berezonálva
viszi a versnek az ütemét szépen.
Ismerős képletek zúgnak szívében:
Tá-ti-ti-tá-ti-ti-tá-ti-ti-tá.
Pitvarból kamrába
zubog a vér.
Hallgatja, „számlálja”
mind, aki él.
Tá-ti-ti-tá-ti-ti-tá-ti-ti-tá.

Út a mennyországba

Egy gazdag hölgy, kit hajtott az érdek.
Pénze rengeteg, kincse temérdek.
Bármit megtehet, bármit megvehet.
Egy lépcsőt akart venni, hogy lássa a mennyeket.
Azt gondolta, olyan nagyon gazdag,
hogy pénzért lakója lesz a magasnak.

A világban fényűzés ötlik szembe:
csillogást, divatot hirdetve.
De a szavak és divatok néha csálnak,
és nem biztos, hogy jól akarnak.
Nézd, a tiszta forrás mellett egy kismadár dalol!
Téged is vár már a szépség biztos valahol.

Ha égre nézek, vágy ölel,
elmenni innen messze fel.
Mint a fákról szálló pára.
Felmenni lentről a magasságba.

Mondják, hogy jön majd egy kegyes pásztor,
ki elvezet minket e világból.

S ha hajnalban nagyon figyelsz,
zenét hallasz, örökre lelsz.

Fejedben már ott a dal, és harmónia ural.
A jó pásztor így üzeni, eljön téged megmenteni.

A szép hölgy felment hát az égbe.
Talpát égi lépcső érte.
Mi is majd egyszer feljutunk.
Bár kételyek övezik utunk.

Itt áll mindnyájunk ismert hölgye,
s ha belenézünk a tükörbe,
őt látjuk, a felmenőt: erősen fénylő, örök nőt.
S míg feljut a lépcső tetejére,
elveszik minden kincse, pénze.
És ott fenn, az égi oltalomban
önmaga tündöklük aranyban.

*Árpád-házi Szent Erzsébet – Kovács Jenő alkotása
(Az Érseki Palota Látogatóközpont díszudvarán)*

Bérczessy Lajos

Grosics

Emléklapok

A mozgáskultúra kialakulása egyidős az emberiséggel. Az ember létében a mozgásformák változása alapvető volt. Legyen az akár a táplálkozáshoz vagy a fajfenntartáshoz kötődő is. Különféle társadalmi formációknak meg volt a sajátos rítusa. Ideértve akár a táncokat vagy vetélkedőket, versenyeket, harci cselekedeteket.

A versengések sokszor díjakkal jártak, olykor egy-egy babérkoszorúval, vagy – nagyot lépve – korunkban érmekkel, serlegekkel. A dicsőség mellé mindinkább odaférközött a pénz is. Ma már úgy is hirdetik: ilyen és ilyen összdíjazású verseny.

A technika fejlődésével elérhetőek lettek sokak számára a távoli helyekről közvetített versenyek, mérkőzések is. Gondolunk itt a rádiók sportközvetítéseire, vagy a mozgókép és hang együttes élményére.

Hogy csak egyet említsek – a hazai pályáról –, a televízió képből mutatott mondjuk egy labdarúgó mérkőzést (a riporter igen gyatra, beszédhibás – hú, de finom voltam! –), a nevét véletlenül se írom ide, a nézők-hallgatók lehalkították a képhez tartozó „szöveget”, a szájában aludtتهjet lotyogtató hangút, és a gyűjtő hangú rádióriporter hangját „festették alá”. Írjuk ide bátran az ország kedvencének nevét: Szepesi Györgyről van szó. Ma is lehetne tanítani a beszédsebességet, ahogy közvetített, s amikor már nem lehetett tovább fokozni, imígyen szólott elnyújtott lelkesedéssel: *góóóóó!*

E kis bevezető után egy csodálatos sportember, a hazafi Grosics Gyula életéből elevenítünk föl pár életképet.

Nemrég tudtam meg, hogy e sorok írójának házával átellenben, Zuglóban lakott a Grosics család. A világhírű kapus fivére, családja, illetve a szülők. Neves fiuk sokszor látogatott ide, s a még köztünk élő idős szomszédok emlékeznek, hogy hozott az érdeklődőknek egy-egy sporteseményre tiszteletjegyet. Arany szíve volt – teszik hozzá.

Szokássá, jó szokássá vált, hogy iskolák tanulói diákcserére utaztak, utaznak idegen anyanyelvi környezetben megélni, gyakorolni – jelen esetünkben – a német nyelvet. A családok összeharatókoztak, s így mi egy bajorországi kisváros, Neumarkt gimnáziuma, és a főváros Vörösmarty Mihály Gimnáziumának tanulóival együtt éltek, laktak, szórakoztak. Folyt a diskurzus, ha néha-néha döcögve is.

A mi házigazdánk, Schmidt úr – amúgy városi alkalmazott – kedvtelésből újságíróskodott és tudósított különféle sporteseményekről, és beutazta Európa országait. Magyarországon, Budapesten is számos esetben megfordult. Lelkesen

beszélt az egykoron világhíres magyar labdarúgásról, és mintegy nyomatékként, picit ferde akcentussal felsorolta az Aranycsapat névsorát. Levegőt nem kaptam, annyira jólesett. Akkor ötlött eszembe, hogy valamivel megpróbálom honorálni majd ezt szívmelengető gesztust.

Történt mindez 1987 nyarán.

Tudtam, hogy Grosics Gyulának van egy kis üzlete a XIII. kerületben, a Szent István körúton. Fölkerestem a csinos kis boltot. Mi is lehetett más a finom divatholmik márkajele, mint a Fekete párduc, a sportember beceneve! Így ismerte szinte mindenki.

Illő üdvözlések, bemutatkozás után elmondtam a csattanót: a névsort. Megilletődött. Kértem, hogy szívesen küldenék Schmidt úrnak mondjuk egy dedikált fényképet.

– Mi sem természetesebb – mondta örömmel. S ha már külhonba is jutott relikvia, szerénységem is megajándékozta dedikált fényképével, névjegyével. Ma is becses emlékeim között őrzöm.

Pár mondatban emlékezzünk meg az alig több mint tíz esztendeje az árnyékvilágból elköltözött Grosics Gyuláról.

A politika egykori hullámverése többször okozott neki fájdalmat, keserűséget. Ám erős hite és csodálatos tehetsége mindenén átsegítette.

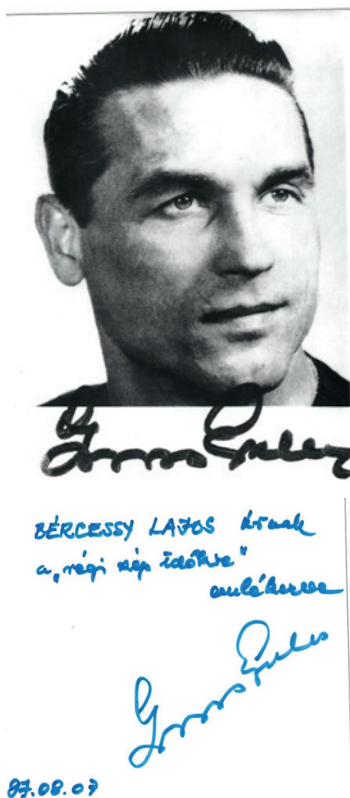
A teljesség nélkül felsorolunk pár elismerést:

A világ valaha élt legjobb tíz kapuvédője közé választották, tagja volt a világajnoki ezüstérmes csapatnak, olimpiai bajnokságot is nyertek.

A jobb idők eljöttével a Nemzet Sportolója lett. Életútfilm is készült róla *Keresztléc* címmel. A főszereplő világról való hitvallását Pilinszky János sorai idézik: miszerint egész életünk a vízszintes és függőleges vonalán zajlik a kereszt realitásban.

Megérhette, hogy Újbudán iskolát neveztek el róla: Grosics Gyula Katolikus Sport Általános Iskola. Szívesen találkozott a növendékekkel.

Élete fontos állomáshelyén, Tatabányán stadion viseli a nevét. Nem is említettük, hogy a Marosi Gyulával írt közös könyv, az *Így láttam a kapuból* számos izgalmas, érdekes élet-epizódot örökít meg.

87.08.07

Grosics
szabadidő sport ajándék
Divatáru

1137 Budapest,
Szt. István krt. 12.
Tel.: 1-118-223

Nyitva:
H-P: 10-18^h-ig
Sz: 10-14^h-ig

Gondolatait olvasgathatjuk, tanulságos: A játékos érezze magát megtisztelve, hogy egy nemzet színeit képviselheti a nagyvilágban. Ez egy íratlan törvénye a közösség képviseletének és ez nemcsak a sportra, hanem a világon minden másra igaz.

Nem fejezhetjük be visszaemlékezésünket a csodáról az akkori nemzeti tizenegy fényképét nézegetve: Lantos Mihály, Puskás Ferenc, Grosics Gyula, (hátsó sor) Lóránt Gyula, Buzánszky Jenő, Hidegkuti Nándor, Kocsis Sándor, Zakariás József, Czibor Zoltán, Bozsik József, Budai II. László. Vajon, ha megkérdeznénk spontán, pár embert, járókelőt, utca emberét, hányan tudnák felsorolni a fenti névsort?

Ivan Bunyin

Három rubel

Ortutay Péter fordítása

Azon a nyári estén úgy kilenc előtt érkeztem vonattal a megyeszékhelybe, faluról. Még mindig meleg volt, sűrű sötét felhők úsztak az égen, kiadós záporra lehetett számítani. Amikor a már sötét mezőn keresztül vitt a kocsis, az út porát kavarva az állomásról a városba, hirtelen villant valami mögöttem, és az egész utat bera-gyogta az aranyszínű fény, amit mennydörgés követett. Aztán gyors, nagy szemű eső kezdte verni az út porát és a kocsi tetejét, de nem sokáig. Meg is állt hirtelen. Aztán végig a már sáros úton mentünk zötyögve, majd a kőből épült hídon a ki-száradt folyó felett. A hídon túl feltűntek a fekete, büdös fémszagú városi kovács-műhelyek vad fényei. Az úton csak egy poros petróleumlámpa világított valahol távol...

A Vorobjev Hotelben, a város legjobb szállodájában a szokásos szobát kaptam, ahol egy paraván mögött volt a háló. A szobában, amelynek két zsalugáteres ab-lakát még fehér vászonfüggönyök is fedték, a levegő olyan meleg volt, mint egy kemencében. Megkértem a londínert, hogy nyissa ki jól az ablakot és hozza a sza-movárt. Odamentem az ablakhoz, és mélyet szippantottam a kinti friss levegőből. Most már egészen besötétedett, és csak egy-egy villám villant kékesen, amit a mennydörgés úgy követett, mintha egy dombon gurult volna utána lefelé. Em-lékszem, arra gondoltam, hogy ez csak egy jelentéktelen kisváros, és ezért sehogy sem értettem, miért is villan meg fölötte, többször is, a kékes színű fény, és miért dübörög s remeg utána olyan fenségesen a sötét láthatatlan ég. A paraván mögé mentem, és miközben levettem a zakóm és kioldottam a nyakkendőmet, hallot-tam, hogy a szobapincér a szamovárt hozza, és leteszi hangosan a kanapé előtti kerek asztalkára. Kinéztem, és a tálcán ott láttam a szamovárt, a kannát és két csészét. A tányéron egy nagy és friss ízes zsömle is volt.

– Kinek a másik csésze? – kérdeztem.

A fiúnak huncut mosoly volt a szemében, amikor válaszolt:

– Egy fiatal hölgy szeretné önt látni, Borisz Petrovics.

– Miféle fiatal hölgy?

A pincér megvonta a vállát, és ravaszul elmosolyodott:

– Hát olyan. Arra kért, hogy engedjem feljönni, és egy rubel borraivalót is ígért, ha jól megfizetik. Láttá önt, ahogy megérkezett ...

– Szóval egy utcalány?

– Hát persze. De eddig itt még nem láttuk: a vendég, ha arra van gusztusa, Anna Matvejevnától hozat valakit. De ez itt magától jött. Magas kis nő, de egészen olyan, mint egy gimnazista.

A rám váró unalmas estére gondoltam, ezért ezt mondtam:

– Fura. Küldd be!

A fiú boldogan eltűnt. Már forraltam a teát, amikor kopogtak. Meglepetten láttam, hogy egy magas, fiatal lány, barna formaruhában, szalmakalappal a fején és egy csokor műbúzavirággal a karján, két hosszú lábán régi vászonpapucs, válaszra sem várva lép be az ajtón.

– Hát, csak erre jártam, és arra gondoltam, hogy benézek magához egy cigarettára – mondta, s közben próbált gunyoros lenni, de kerülte a tekintetemet két szép sötét szemével.

Egyáltalán nem erre számítottam; zavarba is jöttem egy kicsit és ezért a válasszom is túl vidámra sikeredett.

– Nagyon örülök. Vegye le a kalapiját és foglaljon helyet. Kér teát?

Kint ismét lobbant egyet a villám, nagyot lobbant, de a színe már nem kék, hanem lila volt, aztán megdörrent az ég, egészen itt, valahol a közelben, mintha csak figyelmeztetni akarna valamire, és a szél illata is betört a szobába. Gyorsan felálltam, hogy becsukjam az ablakokat annak örvendve, hogy a lány így nem látja, mennyire zavarban vagyok. Amikor megfordultam, ő már kalap nélkül ült a kanapén, és nap barnította hosszúkás kezével hátra simította rövidre nyírt sötét haját. A haja sűrű volt és gesztenyebarna, arca kissé széles és szeplős, szája telt és lilás, a szeme majdnem fekete és nagyon komoly. Tréfálkozva bocsánatot akartam kérni, amiért nincs rajtam kabát, de ő csak rám nézett, és megkérdezte:

– Mennyit tud adni?

Ismét közömbösséget színelve válaszoltam:

– Ugyan, majd később beszélünk róla. Előbb igyon egy kis teát.

– Nem – mondta és a homlokát ráncolta. – Tudnom kell, mennyit kapok. Három rubelnél kevesebbért nem vagyok hajlandó.

– Ha három, hát három – mondtam ugyanazt az ostoba közömbösséget játszva.

– Most viccel? – kérdezte komolyan.

– Dehogy! – mondtam, és közben azt gondoltam, hogy jó, iszik egy kis teát, majd adok neki három rubelt, és aztán menjen Isten hírével.

Sóhajtott, lehunyta a szemét és a kanapé támlájának támasztotta a fejét. Vértelesen, lilás ajkaira nézve azt gondoltam, hogy biztos éhes. A kezébe nyomtam egy csésze teát és mutattam a zsömlére. Mellé ültem és megsimogattam a kezét:

– Egyen nyugodtan.

Kinyitotta a szemét, és csendesen inni kezdte a teát és a zsömléből is evett. A napbarnított kezére néztem, és a szigorúan leeresztett sötét szempilláira, mert arra gondoltam, hogy a helyzet kezd egyre nevetségesebbé válni, ezért megkérdeztem:

– Helybéli?

Megrázta a fejét és ivott egy kortyot a zsemlelére:

– Nem, nem vagyok helybéli...

Aztán ismét hallgatott. Lerázta a zsömlemorzsát az öléből, felállt, s anélkül, hogy rám nézett volna, úgy mondta:

– Akkor hát megyek és leveszem a ruhám.

Erre egyáltalán nem számítottam; mondani akartam valamit, de ő nem hagyta:

– Zárja kulcsra az ajtót, és húzza össze a függönyt az ablakon. Megyek a paraván mögé.

Öntudatlan engedelmisséggel sietve húztam össze a függönyt, mert kint még mindig úgy cikáztak a villámok, mintha csak jobban szeretnék látni, mi is történik a szobában, és dörgött is utána az ég rendesen; elfordítottam a kulcsot az ajtóban, pedig nem tudtam, miért teszem, és már épp azon voltam, hogy színlelt nevetéssel a paraván mögé lépek, vagy viccnek tekintve a dolgot azt mondom, hogy szörnyen fáj a fejem, de egyszer csak a paraván mögül a lány hangosan így szólt:

– Most már bejöhet.

És én, ismét öntudatlanul engedelmeskedve, a paraván mögé léptem, és a lányt már az ágyban fekvé láttam: a paplant az álláig húzta, két fekete szemével vadul nézett rám, a szája össze volt szorítva, de a fogai vacogtak. Én meg, mint egy örült, aki nem tudja, mit tesz, annyira zavarban voltam és izgatott, lerántottam róla a paplant és ő meg ott feküdt előttem meztelenül egy szál kopott kis ingben. Aztán hirtelen egyik kezével gyorsan elkapta a körte alakú kapcsolót a fejtámla felett, és kikapcsolta a villanyt ...

Aztán álltam a nyitott ablak mellett a sötétben, vadul cigarettáztam, hallgattam a zuhogó záport, mely feketén hullott a halottnak tetsző városra a lila villámok villanó fényében távoli mennydörgésekkel kísérve, gondolkodtam, beszívtam a friss eső illatát, mely a nap folyamán felforrósodott város szagával keveredett: micsoda felfoghatatlan kombináció – ez a nyomorúságos isten háta mögött hely és ez a dühös mennydörgő és szemet vakító fenségesség az özönvízben – s közben egyre jobban elfogott az ámulat és a szégyen: miért nem jöttem rá azonnal, hogy ki ez a lány és miért akarta három rubelért eladni lányságát! Igen, a lányságát! Aztán az ő hangját hallottam.

– Kérem, csukja be az ablakot és üljön ide mellém.

Odamentem, leültem a sötétben mellé az ágy szélére, megfogtam a kezét, megcsókoltam és azt mondtam:

– Kérem, bocsásson meg, én nem...

Félbeszakított, rám nézett, harag nem volt a szemében, de megkérdezte:

– Ugye, azt hitte, hogy kurva vagyok, ráadásul egy ostoba liba, vagy hogy elment az eszem?

Siettem válaszolni:

– Nem, nem, dehogy, csak azt hittem, hogy még olyan kezdő, de azt már biztos tudja, hogy azokban a bizonyos házakban egyes lányok néha gimnazistalánynak öltöznek.

– Miért?

– Hogy azt higgyék róluk, hogy még szüzek, mert az jobban izgatja a férfiakat.

– Én ezt nem tudtam. Nekem csak ez az egy ruhám van. Az idén tavasszal érettségiztem. Apám most halt meg, váratlanul. Anyám már régen. Novocserkaszki vagyok, és azt hittem, hogy a nagybátyám, aki itt lakik, majd segít nekem elhelyezkedni valahol, nála laktam, de egy este meg akart erőszakolni, mire én behúztam neki egyet és elfutottam. Egész éjjel egy parkban voltam és egy padon próbáltam aludni. Azt hittem, belehalok, amikor eljöttem magához. Azt is észrevettem, hogy valahogy szabadulni akar tőlem.

– Igen, ostoba helyzetbe hoztam magam – mondtam. – Csak azért egyeztem bele, hogy feljöjjön, mert unatkoztam – még sosem volt dolgom prostituáltakkal. Gondoltam, jön egy utcalány, aki olyan, mint a többi ilyen, teázgatunk, beszélgetünk, viccelődöm vele, aztán adok neki két-három rubelt és...

– Igen, és helyette jöttem én. Közben állandóan csak az járt a fejemben, hogy kell a pénz, legalább három rubel, három rubel! Aztán kiderült, hogy az a három rubel nem is fontos, valami egészen másról van szó. Most már semmit sem értek...

Én is így voltam vele: nem értettem. Itt volt ez a nagy sötétség a szobában, kint esik, mintha dézsából öntenék, és mellettem az ágyban itt ez a kis novocserkaszki diáklány, akinek még a nevét sem tudom... De aztán eláradt bennem valami egészen fura érzés, mely percről percre lett erősebb és kerített hatalmába... De aztán csak sóhajtottam egyet és kimondtam:

– Mit nem ért, kedves?

Nem válaszolt. Hirtelen felkapcsoltam a villanyt – nagy fekete könnyes szemét láttam, melyben vibrált és csillogott a szerelem. Nagyot sóhajtván felállt, és a száját harapdálva a karomba bújt. Két kezembe fogtam a fejét, és vadul csókolni keztem sírásra görbülő nedves száját, átöleltem nagy és gyönyörű kislányos testét, melyet csak a válláról lecsüngő kopott kis ing takart, és mámorosan, alig leplezett gyöngédséggel szemléltem poros foltos lábfejét és simogattam szép hosszú izmos combját... Aztán a leeresztett függönyökön át megtelt a szoba a reggeli napsütéssel, és mi még mindig az ágyon ülve beszélgettünk a kerek kisasztal mellett – ő

éhes volt, mert megitta az estéről maradt hideg teát, és megette a zsömlét. Közben szerelmesen csókolgattuk egymás kezét, arcát és ajkát.

Ő a szállodában maradt, míg én a faluban a dolgaimat intéztem, és másnap együtt indultunk Mineralnije Vodiba.

Ősszel Moszkvába akartunk menni, de aztán maradtunk, és a telet is Jaltában töltöttük – belázasodott, erősen köhögött, a szobáknak betegszaga lett... Tavasszal távozott tőlem... a temetőbe.

A jaltai temető egy magas dombon van a városban. Onnan messzire látni a tengert, a városból pedig a sírokat lehet jól látni a keresztekkel. És az egyik kedves síron, mely nekem a legkedvesebb, egy hófehér márványkereszt, van, és az is jól látható onnan. De engem Isten kegyelméből másfelé vetett a sors és soha többé nem fogom látni...

1944

Végyári vitézek – Kisfaludi Strobl Zsigmond alkotása (Eger, Végyári vitézek tere)

E számunk szerzői

- Aknay Tibor (1944) Budapest
Ambrus József (1966) Lajosmizse
A. Túri Zsuzsa (1971) Genf
Ádám Tamás (1954) Budapest
Bakacsi Ernő (1938) Eger
Balajthy Ferenc (1946) Székesfehérvár
Bánfi Veronika (2002) Balatonszepezd
Bérczessy András (1975) Eger
Bérczessy Lajos (1949) Budapest
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bíró József (1951) Budapest
B. Mihály Csilla (1977) Örkény
Csák Gyöngyi (1950) Budapest
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Cs. Papp Ildikó, Budafok
Cs. Varga István (1946) Eger
Drotleff Zoltán (1940) Székesfehérvár
Farkas Csaba (1965) Szeged
Farmosi László (1955) Hatvan
Fecske Csaba (1948–2025) Miskolc
Gergely Gábor (1981) Eger
Hegedűs Imre János (1941) Budapest
Homa János (1956) Eger
H. Móra Éva (1958) Eger
Hubert Ildikó (1949) Budapest
Jámbor Ildikó (1955) Eger
Jánosi Zoltán (1954) Budapest
Juhász Pál (1967) Parásdsavár
Juhos-Kiss János (1959) Budapest
Kaiser László (1953) Budapest
Kaszás István Székesfehérvár
Katona Kálmán (1956) Mezőkövesd
Keller Péter (1956) Szőlősgyörök
Konczek József (1942) Pomáz
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Kuti József (1968) Pécs
Lengyel Gyula (1955–2024) Eger
Madarász Imre (1962) Üröm
Magyari Barna (1965) Vésztő
Mahler-Fürj Katalin (1976) Gyoma
Máté László (1942) Kassa
Molnár Pál (1952) Gyöngyös
M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
Németh Nyiba Sándor, Budapest
Németh Péter (1966) Gyula
Ocsovai Ferenc (1995) Budapest
Oláh András (1959) Mátészalka
Orosz Margit (1956) Bánhorváti
Ortutay Péter (1942) Bélápátfalva
Pál Júlia (1967) Székelyudvarhely
Petrusák János (1970) Nyíregyháza
Pósa Zoltán (1948) Debrecen
Pozsgai Györgyi (1954) Budapest
Prokopp Mária (1939) Budapest
Sándor József (1942) Kompolt
Simek Valéria (1953) Bakonycsernye
Sípos Anna (1956) Miskolc
Szenyörgyi László (1957) Marosvásárhely
Szíki Károly (1954) Eger
Szűcs Bertalan (1983) Kiskunhalas
Tornai Xénia (1968) Budapest
Török Nándor (1965) Budapest
Törő István (1949) Diósd
Várdy Endre (Nagy Tamás) (1953) Szolnok
Vasi Ferenc Zoltán (1966) Tatabánya
Veszely Ferenc (1936) Kamloops, Kanada
Vitéz Ferenc (1965) Debrecen
Wessetzky Dániel (1997) Veszprém
Wilhelm Ottó (1946) Székesfehérvár
Zilahy L. Ágnes (1951) Székesfehérvár
Zsirai László (1956) Budapest

Kötetünk illusztrációi, az egri köztereken található szobrokról készült fényképek Gergely Gábor felvételei.